

Leren van demonstreren

Een onderzoek naar nieuwe manieren van demonstreren
en wat die betekenen voor de inzet en aanpak van de politie

Henk Ferwerda

Emily Berger

Emma Derksen

Juno van Esseveldt

Joey Wolsink

Jaap Timmer



Leren van demonstreren

Leren van demonstreren

Een onderzoek naar nieuwe manieren van demonstreren en wat die betekenen voor de inzet en aanpak van de politie

dr. Henk Ferwerda
Emily Berger MSc
Emma Derksen MSc
Juno van Esseveldt MSc
Joey Wolsink MSc
dr. Jaap Timmer

Lefebvre Sdu, maart 2026

© 2026 Bureau Beke Arnhem/Vrije Universiteit Amsterdam



Meer informatie over deze en andere uitgaven kunt u verkrijgen bij:

Lefebvre Sdu Klantenservice

telefoon: 070 - 378 98 80

website: www.sdu.nl/service

Omslagontwerp: Imago Mediabuilders

Afbeelding omslag: ANP Foto

ISBN: 9789012411349

NUR: 600

© 2026 Lefebvre Sdu, Den Haag; Politie & Wetenschap, Apeldoorn

Alle rechten voorbehouden. Behalve de door de Auteurswet gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd (waaronder begrepen het opslaan in een geautomatiseerd gegevensbestand) en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De bij toepassing van art. 16h tot en met 16m Auteurswet wettelijk verschuldigde vergoedingen wegens kopiëren dienen te worden voldaan aan de Stichting Reprorecht (www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van een gedeelte van deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken op grond van art. 16 Auteurswet dient men zich te wenden tot de Stichting UvO (www.stichting-uvo.nl). Voor het overnemen van een gedeelte van deze uitgave ten behoeve van commerciële doeleinden dient men zich te wenden tot de uitgever.

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, kan voor de afwezigheid van eventuele (druk)fouten en onvolledigheden niet worden ingestaan en aanvaarden auteur(s), redacteur(en) en uitgever deswege geen aansprakelijkheid voor de gevolgen van eventueel voorkomende fouten en onvolledigheden.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system of any nature, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

While every effort has been made to ensure the reliability of the information presented in this publication, Lefebvre Sdu neither guarantees the accuracy of the data contained herein nor accepts responsibility for errors or omissions or their consequences.

Inhoudsopgave

Lijst met afkortingen / 9

Vooraf / 11

1	Een onderzoek naar de politie en nieuwe demonstranten / 13
1.1	Demonstraties en demonstranten / 13
1.2	Versnippering, maatschappelijke onrust, een pandemie / 14
1.3	De politie beweegt mee, maar hoe? / 16
1.4	Doel- en vraagstelling in het onderzoek / 19
1.5	Methoden van onderzoek / 20
1.5.1	Vorbereiding / 21
1.5.2	Deskresearch / 22
1.5.3	Participerende observatie / 23
1.5.4	Profielanalyse / 23
1.5.5	Survey en groepsgesprekken ME / 25
1.5.6	Interviews / 26
1.5.7	Casusreconstructie / 27
1.6	Leeswijzer / 28
2	Het demonstratierecht / 29
2.1	Wettelijke verankering van het recht op demonstreren / 29
2.2	Ontwikkelingen in het demonstratierecht: autoriteiten grijpen vaker in / 33
2.3	Ontwrichting en verharding / 35
2.4	Demonstratierecht onder druk? / 37
2.5	Politieke discussie / 39
2.6	Resumé / 43
3	Ontwikkelingen in demonstraties / 45
3.1	Omvang demonstraties en politie-inzet / 45
3.2	Beelden over veranderingen in demonstraties / 53
3.2.1	Anti-overheidssentiment / 55
3.2.2	Vermenging van demonstrantengroepen / 56
3.2.3	Kapen van demonstraties / 57
3.3	Resumé / 60

4	Inzoomen op recente groepen demonstranten / 61
4.1	Motieven, kenmerken en werkwijzen / 61
4.1.1	Motieven van demonstranten / 61
4.1.2	Specifieke motivatie van verschillende groepen / 63
4.1.3	Kenmerken van recente demonstrantengroepen / 66
4.1.4	Organisatie en werkwijze van recente demonstrantengroepen / 72
4.2	Ervaringen van de ME / 76
4.2.1	Nieuwe demonstrantengroepen in de optiek van de ME / 76
4.2.2	Ordeverstoringen door en omgaan met nieuwe demonstranten- groepen / 77
4.2.3	Ontwikkelingen in verzet en geweld door nieuwe demonstranten- groepen / 81
4.2.4	Ontwikkelingen in geweld door de ME / 84
4.3	Ontwikkelingen beschouwd / 86
4.3.1	Onaangekondigde demonstraties en ongeorganiseerde groepen / 86
4.3.2	Uitzondering: grotere organisatiegraad XR / 87
4.3.3	Kaping van het publieke domein en ontwrichting / 89
4.3.4	Externe communicatie en (sociale) media / 89
4.4	Resumé / 92
5	Casuïstiek en de informatiepositie van de politie / 95
5.1	Vijf casus gereconstrueerd / 95
5.1.1	Defend-groepen / 95
5.1.2	Boerendemonstranten: Farmers Defence Force, Voll Gass en Agractie / 100
5.1.3	(Anti-)Zwarte Piet-demonstranten / 104
5.1.4	Klimaatdemonstranten: Extinction Rebellion / 107
5.1.5	Coronademonstranten / 111
5.2	Tussenanalyse: nieuwe demonstratiemores en -dynamiek / 115
5.3	De informatiepositie van de politie / 117
5.4	Resumé / 120
6	De ME en demonstraties / 121
6.1	Handhaving openbare orde / 121
6.2	Voorgeschiedenis ME / 122
6.3	Organisatie, bewapening en uitrusting / 123
6.4	Vorbereiding en besluitvorming / 126
6.5	Uitvoering en evaluatie / 127
6.6	ME-inzet, ME-uitrusting, toegepast geweld, verzet en impact / 130
6.6.1	Inzet / 130
6.6.2	Uitrusting / 140
6.6.3	Bewapening / 141
6.6.4	Handelingsverlegenheid / 143

6.6.5	Gevolgen van ME-inzetten voor de respondent / 146
6.7	Resumé / 150
7	Profiel van aangehouden demonstranten / 153
7.1	Het aantal aanhoudingen en de aard van de incidenten / 153
7.2	Kenmerken van de aangehouden verdachten / 156
7.2.1	Achtergrondkenmerken / 156
7.2.2	De omvang en aard van de antecedenten / 160
7.3	Inhoudsanalyse van processen-verbaal / 163
7.3.1	Aanvullende achtergrondkenmerken / 163
7.3.2	Het standpunt van de aangehouden verdachten / 165
7.4	Betrokkenheid van aangehouden verdachten in opsporings- onderzoeken / 172
7.5	Resumé / 173
8	Besluitvorming en aanpak / 175
8.1	Open bronnen en literatuur over besluitvorming en aanpak / 175
8.2	Burgemeesters, politiechefs en experts over besluitvorming en aanpak / 177
8.2.1	Vorbereiding op demonstraties / 177
8.2.2	Politieke invloed op de besluitvorming rondom demonstraties en de rol van de burgemeester / 180
8.2.3	Ingrijpen bij demonstraties / 182
8.2.4	Communicatie en beeldvorming / 184
8.3	Resumé / 186
9	Leren van demonstreren: samenvatting, conclusies en reflectie / 187
9.1	Thematische beantwoording van de onderzoeksvragen / 187
9.1.1	Ontwikkelingen in demonstraties en demonstrantengroepen / 187
9.1.2	Demonstranten nader getypeerd / 189
9.1.3	Politieoptreden, informatiepositie en ME-inzet / 190
9.1.4	Besluitvorming en bestuurlijke afwegingen / 191
9.2	Conclusies en aanbevelingen / 192
9.3	Reflectie op het onderzoek en slotbeschouwing / 194

Bijlage 1 Responsverdeling en kenmerken ME'ers	/ 197
Bijlage 2 Itemlijst interviews	/ 201
Bijlage 3 Lijst met respondenten	/ 203
Bijlage 4 Top 5 incidenten per incidentcategorie	/ 207
Bijlage 5 Zwaartescore per antecedent	/ 209
Bijlage 6 (Gecategoriseerde) thema's van de opsporingsonderzoeken (n=221)	/ 215
Referenties	/ 217
Referenties algemeen	/ 217
Referenties casusreconstructies	/ 227
Uitgaven in de reeks Politiekunde	/ 241

Lijst met afkortingen

AC	Algemeen commandant
AIVD	Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
APV	Algemeen Plaatselijke Verordening
BE	Bijstandseenheid
BLV	Black Lives Matter
BPZ	Basispolitiezorg
CCB	Conflict- en Crisisbeheersing
CTER	(Contra-)terrorisme Extremisme en Radicalisering
DROS	Dienst Regionale Operationele Samenwerking
FDF	Farmers Defence Force
HOHA	Hoofd Ordehandhaving
KOZP	Kick Out Zwarte Piet
KMar	Koninklijke Marechaussee
ME	Mobiele Eenheid
OM	Openbaar Ministerie
OSINT	Open Source Intelligence
PC	Pelotonscommandant
SGBO	Staf Grootschalig en Bijzonder Optreden
TE	Technische Eenheid
TOOI	Team Openbare Orde Inlichtingen
XR	Extinction Rebellion
UvA	Universiteit van Amsterdam
VE	Verkenningseenheid
Vu	Vrije universiteit
VvV	Vrouwen voor Vrijheid
Wom	Wet openbare manifestaties

Vooraf

Demonstreren is een essentieel grondrecht en jaarlijks zijn er in ons land veel demonstraties waar burgers zich vreedzaam en geweldloos uitspreken voor of tegen bepaalde zaken. Dat dit kan, is een groot goed binnen onze democratische rechtsstaat.

Maar zoals elk grondrecht kent ook dit recht op vergadering en betoging grenzen. De Wet openbare manifestaties geeft de burgemeester namelijk de bevoegdheid om aan demonstraties voorwaarden te stellen als er risico's voor de gezondheid, het verkeer of de openbare orde te voorzien zijn.

De laatste jaren lijken er veranderingen in het demonstratielandschap te zijn die de aandacht vragen. Zo zijn er groepen demonstranten met denk- en werkwijzen die niet stroken met de wet- en regelgeving en de algemeen geldende uitleg daarvan en die dan botsen met de overheid. Soms ook worden vreedzame en sympathieke demonstraties gekaapt door ordeverstoorders die juist uit zijn op rellen en vernielingen.

Demonstreren draait om het recht, niet om het gevecht. Daarom willen we in dit rapport leren van demonstreren en doen we verslag van een onderzoek naar nieuwe demonstrantengroepen, wat hun kenmerken en werkwijzen zijn en wat dit betekent voor de inzet en aanpak van de politie.

Aan dit *mixed method*-onderzoek werkten veel mensen mee en zonder hun medewerking hadden we dit onderzoek niet kunnen uitvoeren. Onze dank aan hen is groot. Het gaat om de leden van de Expertgroep Paraatheid van de landelijke portefeuille Conflict- en Crisisbeheersing en de leden van de werkgroep Mobiele Eenheid (ME) van de politie voor het meedenken en het leveren van ingangen voor het onderzoek, de personen die het mogelijk hebben gemaakt dat we politiediensten konden meedraaien bij demonstraties, de afdeling onderzoekscoördinatie en de betreffende politie-analist voor de data, de 874 ME'ers die de survey hebben ingevuld en de 75 personen – experts, vertegenwoordigers van demonstrantengroepen, burgemeesters en politiefunctionarissen – die meewerkten aan een interview.

We danken het programma Politie en Wetenschap dat we dit onderzoek mochten uitvoeren en ons laatste woord van dank gaat uit naar de leden van de leescommissie voor hun kritische reflectie op de conceptversie van dit rapport.

De leescommissie bestond uit Marnix Eysink Smeets, (macro)criminoloog en veiligheidspsycholoog; Peter Holla, politiechef Eenheid Amsterdam en landelijk portefeuillehouder Conflict- en Crisisbeheersing; Laura Keesman, senior onderzoeker Vrije Universiteit Amsterdam; Seran de Leede, programmamedewerker Politie en Wetenschap en onderzoeker op het gebied van gender en extremisme; Adriaan Rottenberg, programmamedewerker Politie en Wetenschap, en Gijs Wieringa, teamchef Regionale Conflict- en Crisisbeheersing, Eenheid Noord-Holland.

Arnhem, maart 2026
Het onderzoeksteam

1 Een onderzoek naar de politie en nieuwe demonstranten

In dit hoofdstuk introduceren we het onderwerp van onderzoek en gaan we in op de vraagstelling en methoden van onderzoek.

1.1 Demonstraties en demonstranten

In Nederland stellen door de tijd heen steeds nieuwe groepen – evenals elders in Europa – nieuwe problemen en ook nieuwe politiek-bestuurlijke onderwerpen aan de kaak.¹ Soms zorgt dat voor lastige afwegingen en keuzes voor de politie en het bevoegde gezag, zowel in de voorbereiding als in de uitvoering van de taak om het recht op vrije meningsuiting te garanderen en te faciliteren en tevens de openbare orde en rechtsorde te handhaven.

Voorals Provo's,² studenten en krakers, maar ook stakende en demonstrerende arbeiders brachten in de jaren 1960 en 1980 de taakuitvoering en het gezag van de politie, en daarmee zelfs de legitimiteit van het openbaar bestuur, op gezette tijden aan het wankelen. Steeds volgden daarop discussie, reflectie, aanpassing en herstel van positie, zij het met een aangepast bestuurlijk-juridisch kader en in een iets andere verschijningsvorm. In de jaren 1960 was dat nog de Karabijnbrigade³ gewapend met geweren. Nu zijn dat de eenheid 'Handhaven netwerken' (voorheen: 'Vredeseenheid') en de Flexibele ME. Het concept van deze zogenoemde flex-ME ziet er als volgt uit. In het verleden konden er 11 ME'ers in een grote, donkerblauwe ME-bus. Nu heeft elke groep een eigen kleinere witte acht persoons ME-bus voorzien van politie-striping. Het ME-tenue lijkt sterk op het reguliere politie-uniform. Als flex-ME kunnen deze groepen agenten zich bij evenementen en manifestaties in een eerder stadium onder de mensen begeven en contact met hen maken, nog voor dat er spanningen of ongeregeligheden ontstaan.

Jarenlang was het demonstratielandschap behoorlijk overzichtelijk en voorspelbaar, met bijvoorbeeld rechts- en linksactivisten. De laatste jaren verschijnen er groepen demonstranten in het publieke domein die hun rechten opeisen en hun ongenoegen ventileren.⁴ Deze groepen zijn qua demonstratiethema's aanmerkelijk diverser dan

1 Klandermans & Van Stekelenburg, 2019.

2 Provo was een anarchistische protestbeweging die op 25 mei 1965 werd opgericht in Nederland.

3 Commissie Enschede, 1967.

4 Plas & Visser, 2021.

voorheen, qua gedrag deels onvoorspelbaarder en soms ook minder coöperatief dan de demonstrerende groepen die zich de afgelopen decennia hebben gemanifesteerd.

Voor een deel komen die opkomende groepen voort uit de grote maatschappelijke vraagstukken en transities van deze tijd. Zo brengt de klimaat- en milieucrisis reeds langer bestaande organisaties en groeperingen op de been, maar ook relatief nieuwe, zoals Extinction Rebellion (XR).⁵ In die discussie manifesteert zich ook een andere groep: de agrariërs. Waar boeren in het verleden lokaal wel eens voor problemen zorgden, slaagden zij er in recente jaren verscheidene malen in om het verkeer op snelwegen en in steden grootschalig lam te leggen. Bevolkingsgroepen die zich in de cultureel en anderszins diverse samenleving onvoldoende vertegenwoordigd of gehoord voelen of in hun rechten beknut, manifesteren zich. Kolonialisme, racisme en andere (historische) achterstellingen brengen deels emancipatoire groepen op de been die zich nog niet eerder zo manifesteerden in Nederland. Het gaat dan onder meer om voor- en tegenstanders van Zwarte Piet en groepen die zich hard maken voor Black Lives Matter (BLM).

Recent zorgt de situatie in Israël en Gaza voor (heftige) pro-Palestina-demonstraties, waarbij onder anderen studenten van verschillende universiteiten zich meermaals hebben laten horen en zien.

1.2 **Versnippering, maatschappelijke onrust, een pandemie**

Het zijn woelige tijden. Vooral sinds de jihadistische aanslagen in 2001 zijn politiek en bestuur zowel op het wereldtoneel als op landelijk niveau in Nederland gepolariseerd. De eerste ongeveer tien jaar na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie en van het Oostblok waren relatief hoopvol wat betreft vrede en economische voorspoed. Na de aanslagen op 11 september 2001 in de VS veranderde het wereldtoneel ingrijpend, maar dat had ook zijn weerslag op de Nederlandse samenleving. Polarisatie, populisme, wantrouwen in politiek en bestuur droegen en dragen bij aan de maatschappelijke ontevredenheid en aan de aantasting van maatschappelijke samenhang. De opkomst en de brede beschikbaarheid van het internet, vervolgens de alom aanwezige *smartphone* en daarna de opkomst van sociale media hebben de maatschappelijke verhoudingen ook ingrijpend gewijzigd. Dat proces is nog steeds gaande. De nationale en lokale overheden hebben zelf ook bijgedragen aan het wantrouwen van burgers en aan de maatschappelijk onrust door zich niet alleen niet transparant op te stellen, maar daarenboven ook de burger steeds meer als tegenstrever te gaan zien én behandelen.⁶ Met onder meer de falende reorganisatie van de jeugdzorg, de Toeslagenaffaire, het eenrichtingsverkeer in het coronabeleid en de doorvoering en handhaving van ingrijpende bevoegdheden en middelen heeft de overheid veel burgers van zich vervreemd.

De politiek is versnipperd geraakt en in de samenleving is een proces van verwijdering gaande tussen bevolkingsgroepen. Hierdoor groeien tegenstellingen tussen bijvoor-

5 Van Stekelenburg & Gaidyte, 2019.

6 Eysink Smeets, 2022.

beeld rijk en arm en hoog- en laagopgeleid. Een en ander lijkt verband te houden met de eerdere secularisering en met de fragmentatie van maatschappijvisies en het maatschappelijk middenveld.⁷ Deze ontwikkelingen typeert Schnabel met zijn vijf i's: individualisering, informalisering, informatisering, internationalisering, en intensivering.⁸ Volgend op deze maatschappelijke veranderingen constateert Boutellier dat de samenleving het strijdtoneel lijkt te worden van strijdende identiteiten en ego's: de 'identitaire razernij'.⁹ In dat strijdgewoel gaat het vaak niet om het verder ontwikkelen of verbreden van de democratische rechtsstaat, maar eerder om het versmallen daarvan voor de eigen groep of het eigenbelang. En dan kwam daar de coronacrisis bij. Dat was koren op de molen van identitaire politiek en van de identitaire claims van een keur aan groepen die pretendeerden het zwijgende of ongehoorde deel der natie te vertegenwoordigen. Deze ontwikkelingen zijn lastig te duiden en moeilijk te begrijpen en verklaren. De oude sociologische meesters Ted Rober Gurr en Robert King Merton bieden hier mogelijk enig licht in de duisternis. De kans op rebellie is volgens Gurr namelijk het grootst als de verwachtingen hooggespannen zijn maar de resultaten tegenvallen.¹⁰ De Europese economieën bevonden zich in 2019 merendeels in een hoogconjunctuur, met goede vooruitzichten voor de voorliggende jaren. De komst van de coronapandemie frustreerde de hooggespannen verwachtingen en torenhoge ambities van velen in de samenleving.¹¹

De coronapandemie bracht namelijk met zich mee dat op tijdelijke basis voor veel mensen in de samenleving minder mogelijk was. Veel mensen werkten thuis, velen konden alleen online onderwijs geven en volgen, winkels, cafés, restaurants, bioscopen, theaters en musea gingen dicht of waren op z'n minst beperkter open. Daarnaast is er sinds begin 2020 sprake van hoge belasting van de (intensieve) gezondheidszorg en zijn er in zowel absolute als relatieve zin veel meer sterfgevallen geweest.¹² Tegen alle sluitings- en beperkingsmaatregelen kwam vanaf het begin veel protest, alleen al omdat sommige mensen niet wensten aan te nemen dat corona een ernstige en riskante ziekte is en dat vooral vaccineren helpt, in combinatie met minder ruimte voor sociale ontmoetingen en dergelijke.

De coronacrisis heeft vanaf het voorjaar van 2020 gezorgd voor een maatschappelijk en sociaal experiment van ongeziene omvang. Een pandemie die, zowel vanwege haar aard als reactie erop, onze samenleving op de kop heeft gezet. De coronacrisis heeft bij veel vertrouwde fenomenen een vraagteken gezet: de handdruk, de verjaardagszoen, volle theaters, de spontane omhelzing, de kantoortuin, grootschalige evenementen et cetera. Gedrag dat vóór corona normaal was werd soms verboden, en tegen overtreding van die verboden moest opgetreden worden. Toezicht en handhaving hebben het lastig gehad met het handhaven van de coronaregels: er was in heel het land een discus-

7 Boutellier, 2015; Dekker, 2022.

8 Schnabel, 2000.

9 Boutellier, 2021.

10 Gurr, 1970.

11 CBP, 2020.

12 NOS.nl, 25 januari 2023.

sie tussen een repressief model (direct beboeten, ‘control’) en een ‘overlegmodel’ (uitleggen, ‘consent’).¹³

De grondlegger van de moderne Amerikaanse sociologie Robert K. Merton leert ons dat anomie of *strain* kan ontstaan als breed gedeelde, maatschappelijk doelen niet voor iedereen bereikbaar blijken te zijn of zelfs aan sommigen worden onttrokken.¹⁴ Mensen en groepen mensen kunnen op die spanning (*strain*) verschillend reageren, namelijk met conformisme, innovatie, ritualisme en terugtrekking, maar ook met rebellie, bijvoorbeeld in de vorm van demonstratie en verzet. De belofte van een rechtvaardige wereldorde en van gelijke (mensen)rechten voor iedereen, zoals die na de Tweede Wereldoorlog ontstond en zich doorontwikkelde na het einde van de Koude Oorlog, is nog lang niet vervuld. Sterker, meer mensen dan ooit zijn nu op de vlucht voor en slachtoffer van geweld en gebrek. Die groepen doen zich gelden, maar vooral ook anderen doen dat voor hen, bijvoorbeeld op de pleinen, universiteitsterreinen en straten van Noord-Amerikaanse en West-Europese steden.

Binnen de hier geschetste maatschappelijke context hebben de politie en veel gemeenten de laatste jaren te maken gekregen met meer burgers die bij meer gelegenheden zich uiten tegen meer zaken waarmee zij het niet eens zijn.

1.3 De politie beweegt mee, maar hoe?

De politie heeft veel extra inzet moeten leveren, onder meer bij demonstraties tegen diverse coronamaatregelen en in diezelfde periode en daarvoor ook bij antiracisedemonstraties. Daarna volgden diverse demonstraties van XR, van de boeren en weer later ook demonstraties gerelateerd aan de oorlog tussen Israël en Hamas. Met het eerder geschetste palet aan groeperingen die zich met regelmaat door elkaar en/of op dezelfde plaatsen – zoals pleinen, straten en snelwegen – aandienden, was de gebruikelijke eenduidigheid voor de politie ineens verdwenen. Dit deden zij van uiterst vredelievend en verdraagzaam tot uiterst gewelddadig en politievijandig – en alles daar tussenin. De nieuwe groepen bedienen zich – volgens mediaberichten – dikwijls van communicatielijnen en -platforms waar de politie maar moeilijk in doordringt. Dat maakt het lastig voor politie en openbaar bestuur om te voorzien in hoeveel mensen van welke snit en met welke intenties en mogelijke plannen komen opdagen. Een dergelijke breedheid aan groeperingen en intenties kunnen begrijpen, faciliteren en tegelijk kunnen voorzien en voorzien wat daarbij de risico’s zijn, is lastig. Een en ander bepaalt echter wel wat de marges van toleranties, de personele inzet en de ‘*commander’s intent*’ moeten zijn. In de Nederlandse praktijk ligt die *commander’s intent* besloten in goed voorbereide scenario’s en de daarbij behorende tolerantiegrenzen en handelingsperspectieven, inclusief de daarin passende mogelijke “kritische besluiten”, zoals beperkende maatregelen en de aard van het politieoptreden.

13 Ferwerda & Landman, 2021.

14 Merton, 1938 en 1957.

Hoe bijvoorbeeld op te treden bij demonstraties waar de demonstranten zich niet houden aan de anderhalve meter afstand of waarbij demonstranten vreedzaam een snelweg blokkeren? Bij sommige demonstraties bleken ook de gebruikelijke methoden om de aard en omvang van de opkomst van tevoren in te schatten niet goed te werken. Zo kwamen er op 1 juni 2020 op de Dam in Amsterdam veel meer mensen dan was te voorzien af op de demonstratie van *Black Lives Matter*, zo bleek ook naderhand uit onderzoek.¹⁵ Op vrijdag 19 november 2021 in Rotterdam kwamen ook veel meer mensen dan verwacht af op een coronademonstratie.¹⁶ Bovendien werd die demonstratie gekaapt door relschoppers. Er braken hevige rellen uit, waarbij de politie zelfs gericht heeft geschoten, wat zelden voorkomt in Nederland.¹⁷ Verscheidene relschoppers zijn naderhand veroordeeld.¹⁸ Het ontstaan, het verloop en de gekozen aanpak van bestuur en politie bij deze demonstratie zijn nooit onderzocht of geëvalueerd.¹⁹

Corona heeft er wellicht de spotlight op gezet, maar eigenlijk is er al enige tijd sprake van nieuwe groepen demonstranten. Denk aan de boeren die actievoeren met trekkers, scholieren jonger dan zestien jaar die van zich laten horen in het kader van het klimaat en die de naam 'klimaatspijbelaars' hebben gekregen, het Algemeen Burger Collectief of een groep organisatoren van festivals en evenementen die tegen de coronamaatregelen zijn. Ze eisen hun rechten op, ventileren hun ongenoegen, lijken diverser dan voorheen, beschikken over andere strategieën en middelen en gaan soms de confrontatie met de politie aan.

Sinds de avondklok- of coronarellen vanaf eind januari 2021 wordt duidelijk dat de nieuwe groepen demonstranten zich ook hebben gemanifesteerd, naast de van oudsher bekende demonstranten en ordeverstoorers. Het zijn gewone burgers die het niet eens zijn met de coronamaatregelen en die borden met teksten als 'Wanneer wordt de politie wakker?', 'Freedom for all' en 'Rage against vaccine' met zich meedragen. Zij verzamelen zich op diverse plaatsen in het land bij de bijna wekelijkse demonstraties, waar de ME uit het hele land wordt ingezet. Dit laatste lijkt nodig omdat de coronamaatregelen gehandhaafd moeten worden, maar ook omdat er een kans is dat er sprake is van vermenging tussen de coronademonstranten en gekende relschoppers en die dit podium gebruiken om met de politie te vechten.²⁰

Het probleem is breder en ingewikkelder dan alleen het handhaven of herstellen van de openbare orde of het rechttoe rechtaan beteugelen van rellen. Er lijkt namelijk ook sprake van bredere handelingsverlegenheid van openbaar bestuur, politie en specifiek ME in de omgang met elkaar en met deze nieuwe demonstranten, hun demonstratievoorbereidingen, uitingen en gedragingen. De maatschappelijke omgeving waarin de politie wat dit betreft opereert, is in betrekkelijk korte tijd veel complexer en gelaagder

15 Boin e.a., 2020.

16 NOS, 20 november 2021: <https://nos.nl/artikel/2406334-gericht-op-benen-geschoten-wat-we-nu-weten-over-de-rellen-in-rotterdam>

17 NOS, 10 februari 2022: <https://nos.nl/artikel/2416676-zes-relschoppers-coolsingel-veroordeeld-tot-maximaal-een-jaar-cel>

18 NOS.nl, 24 juli 2021.

19 Zie ook Keesman, 2025.

20 McGuire, 2006; Kenis & Provan, 2008; 2009.

geworden dan waar politie en openbaar bestuur in hun denk- en werkwijze op zijn toegesneden. De meervormigheid van de belangen en de denk- en organisatiewijzen van maatschappelijke groeperingen die zich manifesteren in het publieke domein, zijn voor de klassieke organisatie van politie en openbaar bestuur veel moeilijker te kennen, te onderkennen en te begrijpen.²¹ Naast de diversiteit van de betreffende groepen gaat het dan ook om de diversiteit in de wijze waarop die groepen intern en onderling met elkaar – via sociale media – communiceren en zich al dan niet zichtbaar en kenbaar tonen; virtueel en fysiek. We spreken dan wel van een *wicked problem* dat per definitie een multidisciplinaire aanpak vraagt met geavanceerde informatieverwerking, -verwerking, -veredeling, -analyse en -deling.²²

Zoals in de inleiding al aangegeven, was het demonstratielandschap jarenlang behoorlijk overzichtelijk en voorspelbaar. De politie had tot een aantal jaar geleden dan ook te maken met bekende doelgroepen – jeugdgroepen, rechtsradicaal, linksradicaal, voetbalhooligans – én met gekende rellen – incident-gestuurd, afspraak-gestuurd en massa-gestuurd.²³ Het Team Openbare Orde Inlichtingen (TOOI) is een onderdeel van de Dienst Regionale Informatie Organisatie van iedere regionale politie-eenheid. Het TOOI wist vaak wat er zou komen, waarop de politie de strategie bepaalde. Het devies bij de klassieke ME-inzet is snel optreden en dan weer weg. Bij demonstraties of confrontaties met de zojuist genoemde doelgroepen past het instrument ME en ook de doelgroep ‘snap’ het spel: ‘rellen moet je leren’.

Van Stekelenburg maakt in dit kader een interessant onderscheid tussen ‘oud’ en ‘nieuw’ demonstreren. Oud demonstreren staat voor collectieve actie die zich kenmerkt door formele organisatie, duidelijke doelen, gedeelde identiteit en mobilisatie via traditionele structuren zoals politieke partijen en maatschappelijke organisaties. Nieuw demonstreren staat voor connectieve actie en kenmerkt zich door meer individueel en digitaal georganiseerd (via bijvoorbeeld sociale media), minder gebaseerd op collectieve identiteit en meer op persoonlijke expressie.²⁴

Het politiewerk vanaf corona – inclusief dat van de (voorbereiding en aansturing van de) Mobiele Eenheid – heeft duidelijk gemaakt dat politie en openbaar bestuur op zoek moeten naar nieuwe bronnen van informatie en nieuwe methoden om die te begrijpen en te analyseren.²⁵ Daarbij horen wellicht ook andere concepten om met maatschappelijke uitingen van nieuwe doelgroepen om te gaan.

21 Van Leiden, Arts & Ferwerda, 2009.

22 Van Stekelenburg, 2023.

23 Van Ham, Rovers & Den Boer, 2021.

24 Van Stekelenburg, 2023.

25 Van Ham, Rovers & Den Boer, 2021.

1.4 Doel- en vraagstelling in het onderzoek

Voortbouwend op het voorgaande is het doel van dit onderzoek het verwerven van inzicht in:

- de ontwikkeling van en diversiteit aan intenties en verschijningsvormen van nieuwe maatschappelijke groepen die door middel van demonstraties – al dan niet met geweld – hun mening willen uiten en (hun) belangen willen behartigen;
- de ontwikkeling in de concepten en strategieën van politie en openbaar bestuur om met deze maatschappelijke uitingen om te gaan.

Onderzoeksvraag

Wat zijn recente ontwikkelingen in demonstraties en grootschalige ordeverstoringen, welke (nieuwe) groepen demonstranten en ordeverstoorders zijn daarbij te onderscheiden, wat betekent dit voor de politie en het bevoegd gezag en hoe kan hier in de toekomst succesvol op worden geanticipeerd en in worden opgetreden?

De deelvragen die voortvloeien uit de onderzoeksvraag hebben enerzijds betrekking op ‘demonstraties en demonstranten’ en anderzijds op ‘de impact en het optreden’. Voordat we ingaan op de deelvragen een aantal opmerkingen vooraf. Voor wat betreft ontwikkelingen kiezen we als onderzoekperiode een periode van ruim zes jaar, tot medio 2024. Bij demonstraties gaat het zowel om illegale als door de lokale driehoek toegestane demonstraties waar ME-inzet is geweest. Bij demonstranten onderscheiden we naast de gekende groepen – te weten links- en rechts-activisten, hooligans en wijk-verstoorders²⁶ – ook nieuwe groepen die in de onderzoeksperiode betrokken zijn geweest bij grootschalige ordeverstoringen en/of demonstraties. Te denken valt aan klimaatactivisten, actievoerende boeren, burgers die tegen de coronamaatregelen zijn, maar ook aan voor- en tegenstanders van Zwarte Piet, en Black Lives Matter.

Demonstraties en demonstranten

Welke type demonstraties, en waarbij sprake is geweest van ME-inzet, zijn te onderscheiden?

Wat valt er te zeggen over de aard, omvang, achtergronden en ontwikkelingen van deze demonstraties?

Welke groepen demonstranten zijn in de onderzoeksperiode te onderscheiden bij demonstraties en grootschalige ordeverstoringen waar sprake is geweest van ME-inzet?

Wat zijn naast gekende groepen de nieuwe groepen demonstranten en ordeverstoorders en wat valt er in de onderzoeksperiode te zeggen over de omvang, kenmerken en drijfveren van de nieuwe groepen en individuen?

Wat zijn de ontwikkelingen als het gaat om het toegepaste verzet en/of geweld door nieuwe demonstranten en ordeverstoorders?

²⁶ Van Leiden, Arts & Ferwerda, 2009.

Optreden en impact

Hoe treedt de ME op bij demonstraties en grootschalige ordeverstoringen en welke impact²⁷ heeft het gedrag van de nieuwe demonstranten op ME'ers?

In welke mate kan de politie – Team Openbare Orde Inlichtingen (TOOI) – op nieuwe demonstranten en ordeverstoorders informatiegestuurd werken en heeft dit mogelijk ook consequenties voor de toekomst?

Welke rol hebben het openbaar bestuur en de politie bij de inzet van ME bij demonstraties en ordeverstoringen, en is die rol de afgelopen jaren veranderd?

Vragen nieuwe demonstranten en demonstraties om een ander type politie, wijze van inzet en bewapening en uitrusting en zo ja, hoe dient dat eruit te zien?

Belangrijk om te vermelden is dat demonstreren een grondrecht is en dat demonstranten an sich in dit onderzoek niet geïmpliceerd worden. De focus in dit onderzoek is gericht op de openbare ordeverstoorders en geweldplegers tijdens – al dan niet geïmpliceerde – demonstraties.

1.5 Methoden van onderzoek

Om de gestelde onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden, hebben we een *mixed methods*-onderzoek uitgevoerd. We zijn begonnen met een aantal voorbereidende werkzaamheden om de verschillende onderzoeksactiviteiten goed te laten verlopen. De onderzoeksactiviteiten die daarna zijn uitgevoerd, betreffen: deskresearch, participerende observatie van ME-inzetten tijdens demonstraties, profielanalyse van aangehouden verdachten bij demonstraties, vragenlijsten onder en groeps gesprekken met ME-leden en -commandanten, interviews met onder anderen politiechefs, burgemeesters, vertegenwoordigers van demonstrantengroepen en experts, en casusreconstructies van demonstraties.

Goed om aan te geven is dat het onderzoek de onderzoeksvragen vooral vanuit het perspectief van de politie bekijkt en in mindere mate vanuit het perspectief van de demonstranten.

In figuur 1 worden de onderzoeksactiviteiten weergegeven die daarna worden beschreven en toegelicht.

27 Bij impact gaat het om wat het doet met de ME'ers om op te treden tegen andere groepen dan normaal en hoe de omgeving (thuisfront) daarmee omgaat.



Figuur 1.1 – Het onderzoek in schema

1.5.1 Voorbereiding

Om tijdens het onderzoek kennis te mogen dragen van politie-informatie uit registraties of gesprekken, hebben we een toestemmingsaanvraag bij het College van procureurs-generaal gedaan, die is goedgekeurd.

Vervolgens hebben we een informatiesheet over het onderzoek opgesteld die we tijdens het onderzoek hebben gebruikt om diverse actoren – zoals respondenten – te kunnen informeren over de inhoud van het onderzoek.

Om het onderzoek enerzijds soepel te laten verlopen en er anderzijds voor te zorgen dat de resultaten van het onderzoek uiteindelijk terechtkomen binnen de politieorga-

nisatie, hebben we een landelijke klankbordgroep geformeerd. Die bestaat uit een aantal leden van de expertgroep paraatheid van de landelijke portefeuille Conflict- en Crisisbeheersing (CCB) en leden van de werkgroep ME. We hebben hen waar nodig in de diverse fasen van het onderzoek betrokken. In de voorbereidingsfase hebben we een startbijeenkomst met de landelijke klankbordgroep belegd om het onderzoek te introduceren, zicht te krijgen op relevante contactpersonen en het eerste gesprek te voeren over het onderzoek en de onderzoeksvragen.

1.5.2 *Deskresearch*

De deskresearch bestond uit een literatuurstudie en een openbronnenonderzoek, met als doel om een eerste beeld te kunnen geven van de ontwikkelingen in het type demonstraties en kenmerken daarvan, evenals van achtergronden en werkwijzen (waaronder de voorbereiding) van demonstranten in de afgelopen jaren. Binnen de literatuurstudie hebben we daarnaast aandacht besteed aan de verschillende modaliteiten als het gaat om inzet en uitrusting van de ME bij demonstraties en ordeverstoringen. We richten ons daarbij op zowel wetenschappelijke literatuur als andere kennisdocumenten ('grijze literatuur').

Bij het inventariseren van de wetenschappelijke literatuur hebben we ons op de nationale onderzoeksliteratuur over de laatste vijf à zes jaar gericht. We maakten gebruik van op het onderwerp toegespitste zoektermen in verschillende databases, zoals de database van het ministerie van Justitie en Veiligheid en die van Google Scholar. De zoektermen die we – al dan niet in combinatie met elkaar – hebben gebruikt, zijn: demonstranten, demonstraties, ordeverstoringen, ordeverstoorders, Mobiele Eenheid en uitrusting. Aanvullend hebben we referenties in de gevonden wetenschappelijke literatuur geraadpleegd (ook wel: sneeuwballen). Op deze wijze hebben we ook oudere relevante publicaties geïncludeerd. Bij het inventariseren van grijze literatuur – denk daarbij ook aan scripties op de Politieacademie of universiteiten en overheidsrapporten – hebben we dezelfde werkwijze gehanteerd. Uiteindelijk is gebruikgemaakt van meer dan zestig wetenschappelijke en 'grijze' literatuurbronnen.

In het openbronnenonderzoek hebben we een inventarisatie van de demonstraties en openbare ordeverstoringen in de afgelopen zeven jaar gemaakt waar sprake is geweest van ME-inzet enerzijds en de aanwezige groepen demonstranten anderzijds.²⁸ In het openbronnenonderzoek maken we gebruik van Google en LexisNexis. LexisNexis geeft toegang tot meer dan 36.000 internationaal gerenommeerde nieuwsbronnen en zakelijke bronnen. De database bevat ruim 75 Nederlandse uitgevers, waaronder alle grote landelijke en regionale kranten en opiniebladen. In LexisNexis kan aan de hand van zoektermen gericht worden gezocht naar berichtgeving in landelijke en regionale dagbladen. In eerste instantie is voor de periode 2017 tot en met 2019 gebruikgemaakt van de zoekterm 'demonstreren'. Alleen artikelen die

28 Vanwege de relatief lange looptijd van het onderzoek hebben we de media-analyse langer doorgetrokken in de tijd.

rapporteren over een demonstratie die heeft plaatsgevonden, zijn meegenomen; aankondigingen van demonstraties niet. Tijdens de analyse bleek er echter veel ‘ruis’ te zitten in de opgeleverde hits.²⁹ Slechts een beperkt deel bleek relevant te zijn voor het onderzoek. Daarom is uiteindelijk besloten om de zoekterm te concretiseren naar ‘demonstreren’ AND ‘politie’ OR ‘Mobiele eenheid’ voor de jaren 2020 tot en met 2024. In de volksmond en dan ook in mediaberichtgeving blijkt namelijk regelmatig naar de politie in het algemeen te worden verwezen als er eigenlijk sprake is van ME-inzet. In totaal zijn er 13.459 artikelen geanalyseerd, waarvan er 445 relevant zijn gebleken voor het onderzoek.

De literatuurstudie en het openbronnenonderzoek leveren een synthese op van de op dit moment aanwezige kennis over het onderwerp (*state of the art*). Deze synthese dient ook als inhoudelijke basis voor de rest van de onderzoeksactiviteiten.

1.5.3 *Participerende observatie*

Tijdens het onderzoek hebben we als onderzoekers verschillende demonstraties geobserveerd. Daarbij hebben we zowel meegekeken tijdens diensten van de ME als geobserveerd aan de kant van de demonstranten.

Dankzij de observaties voor en tijdens dergelijke inzetten hebben we zicht gekregen op de preparatie en uitvoering van de ME en het verloop van demonstraties in de praktijk. Het bood ons daarnaast de mogelijkheid om in gesprek te gaan met individuele ME-leden en -commandanten als ook met demonstranten.

De indrukken en waarnemingen uit deze onderzoeksactiviteit zijn gebruikt bij het beantwoorden van de betreffende deelvragen en zijn daarnaast ter illustratie verspreid over dit rapport opgenomen en aangeduid als ‘veldwaarneming’. Alle veldwaarnemingen zijn geanonimiseerd. De observaties zijn uitgevoerd bij de volgende demonstraties:

- Diverse locaties in Gelderland: Boerenprotest op 4 juli 2022
- Den Haag: Extinction Rebellion op 11 maart 2023
- Den Haag: Boerenprotest op 11 maart 2023
- Online Actietraining Extinction Rebellion en Greenpeace op 23 juni 2023
- Wijk aan Zee: Greenpeace en Extinction Rebellion tegen Tata Steel op 24 juni 2023
- Amsterdam: Pro-Palestijns protest op de VU-campus op 11 juni 2024

1.5.4 *Profielanalyse*

Op basis van politie-informatie hebben we op verschillende manieren een beeld proberen te geven van de aangehouden verdachten bij demonstraties.

Allereerst hebben we op basis van een door ons – op basis van open bronnen – opgestelde groslijst van demonstraties een selectie gemaakt van tien demonstraties waarbij 1) nieuwe demonstranten aanwezig waren, 2) er ME-inzet was en 3) demonstranten

29 ‘Demonstreren’ is ook in algemene zin een werkwoord, bijvoorbeeld dat iemand ‘demonstreert’ hoe een bepaalde machine werkt. Dit veroorzaakte ruis.

zijn aangehouden. Verder zijn de demonstraties verdeeld over het type nieuwe demonstranten en locaties in het land. Dit heeft geleid tot onderstaande selectie van demonstraties (zie tabel 1.1).

Tabel 1.1 – Geselecteerde demonstraties voor de profielanalyse

Type demonstratie	Datum	Locatie
Pegida-demonstratie	26 mei 2019	Eindhoven
Actiegroep Grond in Verzet	30 oktober 2019	Den Haag
Black Lives Matter	3 juni 2020	Rotterdam
Coronaprotest	21 juni 2020	Den Haag
Kick Out Zwarte Piet	15 november 2020	Maastricht
Coronaprotest	17 januari 2021	Amsterdam
Defend-groep	8 mei 2021	Barneveld
Woonprotest	12 september 2021	Amsterdam
Boerenprotest	28 juni 2022	Stroe en Kootwijkerbroek
Klimaatprotest	26 november 2022	Den Haag

De tien demonstraties vonden plaats tussen mei 2019 en november 2022. Goed om hierbij te vermelden is dat de toestemming van het College van procureurs-generaal – die voor deze onderzoeksactiviteit noodzakelijk was – ruim een jaar heeft geduurd. Omdat ons voorstel voor de selectie van demonstraties ook onderdeel van de aanvraag was, konden we geen recentere demonstraties meer toevoegen.

Uiteindelijk is er in de eerste plaats op basis van een analyse vanuit de Basisvoorziening Handhaving (BVH) van de politie een beeld gegenereerd van de aangehouden verdachten rondom de tien demonstraties. Van de in totaal 728 unieke aangehouden personen is een beeld gegeven van de demonstratie waar ze zijn aangehouden, waarom ze zijn aangehouden, wat hun achtergrondkenmerken zijn én over de aanwezigheid en eventuele aard van antecedenten. Belangrijk om te vermelden is dat de aangehouden verdachten bij de demonstraties van Pegida en Kick Out Zwarte Piet tegendemonstranten zijn.

In een tweede analyse is er op basis van een steekproef van 111 van de 728 aangehouden verdachten – ter verdieping van de BVH-analyse – een inhoudsanalyse op de processen-verbaal van aanhoudingen en verhoren uitgevoerd. Naast achtergrondkenmerken heeft deze analyse ook inzichten opgeleverd in de betrokkenheid bij de demonstratie, de aanhouding, de visie van de aangehouden verdachten op de aanhouding, een reflectie op het eigen gedrag en op het optreden van de politie.

Tot slot is er voor alle geanalyseerde aangehouden verdachten nagegaan of men tussen 2019 en 2023 voorkomt in Summ-it: het systeem waarin de recherche alle opsporingsonderzoeken vastlegt. Opsporingsonderzoeken worden vooral gestart als er sprake is van complexe en ernstige misdrijven. Te denken valt aan drugs- en wapengerelateerde delicten, ondermijning, ernstig geweld en levensdelicten.

1.5.5 *Survey en groepsgesprekken ME*

Om een landelijk beeld van de ervaringen van ME'ers met demonstraties te genereren, hebben we op 29 maart 2023 een landelijke online survey uitgezet onder 2.400 ME'ers. Daarbij is gekeken naar zowel de impact van het gedrag van nieuwe demonstranten op ME'ers als naar de ontwikkelingen in gedrag – toegepast verzet en/of geweld – door demonstranten en ordeverstoorders richting ME'ers (met daarbij oog voor inzet en uitrusting). Een door ons opgestelde e-mail is via de Nationale Politie centraal verstuurd aan 1.865 ME-leden, 370 ME-groepscommandanten, 112 ME-sectiecommandanten, 56 ME-pelotonscommandanten en 17 ME-compagniecommandanten. In de e-mail zijn ze verzocht de survey – anoniem – in te vullen. Hiervoor stond in de e-mail naast een korte introductie over het onderzoek (informatiesheet) de link naar de online survey. We hebben de landelijk portefeuillehouder Crisis- & Conflictbeheersing gevraagd om een vooraankondiging te doen over het onderzoek, om zo de respons zo hoog mogelijk te krijgen. Dit verzoek is gehonoreerd.

Goed om aan te geven is dat de survey zo veel mogelijk bestaat uit antwoordcategorieën die aan te vinken zijn en dat er zo min mogelijk open vragen zijn. Dit om de invul tijd tot een minimum te beperken. Om een representatief beeld te schetsen, is er rekening gehouden met het aantal respondenten per politie-eenheid en de rol van de ME'ers (groepslid, groepscommandant, sectiecommandant, pelotonscommandant of compagniecommandant). Op 11 april 2023 hadden 614 ME'ers de vragenlijst ingevuld. Hierna zijn op 12 mei 2023 en 2 juli 2023 reminders verstuurd. Respondenten hadden tot 21 juli 2023 de gelegenheid om de vragenlijst in te vullen. Uiteindelijk vulden 874 respondenten de vragenlijst in, waardoor de respons 36% is.³⁰ Dit is een mooie respons, waardoor we een betrouwbaar en representatief beeld hebben.

Online survey

Bureau Beke heeft de online survey voor de ME-leden en -commandanten ontworpen in het programma Question-Pro. Alle respondenten hebben per e-mail een link naar een beveiligde webpagina die toegang geeft tot de survey ontvangen. De survey heeft een gebruiksvriendelijke, heldere lay-out en is responsive. Dit heeft als voordeel dat de vragenlijstweergave wordt geoptimaliseerd voor smartphones, tablets, laptops en pc's. Het invullen van de vragenlijst kon worden onderbroken om op een later tijdstip hervat te worden. Een statusbalk boven aan het scherm gaf aan hoeveel procent van de vragenlijst al beantwoord was. Wanneer de respondent naar haar/zijn idee de vragenlijst voldoende had beantwoord, konden de gegevens met een klik worden verstuurd. Doordat we de survey in eigen beheer uitvoeren, konden we volgen wat de respons was en daarop anticiperen – via een herinnering of het uitzetten via andere kanalen – als deze te laag zou blijven. In dat kader werd door ons vastgelegd hoeveel e-mails er per categorie respondenten – per eenheid – waren uitgestuurd.

30 Zie bijlage 1 voor de responsverdeling en achtergrondinformatie over de respondenten.

Voorafgaand aan het opstellen van de survey hebben wij vier oriënterende gesprekken gevoerd met ervaren ME-leden en -commandanten. Dit om alle onderwerpen mee te nemen die van belang zijn én om de juiste terminologie te gebruiken. De survey heeft betrekking op de ervaringen in een vol jaar (2021/2022). Dit is vanzelfsprekend een bijzondere periode (corona) en dat kan natuurlijk invloed hebben op de resultaten. In de survey komen onder andere de volgende vraaggebieden aan de orde:³¹

- Regionale eenheid waar men werkzaam is;
- Type ME'er (lid, groepscommandant, sectiecommandant, pelotonscommandant, compagniescommandant);
- Aantal inzetten;
- Aantal jaren actief als lid of commandant;
- Ontwikkelingen op het gebied van geweld en/of verzet;
- Handelingsverlegenheid in het optreden;
- Doelgroepen waarvan men vindt dat het lastig is om mee om te gaan;
- Impact van de inzet en het optreden op de respondent zelf en diens thuisfront;
- Letsel en ziekteverzuim naar aanleiding van inzetten;
- Inzet en uitrusting bij nieuwe groepen demonstranten.

We besloten de online survey met de vraag of de respondent in een online groepsinterview met ons door wil praten, met daarbij het verzoek in dat geval zijn of haar e-mailadres achter te laten.

De ingevulde vragenlijsten zijn door onze analist geanalyseerd met behulp van SPSS.

1.5.6 Interviews

Om naast het landelijke beeld uit de survey ook de diepte in te gaan over ontwikkelingen in demonstraties, nieuwe demonstranten, gedrag van ordeverstoorders, de impact en de inzet en uitrusting, hebben we zes online (groeps)gesprekken gevoerd met in totaal 12 ME-leden en 10 commandanten. De selectie van de deelnemers is gemaakt op basis van de groep respondenten die in de survey hun contactgegevens hadden achtergelaten om met ons door te willen praten.

Verder hielden we in het kader van dit onderzoek interviews met verschillende doelgroepen. Het betreft interviews met experts, vertegenwoordigers van demonstrantengroepen, burgemeesters en politiefunctionarissen, onder wie politiechefs. De gesprekken zijn gevoerd aan de hand van drie verschillende itemlijsten, afhankelijk van de doelgroep (zie bijlage 2). Daarin zijn afhankelijk van de functie, kennis en expertise van de respondent grofweg de volgende onderwerpen besproken: ontwikkelingen in het demonstratielandschap, verschillen tussen nieuwe/oude groepen, het onder druk staan van het demonstratierecht, de rol van het openbaar bestuur en de politie bij demonstraties, ervaringen met demonstraties, werkwijze en voorbereiding door demon-

31 De survey is op te vragen bij de onderzoekers.

stranten, verzet en geweld door demonstranten, de omgang van de politie (ME) met demonstranten, hoe en wanneer de ME zou moeten optreden bij demonstraties, communicatie en beslissingsbevoegdheid in de lokale driehoek, preparatie door en informatiepositie van de politie, en leerpunten van demonstraties.

In totaal is er met 53 personen gesproken, verdeeld over 28 interviews. Het gaat om negen experts, zeven vertegenwoordigers van demonstrantengroepen, zeven burgemeesters, zes politiechefs, drie voorzitters van politiebonden, vier overige politiefunctionarissen (op het gebied van conflict- en crisisbeheersing en handhavend netwerken), drie medewerkers van het TOOI en twee functionarissen van Amnesty International. De overige personen betroffen ondersteuners van burgemeesters en politiechefs. In bijlage 3 is een overzicht te vinden van het type respondenten. De interviews vonden hoofdzakelijk plaats tussen mei en september 2023.³² Tien vonden er op locatie plaats en de overige waren digitaal, via Teams.

Bij de selectie van burgemeesters en politiechefs is rekening gehouden een goede landelijke spreiding en ook met plaatsen waar veel of opzienbarende demonstraties hebben plaatsgevonden. Op een enkeling na waren de benaderde burgemeesters en politiechefs bereid om mee te werken. De experts zijn wetenschappers met expertise op het gebied van demonstraties, openbare orde, groepsgedrag en/of politieoptreden. Er is een groepsgesprek met experts georganiseerd en daarnaast zijn er enkele individuele gesprekken gevoerd. Voor de benadering van demonstrantengroepen is aan de hand van de deskresearch bekeken welke groepen de laatste jaren vooral hebben gedemonstreerd en waarbij de ME optrad. Daarop kwamen de volgende thema's en groepen naar voren: klimaat (Extinction Rebellion), boeren/stikstof (Farmers Defence Force, Agractie), woningnood (Woonprotest), antiracisme (Kick Out Zwarte Piet (KOZP), Black Lives Matter (BLM)) en anti-coronamaatregelen (Nederland in Verzet). Uiteindelijk is het gelukt om vanuit al deze thema's met vertegenwoordigers te spreken, met uitzondering van antiracisme. Van zowel KOZP als BLM wilde – ondanks herhaaldelijke pogingen bij verschillende personen – helaas niemand deelnemen aan het onderzoek.

Bij de interviews waren praktisch altijd twee onderzoekers aanwezig. Van de gesprekken zijn verslagen gemaakt en deze zijn thematisch geanalyseerd met behulp van het kwalitatieve analyseprogramma Atlas.TI.

1.5.7 *Casusreconstructie*

Een belangrijk onderwerp rondom de openbare ordeverstoringen bij demonstraties was – zo leek het – het onverwachte karakter. Heeft de politie (on)voldoende zicht op wat de nieuwe groepen van plan zijn? Communiceren zij anders en sneller? In hoeverre kan de politie informatiegestuurd werken?

32 Het eerste interview vond plaats op 10 mei 2023 en het laatste op 10 januari 2024. De meeste werden afgenomen van mei tot en met juli 2023. In respectievelijk augustus en september 2023 vond er ook nog een gesprek plaats. Tot slot werden er in januari 2024 twee interviews afgenomen.

Om deze vragen te kunnen beantwoorden, hebben we op basis van de deskresearch vijf demonstraties geselecteerd die geëscaleerd zijn. Allereerst zijn de escalaties geanalyseerd op basis van open bronnen en vervolgens zijn we in gesprek gegaan met drie landelijke vertegenwoordigers van het TOOI.³³ Met hen zijn we in gesprek gegaan over de casus en het al dan niet onverwachte karakter van de betreffende demonstraties, waar dat mee te maken heeft (denk aan werkwijze en voorbereiding) en wat dit betekent voor het anticiperen op en optreden tegen grootschalige ordeverstoringen in de toekomst.

1.6 Leeswijzer

De rest van dit rapport is volgens de systematiek van de onderzoeksvraag en deelvragen ingedeeld in een aantal thema's. Deze thema's belichten we – waar mogelijk – telkens op basis van meerdere onderzoeksmethoden. In hoofdstuk 2 gaan we in op het demonstratierecht. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de ontwikkelingen in de omvang en de aard van demonstraties. In hoofdstuk 4 belichten we een aantal recente demonstrantengroepen. In hoofdstuk 5 wordt een reconstructie gemaakt van vijf demonstraties waar ME-inzet is geweest, waarbij ook wordt ingezoomd op de informatiepositie van de politie. Hoofdstuk 6 gaat in op het werk en de bevoegdheden van de ME en de ervaringen van de ME'ers met demonstraties. In hoofdstuk 7 wordt een profiel geschetst van aangehouden verdachten bij tien demonstraties. De besluitvorming en aanpak staan centraal in hoofdstuk 8. In hoofdstuk 9 'Leren van demonstreren' beantwoorden wij de onderzoeksvraag en deelvragen, en reflecteren we op het onderzoek. Dit slothoofdstuk en is ook te lezen als een samenvatting.

33 Dit is de afdeling die zich bezighoudt met het verzamelen van informatie – onder andere – rondom – demonstraties.

2 Het demonstratierecht

Aan demonstreren ligt het demonstratierecht ten grondslag, dat is verankerd in de Nederlandse wet. De laatste jaren is er discussie ontstaan over de reikwijdte van de wet en wordt er aangegeven dat het demonstratierecht onder druk zou staan. In dit hoofdstuk schetsen we de juridische verankering van het demonstratierecht, gaan we globaal in op ontwikkelingen binnen het demonstratierecht en op de politieke discussie daarover.

2.1 Wettelijke verankering van het recht op demonstreren

Het recht op vrije meningsuiting en betoging is vastgelegd in de Nederlandse Grondwet (respectievelijk art. 7 en 9). Daarnaast worden het recht op vrijheid van meningsuiting en het recht op vrijheid van vergadering en vereniging gegarandeerd in respectievelijk art. 10 en 11 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens.³⁴ In de Nederlandse Grondwet staat het recht op vrijheid van vereniging in art. 8.³⁵

De Wet openbare manifestaties (Wom) regelt de uitoefening van dit grondrecht. Het is aan de burgemeester, als lokale 'hoeder van de rechtsstaat', om manifestaties te beschermen en te faciliteren.³⁶ Ook heeft de burgemeester bevoegdheden om bijeenkomsten te beperken, te verbieden of te beëindigen. Een manifestatie valt onder de Wom wanneer het een godsdienstige of levensbeschouwelijke bijeenkomst, een vergadering of een betoging betreft. Bij een betoging gaat het om een meningsuiting van twee of meer personen in het openbaar (inclusief tegendemonstraties), behalve als de meningsuiting op de achtergrond raakt en andere elementen, bijvoorbeeld dwang, overheersen.³⁷

Omdat het hier grondrechten betreft, heeft de wetgever ervoor gekozen in de Wom een kennisgevingstelsel op te nemen in plaats van een vergunningstelsel. Dat houdt in dat er geen toestemming hoeft te worden gevraagd voor het organiseren van een manifestatie, maar dat het wel verplicht is om de bijeenkomst van tevoren aan te melden bij de burgemeester (art. 4). Gemeenten regelen de werkwijze daarbij zelf in de Algemeen Plaatselijke Verordening (APV). In de meeste gemeenten geldt dat een demon-

34 Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden, Rome, 4 november 1950. Kortweg: Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM).

35 Grondwet, 2023.

36 Nederlands Genootschap van Burgemeesters, z.d.

37 Nederlands Genootschap van Burgemeesters, z.d.; Wom, 2010.

stratie uiterlijk 48 uur van tevoren moet worden aangemeld,³⁸ maar in Amsterdam is dat bijvoorbeeld 24 uur en in Den Haag 96 uur.³⁹ Het idee achter de kennisgevingsplicht is dat burgemeesters voldoende voorzorgsmaatregelen kunnen treffen om de manifestatie te beschermen en te faciliteren en indien noodzakelijk kunnen beperken of verbieden. Gedurende de manifestatie kan de burgemeester aanwijzingen geven of de opdracht geven om de manifestatie te beëindigen.⁴⁰

Er zijn drie redenen waarom een manifestatie mag worden beperkt, verboden of beëindigd (art. 2):

- Ter bescherming van de gezondheid;
- In het belang van het verkeer ter voorkoming van verkeerschaos;
- Ter bestrijding of voorkoming van wanordelijkheden (van de manifestanten zelf; in geval van bijvoorbeeld vijandig publiek tegenover de manifestatie moet de burgemeester politie inzetten om de manifestanten te beschermen).

Deze redenen gelden ook voor een demonstratie die niet is aangemeld, maar waarvan de burgemeester wel op de hoogte is dat die plaatsvindt. Het is niet toegestaan om beperkend op te treden omdat een demonstratie niet (tijdig) is aangemeld. In de praktijk blijkt dat een burgemeester soms wel sneller genooddaakt is tot beperkende maatregelen bij een laat of niet aangemelde demonstratie, omdat het dan lastiger is om nog voorzorgsmaatregelen te treffen. Eventuele beperkingen legt de burgemeester met redenen omkleed op in een zogeheten Wom-beschikking. De rechter toetst de opgelegde beperkingen aan de Wom. Mede op basis van de relevante jurisprudentie noemt het genootschap van burgemeesters zeven aandachtspunten bij de beperkende bevoegdheden van de burgemeester:⁴¹

1. De drie eerdergenoemde doelcriteria;
2. Geen inhoudelijke bemoeienis;
3. Verbod of beëindiging is een ultimum remedium;
4. Binnen zicht- en geluidsafstand van het doel of de doelgroep;
5. Geen integrale beperkingen;
6. Voorafgaand beperken ondanks ontbreken kennisgeving;
7. Niet-beperkend optreden enkel vanwege ontbrekende (tijdige) kennisgeving of de overtreding van een voorschrift, beperking of aanwijzing.

Juridisch kader voor de politie bij demonstraties

De politie kan bij demonstraties zowel onder het gezag van de burgemeester als van de officier van justitie (Openbaar Ministerie) handelen. De politie dient een demonstratie te beschermen, faciliteren en alleen indien noodzakelijk te beperken. Daarbij handelt

38 Nederlands Genootschap van Burgemeesters, z.d.; Wom, 2010.

39 Gemeente Amsterdam, z.d.; Gemeente Den Haag, z.d.

40 Nederlands Genootschap van Burgemeesters, z.d.

41 Nederlands Genootschap van Burgemeesters, z.d.; Wom, 2010.

zij in eerste instantie onder het gezag van de burgemeester.⁴² De Wom-beschikking, ook wel Wom-brief genoemd, die de burgemeester heeft afgegeven aan de partij die de demonstratie heeft georganiseerd, is het handelingskader voor de politie. De aanwijzingen vanuit het beleidscentrum gedurende de manifestatie zijn daarop aanvullend. De burgemeester komt wel tot een besluit in overleg met de politie en wordt hierin ook geadviseerd door de politie, zowel voorafgaand aan de manifestatie als tijdens de manifestatie.

Bij het aanhouden van demonstranten die strafbare feiten plegen handelt de politie onder het gezag van de officier van justitie. Bij het betrappen op heterdaad is de politie bij demonstraties beperkt bevoegd om zelfstandig te besluiten om iemand aan te houden. Wanneer er geen sprake van heterdaad is, dan heeft de politie een bevel van de officier van justitie nodig om iemand aan te houden. Maar aanhoudingen kunnen ook onbedoeld het ordelijke verloop van de demonstratie beïnvloeden en kunnen daarom onder die omstandigheden ook een zogeheten ‘kritisch besluit’ zijn, dus voorbehouden aan de driehoek van burgemeester, hoofdofficier van justitie en politiefchef. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens bepaalt dat de politie terughoudend moet zijn bij het strafrechtelijk aanpakken van vreedzame demonstranten. De politie mag daarom niet te snel ingrijpen en al helemaal niet als een demonstrant niets ernstigs heeft gedaan, zo heeft het Europees Hof voor de Rechten van de Mens geoordeeld.⁴³ Het uitgangspunt is dan ook dat de politie geen geweld gebruikt tegen demonstranten en dat dit alleen in uitzonderlijke gevallen is toegestaan. Conform art. 7 Politiewet 2012 is de politie bevoegd om geweld gebruiken ‘wanneer het daarmee beoogde doel dit, mede gelet op de aan het gebruik hiervan verbonden gevaren, rechtvaardigt en dat doel niet op een andere wijze kan worden bereikt. Aan het gebruik van geweld gaat zo mogelijk een waarschuwing vooraf.’ In de context van demonstraties horen daar nog twee kanttekeningen bij. Zoals eerder vermeld zal bij een demonstratie de beslissing tot politiegeweld een zogeheten kritisch besluit zijn, dus voorbehouden aan de driehoek. Daarnaast treden ME’ers op in ‘gesloten verband’, dus onder leiding, en is er doorgaans dus ook een bevel van een commandant nodig.⁴⁴ In gevolge art. 17 Ambtsinstructie moet alle politiegeweld altijd worden gemeld, en als er letsel door ontstaat ook geregistreerd, getoetst en nader verantwoord. Zoals altijd hebben burgers die te maken hebben gehad met politiegeweld het recht om daarover een klacht in te dienen of daarvan aangifte te doen.

Op basis van een overzichtsstudie over procedurele rechtvaardigheid blijkt vertrouwen in de politie samen te hangen met het optreden. Wanneer men het optreden van de politie als rechtvaardig ervaart, vergroot dat het vertrouwen.⁴⁵ Een eerlijk besluitvormingsproces, waarbij de politie zich aan de wettelijke regels houdt, zou daarbij tot meer legitimiteit leiden. De volgende vier principes zijn van belang voor het ervaren van procedurele rechtvaardigheid van de politie: burgers moeten hun stem kunnen laten

42 Zie ook Politie, 2025.

43 Demonstratierecht.nl, z.d.-1.

44 Ambtsinstructie voor politie, KMar en BOA’s, art. 12f.

45 Tyler, 2025.

horen, neutraal en respectvol behandeld worden en het idee hebben dat de politie doet wat goed is voor de gemeenschap en de betrokkenen.⁴⁶

Veldwaarneming: Meedraaien met de ME bij de demonstratie van FDF

Deze veldwaarneming is opgetekend vanuit het perspectief van een onderzoeker.

Op 11 maart 2023 zijn er door zowel Extinction Rebellion (XR) als Farmers Defence Force (FDF) grote demonstraties aangekondigd in Den Haag. Twee dagen voor de demonstratie sluit ik aan bij de commandantenbriefing van de ME. De ME heeft zich grondig voorbereid op twee grote demonstratie hotspots: de eerste in de bak op de A12 en de tweede in het Zuiderpark. Er is sprake van een Staf Grootschalig en Bijzonder Optreden (SGBO) met een ongekend omvangrijke politie-inzet van in totaal 7,5 peloton ME: onder andere vijftien ME-secties, drie waterwerpers, aanhoudingseenheden (AE), verkenningseenheden (VE), paarden, technische eenheden (TE), shovels en zwaar materieel van defensie.

Voor deze veldwaarneming volg ik de demonstratie van FDF. Zij kondigen 'de grootste demo' ooit aan met 25.000 personen en 5.000 trekkers. De verwachting is dat niet alleen FDF maar ook allerlei andere groepen zoals Samen Voor Nederland en Defend-groepen zich aansluiten en het een 'demo tegen alles' wordt. Het is een indrukwekkend goed voorbereide en uitgebreide briefing, waarbij naast inzet en strategie ook aandacht is voor de omgang met demonstranten, journalisten en de eigen mensen: aangegeven wordt dat politiemensen in verband met *doxing* hun gezicht deels mogen afdekken.⁴⁷

Op de dag zelf schuif ik vroeg in de ochtend aan bij de briefing. Demonstreren mag en wordt gefaciliteerd is het adagium van de commandant. Er worden scenario's doorgenomen en er is vooral aandacht voor de mogelijke komst van tractoren en vrachtwagens en daardoor het ontstaan van opstoppen in en om de stad, maar ook voor groepen die mogelijk uit zijn op rellen. Ik stap in het commandovoertuig en om half 12 zijn er een paar tractoren (volgens afspraak) en honderden demonstranten op het terrein. Het blijkt dat ook truckers zich hebben aangesloten bij de demonstratie en een aantal trucks is door de omheining heen gereden en staan ook op het gras van het Zuiderpark. Rond 12 uur wordt Willem Engel signaleerd, om half één arriveert Geert Wilders en even later volgt Thierry Baudet. Deze laatsten komen een toespraak geven. Er wordt een aantal personen aangehouden (vernieling door trucks) en alle trucks op het terrein krijgen een bon.

Rond 17 uur maken we de balans op en blijkt dat het zeker niet de 'grootste demonstratie ooit' is geweest en dat een en ander eigenlijk goed en rustig is verlopen. Omdat de XR-demonstratie in de bak bij de A12 nog steeds gaande is, krijgen 'onze secties' de opdracht om rond 18 uur 'demonstranten te gaan rapen' op de A12.

⁴⁶ Tyler, 2025.

⁴⁷ Doxing is het onthullen of publiceren van persoonlijke gegevens van een persoon zonder de persoons toestemming, met de intentie om hem te intimideren, lastig te vallen, of om schade aan te richten. Dit kan bijvoorbeeld het openbaar maken van een adres, telefoonnummer, foto's, of andere identificerende informatie zijn.

Als ik – terug in de briefingruimte rond 22 uur - terugkijk op de dag valt een aantal zaken op. De preparatie is heel grondig en tijdens de dag wordt er veel gedifferentieerd in de aanpak. Vreedzame demonstranten worden gefaciliteerd, wetsovertredingen aangepakt. Dat doet de politie bijvoorbeeld met handhaven netwerken,⁴⁸ verkenningseenheden, aanhoudingseenheden, flex-ME en ME. De invloed van het bestuur in de operatie is groter dan ik had gedacht en wekt ook ergernis in de operatie. De afspraak dat agenten hun gezicht mochten bedekken tegen *doxing* hield geen stand want ‘dat gaf geen mooi plaatje in de media’. Een van de ME’ers waarmee ik spreek laat mij een foto zien die zijn vriendin stuurde: ‘...kijk ik sta vol in beeld op een foto in het AD’. Hij is boos!

Een sectiecommandant vertelt mij dat er gewerkt zou worden langs de lijn van *commanders intent* maar dat men zich vanuit het SGBO toch ging bemoeien met de uitvoering en dat irriteert.

Als ik door de lege bak op de A12 terug naar huis rijd, is de rust teruggekeerd maar zijn schoonmakers druk met het opruimen van de bergen vuil die de XR-demonstranten daar hebben achtergelaten.

2.2 Ontwikkelingen in het demonstratierecht: autoriteiten grijpen vaker in

In het volgende hoofdstuk komen de ontwikkelingen in demonstraties aan de orde. Zoals daaruit duidelijk zal worden, is er de afgelopen jaren sprake van een toename in het aantal demonstraties. Naast het feit dat demonstraties vaker plaatsvinden, is er een ontwikkeling dat demonstraties ook vaker niet zijn aangemeld. Niet-aangemelde demonstraties verlopen over het algemeen chaotischer en lopen sneller uit de hand. Hoogleraar sociale verandering en conflict Jacquélien Van Stekelenburg zegt hier in haar position paper ten behoeve van een rondetafelgesprek over het demonstratierecht in Nederland het volgende over:

‘Er lijkt zich een trend te voltrekken waarin demonstraties steeds meer ad hoc georganiseerd worden vanuit (een groepje van) individuen in plaats vanuit maatschappelijke politieke structuren en organisaties zoals vakbonden. Dankzij de intrede van sociale media heeft iedereen de potentie om razendsnel een groot publiek te bereiken [...]. Dergelijke spontane demonstraties zijn vaak niet aangemeld, en verlopen zonder voorafgesproken route en script. Bovendien mobiliseren ze vaak zowel voor- als tegenstanders. De politie moet balanceren tussen faciliteren van de vrijheid van meningsuiting en het bewaken van de openbare orde en veiligheid. Demonstraties zonder kennisgeving vormen als zodanig een uitdaging voor de politie en zetten daarmee het democratisch proces onder spanning.’⁴⁹

48 Dit betekent dat de politie zich onder de demonstranten begeeft en contact maakt.

49 Van Stekelenburg, 2023.

Uit onderzoek van *De Groene Amsterdammer* uit 2023⁵⁰ waarin is gekeken naar de ontwikkeling van het demonstratierecht tussen 2013 en 2022, blijkt dat de autoriteiten sinds de coronapandemie vaker ingrijpen. Burgemeesters leggen vaker beperkingen op – zoals preventief fouilleren en gebruikmaken van noodwetgeving – en verbieden protesten vaker. Daarnaast arresteerde de politie meer demonstranten en was er vaker sprake van politiegeweld bij demonstraties. Aan de kant van de demonstranten is er een toename van acties van burgerlijke ongehoorzaamheid zichtbaar: vóór 2018 vonden er jaarlijks gemiddeld drie demonstraties met burgerlijke ongehoorzaamheid plaats, waar dit er in 2022 bijna 100 waren.

Burgerlijke ongehoorzaamheid

Burgerlijke ongehoorzaamheid is een vorm van gewelddoos verzet waarmee wordt beoogd om maatschappelijke veranderingen teweeg te brengen. Voorbeelden hiervan zijn het verzet onder leiding van Mahatma Ghandi tegen kolonialisme en de wetsovertredingen onder leiding van Martin Luther King uit protest tegen Amerikaanse racistische segregatie. De liberale standaardvisie van burgerlijke ongehoorzaamheid, die werd onderschreven door sociologen en filosofen als Jürgen Habermas en in Nederland Kees Schuyt, is dat in een democratische rechtsstaat illegaal verzet tegen onrecht legitiem kan zijn. Met de burgerlijke ongehoorzaamheid wijst de ongehoorzame burger zijn medeburgers op de gemeenschappelijke rechtsstatelijke beginselen. Ook maakt de ongehoorzame burger duidelijk de rechtsorde als geheel wel te aanvaarden.⁵¹

Schuyt (1972),⁵² gepromoveerd op het thema burgerlijke ongehoorzaamheid, onderscheidt tien kenmerken in het begrip burgerlijke ongehoorzaamheid:

1. Het illegale karakter van de actie
2. De morele rechtvaardiging voor de wetsovertreding
3. De weloverwogen handeling
4. Samenhang tussen de actie en de bekritiseerde kwestie
5. De ongehoorzame heeft alle legale wegen vergeefs uitgeprobeerd
6. De actie is openbaar
7. De ongehoorzame werkt mee aan diens arrestatie en berechting
8. De ongehoorzame aanvaardt diens straf
9. De actie moet gewelddoos zijn
10. De burger moet de rechten van anderen zo veel mogelijk respecteren

Schuyt sluit daarom zijn studie af met een pleidooi voor ‘verantwoordelijke ongehoorzaamheid’ Als je als ongehoorzame burger voor een legitiem doel handelt, blijf je wel verantwoordelijk voor de eventuele gevolgen van dat handelen.

50 Van Benthem, Bosma, Dequeker, Ten Klooster & Polm, 2023.

51 Keulartz & Maris, 2023.

52 Schuyt, 1972.

Mensen passen burgerlijke ongehoorzaamheid toe omdat bestaande democratische spelregels soms te beperkt kunnen zijn om onrecht of een maatschappelijk probleem zichtbaar te maken. Universitair docent politieke filosofie Mathijs van de Sande legt dit als volgt uit:⁵³

‘De democratische orde biedt geen “plek” aan de eisen of belangen van een specifieke groep niet-burgers. Die groep valt buiten haar grenzen. Maar door ongehoorzaam te zijn, en dus tegen de geldende regels en wetten in te gaan, stelt men die grenzen juist ter discussie. Men is niet zozeer ongehoorzaam als burger (in sommige gevallen is men formeel niet eens burger), maar vooral ook ongehoorzaam tegen de geldende notie van burgerschap zélf.’

In veel gevallen zouden burgers zich volgens Van de Sande helemaal niet aan de democratische spelregels kunnen houden, omdat men door die regels wordt uitgesloten of omdat deze aan sommige mensen geen ruimte bieden om zich zicht- en hoorbaar te maken. Het oprekken, buigen, breken of verleggen van de geldende wetten kan daarom, in navolging van de Franse politiek historicus Pierre Rosanvallon, ook een belangrijk onderdeel van de democratie zijn, aldus Van de Sande:

“De democratie” bestaat niet slechts uit gevestigde instituties of procedures, maar net zo goed uit de pogingen van uitgesloten of ondergerepresenteerde groepen om hun plek daarbinnen te veroveren. In plaats van hun ongehoorzaamheid te verfoeien of te criminaliseren, zouden we het daarom moeten koesteren.”⁵⁴

2.3 Ontwrichting en verharding

De burgemeesters van Amsterdam, Rotterdam en Den Haag zijn door *De Groene Amsterdammer* gevraagd hoe zij tegen ontwikkelingen aangaande demonstraties aankijken. Volgens hen ligt de toegenomen overheidsrepressie vooral aan de samenleving. Toenmalig burgemeester Aboutaleb van Rotterdam spreekt bijvoorbeeld van een verharding en vindt dat demonstreren niet meer altijd het uitdragen van een mening is, maar het claimen ervan, desnoods met geweld. Daarbij geeft hij aan dat de gemeente voorafgaand aan een demonstratie veel vragen stelt, juist om een demonstratie in goede banen te leiden, maar dat dat soms als intimiderend wordt opgevat. Ook burgemeester Halsema van Amsterdam stelt dat de gemeente van tevoren uitgebreid gesprekken voert met demonstranten, omdat hoe beter een demonstratie is voorbereid, hoe minder groot de kans is dat er moet worden ingegrepen. Daarbij stelt zij dat het gezag anders moet omgaan met burgerlijke ongehoorzaamheid dan met andere overtredingen, maar dat er bij veel mensen een misverstand over burgerlijke ongehoor-

⁵³ Van de Sande, 2018.

⁵⁴ Van de Sande, 2018.

zaamheid bestaat en dat er wel voorwaarden voor gelden. Zij maakt onderscheid tussen de acties van Farmers Defence Force (FDF) en Extinction Rebellion (XR), waarbij ze die van XR duidt als een ‘dynamisch protest dat heel traag verloopt’.

‘Kijk, de wet moet gehandhaafd worden en wij zijn het gezag, dus we zullen optreden. Maar het gaat om mensen die uitdrukking aan emoties en diepgevoelde opvattingen willen geven, dat vergt van ons ook een beetje soepelheid en humor.’ (Femke Halsema)⁵⁵

Burgemeester Van Zanen van Den Haag ziet dit anders en geeft aan nog geen burgerlijke ongehoorzaamheid in de praktijk te hebben gezien. Trainingen volgen om minder makkelijk gearresteerd te worden en schade van duizenden euro’s aanrichten, horen volgens hem niet bij burgerlijke ongehoorzaamheid.

‘Mijn eigen mening doet er niet toe; ik faciliteer het demonstratierecht tot ik erbij neerval. Maar ik faciliteer niet dat je door grote machines mee te nemen, ongehoorzaam gedrag te vertonen of door een bepaalde plek te kiezen je mening doordrijft. Dat heeft niks met demonstreren te maken.’ (Jan van Zanen)⁵⁶

Rechtsgeleerden Guido Terpstra en Stefan Philipsen betogen in *Trouw* dat steeds meer acties (in casu tegen het stikstofbeleid) zich tegen de essentie van grondrechten en democratie keren. Niet het onder de aandacht brengen van een argument maar het veroorzaken van ontwrichting als drukmiddel om het eigen gelijk af te dwingen, staat centraal. Acties raken dan losgezongen van het doel van de vrijheid van betoging, omdat de kern van politieke grondrechten in de idee ligt dat we in Nederland conflicten oplossen door dialoog en vreedzame uitwisseling, zo stellen Terpstra en Philipsen. ‘Grondrechten zijn geen treiterrechten’, wat maakt dat het volgens hen in bepaalde gevallen, zoals blokkeren met trekkers, goed is dat de rechter een grens stelt aan demonstratievrijheid.⁵⁷ Burgemeester Van Zanen van Den Haag deelt deze mening. In zijn position paper voor het rondetafelgesprek over het demonstratierecht van september 2023 stelt hij een tendens te zien waarbij men niet het recht, maar de confrontatie op straat zoekt. Als men de overheid niet in staat stelt om een demonstratie goed en veilig te faciliteren, ontstaan er problemen op straat:

‘Dit speelt nog sterker in die situaties waarin men met een beroep op het demonstratierecht ontwrichtende acties uitvoert, dwang uitoefent en straffeloos rechtmatig gegeven aanwijzingen en bevelen van de autoriteiten negeert. [...] De Wom biedt wel de bevoegdheden, maar het ontbreekt ons dan aan middelen om besluiten door te zetten en een vervolg te geven.’ (Jan van Zanen)⁵⁸

55 Van Benthem et al., 2023.

56 Van Benthem et al., 2023.

57 Terpstra & Philipsen, 21 juli 2020.

58 Van Zanen, 2023.

2.4 Demonstratierecht onder druk?

De laatste jaren zijn er steeds meer geluiden dat het demonstratierecht in Nederland onder druk zou staan. Zo is Amnesty International Nederland van mening dat het bestuur in Nederland demonstraties primair als risico voor de openbare orde ziet in plaats van als uitoefening van een mensenrecht. Zowel de landelijke als de lokale overheden schieten volgens Amnesty tekort in het waarborgen van het demonstratierecht. Burgemeesters zouden zich te vaak op hun verantwoordelijkheid voor de openbare orde beroepen als grond om in te grijpen, terwijl die lat volgens Amnesty veel hoger zou moeten liggen. Over het optreden van de politie stelt Amnesty dat de politie tijdens demonstraties regelmatig onrechtmatig ingrijpt op de uitoefening van het demonstratierecht. De politie zou zich primair moeten richten op het faciliteren en beschermen van het protest, waarbij het uitgangspunt vreedzame demonstranten zou moeten zijn.⁵⁹ Ook het College voor de Rechten van de Mens stelt, naar aanleiding van de aanhouding van acht klimaativisten die opriepen tot de blokkade van de A12 in januari 2023, dat het demonstratierecht ‘ernstig onder druk’ staat:

‘Het College onderstreept dat de overheid demonstraties moet faciliteren. Het opleggen van beperkingen mag alleen als dat echt noodzakelijk is en moet gebeuren op de minst ingrijpende manier. Inzet van strafrechtelijke instrumenten om de organisatie van een demonstratie te verhinderen is een extreem zwaar middel dat niet makkelijk te rechtvaardigen valt.’⁶⁰

Toenmalig minister van Justitie en Veiligheid Yesilgöz stond erachter dat de klimaativisten zijn opgepakt, omdat het volgens haar om opruiing ging, wat verboden is in Nederland.⁶¹ Uiteindelijk zijn er zeven klimaativisten voor opruiing veroordeeld. Zij hebben een taakstraf opgelegd gekregen en twee van hen moesten ook een schadevergoeding betalen vanwege het bekladden van een tunnelbak. Een achtste activist is vrijgesproken.⁶²

Reflecties op aanhoudingen van demonstranten

Experts denken verschillend over de uitspraken van het College voor de Rechten van de Mens over dat het demonstratierecht onder druk zou staan naar aanleiding van de aanhoudingen van de klimaativisten. Universitair docent en expert in het demonstratierecht Berend Roorda is het eens met het College en zegt dat het optreden van het Openbaar Ministerie heel fors was:

‘Uiteraard hebben ook de demonstranten zich aan de wet te houden, maar je kunt je afvragen of het preventief oppakken van mensen wel proportioneel is. Het ontmoedigt

⁵⁹ Amnesty International Netherlands, 2022.

⁶⁰ College voor de Rechten van de Mens, 31 januari 2023.

⁶¹ Noordhollands Dagblad, 31 januari 2023.

⁶² NOS, 2 augustus 2023.

mensen bovendien om actie te gaan voeren, dus ja, op die manier komt de demonstratievrijheid onder druk te staan.'

Er is ook kritiek op de uitspraken van het College voor de Rechten van de Mens. Hoogleraar Besturen van Veiligheid Ira Helsloot noemt ze 'onvolledig, intern tegenstrijdig en staatsrechtelijk en juridisch onjuist', omdat het was toegestaan om op het Malieveld te demonstreren. Hoogleraar staats- en bestuursrecht Jon Schilder vindt dat je op basis van de aanhoudingen niet kunt concluderen dat het demonstratierecht onder druk staat. Volgens hoogleraar staats- en bestuursrecht Wim Voermans moet justitie wennen aan een nieuwe demonstratiedynamiek, met 'demonstraties waarbij clubs minder binnen de lijntjes kleuren. Daar heb je je ook mee te verstaan als autoriteiten.' Jozef Keulartz en Cees Maris, emeritus-hoogleraren filosofie, stellen tot slot dat politie en justitie met twee maten meten, omdat boeren hun acties ook van tevoren aankondigen maar dat daarvoor nog nooit iemand is gearresteerd voor opruiing. Dit terwijl XR er 'alles aan doet om snelwegblokkades zo veilig mogelijk te laten verlopen' en FDF met blokkades door tractoren 'mensenlevens in gevaar brengt'.

Demonstrantengroepen vinden ook dat het demonstratierecht onder druk staat en niet goed wordt nageleefd, onder meer vanuit Kick Out Zwarte Piet en Agractie Nederland. Zie onderstaande passages uit de position papers ten behoeve van het rondetafelgesprek over het demonstratierecht van 7 september 2023:

'Het demonstratierecht staat goed op papier, maar in de praktijk wordt het zelden goed nageleefd en nog erger, veel te vaak komt het voor dat de boodschap, de kleur en afkomst van demonstranten een rol spelen in het handhaven van dit belangrijke grondrecht. De meeste mensen die met ons protesteren zijn geen ervaren activisten, veruit de meesten hebben niet eens eerder gedemonstreerd voordat ze bij ons in de bus stappen. Zij stappen in de bus met het geloof dat we in Nederland demonstratierecht hebben. Tijdens onze protesten maken ze voor de eerste keer kennis met hun protestrecht. En jaarlijks keren ze terug naar huis, gedesillusioneerd en vol onbegrip voor datgene dat ze is overkomen. Iemand zei laatst tegen me: 'Het maakt me zeker boos dat we aangevallen worden door racisten en vijandig publiek, maar dat de burgemeester en agenten het gewoon toelaten, alsof we geen burgers zijn, alsof we geen bescherming verdienen, dat doet mij het meeste pijn en zal mij altijd bijblijven.' (Stichting Nederland Wordt Beter / Kick Out Zwarte Piet)⁶³

'Wij vinden dat het demonstratierecht onder druk staat. De wet laat ruimte voor een zekere mate van schuren of overschrijden van de 'normale' wettelijke grenzen onder de vrijheid van het demonstratierecht. Echter is het bijna ondoenlijk om hierover met de overheid (politie en/of burgemeester) heldere afspraken te maken. Beide partijen

63 Afriyie, 2023.

willen hun kaarten niet blootgeven en de overheid blijft formeel op zijn strepen staan, gesprekken eindigen vaak in een patstelling. Hierdoor ontstaat veel onduidelijkheid, zowel aan de zijde van het bevoegd gezag als bij de demonstranten.’ (Agractie)⁶⁴

2.5 Politieke discussie

Op 19 april 2024 stuurden toenmalig ministers De Jonge en Yesilgöz een verzamelbrief naar de Tweede Kamer over het demonstratierecht, omdat er in de maanden daarvoor op verschillende momenten aandacht werd gevraagd voor protestacties. Deze acties riepen zorgen op over het handelingsperspectief en het wettelijke kader met betrekking tot het demonstratierecht. De ministers besloten daarop een extern onderzoek uit te laten voeren naar het demonstratierecht, dat zich richt op twee typen situaties: ontwrichtende demonstraties (acties waarbij demonstranten de grenzen van het recht opzoeken of zelfs overschrijden, met als doel maximale publieke aandacht te genereren en/of besluitvorming af te dwingen) en demonstraties waarbij andere grondrechten of de nationale veiligheid in het gedrang kunnen komen (demonstraties bij bijvoorbeeld abortusklinieken of bij woningen van politici en andere personen).⁶⁵ Inmiddels loopt hier onderzoek naar vanuit het WODC.⁶⁶

Onderzoek naar de taken van de politie bij demonstraties

De Inspectie Justitie en Veiligheid heeft onderzoek gedaan naar de taakuitvoering van de politie bij demonstraties.⁶⁷ De Inspectie stelt vast dat veel demonstraties kleinschalig zijn en de kans op problemen gering. De Inspectie stelt ook vast dat 97% van alle demonstraties zonder problemen verloopt. Het begeleiden van demonstraties vraagt evenwel veel van de politieorganisatie. De inzet bij demonstraties legt een zware druk op de beschikbare capaciteit van de politie. Daardoor komen andere politietaken, waaronder noodhulp en opsporing, in de knel. De politie heeft tot taak om demonstraties te ‘faciliteren’, maar uit het onderzoek van de Inspectie blijkt dat er geen eenduidig beeld bestaat over de specifieke werkzaamheden die hieronder vallen. De wetgeving rondom het demonstratierecht is beperkt vertaald naar beleid en handelingskaders. De invulling van het faciliteren verschilt daardoor in de praktijk. Het lokale bestuur en in het bijzonder de burgemeester speelt hierin een belangrijke rol. De Inspectie stelt:

‘Hoe de burgemeester een demonstratie benadert en de inzet van de politie bepaalt, kan in de praktijk afhankelijk zijn van de visie van de burgemeester op demonstraties, van het thema van een demonstratie of van de kennis van de wet- en regelgeving bin-

⁶⁴ Kemp, 2023.

⁶⁵ De Jonge & Yesilgöz-Zegerius, 2024.

⁶⁶ Zie: WODC-onderzoek naar demonstratierecht gestart (WODC, 2025), <https://www.wodc.nl/actueel/nieuws/2025/01/20/wodc-onderzoek-naar-demonstratierecht-gestart>. Ten tijde van ons onderzoek was dit een lopend onderzoek. Inmiddels is dit onderzoek afgerond en luidt de hoofdconclusie: dat aanpassing van de wetten rond demonstratierecht niet nodig en niet effectief zijn (<https://www.wodc.nl/actueel/nieuws/2025/12/11/aanpassing-wetten-rond-demonstratierecht-niet-nodig-en-niet-effectief>).

⁶⁷ Inspectie Justitie en Veiligheid, 2025.

nen de driehoek. Het optreden van de politie kan daarom voor actiegroepen onvoorspelbaar zijn en soms zelfs overkomen als willekeur. Het strafrechtelijke handhaven van de vastgestelde beleids- en tolerantiegrenzen wordt daarbij niet altijd even duidelijk en consistent ingevuld door het Openbaar Ministerie, in de ogen van de politie.’ (p. 7)

Een van de taken van de politie bij demonstraties is ‘verbinding maken’ met demonstranten, door in gesprek te gaan om elkaar te kennen en elkaars perspectieven te begrijpen. Dit draagt ook bij aan de informatiepositie van de politie. De veranderende dynamiek rondom demonstraties en actiegroepen bemoeilijkt het maken van verbinding, stelt ook de Inspectie. Daarmee verwijzen zij naar het niet-aanmelden van een demonstratie, dat de organisatie plaatsvindt in afgeschermd (online) groepen en in losse organisatieverbanden.

Andere taken van de politie rondom demonstraties zijn de begeleiding van demonstraties in de praktijk (begeleiding rondom verkeer en afzettingen en de aanwezigheid van agenten), en tot slot het handhaven van de openbare orde en veiligheid. Dit laatste is een belangrijk onderdeel, waarbij een klein deel van het totale aantal demonstraties, 3%, de grootste knelpunten bij de politie oplevert. Dit heeft te maken met het feit dat de politie voor bescherming en begrenzing van een demonstratie zorgt. Bescherming bieden vraagt om steeds meer inzet, omdat demonstraties ‘vaker heftige reacties’ oproepen, ‘inclusief fysiek geweld van relschoppers richting demonstranten’ (p. 8). Daarnaast vragen de uitersten van begrenzing steeds meer capaciteit, want ‘de grenzen van het demonstratierecht worden vaker opgezocht en overschreden’ (p. 8). De conclusie van de Inspectie is dat:

‘De uiteenlopende verwachtingen rondom de functie van de politie bij demonstraties het voor haar onmogelijk maken om aan alle eisen te voldoen. Enerzijds wordt verwacht dat de politie demonstraties mogelijk maakt en beschermt; anderzijds wordt handhaving van de openbare orde gevraagd, zelfs als dit soms leidt tot beperkingen op het demonstratierecht. De functie van de politie beslaat daarmee een breed spectrum aan taken waarvan de uiteinden op gespannen voet met elkaar staan. Deze spanning wordt versterkt door verschillen in de interpretatie van het demonstratierecht tussen burgers, actiegroepen en autoriteiten.’ (p. 8)

De aanbeveling aan de minister van Justitie en Veiligheid is om op nationaal niveau uniforme basisafspraken vast te leggen over de functie van de politie bij demonstraties. In die afspraken moeten de reikwijdte van het faciliteren van demonstraties helder worden afgebakend, de taken van de politie worden geëxpliciteerd (met oog voor werkzaamheden die door andere partijen kunnen worden uitgevoerd) en moet de wederkerigheid worden bevorderd door vast te leggen wat er van de overheid en van demonstranten mag worden verwacht.⁶⁸

68 Inspectie Justitie en Veiligheid, 2025

Keesman bevestigt in een recent artikel dat de Inspectie terecht het probleem signaleert dat het begrip ‘faciliteren van demonstraties’ niet helder is gedefinieerd. Haar veldwerk toont aan dat verbinding van de politie met demonstranten essentieel is voor het soepel laten verlopen van demonstraties. Keesman vindt dat de Inspectie deze verbindende rol van de politie meer had moeten benadrukken in plaats van alleen te benadrukken dat de capaciteit onder druk staat.⁶⁹

In het regeerprogramma van de huidige coalitie staat op dit thema vooral de wens om scherper onderscheid te maken tussen (vreedzaam) demonstreren en ordeverstoringen centraal:⁷⁰

‘Demonstreren is een grondrecht, maar wanordelijkheden, bedreigingen tegen anderen of openbaar geweld waar demonstranten over de grenzen van het strafrecht heen gaan, zijn onacceptabel. Met burgemeesters, politie, OM en anderen die een bijdrage kunnen leveren, wordt gesproken over een optimale mix van maatregelen om vreedzame demonstraties te faciliteren maar ook kordaat op te treden tegen diegenen die zich niet aan de wet houden. Notoire relschoppers worden hard aangepakt. Om ervoor te zorgen dat de politie slagvaardig kan optreden tegen openbare ordeverstoringen, stelt het kabinet structureel middelen beschikbaar ten behoeve van de paraatheid van de mobiele eenheden, en het uitbreiden van de bevoegdheden van de politie om informatie te vergaren over (potentieel) grootschalige openbare ordeverstoringen.’

Mede naar aanleiding van Pro-Palestina-protesten in Amsterdam met veel vernielingen en de verstoring door demonstranten van de opening van het Nationaal Holocaustmuseum, vond er in januari 2025 een debat plaats over het demonstratierecht. De Tweede Kamer wil dat de regering maatregelen neemt om nieuwe ongeregelde demonstraties te voorkomen, zonder het recht op vreedzaam protest te ondermijnen. Voor het kabinet is het een worsteling hoe het demonstratierecht voor iedereen gewaarborgd kan blijven als een kleine groep zich misdraagt.⁷¹ Een groot deel van de Tweede Kamer zou naar Brits voorbeeld een verbod willen instellen op demonstraties op bepaalde locaties, zoals snelwegen, zeesluizen en vliegvelden.⁷² Keulartz en Maris stellen dat beperkingen zoals in het Verenigd Koninkrijk ‘de doodsklap zouden zijn voor het demonstratierecht’.⁷³ Progressieve partijen zijn hier ook op tegen en vinden dat de negatieve kant van demonstreren te veel wordt benadrukt.⁷⁴ Zo is bijvoorbeeld de Partij voor de Dieren juist van mening dat de overheid vreedzame demonstranten beter moet beschermen en dat identiteitscontroles niet voor hen zouden moeten gel-

69 Keesman, 2025.

70 Rijksoverheid, 2024.

71 Van Buuren, 22 januari 2025.

72 Kieskamp, 22 januari 2025.

73 Keulartz & Maris, 2023: 271.

74 Kieskamp, 22 januari 2025.

den.⁷⁵ Amnesty geeft in een brief ten behoeve van het debat over het demonstratierecht aan dat de roep om inperking het demonstratierecht verder onder druk zet. Daarbij wijst zij erop dat er binnen de huidige juridische kaders al kan worden opgetreden tegen incidenten. Amnesty roept op ‘om demonstraties te bezien vanuit hun waarde voor een vrije democratie en weg te blijven van het negatieve frame dat de boventoon lijkt te voeren’. Het belang van het waarborgen van een democratische rechtsstaat en fundamentele mensenrechten wordt daarbij benadrukt.⁷⁶ Waar alle politieke partijen elkaar in vinden, is de zorg over de druk op de politie door demonstraties; de politie-inzet bij demonstraties is sinds 2017 met ruim 80% gestegen.⁷⁷

Het perspectief van demonstranten op het demonstratierecht

Demonstranten blijken een steeds hogere drempel te ervaren om zich ergens over te kunnen uitspreken en daar een eigen vorm aan te geven. De vertegenwoordigers en leden van de verschillende demonstratiegroepen die zijn geïnterviewd, gaven allemaal aan te ervaren dat het demonstratierecht onder druk staat. Zo is er volgens een van de respondenten een steeds hardere roep om aanscherping van de wet vanuit de politiek: *‘natuurlijk staat het demonstratierecht dan onder druk’* (R56). Een andere respondent ervaart dat demonstraties gevoerd moeten worden *‘zoals machten waar wij tegen demonstreren het willen’* (R57). In eerste instantie is dat logisch, aldus deze respondent, maar ook problematisch, omdat het openbaar bestuur en de politie met macht en geweld kunnen bepalen op welke wijze er gedemonstreerd moet worden.

Alle respondenten verwijzen naar de rol van de politie. De politie maakt inbreuk op de persoonlijke levenssfeer van demonstranten om hun eigen informatiepositie te kunnen verrijken en daarnaast treedt zij tijdens acties beperkend op tegen *‘vreedzame’* demonstranten. Een van de respondenten vindt dat de politie de inzet van de ME misbruikt tijdens acties. Hij licht toe: *‘De ME moet gebruikt worden als pressiemiddel als je er als politie niet uit komt en er gevaarlijke situaties ontstaan. Maar op het moment dat de politie gaat dreigen en de ME gebruikt om het protest in te drukken, wordt het middel misbruikt in plaats van gebruikt.’* (R60). Een ander geeft aan dat de negatieve ervaringen met de politie en ME tot gevolg hebben dat de organisatoren genoodzaakt zijn de demonstraties klein te houden als zij de controle willen houden en demonstranten willen beschermen. Een respondent geeft aan te betreuren dat zij vanuit de organisatie de demonstranten geen garantie kunnen geven dat zij zonder kleerscheuren thuiskomen, of toegankelijk zijn voor alle groepen in de maatschappij zoals ouderen en kinderen. Bovendien leiden de negatieve ervaringen met de politie tot de beeldvorming van *‘een radicale gewelddadige club met een ideologie’* en ontstaat er volgens de respondenten een *chilling effect*. Mogelijke demonstranten durven dan niet meer aan te sluiten bij het protest, waar ze dat eerst nog in overweging namen: *‘dat is nog kwalijker dan de politie-inzet an sich’* (R55), aldus een van de respondenten.

⁷⁵ NOS, 22 januari 2025.

⁷⁶ Amnesty International, 2025.

⁷⁷ NOS, 22 januari 2025.

2.6 **Resumé**

Demonstreren is een grondrecht. Maar zoals elk grondrecht kent ook dit recht op vergadering en betoging eventueel grenzen. De Wet openbare manifestaties geeft de burgemeester namelijk de bevoegdheid om aan demonstraties voorwaarden te stellen als er risico's zijn te voorzien voor de gezondheid, het verkeer of de openbare orde. De politie dient een demonstratie te beschermen, te faciliteren en indien noodzakelijk te beperken en doet dat onder het gezag van de burgemeester. Bij het aanhouden van demonstranten die strafbare feiten plegen, handelt de politie onder het gezag van de officier van justitie.

De laatste jaren is er in toenemende mate discussie over het demonstratierecht. De meningen over de (potentiële) reikwijdte en de toepassing van het demonstratierecht zijn verdeeld. Volgens mensenrechtenorganisaties, demonstrantengroepen en sommige experts staat het demonstratierecht steeds meer onder druk. Burgemeesters zouden zich volgens hen te vaak op hun verantwoordelijkheid voor de openbare orde beroepen als grond om in te grijpen. Daarbij is er discussie over of het preventief oppakken van demonstranten te rechtvaardigen valt. Demonstranten ervaren dat er inbreuk op hun persoonlijke levenssfeer wordt gedaan. Organisatoren betreuren het verder dat zij zich moeten inspannen om de demonstranten te beschermen en dat sommige mensen door de politieaanpak niet meer durven te demonstreren. Aan de andere kant is er – vooral aan de rechterflank van de politiek – juist een toenemende roep om inperking van het demonstratierecht. Er wordt gesproken over een verharding in demonstraties en ontwrichtende acties om het eigen gelijk af te dwingen. De huidige regering is op zoek naar een optimale mix van maatregelen om vreedzame demonstraties te faciliteren en kordaat op te treden tegen diegenen die zich niet aan de wet houden. De hoofdconclusie uit het recente onderzoek naar het demonstratierecht luidt dat aanpassing van de wetten rond demonstratierecht niet nodig en niet effectief zijn. Uit het onderzoek van de Inspectie Justitie en Veiligheid is gebleken dat de taakopvatting van de politie bij demonstraties onvoldoende duidelijk is, waardoor het voor de politie onmogelijk is om aan alle eisen te voldoen. De Inspectie beveelt aan om op nationaal niveau uniforme basisafspraken vast te leggen over de functie van de politie bij demonstraties.

3 Ontwikkelingen in demonstraties

In dit hoofdstuk staan de demonstraties centraal waarbij de ME is ingezet. Om welk type demonstraties gaat het en wat valt er te zeggen over de omvang, achtergronden en ontwikkelingen van deze demonstraties? We baseren ons op literatuur en open bronnen, de survey en de interviews.

3.1 Omvang demonstraties en politie-inzet

In deze paragraaf staan we op basis van literatuur, open bronnen en de survey stil bij de aantallen demonstraties in ons land en geven we een overzicht van de politie-inzet bij de verschillende groepen demonstranten.

Het aantal demonstraties dat plaatsvindt in Nederland is de afgelopen jaren flink toegenomen.⁷⁸ Het is onbekend hoe vaak er exact wordt gedemonstreerd in Nederland. Landelijke cijfers worden namelijk niet bijgehouden.⁷⁹ Individuele gemeenten houden deze cijfers soms wel bij, waardoor er toch een cijfermatige inschatting te maken is van mogelijke trends in het aantal demonstraties. Waar er in de demonstratiehoofdstad Den Haag rond het jaar 2000 ongeveer 350 demonstraties per jaar waren, loopt dat in 2023 op tot 1.879 demonstraties (meer dan vijf keer zoveel). Ook in andere grote steden zoals Amsterdam, Utrecht en Rotterdam is een toename te zien in het aantal protesten.⁸⁰ Bij de grote gemeenten, zoals Den Haag en Amsterdam, blijkt dat er gemiddeld 15% meer demonstraties zijn aangemeld in 2021 dan het jaar daarvoor.⁸¹ Cijfers opgevraagd door het mediaplatform BNR geven meer concreet inzicht in de stijgende trend van demonstraties in verschillende Nederlandse steden van 2014 tot 2021. Voor zover cijfers beschikbaar zijn, worden in tabel 3.1 de trends van het aantal (on)aangemelde demonstraties in Den Haag, Amsterdam, Eindhoven, Nijmegen en Tilburg gepresenteerd vanaf het jaar 2017.

78 Investico, z.d.

79 Van Benthem, Bosma, Dequeker, Ten Klooster & Polm, z.d.

80 Kraak, 2022.

81 De Groot, 2022.

Tabel 3.1 – Trends in aantal demonstraties in verschillende steden⁸²

	Den Haag	Amsterdam	Eindhoven	Nijmegen	Tilburg
2017	1302	674	48	20	3
2018	1607	1082	74	28	3
2019	1635	1448	200	44	4
2020	1719	1422	184	39	10
2021	1874	1566	318	67	14
2022	2118 ^a	1510 ^b	-	-	-
2023	1879 ^c	1600 ^d	-	-	-

a. <https://www.politie.nl/binaries/content/assets/politie/onderwerpen/publicaties/2023/algemeen-veiligheids-beeld-eenheid-den-haag-2023-definitief.pdf>

b. <https://www.njb.nl/nieuws/onderzoek-investigico-demonstratierecht-in-de-knel/>

c. <https://veiligheidscoalitieshaag.nl/document/125>

d. <https://www.amsterdam.nl/wonen-leefomgeving/inspraak-aanpassing-meldingstermijn/>

In alle vijf steden is er sprake van een (forse) stijging. In Den Haag is er tussen 2017 en 2023 sprake van een toename van 43% en in Amsterdam is het aantal demonstraties zelfs meer dan verdubbeld. Ook in gemeenten buiten de Randstad is een toename te zien. Zo waren er in Eindhoven in 2021 meer dan zes keer zoveel demonstraties als in 2017. In Tilburg ging het in deze periode om meer dan vier keer zoveel en in Nijmegen is het aantal demonstraties in deze periode meer dan verdriedubbeld. Bij de trends in tabel 3.1 zien gemeenten dat veel demonstraties worden uitgevoerd zonder dat organisatoren de demonstratie van tevoren aanmelden, ondanks de verplichting daartoe.⁸³ Zoals eerder genoemd, stelt een aankondiging gemeenten in staat om de demonstratie te faciliteren om eventuele veiligheidsrisico's te kunnen voorkomen. Volgens Jacqueline van Stekelenburg, hoogleraar sociale verandering en conflict, is er niet één specifieke aanleiding voor de gesignaleerde toename in het aantal demonstraties. Wat zij vooral ziet is een enorme diversiteit in waarvoor men gaat demonstreren.⁸⁴

Als het gaat om de vermeende toename van demonstraties, betwijfelen sommigen of er tegenwoordig meer gedemonstreerd wordt, want 'bij het overgrote deel van de demonstraties komt anderhalve man' (R61, expert). Om een vergelijking met het aantal demonstraties in het verleden te kunnen maken, zou de omvang per demonstratie meegewogen moeten worden. Verschillende respondenten refereren echter naar ontbrekende aantallen en bewijzen voor een daadwerkelijke toename van (verharding van) protesten.

Uit een recent onderzoek van de Inspectie Justitie en Veiligheid⁸⁵ blijkt dat er wel meer wordt gedemonstreerd in Nederland, maar dat verreweg de meeste demonstraties

82 De Groot, 2022.

83 Politie Nederland, 2022.

84 De Groot, 2022.

85 2025.

(97%) zonder problemen verlopen. Soms (3%) is dit niet het geval en volgen er onge-regeldheden en dus ook politie-inzet en soms ook aanhoudingen.

In tabel 3.2 is per jaar, van 2017 tot en met 2024, weergegeven in welke mate politieaan- wezigheid of -inzet is gerapporteerd in mediaberichten over een specifiek demonstra- tiethema c.q. -groepen. Het thema ‘overig’ heeft vaak de overhand, maar omdat dit een overkoepelend thema betreft, kijken we naar de meer specifieke thema’s, zoals klimaat, corona en Zwarte Piet. Per jaar is met een kleurmarkering aangegeven welk thema – exclusief het thema ‘overig’ – het jaar domineert. Het gaat telkens om unieke demon- straties die worden geteld, niet om het aantal mediaberichten over demonstraties.

Tabel 3.2 – Politieaanwezigheid bij betreffende demonstrantengroepen, per jaar (in %, afgerond)⁸⁶

Demonstrantengroepen	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
anti-Erdogan	4%	-	-	-	-	-	-	-
antifascisten	4%	-	-	-	-	-	-	-
anti-islam	16%	-	7%	-	-	-	-	-
anti-overheid	-	-	-	-	-	6%	-	-
beroep	-	3%	-	1%	-	-	-	-
boeren	-	-	13%	20%	-	50%	4%	13%
Black Lives Matter	-	-	-	7%	-	-	-	-
corona	-	-	-	46%	65%	12%	-	-
dieren	-	8%	9%	2%	4%	-	1%	-
Gaza	-	-	-	-	4%	-	19%	38%
gele hesjes	-	18%	4%	-	-	-	-	-
klimaat	4%	3%	19%	6%	9%	19%	46%	24%
koerden	-	-	7%	-	-	-	-	-
mensenrechten	4%	-	2%	-	-	-	-	-
overig	40%	32%	22%	14%	16%	13%	23%	13%
politiegeweld	-	-	-	-	2%	-	-	-
pro-Erdogan	12%	-	-	-	-	-	-	-
studenten	-	3%	-	-	-	-	-	-
wonen	-	-	-	-	-	-	3%	-
zwarte piet	16%	26%	17%	3%	-	-	3%	3%

⁸⁶ Het gaat per jaar om unieke demonstraties en niet om het aantal mediaberichten over een bepaalde demon- stratie.

In 2017 wordt de inzet van politie vooral gerapporteerd bij anti-islamdemonstraties (16%) en Zwarte Piet-demonstraties (16%). Laatstgenoemde heeft ook de overhand in 2018. Het jaar daarop wordt politie-inzet vooral genoemd bij klimaatdemonstraties (19%). In de jaren 2020 en 2021, ten tijde van de coronapandemie, wordt de politie het vaakst ingezet bij coronademonstraties (respectievelijk 46% en 65%).⁸⁷ Het jaar 2022 staat in het teken van de boerendemonstraties (47%). In het jaar 2023 is politie voornamelijk ingezet bij klimaatdemonstraties (45%). De data voor 2024 tonen dat de media vooral politieaanwezigheid en -actie rapporteert bij de Gaza-demonstraties. Denk daarbij aan pro-Palestina- of pro-Israël-acties.

Slechts twee categorieën hebben elk jaar berichtgeving waarbij de politie wordt genoemd. Dat geldt voor klimaatdemonstranten en de categorie overig. Er is ook sprake van ‘tijdelijke’ demonstraties. Zo komen demonstraties met de thema’s anti- en pro-Erdogan, antifascisme, anti-overheid, Koerden, politiegeweld, studenten en wonen slechts in één jaar voor. Waar politie-inzet bij sommige demonstratiethema’s lijken te verdwijnen uit de media, zijn enkele thema’s tijdens de onderzoeksperiode juist nieuw in opkomst; kijk bijvoorbeeld naar de Gaza-acties. Logisch, aangezien demonstraties vaak het gevolg zijn van maatschappelijke ontwikkelingen.

Ook bij berichtgeving over ME-inzet is gekeken bij welke demonstratiethema’s deze inzet het meest aanwezig is. Opnieuw kijken we naar de meer specifieke thema’s.

87 Beperking van deze onderzoeksmethodiek: in de analyse is een verandering van zoektermen geweest (tussen 2020 en 2021). Dit kan wellicht hebben geresulteerd in een minder omvangrijk databestand na 2020.

Tabel 3.3 – ME aanwezigheid bij betreffende demonstrantengroepen, per jaar (in %, afgerond)⁸⁸

Demonstrantengroepen	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
anti-Erdogan	10%	-	-	-	-	-	-	-
antifacisten	10%	-	-	-	-	-	-	-
anti-islam	30%	29%	17%	-	-	-	-	-
anti-overheid	-	-	-	-	-	7%	-	-
beroep	-	-	-	-	-	-	-	-
boeren	-	-	8%	-	-	50%	-	5%
Black Lives Matter	-	-	-	6%	-	-	-	-
corona	-	-	-	63%	79%	14%	-	-
dieren	-	-	-	6%	-	-	-	-
Gaza	-	-	-	-	3%	-	10%	53%
gele hesjes	-	14%	-	-	-	-	-	-
klimaat	-	14%	25%	-	3%	7%	50%	16%
koerden	-	-	25%	-	-	-	-	-
overig	10%	-	8%	13%	10%	21%	10%	26%
politiegeweld	-	-	-	-	3%	-	-	-
pro-Erdogan	20%	-	-	-	-	-	-	-
studenten	-	14%	-	-	-	-	-	-
wonen	-	-	-	-	-	10%	-	-
zwarte piet	20%	29%	17%	13%	-	-	20%	-

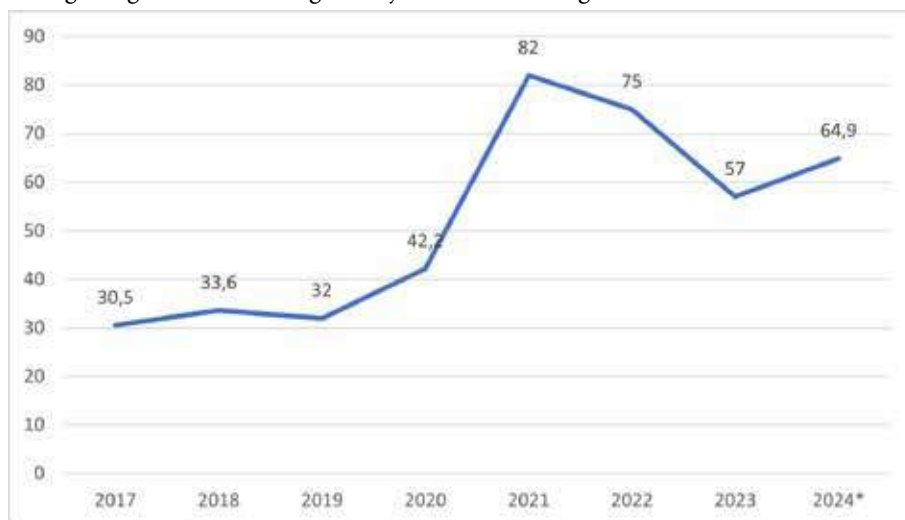
In 2017 is ME relatief vaak genoemd bij anti-islamdemonstraties (30%). Het jaar daarop krijgen deze demonstraties weer relatief veel ME-aandacht (29%), naast demonstraties over Zwarte Piet (29%). Het kan zowel om voor- als tegenstanders gaan. In 2019 wordt ME-inzet genoemd bij klimaatdemonstraties (25%) en Koerden-protesten (25%). De jaren 2020 en 2021 vallen op vanwege de hoge percentages (respectievelijk 63% en 79%) van berichtgeving over ME-inzet bij de coronademonstraties. Het jaar 2022 staat vooral in het teken van de boerendemonstraties; de helft van de berichtgeving waar ME-inzet wordt genoemd heeft betrekking op de boeren. In 2023 wordt ME-inzet vooral in berichtgeving over klimaatdemonstraties gerapporteerd (50%). In 2024 is ME-inzet vooral genoemd bij Gaza-acties.

Ook bij berichtgeving over ME-inzet bij demonstraties zijn er nog een paar incidentele 'jaarlijkse' thema's te zien. Zie bijvoorbeeld de categorie anti- en pro-Erdogan en antifascisten, maar ook anti-overheid, Black Lives Matter, dieren, gele hesjes, Koerden, politiegeweld, studenten en wonen.

⁸⁸ Het gaat per jaar om unieke demonstraties en niet om het aantal mediaberichten over een bepaalde demonstratie.

De politie weet niet wat het aantal ME-inzetten is bij veelvoorkomende demonstraties en bijbehorende demonstranten. Daarom is met behulp van een media-analyse gekeken naar de mate van politie- en/of ME-inzet tijdens demonstraties. Een kanttekening hierbij is dat het puur gaat over de rapportage van politie- of ME-inzet in de media; dat is enigszins representatief voor het aantal inzetten, maar sluit niet naadloos aan bij de daadwerkelijke inzetten in de praktijk.

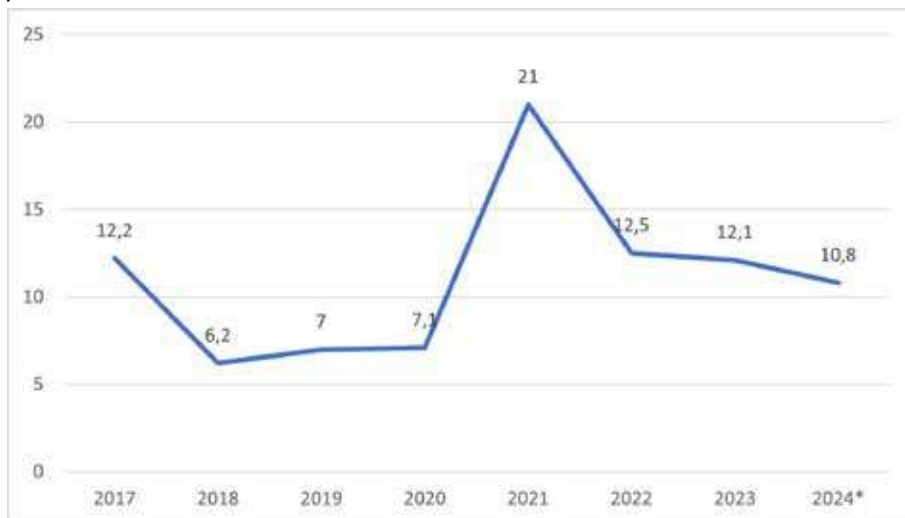
In figuur 3.1 is per jaar weergegeven hoe vaak over politie-inzet is gesproken in de berichtgeving. In de jaren 2017 tot en met 2019 is het aantal politie-inzetten bij demonstraties redelijk gelijk gebleven. In 2020 was er een stijging die doorzet tot 2021. In 2021 hebben de meeste politie-inzetten plaatsgevonden. Maar liefst 82% van de berichten over demonstraties dat jaar rapporteert over de aanwezigheid van politie. Sinds 2021 is weer een lichte daling te zien in de aanwezigheid van politie in de media. Desalniettemin blijft het aantal hoog in vergelijking met de jaren voor 2021. In 2023 stijgt het percentage van mediaberichten waarbij inzet van politie bij een demonstratie wordt genoemd weer licht. De coronapandemie begon in maart 2020 en eindigde in mei 2023. De berichtgeving van het jaar 2024 is niet volledig geanalyseerd, waardoor niet met zekerheid kan worden gezegd dat deze stijging zich doorzet, ook al lijkt het percentage vergeleken met voorgaande jaren weer wat hoger.



Figuur 3.1 – Trend in het aantal demonstraties waarin wordt gesproken over politie-inzet bij demonstraties in de periode 2017 – *begin 2024 (in %)

Er is ook gekeken naar het aantal mediaberichten waarin wordt gesproken over ME-inzet bij demonstraties. Logischerwijs wordt de ME minder vaak wordt genoemd in mediaberichten dan politie. In figuur 3.2 is te zien dat het aantal ME-inzetten bij demonstraties in 2018 is afgenomen ten opzichte van 2017. Vanaf 2018 tot 2020 is het aantal ME-inzetten bij demonstraties redelijk stabiel, maar in 2021 is een stijging te zien. In 21% van het totaal aantal berichten wordt specifiek aangegeven dat de ME aanwezig is

geweest bij een demonstratie. Dit is mogelijk te verklaren door de verandering in het demonstratielandschap. De jaren daarna – in 2022 en 2023 – is er weer een daling te zien en is het aandeel van de ME in mediaberichten weer ongeveer gelijk aan die in het jaar 2017.



Figuur 3.2 – Trend in het aantal demonstraties met ME-inzet in de periode 2017 – *begin 2024 (in %)

De mate en wijze van inzet verschilt per demonstratie; soms is er sprake van een grote politiemacht die wordt ingezet om (hard) in te grijpen, soms alleen van een koppel wijkagenten dat observeert. In de meeste berichtgeving wordt slechts genoemd dat de politie aanwezig is, waarbij niet wordt genoemd in welke vorm. Meestal is ook niet helemaal te duiden hoe de omgang tussen politie en burger verloopt. Dit is vaak alleen op te maken uit een algemene beschrijving – als die al aanwezig is – van de sfeer tijdens de demonstratie en het aantal aanhoudingen dat de politie heeft gedaan. Zelden wordt gerapporteerd over de omvang van de politie- of ME-inzet tijdens een demonstratie. Wel geven de media vaker informatie over welke middelen de politie of de ME heeft gebruikt tijdens een demonstratie. Dit varieert van een wapenstok tot een waterwerper. In het geval dat er aanhoudingen worden gedaan tijdens een demonstratie, wordt meestal wel gerapporteerd hoeveel personen zijn aangehouden en met welke reden. Het aantal aangehouden personen per demonstratie varieert van één persoon tot ruim 1.500 personen. Op basis van mediaberichten is de conclusie dat de meeste aanhoudingen zijn gedaan bij klimaat- en coronademonstraties. De klimaatdemonstraties staan erom bekend geweldloos te zijn. Toch is er vaak sprake van een grote politie-inzet. Denk bijvoorbeeld aan de politie-inzet tijdens de wegblokkades van de A12 in Den Haag of de A10 in Amsterdam. Omdat een dergelijke blokkade in strijd is met de Wom, worden de demonstranten van het wegdek getild door agenten en aangehouden. Redenen voor aanhouding zijn onder andere het veroorzaken van gevaarlijke verkeerssituaties, zich niet houden aan de coronaregels, na vorderingen niet willen vertrekken,

vernielingen, belediging of geweldsgebruik. Bij de coronademonstraties was er veel geweld tegen de politie. Van Stekelenburg geeft hier een verklaring voor. Deze ligt in de langzame opstapeling van de destijds opgelegde coronamaatregelen.⁸⁹ Sinds 2020 zijn er veel coronamaatregelen ingezet, waarbij de zoveelste coronamaatregel de emmer deed overlopen. Het resultaat: gewelddadige protesten.

In 2021 lijken deze problemen nog meer te spelen. De coronapandemie en de daarbij horende protesten en maatschappelijke onrust zijn onlosmakelijk verbonden met een toename van geweld tegen politieagenten.⁹⁰ Hierbij merkt de politie dat dit geweld ook steeds vaker gericht is op de individuele agent en niet alleen meer op de politie als organisatie. Ook gebruikt de politie in die tijd het nodige geweld tegen burgers. Zo hebben in 2021 ruim 2.000 agenten geweld gebruikt tijdens demonstraties. Na evaluatie blijkt het in 90% van de gevallen te gaan om professionele en wettelijke toepassing van geweld; voor 231 agenten gold dit niet en zijn er verdere maatregelen getroffen.⁹¹ In de cijfers is geen onderscheid gemaakt in geweldgebruik door de ME of individuele politieambtenaren.

Het Openbaar Ministerie (OM) presenteerde in 2023 cijfers met betrekking tot het aantal vervolgingen en verdenkingen van strafbare feiten gepleegd met betrekking tot demonstraties van 2020 tot en met 2022 (zie tabel 3.4). Het aantal vervolgingen voor opruiing en discriminatie ligt in 2021 hoger dan in 2020.

Tabel 3.4 – Aantal vervolgingen voor opruiing en discriminatie⁹²

Jaar	Aantal vervolgingen
2020	7.500
2021	8.100
2022	7.670

Het OM rapporteert dat de protesten ná de pandemie in sommige gevallen grimmiger zijn dan voorheen en dat ze vaker gepaard gaan met het plegen van strafbare feiten door demonstranten. Het aantal verdenkingen lijkt relatief hoog te zijn onder jongvolwassenen tussen de 18 en 21 jaar oud; ongeveer 24% meer dan in 2020.⁹³ Het lijkt in de jaren 2020-2022 naar verhouding vaker te zijn voorgekomen dat burgers zich verzetten tegen de politie. Het OM rapporteert dat in 2022 bijna 1.400 personen verdacht worden van verzet tegen de politie tijdens demonstraties.

⁸⁹ Ham, 2021.

⁹⁰ Blauw, 2022.

⁹¹ Heyblom, 2022.

⁹² Openbaar Ministerie, 2023.

⁹³ Openbaar Ministerie, 2023.

3.2 Beelden over veranderingen in demonstraties

Op basis van de deskresearch, de survey onder ME'ers en interviews gaan we in op de vraag of en op welke manier het demonstratielandschap is veranderd.

Bij sommige demonstraties is steeds meer sprake van zogenaamde kruisbestuiving tussen demonstratiegroepen.⁹⁴ Onderzoekers spreken dan van een gedeelde onvrede over bepaalde thema's door verschillende soorten protestgroepen. Dit vervaagt de grenzen tussen deze groepen. Zo blijkt dat er onderlinge connecties zijn tussen boerendemonstranten, coronademonstranten en complotdenkers. De gemene deler lijkt te zitten in een sentiment van algemeen verlies van vertrouwen in de overheid. Onderzoekers betogen dat dergelijke connecties kunnen leiden tot onderlinge discussies, wat het ontstaan van meer radicale actiegroepen in de hand kan werken.⁹⁵ Deze vervaagde grenzen geven aan dat het huidige demonstratielandschap zowel uit nieuwe als oudere demonstratiethema's en (typen) demonstranten bestaat. Van Stekelenburg maakt, zoals eerder vermeld, het onderscheid tussen collectieve actie (oud demonstreren) en connectieve actie (nieuw demonstreren). Het nieuwe demonstreren kenmerkt zich door meer individueel en digitaal georganiseerd, minder gebaseerd op collectieve identiteit en meer op persoonlijke expressie.⁹⁶

Als het gaat om de belangrijkste ontwikkelingen van demonstraties in de laatste jaren, spreken burgemeesters en politie(chefs) vooral van een verandering sinds de coronapandemie. Sommigen noemen ook de protesten tegen Zwarte Piet als ommekeer. In de beleving van burgemeesters en politiechefs is er sinds deze thema's gingen leven sprake van een kanteling, namelijk een toename van demonstraties over andere onderwerpen en een verharding van een deel van de demonstraties. Ook met (wetenschappelijke) experts hebben we gesproken over de belangrijkste ontwikkelingen rondom demonstraties in de laatste jaren, die verschillend denken over in hoeverre het type demonstraties en demonstrantengroepen zijn veranderd. In het navolgende bespreken we de belangrijkste ontwikkelingen die (wetenschappelijke) experts, politiechefs en ME-leden en -commandanten signaleren.

Verskillende respondenten wijzen op de veelheid aan zaken die spelen in de wereld, die onder meer in Den Haag terug te zien zijn in demonstraties: de toeslagenaffaire, het stikstofdossier, de woningnood, prijsstijgingen, migratie, de coronacrisis, klimaatverandering, een onrustige geopolitieke wereld met onder meer de oorlog in Oekraïne. De ene politierespondent geeft aan dat Nederland weer meer op de barricade is geklommen, waar een ander dit juist nuanceert door aan te geven dat grotere demonstraties en rellen van alle tijden zijn en dat dat nu niet ineens anders is, met daarbij de kanttekening dat in de coronaperiode de demonstraties wel meer publiekelijk en groter zijn geworden, die deels uitmondde in rellen. Ook geven experts aan dat er meer (aandacht voor) ongenoegen lijkt te zijn.

⁹⁴ Bakker et al., 2021.

⁹⁵ Bakker et al., 2021.

⁹⁶ Van Stekelenburg, 2023.

Experts blijken verschillend aan te kijken tegen in hoeverre het type demonstratie nu daadwerkelijk anders is dan in het verleden. Zo geven zij net als voorgaande politierespondent aan dat demonstraties van alle tijden zijn, waaronder ook confrontaties met de politie. Daarbij werd ook de vergelijking met de krakersrellen in de jaren 1980 gemaakt. Burgerlijke ongehoorzaamheid – zoals de acties van Extinction Rebellion – is geen nieuw fenomeen en ook bijvoorbeeld de boerenprotesten kennen een lange traditie.

‘Er zijn alleen nieuwe breuklijnen, nieuwe groepen, die niet allemaal dezelfde rituelen hebben. [...] Eigenlijk zijn het klassieke vormen van actievoeren in een nieuw jasje.’
(R63, expert)

Wat betreft mechanismen bij demonstraties, merkt een expert op dat de huidige mechanismen ‘niet zo gek veel anders’ zijn dan jaren geleden, maar dat andere factoren rondom demonstraties wel verschillen, zoals de rol van sociale media en de veranderende positionering van de overheid. Wat sommige experts wel als een relatief nieuw fenomeen betitelen, zijn tegendemonstraties; bijvoorbeeld bij demonstraties rondom Zwarte Piet en Pegida. Anderen geven aan dat ook dit niet nieuw is en dat dergelijke demonstraties in het verleden ook al plaatsvonden, bijvoorbeeld in de vorm van een linkse organisatie die tot doel had gesteld om rechts niet te laten demonstreren.

Een veelgenoemde concrete ontwikkeling is een verharding van demonstraties. Respondenten zien dat demonstranten vaker hun gelijk willen halen. Een burgemeester zegt daarover: ‘soms denk je dat dit niet meer gaat om mening uiten, maar om dingen verstoren’ (R6). Het recht op vrije meningsuiting wordt daarmee misbruikt volgens deze burgemeester. Ook de politie herkent de verharding. Een respondent spreekt van vijandigheid in de uitlaatklep van maatschappelijk ongenoegen, wat onder meer zou blijken uit een toename van bedreigingen van politiemensen, wetenschappers, journalisten en politici en een ‘enorme stijging’ van het aantal aangiften en zaken. Er wordt gesproken over heftige vormen van georganiseerde agressie, onder meer door de opkomst van defendgroepen. Deze groepen ‘keren zich massaal tegen de politie’ en vertonen fysieke agressie, waaronder tegen Romeo’s⁹⁷ en vredeseenheden. Een ME-lid merkt op dat zij vanuit de politie geen antwoord konden geven op deze extreme mate van agressie en geweldpleging. Ook zien sommige experts een verharding van demonstraties, waarbij demonstranten het gezag van autoriteiten minder zouden erkennen en er tevens groepen demonstreren die uit zijn op een confrontatie met de politie, zoals de eerder genoemde defendgroepen. Een expert zegt daarover:

‘Die dynamiek was allemaal anders dan we gewend waren. Dan wordt het al snel chaotisch, onduidelijk, minder voorspelbaar: waar liggen dan de tolerantiegrenzen?’
(R63)

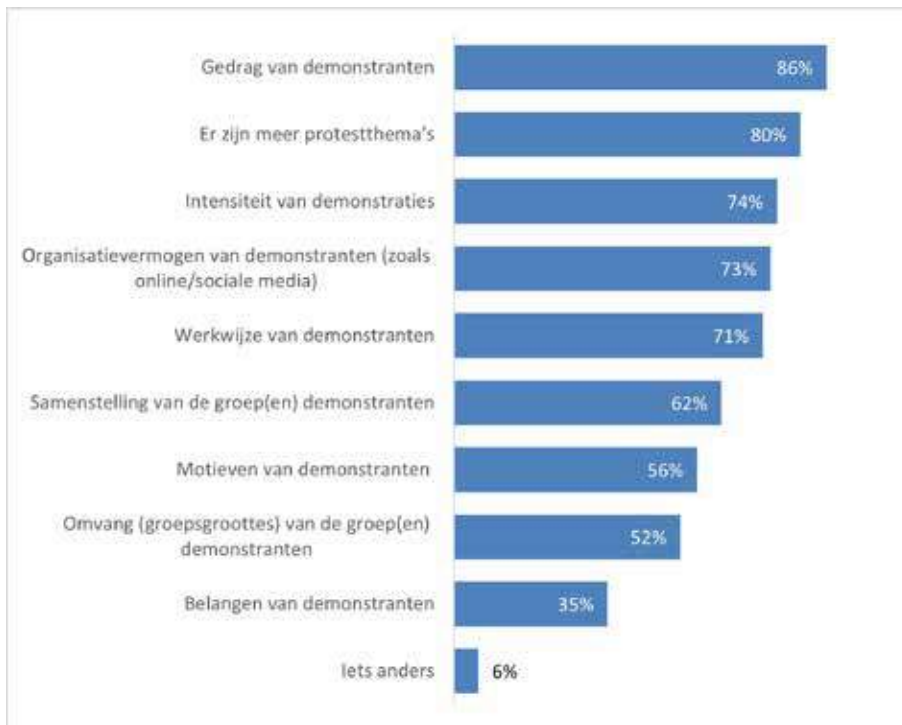
97 Romeo’s zijn aanhoudingseenheden in burger.

Experts merken tot slot op dat een belangrijke vraag is wat we precies verstaan onder protest. Er is sprake van een toegenomen ongemak in de samenleving volgens het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), zo haalt een expert aan, dus dan is het ook voorstelbaar dat er een brede motivatie is om aan te sluiten bij een protest. Protest heeft verschillende verschijningsvormen gekregen, die niet meer alleen bestaan uit de klassieke groepsvorming. Ongenoegen kan namelijk worden geuit door middel van een demonstratie, maar gebeurt in de praktijk ook door individuele acties op sociale media (bijvoorbeeld iemand bedreigen op Twitter/X) of met een fakkel bij een bewindspersoon thuis gaan staan. Nieuwe demonstrantengroepen hoeven zich kortom niet per se te manifesteren als groep in een demonstratie, aldus deze experts.

3.2.1 *Anti-overheidssentiment*

Een politierespondent merkt op dat er een verschuiving is van ‘een soms “anti-overheid-thema” of een ander “anti-thema” naar een soort “anti-overheidsextremisme”’. Dit heeft zich volgens hem geuit in de coronaperiode en daarna in klimaatactivisme, in Black Lives Matter en in protesten tegen de aardbevingen in Groningen. Meerdere respondenten spreken van overheidswantrouwen dat is overgebleven na de coronaperiode, waaruit een ‘nieuwe stroming’ demonstranten is ontstaan, waarbij mensen op zichzelf vertrouwen en niet veel verwachten van de overheid. Een expert geeft ook aan dat het opvallend is dat veel demonstraties gericht zijn tegen de overheid. Dat is geen nieuw fenomeen, maar wel een scheidslijn: niet meer links of rechts ten opzichte van een bepaald onderwerp, maar gericht tegen de overheid en vragen stellend bij diens legitimiteit en prestatievermogen. Een andere expert ziet dat een best grote groep mensen met heel verschillende achtergronden zich daar tegen verzet en een soort gezamenlijkheid vindt in het demonstreren. Omdat de politie veelal wordt gezien als verlengstuk van de overheid, zijn zij met deze sentimentsverschuiving in een moeilijke positie terechtgekomen. ‘Dit vraagt wel wat van onze mensen, van onszelf.’ (R20, politie). In de praktijk vertaalt dit sentiment zich volgens ME-leden tot ‘een kort lontje’ bij demonstranten. Er is minder dialoog mogelijk, waarbij sommige respondenten ervaren dat het respect en de gezagserkenning voor de politie vanuit demonstranten ‘compleet is verdwenen’.

Dat er een verandering heeft plaatsgevonden in het demonstratielandschap, daar zijn de meeste respondenten in de survey het over eens. Zo’n 91% van de ME’ers ervaart een verandering hierin. Het gedrag van demonstranten en de toename van het aantal protestthema’s worden het meest genoemd als mogelijke verklaringen hiervan. Figuur 3.3 presenteert ook andere redenen die respondenten aan deze verandering toekennen. Onder ‘iets anders’ noemen respondenten onder meer dat zij ervaren dat er een anti-overheidssentiment is onder de demonstranten, er meer agressie en geweld zijn vanuit de demonstranten richting de politie, en dat de demonstranten aan *framing* en *doxing* doen.



Figuur 3.3 – Reden verandering demonstratielandschap

3.2.2 *Vermenging van demonstrantengroepen*

Een belangrijke gesignaleerde ontwikkeling is een vermenging van verschillende groeperingen die demonstreren. Daarbij gaat het onder andere om verschillende, niet-eenduidige groepen mensen die gezamenlijk demonstreren. Wat betreft het eerste punt geeft de politie aan weinig zicht te hebben op de verschillende categorieën demonstranten. Tien à vijftien jaar geleden waren er heel concrete doelgroepen die demonstreerden tegen diverse onderwerpen. Die groepen waren goed te onderscheiden; de politie wist met wie zij te maken had en onderhield contact met de organisatie. Vaak was dan ook in te schatten wanneer er een tegendemonstratie zou komen – bijvoorbeeld bij een ‘linkse’ demonstratie was een ‘rechtse’ reactie te verwachten. Het was toen meer voorspelbaar dan tegenwoordig. Er zijn nu diffuse groepen, ‘van bakfietsmoeder tot defendgroepen’ (R13, gemeente).

Met name bij de coronademonstraties was er ‘ineens’ sprake van ‘cumulaties van demonstrantengroepen’, waarbij gescheiden werelden elkaar ontmoetten op het Malieveld. Een expert spreekt van een bont gezelschap met verschillende motieven, waaronder een groep met slechte ervaringen met autoriteit en de overheid, en een groep

mensen die oprecht bang was voor het verlies van vrijheden en ontevreden was over het coronabeleid.

‘Voeg er een politieke component aan toe, dan krijg je rare coalities die zich op dat moment verzetten tegen corona, maar waar ze gezamenlijk wél voor waren, weet niemand. Het was een grote schreeuw om vrijheid en geen controle, waarachter veel verschillende grieven en frustraties zaten.’ (R63, expert)

Versplinterde demonstrantengroepen zouden bewust naar elkaar toe trekken. Daarbij vloeien verschillende groepen mensen samen die elkaar voorheen wat moeilijker tegenkwamen, aldus een expert. Naast de coronademonstraties – waar bijvoorbeeld voetbalhooligans, extreemrechtse groeperingen, de entertainmentsector en spirituele groepen elkaar ontmoetten – worden ook de boerenprotesten als voorbeeld genoemd. Zo werd een van de eerste boerenprotesten aangehaald, waarbij bleek dat bij een demonstratie – georganiseerd door Farmers Defence Force – er ‘uit alle hoeken en gaten’ mensen naar Den Haag kwamen, waarbij ook ‘veel losse mensen’ aansloten (R23, politie). De organisatie had daardoor geen grip meer op de demonstratie. Daarnaast was er onder meer een boerenprotest dat gezamenlijk door FDF en Samen voor Nederland werd georganiseerd ‘om meer volume te creëren’. Naast het stikstofbeleid werd er ook geprotesteerd tegen de trage afhandeling van de toeslagenaffaire en het schadeherstel van de gaswinning in Groningen.⁹⁸

Naast de verschillende groeperingen is de diversiteit in leeftijdsgroepen opvallend. Een politierespondent beleeft het als volgt:

‘Niet enkel meer de jongeren of de midden-twentigers of -dertigers, maar hele gezinnen met kinderen of dames en heren die ver in de pensioensleeftijd zitten, doen mee met een demonstratie.’ (R23, politie)

3.2.3 *Kapen van demonstraties*

De vermenging van groeperingen die demonstreren blijkt ook uit het kapen van demonstraties. Dit gebeurt doordat minder vreedzame demonstranten zich mengen met vreedzame demonstranten. In sommige gevallen trekken verschillende groepen bewust samen op, zoals blijkt uit voorgaand voorbeeld van FDF en Samen voor Nederland. In andere gevallen grijpen groepen of individuen een bestaande demonstratie aan voor hun eigen standpunt of het aanjagen van agressie. Dit speelde volgens sommigen vooral tijdens de coronaperiode. Zo legt een politiechef uit dat er vaak een demonstratie met één thema is, maar dat er dan ook anderen aanwezig zijn ‘met ook andere redenen’. Daarbij zou het dan gaan om ‘een grote groep Nederlanders’ die geen vertrouwen heeft in de overheid en deze zelfs expliciet wantrouwt. Ook spreekt deze

⁹⁸ Zie ook NOS (2023). *Duizenden betogen tegen stikstofbeleid in Zuiderpark Den Haag*, <https://nos.nl/artikel/2467033-duizenden-betogen-tegen-stikstofbeleid-in-zuiderpark-den-haag>

respondent van kleinere fracties binnen een demonstratie, die de actie aangrijpen om verder te gaan dan ongenoegen te uiten. Van tevoren lijken zij bedacht te hebben om geweld te plegen tijdens de demonstratie:

'Ze kapen de demonstratie en in het verlengde daarvan gebruiken ze geweld.' (R21, politie)

Het is de taak van de ME om onderscheid te maken tussen mensen die ergens tegen demonstreren en personen die uit zijn op agressie, rellen of geweldpleging tegen de politie. Dat is met de hogere frequentie van vermenging steeds lastiger voor de ME, vooral als het gaat om demonstraties van een grote omvang. Deze mengeling maakt het voor demonstranten zelf ook lastiger, aldus een politiechef, omdat sommige demonstranten vertrekken als de politie optreedt en dat de groep die 'op rotzooi uit is' dan meer ruimte krijgt. ME-respondenten erkennen dat demonstranten vaak de dupe worden van (het gedrag van) kapers.

Het perspectief van demonstranten op geweld vanuit demonstranten

Demonstranten of vertegenwoordigers van een demonstrantengroep die geïnterviewd zijn voor dit onderzoek hebben uiteenlopende ervaringen met geweld door demonstranten. Dit heeft deels ook te maken met de werkwijze van de demonstrantengroep. Zo beoogt Extinction Rebellion een geweldloze beweging te zijn, met uitzondering van sommige wetten en regels 'die we bewust overtreden'. Een respondent legt uit:

'Op het moment dat je wordt aangehouden, dan is er in de wet vastgelegd dat je als burger niet mee hoeft te werken aan je aanhouding. Je moet je niet verzetten, maar je mag je wel slap houden. Dat is de meest geweldloze vorm van verzet plegen.' (R56)

Maar, zo geeft een respondent aan, staan XR-demonstraties ook bekend om hun open karakter. Dan is het niet te vermijden dat er mensen bij grootschalige acties aansluiten die 'geen actietraining hebben gevolgd en zelf komen kijken of ze hier de revolutie kunnen beginnen' (R56). In dat geval gaat het om individuen of groepen die zich vermengen met de actie, een gegeven waarvan vrijwel alle respondenten vanuit de verschillende demonstrantengroepen de afgelopen jaren een toename zien. Daarbij gaat het om zowel mensen die tegen de overheid willen protesteren als om mensen die alleen komen om te rellen. Dit is van invloed op het beeld van demonstraties en het gepleegde geweld vanuit demonstrantengroepen, zo signaleren de respondenten.

In het eerste geval lijken er steeds vaker burgers aan te sluiten bij een demonstratie die het niet eens zijn met het overheidsbeleid. Deze personen hebben volgens een respondent weinig te verliezen en gedragen zich daarom niet volgens de algemeen heersende actieconsensus. Een van de voorbeelden die een respondent geeft, betreft de boerenprotesten.

‘Dan is er een groep die geen [boeren]bedrijf heeft maar wel moeite heeft om rond te komen en het niet eens is hoe het gaat in Nederland. Zij gedragen zich dan anders.’

De boerendemonstranten vormen een ietwat afwijkende groepering ten opzichte van andere demonstratiegroepen. Deze protesten gaan namelijk vaak gepaard met de inzet van tractoren. De grote, zware voertuigen komen intimiderend over en kunnen daarom voor de politie aanleiding zijn om extra (beperkende) maatregelen te treffen voor de actie of om extra veiligheidsmiddelen in te zetten. Een van de respondenten geeft aan dat deze angst misplaatst is:

‘Trekkerrijders hebben allemaal een bedrijf en willen absoluut niet dat het uit de hand loopt. Je wilt ’s avonds of de volgende dag wel weer je materieel inzetten en het zijn dure spullen. Dat is een ander middel dan een grote machine inzetten om mee te rellen.’ (R60)

In het tweede geval zien respondenten vanuit demonstratiegroepen dat er personen aansluiten die niet veel ophebben met het betreffende standpunt waarvoor of tegen actie wordt gevoerd, maar die het ‘leuk’ vinden om te rellen. *‘Absoluut zit er ook wel eens een gewelddadige demonstrant tussen en reljongeren die voor de sensatie komen’*, zo zegt een van de respondenten (R59). Dan wordt vooral gesproken over personen die een demonstratie kapen. Een van de respondenten deelt deze personen op in twee groeperingen: ‘een groep hooligan-achtige en [een groep] crimineel-achtige’ (R60). In de regel gaat het volgens deze respondent om mensen die ‘met een hele hoop bier of verdovende middelen op’ aanwezig zijn en hopen op escalatie. Alle respondenten keuren dergelijk relgedrag af.

Een meer unieke demonstratie in het kader van geweldpleging door demonstranten is die van het ‘koffiedrinken’, waarbij duizenden personen op het Museumplein in Amsterdam demonstreerden tegen de coronaregels en daarna ook op andere plekken. *‘Demonstranten hebben toen alles kort en klein geslagen. Iedereen is vrij om te doen wat-ie wil, maar een aantal is wel heel erg doorgeslagen’*, zegt een vertegenwoordiger van een demonstratiegroep hierover (R59). Bij deze demonstratie ging het betoog voor een bepaald standpunt gepaard met een zekere mate van agressie en geweld door demonstranten. Hiermee wijkt deze demonstratie af van de werkwijzen van andere demonstrantengroepen en staat zij daarom bekend als een van de meest spraakmakende demonstraties in lange tijd.

Hoewel de meerderheid van de respondenten aangeeft dat er tegenwoordig meer sprake is van het ‘kapen’ van demonstraties, ziet een van de respondenten dat het openbaar bestuur en de politie ‘het onderscheid tussenrellende mensen en goede demonstranten’ gebruiken om de actie onder druk te zetten. Deze respondent erkent daarom in mindere mate de rol van ‘kapers’. Deze demonstrant heeft de indruk dat de politie demonstrantengroepen tegen elkaar probeert uit te spelen, meer specifiek te ‘manipuleren’, door aan te geven dat er een groep aanwezig is die zou willen rellen terwijl daar in werkelijkheid geen sprake van zou zijn. De politie zou deze zogenaamde relschoppers

bewust *framen* als excuus voor politiegeweld. ‘*Maar in de regel zijn wij allemaal tuig, zo voelt het*’, aldus diezelfde respondent (R57).

3.3 **Resumé**

Op basis van de beschikbare data wordt duidelijk dat het aantal demonstraties in ons land in de afgelopen jaren sterk toeneemt. In Den Haag en Amsterdam wordt het meest gedemonstreerd. Samen tellen deze steden in 2017 ruim 1.900 demonstraties en in 2023 is dit opgelopen tot ruim 3.400; dit is bijna een verdubbeling. Maar ook in steden buiten de Randstad lopen de aantallen demonstraties op.

Op basis van open bronnen blijkt dat er lang niet altijd sprake is van politie-inzet dan wel ME-inzet bij demonstraties. In de gevallen dat ME-inzet wel nodig is, blijken er jaarlijks verschillen te zijn op welk demonstratiethema dit het meest van toepassing is. In 2017 is er in de berichtgeving relatief vaak genoemd dat de ME is ingezet bij anti-islamdemonstraties (30%). Het jaar daarop krijgen deze demonstraties weer relatief veel ME-aandacht (29%), naast demonstraties over Zwarte Piet (29%). In 2019 is er vooral ME-inzet bij klimaatdemonstraties (25%) en Koerden-protesten (25%). De jaren 2020 en 2021 vallen op; de hoge percentages (respectievelijk 63% en 79%) van berichtgeving over ME-inzet bij de coronademonstranten. Het jaar 2022 staat vooral in het teken van de boerendemonstraties; de helft van de berichtgeving waar ME wordt genoemd heeft betrekking op de boeren. In 2023 wordt vooral in berichtgeving over klimaatdemonstraties gerapporteerd over ME-inzet (50%). Tot slot wordt in 2024 ME-inzet vooral genoemd bij Gaza-acties (53%).

Naast de aantallen valt het ook op dat er een verandering in het demonstratielandschap heeft plaatsgevonden. De diversiteit in typen demonstraties groeit en daarnaast is er een ontwikkeling gaande dat demonstraties vaker dan in het verleden niet worden aangekondigd bij het bestuur. Verder is er bij verschillende groepen sprake van een gedeeld sentiment van algemeen verlies van vertrouwen in de overheid. Hierdoor ontstaan soms ook connecties en samenwerkingsverbanden tussen verschillende groepen demonstranten, en het verhoogt het ontstaan van radicale actiegroepen en van een verharding. Omdat de politie veelal wordt gezien als verlengstuk van de overheid, zijn zij met deze sentimentsverschuiving in een moeilijke positie terechtgekomen. Nieuw is volgens experts en ook volgens demonstranten dat in de basis vreedzame demonstraties soms gekaapt worden door kleine groepjes die uit zijn op geweld en confrontaties met de politie. Tot slot is het gebruik van sociale media door groepen demonstranten ook een opvallende verandering. Sommige respondenten wijzen erop dat er sprake is van klassieke vormen van actievoeren in een nieuw jasje.

In de survey gaf 91% van de ME'ers aan dat het demonstratielandschap is veranderd in de afgelopen jaren. Het gedrag van demonstranten en de toename van het aantal protestthema's worden het meest genoemd. Een ervaren toename van anti-overheidssentiment onder de demonstranten, een toename van agressie en geweld richting de politie en het feit dat sommige demonstranten aan *framing* en *doxing* doen, worden naar voren gebracht.

4 Inzoomen op recente groepen demonstranten

Zoals het vorige hoofdstuk beschrijft, zijn er meerdere typen demonstranten en demonstraties te onderscheiden in de afgelopen vijf à zes jaar waarbij ME-inzet is geweest. In dit hoofdstuk proberen we deze groepen te duiden en gaan we in op de achtergrondkenmerken, hun werkwijze en organisatie, hun motivatie en het toegepaste verzet en/of geweld door demonstranten.

4.1 Motieven, kenmerken en werkwijzen

De eerste exercitie die we in dit hoofdstuk maken is op basis van de literatuur en open bronnen. We gaan eerst in op (algemene) motieven tot protest, daarna zoomen we in op de motieven voor de belangrijkste protestgroepen en daarna staan we stil bij de kenmerken en werkwijze van deze groepen.

4.1.1 *Motieven van demonstranten*

Er zijn verschillende psychologische en sociologische factoren die verklaren wat (groepen) mensen beweegt tot protest. In de literatuur wordt onvrede, ook wel verontwaardiging, vaak genoemd als oorzaak voor het manifesteren van een demonstratie.⁹⁹ Onvrede over een situatie vraagt normaliter om verandering van die situatie. Protest is een manier om een aanzet te doen tot verandering. In de regel geldt: hoe meer onvrede, hoe meer motief om te demonstreren. Onvrede kan in vele vormen bestaan, zoals het persoonlijk ervaren van onvrede, of een meer algemene zin van het ervaren van sociale ongelijkheid. Als men dan overgaat tot protest, zijn er twee soorten effectiviteit te onderscheiden; groeps- en politieke effectiviteit. Waar groepseffectiviteit verwijst naar het oplossen van problemen door samen te werken, verwijst politieke effectiviteit naar het geloof dat acties verandering teweeg kunnen brengen in het politieke proces.¹⁰⁰ Beide soorten effectiviteit typeren de motivatie voor iemand om te demonstreren. Meerdere onderzoekers¹⁰¹ hebben de afgelopen jaren zowel persoonlijke factoren als sociale omstandigheden omschreven die redenen zijn om tot protest over te gaan.

99 Van Stekelenburg, 2018; Van Kuijck, 2022; Zuure & De Lange, 2018.

100 Van der Heijden, 2019.

101 De Sauvage Nolting, Mellendijk & Van Dorp, 2021; Van Stekelenburg, 2018; Blocq, Klandermans & Van Stekelenburg, 2012; Ensink, 2022; Bakker et al., 2021; Klandermans, 2004.

Deze motieven – te weten expressief motief, collectieve identificatie, sociale inbedding, instrumentele middelen, emotioneel motief – worden een voor een kort toegelicht. Bij elk van deze motieven is het goed om te noemen dat deze niet op zichzelf staand direct leiden tot een demonstratie. Er is vaak sprake van een combinatie van situatie, motivatie en mobilisatie dat leidt tot protest.¹⁰² Er kunnen zoals eerder aangegeven verschillende redenen zijn voor het escaleren van demonstraties. Volgens sommige onderzoekers komen sommige mensen bij demonstraties om gericht geweld te gebruiken tegen de politie.¹⁰³

Expressief motief/ideologie

Een expressief motief verwijst ook wel naar iemands ideologie. Dit is een individueel gedreven motief, dat iemand ertoe aanzet om te demonstreren als een bepaalde situatie, maatschappelijk of politiek, tegen de eigen waarden en normen ingaat. Protest is met een dergelijk motief een manier om onvrede te uiten.

Collectieve identificatie

Volgens de theorie van sociale identiteit van Tajfel en Turner¹⁰⁴ identificeert men zich vaak met een bepaalde groep die eenzelfde mening, standpunt of normen en waarden deelt.¹⁰⁵ Dit verklaart ook waarom er meerdere (demonstranten)groepen in de samenleving zijn te onderscheiden. Als men zich sterk identificeert met een bepaalde groep, maakt dat deelname aan collectieve acties, zoals demonstreren, waarschijnlijker. Groepen zijn ook eerder geneigd te demonstreren als zij een gevoel van groepsdeprivatie ervaren, waarbij men het gevoel heeft onrechtvaardig te worden behandeld.¹⁰⁶

Sociale inbedding

Sociale inbedding relateert sterk aan het motief van collectieve identiteit. Wanneer men zich tot een bepaalde groep rekent, is men onderdeel van een sociaal netwerk. Hierin worden ervaringen gedeeld, waarbij persoonlijk onrecht kan omslaan in een collectief gedeeld onrechtvaardigheidsgevoel. Individuele verontwaardiging kan in een sociaal netwerk leiden tot collectieve woede.¹⁰⁷ Dit betekent dat men ook tot protest kan overgaan omdat men iemand uit het eigen sociale netwerk wil ondersteunen; niet omdat iemand direct zelf onrecht ervaart.

Instrumentele middelen

Bepaalde hulpmiddelen, zoals tijd en geld, kunnen een rol spelen in het besluit om deel te nemen aan een demonstratie. Een gebrek aan dergelijke middelen kan een reden zijn om zich te onthouden van deelname. Ook speelt vaak een kosten-batenanalyse een

¹⁰² De Sauvage Nolting, Mellendijk & Van Dorp, 2021.

¹⁰³ Blauw, 2022.

¹⁰⁴ 1986.

¹⁰⁵ Van Stekelenburg, 2018.

¹⁰⁶ Ensink, 2022.

¹⁰⁷ De Sauvage Nolting, Mellendijk & Van Dorp, 2021.

rol.¹⁰⁸ Daarbij vraagt een potentiële demonstrant zich af wat deelname aan een demonstratie kost en wat het kan opleveren. Als wordt besloten dat de baten hoger zijn dan de kosten, kan worden besloten om deel te nemen aan een protest.

Emotioneel motief

Deelname aan protest kan een manier zijn om emoties te uiten die teweeg worden gebracht door persoonlijke, maatschappelijke of politieke misstanden. Woede, machteloosheid en frustratie zijn de meest voorkomende emoties die leiden tot deelname aan demonstraties.¹⁰⁹

4.1.2 *Specifieke motivatie van verschillende groepen*

Naast de algemene motieven speelt bij elke demonstratiegroep een specifiek motief om over te gaan tot protest. De demonstraties met de meest voorkomende ME-inzet in de afgelopen zes jaar hebben vooral betrekking op corona, de boeren en het klimaat (zie ook paragraaf 3.1). Deze motieven worden specifiek toegelicht in deze paragraaf. Daarnaast wordt ingegaan op een aantal protestgroepen die prominent in beeld zijn gekomen als het gaat om ME-inzet. Dat zijn de woonprotesten, protesten voor of tegen Zwarte Piet en Gaza-demonstraties (pro-Palestina).

Coronademonstranten

Het destijds ingestelde coronabeleid, waaronder de avondklok, maar ook de coronaspoedwet, de lockdown, het 5G-netwerk en het vaccineren, was voor velen de motivatie om tot protest over te gaan. De protesten werden dan ook onder het mom van verschillende standpunten georganiseerd. Sommige coronademonstranten hebben een minder duidelijk onderscheidend motief om deel te nemen aan deze demonstraties. Soms lijkt de drijfveer voornamelijk te zitten in een algemeen verzetssentiment tegen de overheid of het geweldsgebruik tegen de politie. Er waren daarnaast ook heel concrete protesten vanuit beroepsgroepen, zoals tegen de sluiting van de horeca of kapers.¹¹⁰

Boerendemonstranten

Boerenprotesten kennen een lange traditie in ons land. Zo was er in 1963 een ware boerenopstand in Hollandscheveld in Drenthe¹¹¹ en werd er bijvoorbeeld ook in 1971¹¹² en 1989 gedemonstreerd door boeren. Het karakter van de demonstraties is nu evenwel anders, vooral door middelen die zij daarbij inzetten, namelijk grote zware landbouwvoertuigen.¹¹³ Tegenwoordig leidt het nieuwe Nederlandse stikstofbeleid dat

108 Klandermans, 2004.

109 Bakker et al., 2021.

110 NCTV, 2021.

111 NPO Andere tijden, 6 maart 2008: <https://anderetijden.nl/aflevering/323/Hollandscheveld>

112 NPO Andere tijden, 8 mei 2014: <https://anderetijden.nl/aflevering/114/Veldslag-in-Tubbergen>

113 NPO, 5 juli 2022.

wordt ingezet om het stikstofprobleem aan te pakken tot onvrede en onrust onder boeren. Niet alleen de onteigening van boerenbedrijven leidt tot onvrede bij boeren; ook geven zij aan dat een toekomstperspectief ontbreekt en dat het beleid de plattelandsamenleving vernietigt. De boeren voelen zich ondergewaardeerd en achtergesteld, omdat deze sector aan steeds strengere wetgeving moet voldoen en weinig (politieke) steun zou krijgen.¹¹⁴ Dit sentiment wordt breed gesteund door agrarisch Nederland, waardoor er veel boeren gemobiliseerd konden worden. Deze massademonstraties (we komen hier later op terug) hebben ertoe geleid dat de demonstrantengroep goed zichtbaar was, zowel voor de politiek als voor de burgers. Maar waar eerst steun was van de burgers, is de verdeeldheid in de samenleving groter geworden al naar gelang de radicale acties van de boerendemonstranten toenamen.¹¹⁵

Klimaatdemonstranten

De bezorgdheid over de klimaatverandering en bijkomende gevolgen daarvan worden breed gedragen binnen de samenleving.¹¹⁶ Ruim acht op de tien Nederlanders maakt zich zorgen over de opwarming van de aarde en vindt dat de overheid hier gericht beleid op moet voeren.¹¹⁷ De voornaamste drijfveer voor de klimaatprotesten is om een oproep te doen aan de politiek om meer beleid in te zetten dat klimaatverandering tegengaat en om te stoppen met de steun aan industrieën die de klimaatveranderingen sneller laten plaatsvinden. Het uitblijven van concrete oplossingen vanuit de overheid resulteert in onvrede. Naast de genoemde groep, beschrijft de literatuur ook een groep bezorgden met betrekking tot de kosten die klimaatverandering en mogelijke maatregelen met zich mee brengen.

Woondemonstranten

Het woningtekort in Nederland roept bezorgdheid en frustraties op binnen de maatschappij. Uit onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau blijkt dat 22% van de burgers aangeeft dat het thema 'wonen' een belangrijk maatschappelijk probleem is; het gaat dan voornamelijk over de zorgen over een gebrek aan betaalbare huisvesting en de lange wachtlijsten voor sociale huurwoningen.¹¹⁸ Daarbij wordt ook aangegeven dat er zorgen zijn over een tekort aan laatstgenoemde woningen en over de hoge huurprijs. De wooncrisis is volgens genoemd onderzoek – anders dan de woningnood in het verleden – een crisis die is ontstaan uit de stikstofcrisis. Deze leidt er namelijk toe dat stikstofreductie ook binnen de bouwsector moet plaatsvinden.¹¹⁹ Vraag en aanbod sluiten niet langer op elkaar aan, waardoor over het algemeen starters en jonge gezinnen moeite hebben om de woningmarkt te betreden. De actiegroep Het woonprotest organiseert protesten door het hele land om te pleiten voor voldoende en betaalbare

¹¹⁴ Kalkhoven, 2021.

¹¹⁵ Dekker, 2021.

¹¹⁶ Dekker, 2021.

¹¹⁷ Kloosterman et al., 2021.

¹¹⁸ Den Ridder, Miltenburg, Kunst, Van 't Hul & Van den Broek, 2022.

¹¹⁹ Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2021.

huisvesting, en doet daarmee een oproep aan de overheid om in beleid de grip op de escalerende huur- en huizenprijzen te herpakken, woon- en sloopbeleid te stoppen en beleggers aan te pakken.¹²⁰ De landelijke woonbeweging Woonopstand strijdt voor een radicaal ander woonbeleid. Onderzoeker Gijs Custers – zelf onderdeel van de groep demonstranten – stelt dat een groot deel van de Nederlandse middenklasse de gevolgen van de woningcrisis begint te voelen. Volgens Custers leidt dit tot meer actiebereidheid binnen deze maatschappelijke klasse, waardoor er meer protest kan ontstaan.¹²¹

Zwarte Piet-demonstranten

Demonstranten tegen Zwarte Piet, zoals leden van Kick Out Zwarte Piet – een beweging die zichzelf inmiddels heeft opgeheven – uitten hun ongenoegen over het uiterlijk van het karakter. Het zwart geschminkte gezicht, de gouden oorringen en het onderdanige karakter van de knecht waren volgens hen gebaseerd op het slavernijverleden. Zij betoogden daarom dat het karakter uiterlijke aanpassingen moest ondergaan. Dit heeft tot verandering geleid; in veel steden wordt er met het Sinterklaasfeest ingezet op regenboogpieten en roetveegpieten. Aan de andere kant staat de groep vóór Zwarte Piet, die aangeeft dat Zwarte Piet een traditie van het Sinterklaasfeest is en dat het slavernijverleden daar niks mee van doen heeft.¹²² Deze groep pleit voor het behoud van Zwarte Piet met eerdergenoemde kenmerken. Kenmerkend voor deze protesten is de polarisatie tussen burgers. Het protest van de één is hierbij de motivatie tot protest voor de ander.

Gaza-demonstranten

De Gazastrook kent een lange, diepgewortelde geschiedenis van (oorlogs)geweld. De meest recente escalatie van het Israëlisch-Palestijnse conflict vond plaats op 7 oktober 2023, waarbij Hamas het vuur opende op Israël en daarmee het begin markeerde van de huidige oorlog in de Gazastrook. Het grootschalige geweld had en heeft vele (burger)doden tot gevolg.¹²³ De wereld reageert op de oorlog met protesten, zo ook in Nederland. Met de overkoepelende term Gaza-demonstranten wordt verwezen naar zowel pro-Palestina-demonstranten als pro-Israël-demonstranten. Belangrijk om te noemen is dat er een groot verschil bestaat in standpunten tussen pro-Palestina- en pro-Israël-demonstranten. Pro-Palestina-demonstranten zijn tegen de bezetting door Israël van de westelijke Jordaanoever en de acties van het Israëlische leger in de Gazastrook. Zij verwijzen naar het grote aantal (burger)slachtoffers. Daarnaast kenmerken deze demonstraties zich door (pogingen tot) bezettingen van universiteitsterreinen en universiteitsgebouwen met het oogmerk om beslissingen van universiteitsbestuurders af te dwingen.

120 Het Woonprotest, 2022.

121 Custers, 2022.

122 Van 't Spijker, 2019.

123 Amnesty International, 2025.

Pro-Israël-demonstranten steunen Israël en benadrukken dat het land het recht heeft om zichzelf te verdedigen.

Uiteraard is er nog een groot aantal andere nieuwe (kleinere) demonstrantengroepen te onderscheiden; groepen die hier niet zijn genoemd. Omdat in dit onderzoek de focus ligt op demonstraties waar de ME bij is ingezet, houden we het bij bovenstaande groeperingen.

4.1.3 *Kenmerken van recente demonstrantengroepen*

Wat is er bekend over de groepen demonstranten? Wie zijn het en hoe opereren ze? Op basis van de literatuur en open bronnen maken we een eerste verkenning. Van een aantal typen demonstranten hebben we geen informatie over de achtergrondkenmerken op basis van literatuur en/of media kunnen vinden. De informatie die wel beschikbaar is over de achtergrondkenmerken van de groepen is vrij algemeen en minder eenduidig. Zoals Van Stekelenburg ook zegt in een interview met BNR: ‘de’ demonstrant bestaat niet.¹²⁴

Coronademonstranten

De groep coronademonstranten is vrij gemêleerd, waardoor geen eenduidig beeld op te tekenen is van één type demonstrant. Zowel de literatuur als de media-analyse geeft dan ook niet veel concrete achtergrondkenmerken van coronademonstranten. Op basis van verschillende mediaberichten zijn echter wel enkele groeperingen en algemene kenmerken te onderscheiden. Veel coronademonstranten hebben een laag inkomen of zijn werkloos.¹²⁵ De gemiddelde leeftijd varieert sterk tussen de 13 en 66 jaar.¹²⁶ Actiegroepen die zich uitspreken tegen het coronabeleid zijn onder andere ‘Voorwaarheid’ (voorheen Viruswaarheid en Viruswaanzin), ‘Nederland in Verzet’ en ‘Nederland in Opstand’. De diversiteit van de coronademonstranten blijkt ook uit de oprichting van andere organisaties. Denk daarbij aan ‘Moederhart’, dat zich specifiek richt tegen coronamaatregelen en de vaccinaties vanwege het effect daarvan op kinderen¹²⁷ en ‘Vrouwen voor Vrijheid’ (VvV), een beweging die strijdt tegen het coronabeleid.¹²⁸ Waar menig coronademonstratie tot escalatie heeft geleid, leidden manifestaties van VvV niet tot geweld en is politie-ingrijpen niet nodig geweest.

Naast de reguliere demonstranten – die hun ongenoegen op een democratische manier uitten – lijken de genoemde groepen vooral een ‘radicale onderstroom’ van het reguliere protest, omdat sommigen mogelijk aansluiten bij deze demonstraties om een (gewelddadige) confrontatie aan te gaan met de politie.¹²⁹ Sommigen scharen zich onder de eerder genoemde ‘defend-groepen’. De aanwezigheid van deze groep maakt escalatie

¹²⁴ De Groot, 2022.

¹²⁵ Van der Graaf, 2022.

¹²⁶ Moors et al., 2022.

¹²⁷ Pointer, 2022.

¹²⁸ Kraak & Sabel, 2021.

¹²⁹ Kraak & Sabel, 2021.

meer waarschijnlijk. Bekende groepen uit de media zijn ‘Defend IJmuiden’ en ‘Defend Limburg’; ook de ‘4 juli beweging’ lijkt te sympathiseren met deze groep.¹³⁰ Het gaat hierbij om dezelfde soort demonstranten, alleen georganiseerd vanuit een andere locatie. Een vergelijkbare groep aanwezig bij coronademonstraties bestaat uit – zoals de politie ze aanduidt – beroepsdemonstranten; een groep die zich verzet tegen (onderdelen van) het overheidsbeleid en op zoek gaat naar redenen om te kunnen demonstreren.¹³¹ Overige groepen die aansluiten bij de coronaprotesten zijn voetbalhooligans, relschoppers, baldadige jongeren en/of complotdenkers.¹³² Demonstraties uitgevoerd door complotdenkers monden vaak uit in escalatie en confrontatie met de politie.¹³³

Complotdenkers

Complotdenkers leggen hun verklaring voor een specifieke situatie in de geheime samenwerking van gevestigde organisaties/organen.¹³⁴ Vaak hebben deze mensen een wantrouwen ten opzichte van de overheid, de wetenschap en de media, en zij zien hun eigen opvattingen en denkbeelden terug in complottheorieën. Het gaat dan onder andere over specifieke complotconstructies over de oorsprong van het COVID-19-virus, de intentie van het vaccineren en de 5G-netwerken.

Zowel het bestaan van verschillende actiegroepen, de sterk variërende leeftijd en de verder onbekende eenduidigheid in achtergrondkenmerken van de coronademonstranten maakt dat er geen één type coronademonstrant is. Hoewel deze demonstraties veel worden aangegrepen door de ‘radicale onderstroom’, wil dat zeker niet zeggen dat elke coronademonstrant een hooligan of complotdenker is. Zoals eerder gezegd uiten veel coronademonstranten hun ongenoegen op een vreedzame manier tegen het kabinetsbeleid.

Boerenprotesten

Ook de boerenprotesten blijken in de praktijk om ME-inzet en soms -optreden te vragen. Dit type protest is er al langer,¹³⁵ maar op basis van de media-analyse lijkt in 2017 en 2018 geen sprake te zijn van politie- of ME-inzet bij gedane demonstraties. Pas sinds 2019 – introductie van het nieuwe stikstofbeleid – escaleren meerdere protesten waarbij politie-inzet wordt gevraagd. Bekend van deze groep demonstranten is dat zij (deels) samenkomen in actiegroepen als Farmers Defence Force of Agractie om te protesteren. De media-analyse biedt enig inzicht in de achtergrondkenmerken van dit type demonstrant. Ook bij deze protesten blijkt dat de demonstraties zijn ‘gekaapt’: soms door ‘agressieve types’. Dit zijn mensen die sympathiseren met de boeren(protesten), zoals vrienden, familieleden, loonwerkers of mensen die voor hun werk met boe-

130 Omroep West, 2022.

131 Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, 2021; Pfeijffer & Van der Walle, 2020.

132 Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, 2021.

133 Bakker et al., 2021.

134 Metsemakers, 2024.

135 Luiten, 2020.

ren te maken hebben, maar ook tegenstanders van de (toen nog aanwezige) coronamaatregelen of mensen die zich sowieso tegen de overheid keren.¹³⁶

Klimaatdemonstranten

Duidelijk zijn de achtergrondkenmerken van de klimaatdemonstranten. Onderzoek toont een profiel van verschillende groepen en hun opvattingen ten opzichte van de klimaatcrisis.¹³⁷ Hoewel deze literatuur niet direct een profiel toont van demonstranten, kan het wel aanwijzingen geven voor welke factoren de groep kenmerkt die bezorgd is over klimaatverandering. Zo blijkt uit deze literatuur dat het merendeel dat zich zorgen maakt over de klimaatverandering hoogopgeleid is (62%). Ruim 77% geeft aan financieel makkelijk te kunnen rondkomen. Bijna een kwart geeft aan financieel zeer moeilijk rond te komen. Een middengroep lijkt er niet te zijn. De gehele groep die zich zorgen maakt bestaat voornamelijk uit jongvolwassenen onder de 35 jaar. Ook schetst het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) een profiel van mensen die zich zorgen maken om de klimaatcrisis.¹³⁸ Wederom geen directe relatie tot demonstranten, maar deze cijfers geven opnieuw aanwijzingen voor de kenmerken die klimaatdemonstranten kunnen bezitten. De statistieken tonen wederom dat voornamelijk hoogopgeleiden de klimaatcrisis als een groot probleem zien en daarmee meer belang hechten aan verdergaand klimaatbeleid dan laagopgeleiden. Ook vrouwen, stedelingen en jongeren zien klimaatverandering in meerdere mate als een groot probleem waar gericht klimaatbeleid op moet komen. Mannen, dorpelingen en ouderen vinden dit in mindere mate.

Een bekende actiegroep met betrekking tot dit type demonstraties is, zoals eerder al aan bod kwam, Extinction Rebellion. Zij kenmerkt zichzelf als een zeer diverse groep, met mensen uit alle hoeken van het land, van verschillende leeftijden en achtergronden.¹³⁹ Andere groepen die zich inzetten voor het klimaat zijn onder meer Greenpeace, Occupy EUR, Code Rood, Stop ecocide en FossielvrijNL. Een andere veelbesproken demonstrantengroep met betrekking tot de klimaatcrisis bestaat uit jongeren, ook wel 'klimaatpijbelars' genoemd. Deze scholieren vormen een publieke manifestatie waarbij ze de verhouding tussen verschillende generaties in relatie tot de omgang met de gemeenschappelijke wereld aankaarten.¹⁴⁰ Simultaan is er een groep burgers die zich juist zorgen lijkt te maken over de maatregelen die worden genomen om klimaatverandering tegen te gaan. Om bepaalde klimaatdoelen te halen, wordt namelijk betrokkenheid van burgers gevraagd, zoals het verduurzamen van woningen en vervoer. Zo moeten meerdere boerenbedrijven sluiten om het stikstofgehalte te verminderen. De eerder beschreven boerenprotesten zijn hier een reactie op.

136 RTL Nieuws, 2022; *Algemeen Dagblad*, 2022; NOS, 2022; Rosman, 2022.

137 De Kluizenaar & Flore, 2021.

138 Kloosterman et al., 2021.

139 Extinction Rebellion, 2023.

140 Faaij, 2023.

Veldwaarneming: Meedraaien met de ME bij een demonstratie van XR

Deze veldwaarneming is opgetekend vanuit het perspectief van een onderzoeker.

Op 11 maart 2023 zijn er door zowel Extinction Rebellion als Farmers Defence Force grote demonstraties aangekondigd in Den Haag. De ME heeft zich grondig voorbereid op twee grote demonstratiehotspots: de eerste op de A12 (XR) en de tweede in het Zuiderpark (FDF). Waar mijn collega aansloot bij de ME in het Zuiderpark, was ik aanwezig bij de ME op de A12.

XR demonstreert tegen de fossiele subsidies vanuit de regering. De politie verwacht duizenden demonstranten. Gezien de grootschalige actie én de demonstratie van FDF in het Zuiderpark heeft de politie ondersteuning vanuit Oost-Brabant en Amsterdam gekregen. Bekend is namelijk dat XR niet op de aangewezen plek gaat demonstreren, maar de A12 wil blokkeren.

In de briefing in de ochtend van 11 maart wordt door de pelotonscommandant benadrukt dat XR-demonstranten lijdzaam verzet vertonen en geen geweld gebruiken. Veiligheidsmiddelen zoals de helm zijn daarom niet nodig en men hoeft zich geen zorgen te maken voor *doxing*; deze groep staat er niet om bekend dat zij ME-leden thuis opzoeken. Overigens is er wel aandacht voor een 'radicale onderstroom'; demonstranten die aanhaken voor een ander doel dan het protest en die wél geweld toepassen. In elk geval ligt de focus van de politie-inzet op de-escalatie en het voorkomen van confrontaties tussen demonstrantengroepen. De waterwerper is aanwezig, maar er mag alleen vóór en óver de demonstranten heen worden gespoten indien nodig. Er zijn maatregelen genomen voor eventuele onderkoelde demonstranten.

Om 11.30 uur vertrekken we naar de locatie van het protest. Direct na aankomst herkennen aanwezige ME-leden een aantal mensen vanwege hun rol tijdens andere protesten, zoals de coronademonstraties. Na verloop van tijd wordt het steeds drukker met XR-demonstranten en de ME staat op linie¹⁴¹ om te voorkomen dat demonstranten de A12 op lopen. Sinds de aankomst op de locatie wordt door de pelotonscommandant omgeroepen dat alle demonstranten zich moeten verplaatsen naar de aangewezen demonstratieplek. Na twaalf vorderingen raak ik de tel kwijt, maar deze worden allemaal genegeerd. Rond 13.00 uur zit heel de A12 vol met demonstranten.

De demonstrantengroep is zeer divers wat betreft leeftijd, maar het zijn overwegend witte mensen die aanwezig zijn. Er zijn ouders met kinderen en ook senioren aanwezig. De ME-bus waar ik in zit, wordt omsingeld door duizenden demonstranten, waardoor je letterlijk geen kant op kan. Ook al zijn de demonstranten vreedzaam; het geeft me een beklemmend gevoel. Als ik vraag of ik even een luchtje mag scheppen, word ik erop gewezen dat ik wel een politiebus uit stap, dus me ervan bewust moet zijn dat dat bepaalde reacties op kan leveren. Toen ik eenmaal uitstapte, merkte ik niet veel meer dan een paar nieuwsgierige blikken van omstanders.

Op een gegeven moment komen er via het SGB0 berichten binnen dat demonstranten van het viaduct boven de A12 abseilen, dat mensen aan de reling van het viaduct han-

141 'Op linie staan' verwijst in deze context naar ME-leden die in één lijn, zij aan zij staan, ter voorkoming van het doorbreken van demonstranten op de autoweg.

gen en dat een aantal demonstranten in lantaarnpalen klimt en zich daar vastketent. Deze mensen worden aangehouden door de politie. Na verloop van tijd staat er een aantal demonstranten met fakkels, die vreemd wordt aangekeken door de XR-demonstranten. De politie is bekend met deze groep en geeft aan dat zij geen onderdeel uitmaken van XR, maar bekend zijn van uit de hand gelopen coronademonstraties. Het blijft bij het aansteken van fakkels en escalatie blijft uit.

In de tussentijd bespreek ik met de ME-leden en -commandant de hele situatie. Een van de aanwezigen reflecteert op de demonstratie door aan te geven dat er zoveel milieuonvriendelijke middelen ingezet moeten worden omdat de groep protesteert op een plek die verboden is. Hij wijst op alle ME-busjes en auto's die constant moeten blijven draaien in verband met apparatuur en vanuit veiligheidsoverwegingen. Daarnaast is te zien dat demonstranten overal stickers op plakken (zoals op lantaarnpalen, de waterwerper, busjes van de ME). 'Hoe milieuvriendelijk is dat?', vraagt een van de aanwezigen zich af.

Nadat er vier uur is verstreken, zitten de demonstranten nog steeds op de A12. Het contact met het openbaar bestuur verloopt stroperig door de hiërarchische structuur. Beslissingen worden erg traag genomen en inmiddels zitten honderden ME-leden te wachten in afwachting van een opdracht vanuit het openbaar bestuur. Het frustreert de ME-leden. Sommigen hebben de dag daarop ochtenddienst, anderen komen naar verwachting niet meer thuis omdat zij afhankelijk zijn van het openbaar vervoer en naar het zuiden van het land moeten. Een van de ME-leden belt naar het thuisfront om ervoor te zorgen dat iemand de oppas van haar kinderen kan overnemen.

Iets voor vijfen worden kwetsbaren, jongeren en ouderen aangesproken om de locatie te verlaten. De ME heeft inmiddels de opdracht gekregen om na 17.00 uur mensen te gaan verwijderen. Een hoop mensen vertrekken en gaan aan de rand van de A12 staan. Een deel blijft zitten, haalt poncho's tevoorschijn, trekt regenkleding aan en steekt de paraplu op. De waterwerper wordt namelijk ingezet en de demonstranten zijn niet van plan om te vertrekken. Omdat de waterwerper geen gewenst effect heeft, mag de ME overgaan op aanhoudingen. De demonstranten plegen lijdelijk verzet (houden zich slap), waardoor per persoon minimaal twee ME-leden aanwezig moeten zijn om de demonstrant aan te houden en vervolgens naar de bus te verslepen. Honderden mensen worden passagiersbussen in gedragen. Dit heeft volgens de aanwezige ME-leden een enorme aanslag op je lijf. Achteraf blijkt dat ongeveer 700 mensen van de weg zijn getild.

Als ik met mijn collega – aanwezig bij de FDF-demonstratie – reflecteer op de dag, kan ik niet anders dan concluderen dat een professionele demonstratiegroep (XR) op zeer geduldige wijze is gefaciliteerd door de ME in haar protest.

Woondemonstranten

Een andere demonstrantengroep waar de ME is ingezet, is die van woonprotesten. Custers, universitair docent Criminologie, beschrijft de woningdemonstranten als de opkomende middenklasse, jong en stedelijk, met weinig economisch kapitaal maar wel

veel cultureel kapitaal.¹⁴² Dit wil zeggen dat veel van deze demonstranten hoogopgeleid zijn, maar nog niet veel financiën hebben opgebouwd. In de onderzoeksperiode worden bij meerdere woonprotesten mensen aangehouden, variërend van een handvol tot 61 arrestanten. Het betreft demonstranten die zich uitspreken tegen de wooncrisis. Zij verzamelen zich in organisaties als Het Woonprotest en Woonopstand, beide bewegingen van meerdere actiegroepen die zich uitspreken tegen de wooncrisis in Nederland.¹⁴³ Ook hier ontbreekt het aan concrete informatie in de media en literatuur om een uitgebreid profiel te kunnen geven.

Opvallend is dat het woonprotest genoemd wordt in het jaarverslag 2021 van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) onder de noemer 'links-extremisme'. Meer specifiek wordt aangegeven: 'Het geweld van een groep anarchisten tijdens het woonprotest in Rotterdam was vooralsnog een uitzondering.'¹⁴⁴

Zwarte Piet-demonstranten

Bij Zwarte Piet-demonstranten zijn twee groepen te onderscheiden; anti-Zwarte Piet-demonstranten (zoals Kick Out Zwarte Piet (KOZP)) en pro-Zwarte Piet-demonstranten (zoals Nederland kiest Zwarte Piet). Kenmerkend aan dit type demonstranten is dat deze groepen zich veelal tegen elkaar keren. Het is burger tegen burger, met als onderwerp een cultuurkwestie. Bij de hiervoor beschreven demonstrantengroepen (bijvoorbeeld bij de corona-, boeren- en klimaatprotesten) is vaak te zien dat burgers zich uitspreken ten opzichte van de politiek of het overheidsbeleid (verticale polarisatie). De Zwarte Piet-demonstraties zijn te kenmerken door polarisatie tussen burgers (horizontale polarisatie). De negatieve veroordeling van elkaars handelen leidt tot agressie en conflict.¹⁴⁵ Vooral bij demonstraties waar KOZP diens standpunt lijkt te betogen, is ME-inzet nodig; de media-analyse toont dat het voornamelijk gaat om escaleerende protesten door tegenstanders van KOZP. 'Hooligans', 'extremisten' en 'relschoppers' grijpen de demonstraties aan onder het mom van pro-Zwarte Piet-activisten, waarbij veel gericht geweld wordt gebruikt tegen KOZP'ers. Denk daarbij aan het gooien van materialen, zoals stenen of groente/fruit.

Er wordt gezegd dat deze pro-activisten helemaal niet bezig zijn met het kinderfeest, maar met 'het coronabeleid' en 'het islamdebat'. Er wordt geopperd dat deze groep KOZP-tegenstanders het gevoel heeft tekort te worden gedaan, en dat zij hun woede uiten in demonstraties.¹⁴⁶ Specifieke achtergrondkenmerken van deze tegenstanders, maar ook van de anti-Zwarte Piet-demonstranten, zijn niet te herleiden vanuit de media- en literatuuranalyse.

142 Custers, 2022.

143 Woonopstand, 2023.

144 Jaarverslag Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst, 2021.

145 Groothuysen, Van Ommen & Hoekstra, 2019.

146 Heesen, 2020.

Gaza-demonstranten

Zoals eerder aangegeven, zijn er twee groepen die onder de term Gaza-demonstranten vallen. Pro-Palestina-demonstranten zijn tegen de bezetting door Israël van de westelijke Jordaanoever en tegen het geweld van het Israëlische leger in de Gazastrook en de daarmee gepaard gaande (burger)slachtoffers. Pro-Israël-demonstranten steunen Israël en benadrukken dat het land het recht heeft om zichzelf te verdedigen. Een belangrijk onderdeel van de pro-Palestina-demonstraties zijn de studentenprotesten. Het gaat om verschillende acties tegen de samenwerkingsvormen van universiteiten in alle grote studentensteden en hun banden met Israëlische instellingen.¹⁴⁷ Het zijn voornamelijk studenten die onderdeel uitmaken van deze pro-Palestina-protesten. Ook andere groeperingen sluiten zich bij deze acties aan, zo blijkt uit de media: namelijk docenten werkzaam aan de universiteit en actievoerders buiten de universiteit.¹⁴⁸ De demonstrantengroep wordt beschreven als ‘opvallend divers’.¹⁴⁹ Uit de media blijkt dat ‘witte studenten, vrouwen met een hoofddoek, mannen met een migratieachtergrond en queers’ ook onderdeel zijn van de demonstrantengroep.

In eerste instantie zijn de studentenacties vreedzaam, maar een aantal slaat om in grote openbare ordeverstoringen en vraagt om politie-inzet. Uit een politierapport¹⁵⁰ over de toepassing van geweld bij deze protesten lijkt het erop dat de vreedzame acties worden overgenomen door actievoerders die aansluiten met andere motieven. Welke motieven hierbij een rol spelen, blijft onduidelijk.

4.1.4 *Organisatie en werkwijze van recente demonstrantengroepen*

De manier waarop demonstraties worden georganiseerd en uitgevoerd zijn een tijdgebonden fenomeen. De tijd waarin een maatschappelijk vraagstuk speelt, als ook het heersende samenlevingssentiment, heeft een grote invloed op de vorm van demonstraties. Als we kijken naar Nederland, heeft er de afgelopen decennia een ontwikkeling plaatsgevonden waarbij onze samenleving in sterke mate is geïndividualiseerd. Een gevolg van deze ontwikkeling is een grote diversiteit in opvattingen en gedragingen in de samenleving.¹⁵¹ Sociale media hebben deze ontwikkeling versneld en spelen sinds een aantal jaren een grote rol in de organisatie van demonstraties.¹⁵² De protesten die in 2019 en 2020 veel media-aandacht hebben gekregen, waren namelijk veelal online georganiseerd.¹⁵³

Onderzoekers geven aan dat sociale media zich perfect lenen voor gebruikers om zogenaamde *topic communities* te vormen.¹⁵⁴ Dit zijn online gemeenschappen die zich met een specifiek thema bezighouden. Deze gemeenschappen maken het voor de le-

147 Reijmer & Hart, 2024.

148 Politie Eenheid Amsterdam, 2024.

149 Reijmer & Hart, 2024.

150 Politie Eenheid Amsterdam, 2024.

151 Duyvendak, 2004.

152 Van Stekelenburg, 2014 en 2023.

153 Bakker et al., 2021.

154 Bakker et al., 2021.

den mogelijk om zelf de inhoud te bepalen en deze naar eigen wens te verspreiden. Dit maakt mobilisatie van protest erg gemakkelijk; het is namelijk niet meer nodig om aansluiting te zoeken bij een belangenorganisatie of bestaande actiegroep om een demonstratie op te kunnen zetten. Sociale media scheppen nieuwe verbindingen die voorheen wellicht niet mogelijk waren en zij faciliteren daarmee een (nieuwe) vorm van collectieve actie.¹⁵⁵ Een voorbeeld van een sociaal medium waar veel gebruik van wordt gemaakt in de organisatie van protesten is Telegram. Zie onderstaand kader voor een uitleg over dit communicatieplatform.

Telegram

Telegram is vergelijkbaar met een medium als WhatsApp; een chatdienst waarmee mensen met elkaar kunnen praten via tekst en spraak. Er zijn echter enkele verschillen tussen Telegram en WhatsApp. Telegram heeft bijvoorbeeld geheime chats waar berichten na een bepaalde tijd automatisch worden verwijderd. Bovendien is het bij dit medium mogelijk om het telefoonnummer te verbergen voor andere gebruikers en kan een groepsgebesprek worden aangemaakt met 200.000 mensen. Ter vergelijking: WhatsApp staat toe om een gesprek te voeren met maximaal 265 deelnemers. Een kenmerk van een deel van Telegram is dat niemand kan meekijken met de gesprekken. Dit maakt het ook een aantrekkelijke app voor extremisten of mensen uit het criminele circuit. Zo wordt bijvoorbeeld via deze app veel illegale handelswaar aangeboden, zoals drugs, wapens en neppaspoorten.

Telegram biedt een podium voor protestgroepen; zo blijken klimaatgroepen en coronagroepen makkelijk te vinden vanwege de openbare chatgroepen waar zij in zitten. Andere groepen zijn minder makkelijk te vinden, wat aan kan geven dat deze groepen afgeschermd chats gebruiken om te communiceren. Bakker et al. (2021) onderscheiden dan ook drie soorten protestgroepen op Telegram:¹⁵⁶

- De afgeschermd groepen. Deze zijn niet te vinden zonder een uitnodiging daarvoor; alleen dan kan men lid worden.
- Een openbaar broadcastkanaal. Deze kanalen zijn openbaar toegankelijk en versturen berichten. Het is niet mogelijk om daarop te reageren. Corona-, boeren- en klimaatdemonstranten gebruiken deze chats als een kanaal waarop de organisatie updates of ander nieuws verspreidt.
- Openbare kanalen. Deze zijn niet afgeschermd. Bakker et al. zien dat vooral deze kanalen een 'kruisbestuivingsoord' zijn voor meerdere protestkanalen. Er vindt weinig moderatie plaats, waardoor er regelmatig extreme uitingen in zijn te vinden.

Sociale media blijken een bredere rol te hebben dan alleen verbinding tussen de demonstranten. Er worden ook ontmoetingsplaatsen gedeeld en strategieën besproken hoe te acteren tijdens een demonstratie, bijvoorbeeld hoe om te gaan met mogelijk

¹⁵⁵ Bakker et al., 2021.

¹⁵⁶ Bakker et al., 2021.

politiegeweld of escalerende situaties. Ook worden er actietrainingen aangeboden, digitale bijeenkomsten gepland, tips gedeeld om je mentaal voor te bereiden op een arrestatie en oproepen gedaan voor hulpvragen. Deze informatie blijkt uit de openbare Telegram-kanalen van groepen zoals klimaatdemonstranten en coronademonstranten, zo blijkt uit een aantal eigen waarnemingen op deze kanalen. Voorbeelden die voorbijkomen, zijn vragen om beeldmateriaal om een rechtszaak van een demonstrant te kunnen ondersteunen of slaapplekken aan te bieden aan arrestanten die niet meer naar huis kunnen na vrijlating. Demonstrantengroepen geven hier zelf invulling aan. De rol van Telegram blijkt ook uit onderzoek van de Universiteit Utrecht. Zij rapporteren op basis van onderzoek dat in 2020 twaalf demonstraties die georganiseerd werden via Telegram zijn geëscaleerd.¹⁵⁷

Bovenstaande geeft aan dat er vergelijkbare werkwijzen zijn te detecteren in de organisatie bij verschillende typen demonstranten. De meest bekende groepen hanteren echter een andere werkwijze, zowel in de organisatie/voorbereiding van een demonstratie als tijdens de demonstraties zelf. In het navolgende worden de werkwijzen van verschillende demonstrantengroepen beschreven.

Boeren

Veel van de boerendemonstraties zijn online georganiseerd, zoals op Telegram. Er vinden protestacties plaats waarbij wordt gebruikgemaakt van tractoren en andere landbouwmachines. Bij sommige van deze protesten worden (snel)wegen geblokkeerd, supermarkten en raadshuizen belemmerd en wordt er afval gedumpt langs de snelwegen. De protestacties worden door velen uitgevoerd. Deze massademonstraties leiden ertoe dat de demonstrantengroep goed zichtbaar is, zowel voor de politiek als voor de burgers.

Klimaat

De klimaatactivisten, specifiek de groep Extinction Rebellion, hanteren een specifieke werkwijze tijdens demonstraties. Soms wordt een demonstratie aangekondigd, maar niet altijd. Burgerlijke ongehoorzaamheid wordt toegepast tijdens het protest. Ze voeren uitsluitend vreedzaam protest, maar zetten in op het blokkeren van het verkeer of op bezetting van gebouwen. Denk bijvoorbeeld aan de massale blokkades op de Utrechtsebaan (A12) in Den Haag. Sommige demonstranten plakken zichzelf met lijm vast op het asfalt of ketenen zich vast aan objecten of aan elkaar. Vaak worden vorderingen door de politie genegeerd, waardoor de politie overgaat tot aanhoudingen. In het geval van aanhoudingen tonen de demonstranten enkel verzet door zichzelf niet te bewegen, waardoor ze vaak van de plaats getild moeten worden. Het doel van de hoge aanhoudingsbereidheid is om het rechtssysteem vast te laten lopen om zo aandacht te krijgen voor het doel: veranderingen in het klimaatbeleid.

157 Bakker et al., 2021.

Woonprotest

Het woonprotest heeft een minder herkenbare werkwijze. Bekend is dat woondemonstranten onder andere met een ‘mars’ demonstreren, waarbij zij in een stoet door een stad lopen. Een protestmars is veelal bekend als een vreedzame manier van protesteren. Een minder vaak voorkomende manier van protest is ‘kraken’. Daarbij is er een aantal demonstranten dat zich vestigt in een (leegstaand) gebouw of ruimte zonder dat zij daar aanspraak op of toestemming voor hebben. Uit de media blijkt dat men kraken een van de belangrijkste acties vindt om de woningcrisis aan te kunnen pakken.¹⁵⁸ Tijdens een woonprotest in 2021 was er een selecte groep demonstranten die na afloop van het protest slaags raakte met de politie omdat zij twee panden wilde kraken. Het kraken en het daarmee gepaard gaande geweld vanuit de demonstranten en de politie maakt dat deze actie is opgenomen in het eerdergenoemde jaarverslag van het AIVD in 2021, waarbij deze specifieke groepering onder het links-extremisme wordt geschaard.

Zwarte Piet

De werkwijze van KOZP is – net als XR – vreedzaam. Niet altijd wordt een demonstratie aangemeld. De escalatie van deze demonstraties zit voornamelijk in het gedrag van de tegendemonstranten pro-Zwarte Piet.¹⁵⁹ Een aantal demonstraties van KOZP eindigt met een verplaatsing van de anti-Zwarte Piet-demonstranten door de politie, vaak voor hun eigen veiligheid. Normaliter bestaat er bij demonstraties overeenstemming over de oplossing van een discussiepunt; bij de betreffende demonstraties is er echter veel onenigheid over hoe het discussiepunt – Zwarte Piet moet blijven of verdwijnen – op te lossen.¹⁶⁰

Gaza

De meest voorkomende acties omtrent Gaza zijn de pro-Palestina-demonstraties. Denk bijvoorbeeld aan de studentenprotesten op de Universiteit van Amsterdam (UvA). Deze studentenprotesten vinden plaats op universiteitsterreinen en in gebouwen. Studenten zetten bijvoorbeeld tentjes op en barricaderen de toegangswegen. Het doel is bezetting van het terrein en langdurig verblijf om het standpunt van de demonstrantengroep duidelijk te maken. Sommige demonstranten gebruiken gezichtsbedekkende middelen als een capuchon, mondkapje of Palestijnse sjaal.¹⁶¹ De pro-Palestina-demonstranten gaan in de basis uit van een vreedzame werkwijze. Er waren echter meerdere studentenacties in de week van 6 tot en met 13 mei in 2024 die op den duur omsloegen. Wat over het algemeen begon als vreedzame protesten, veranderde in onveilige situaties, verstoringen van de openbare orde en strafbare gedragingen. Na afloop van deze acties werden zorgen geuit over het politieoptreden, zowel door de lokale driehoek als de Amsterdamse gemeenteraad en de maatschappij. Dat is reden om

158 *Het Parool*, 2021.

159 Groothuysen, Van Ommen & Hoekstra, 2019.

160 Novaes, Dullivan, Lagewaard & Alfano, 2020.

161 Politie Eenheid Amsterdam, 2024.

deze acties te evalueren, met een specifieke reflectie op het politieoptreden en het toegepaste geweld. De vraag is namelijk, zoals Laura Keesman ook stelt: hoe kan het dat sommige protesten uitliepen op een vorm van escalatie of confrontatie met de politie, en andere niet?¹⁶² In dit onderzoek reflecteert de politie op het toegepaste geweld, zowel door de politie als die van demonstranten. Bij twee demonstraties was sprake van signalen – of de daadwerkelijke aanwezigheid van – tegendemonstranten (Pro-Israël). Volgens de reflectie vanuit de politie zijn tegendemonstranten bij één actie gewelddadig geweest en dus de reden geweest voor escalatie. In een aantal gevallen blijkt er grote materiële schade te zijn ontstaan aan en in de gebouwen van de UvA. Daarnaast is niet altijd duidelijk welke groeperingen aansluiten bij deze demonstraties, dit wegens een betrekkelijk beperkte informatiepositie van de politie.

Andere keren protesteren pro-Palestina-demonstranten middels een sit-in op treinstations. Sit-ins zijn een geweldloze manier van protest, waarbij de demonstranten bij elkaar gaan zitten. Soms met als doel om een ingang te blokkeren, soms om aandacht te vragen voor hun standpunt. Overige werkwijzen die pro-Palestina-demonstranten hanteren, zijn het protesteren op één locatie of middels een protestmars door een bepaalde stad lopen.

Pro-Israël-demonstraties komen – in vergelijking met pro-Palestina-demonstraties – minder vaak voor. Specifieke kenmerken van de werkwijze en organisatie van deze demonstrantengroep zijn dan ook niet te achterhalen aan de hand van de geraadpleegde literatuur of mediaberichtgeving.

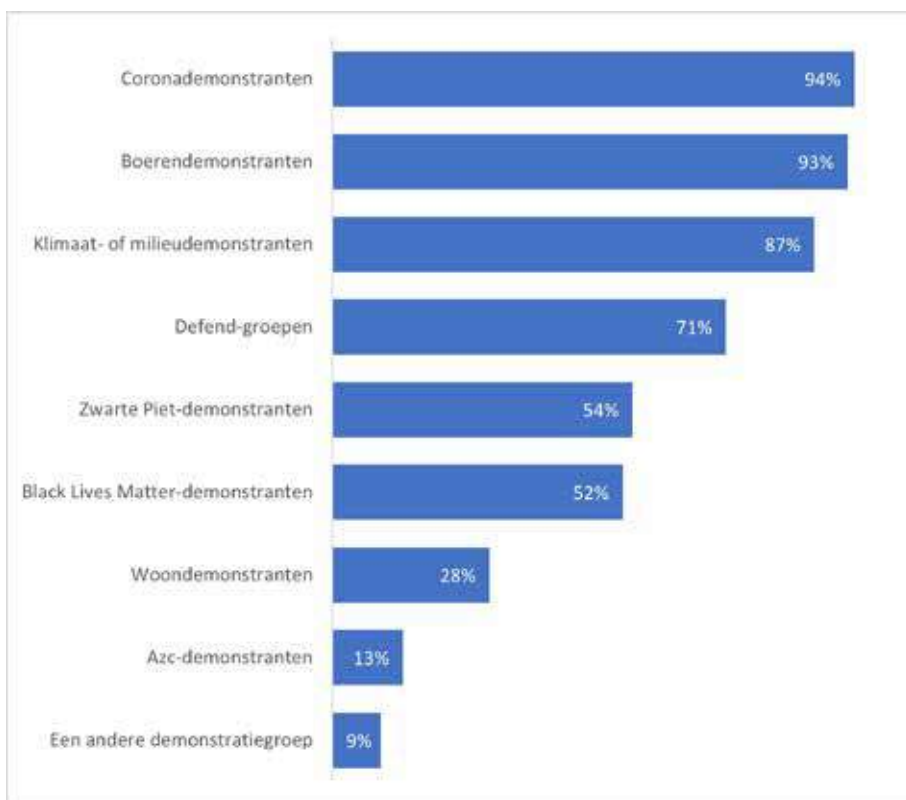
4.2 Ervaringen van de ME

Op basis van de survey gaan we achtereenvolgens in op het type nieuwe demonstrantengroepen waar de ME vooral mee te maken krijgt, op hoe de groepen in de omgang zijn, om tot slot stil te staan bij de ontwikkelingen als het gaat om verzet en geweld in de optiek van de ME.

4.2.1 *Nieuwe demonstrantengroepen in de optiek van de ME*

De drie meest genoemde demonstrantengroepen die aanwezig zijn geweest tijdens ME-inzetten van de deelnemende respondenten zijn coronademonstranten, boerendemonstranten en klimaat- of milieudemonstranten. Ook kreeg een groot deel van de respondenten te maken met defend-groepen. De groep die het minst door de ME'ers wordt genoemd omvat de demonstranten bij asielzoekerscentra (Azc) (zie figuur 4.1). Ongeveer eentiende van de respondenten (9%) geeft aan dat er een andere demonstratiegroep aanwezig is geweest tijdens inzetten. Ruim de helft van deze respondenten (55%) geeft aan dat het om voetbalgerelateerde groepen gaat (zoals hooligans). Ook anti-overheid-demonstranten worden meerdere keren genoemd door deze respondenten (7%).

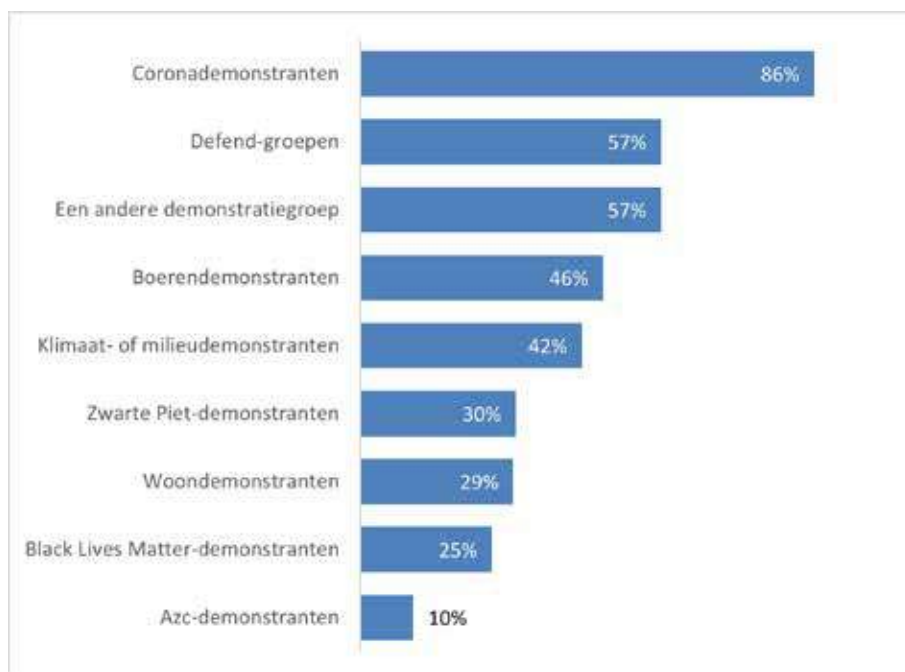
¹⁶² Keesman, 2024.



Figuur 4.1 – Demonstrantengroepen die aanwezig zijn geweest bij inzetten respondent in 2021/2022

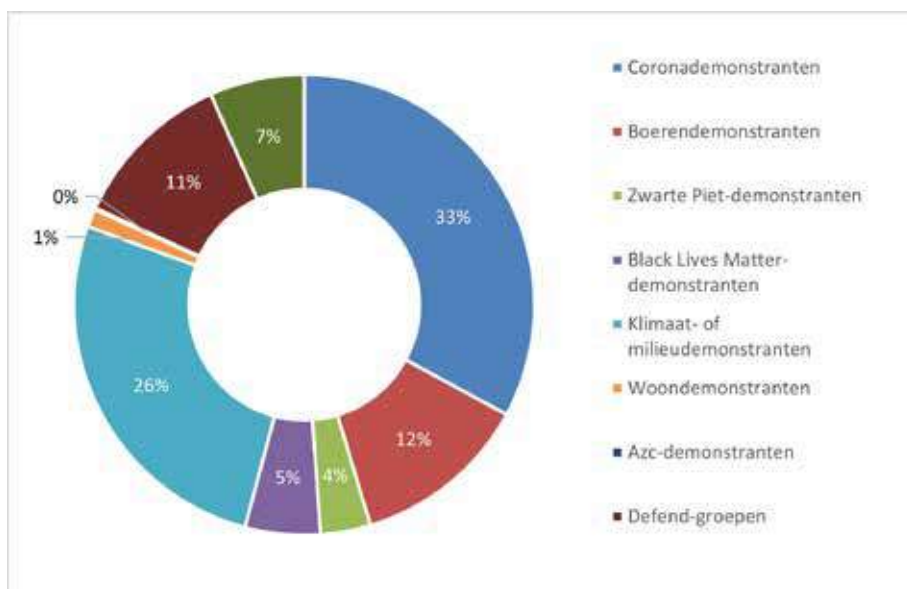
4.2.2 *Ordeverstoringen door en omgaan met nieuwe demonstrantengroepen*

Vervolgens is aan de respondenten gevraagd door welke demonstrantengroep zij de meeste ordeverstoringen hebben meegemaakt. Het percentage in figuur 4.2 is gebaseerd op het aantal respondenten dat aanwezig is geweest bij inzetten van de specifieke demonstrantengroep. Respondenten hebben de meeste ordeverstoringen meegemaakt door coronademonstranten. Van alle respondenten die zijn ingezet tijdens coronademonstraties, geeft 86% aan van deze groep de meeste ordeverstoringen te hebben meegemaakt. Ruim de helft van de respondenten (57%) geeft aan dat zij de meeste ordeverstoringen heeft meegemaakt door defend-groepen. Ook de categorie 'anders' wordt door ruim de helft van de respondenten (57%) geselecteerd. Het blijkt dat het binnen deze categorie voornamelijk om voetbalgerelateerde groepen (64%) en anti-overheid-demonstranten (10%) gaat. Dergelijke groepen – zo weten we uit interviews – doken ook regelmatig op bij coronademonstraties.



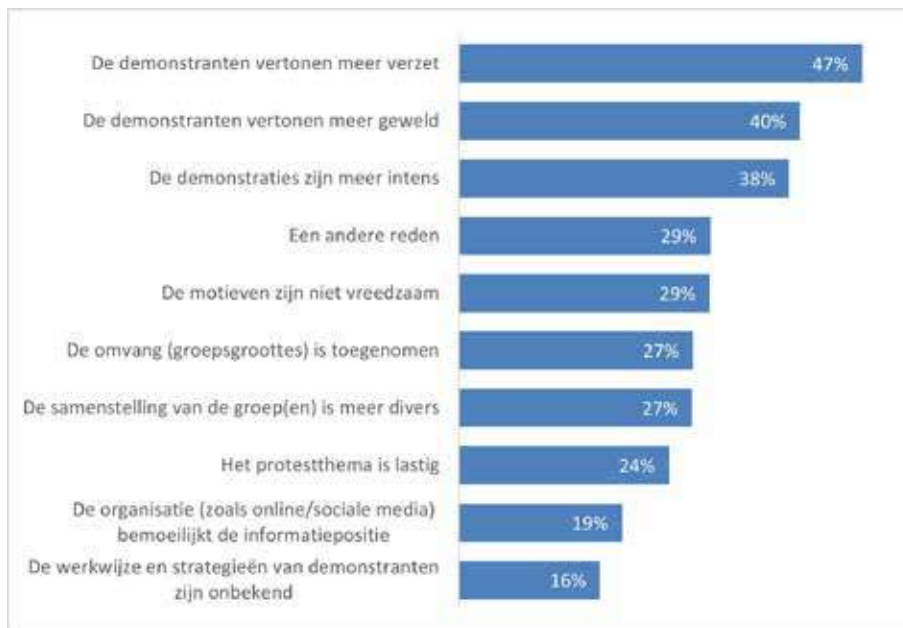
Figuur 4.2 – Demonstrantengroepen waarbij respondent meeste ordeverstoringen heeft meegemaakt in 2021/2022

De respondenten beschouwen coronademonstranten als de lastigste demonstrantengroep om mee om te gaan, gevolgd door klimaat- of milieudemonstranten (zie figuur 4.3). Woon- en azc-demonstranten worden het minst genoemd als lastigste demonstrantengroep.



Figuur 4.3 – Demonstrantengroep waar respondenten het lastigst mee omgaan

Vervolgens is aan de respondenten gevraagd waarom zij de betreffende demonstrantengroep het lastigst vinden om mee om te gaan. figuur 4.4 presenteert de genoemde redenen in aflopende volgorde. Voor iedere afzonderlijke demonstrantengroep geldt dat ‘meer verzet’, ‘meer geweld’ en ‘de demonstraties zijn intenser’ de drie meest genoemde redenen zijn.



Figuur 4.4 – Redenen waarom betreffende demonstrantengroep het lastigst is om mee om te gaan

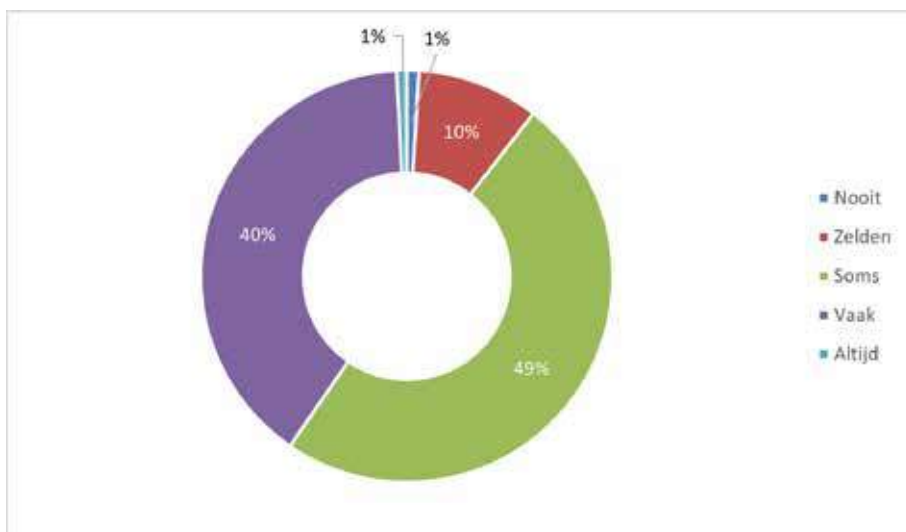
Daarnaast hebben de respondenten de kans gekregen om hun antwoord toe te lichten; 543 respondenten hebben een toelichting gegeven op bovenstaande redenen. Bijna 10% van de respondenten die hun antwoord toelicht, geeft aan dat de omgang met demonstranten vooral lastig is omdat er niet één type demonstrant is. Elke demonstratie bestaat uit een gevarieerde samenstelling van demonstranten op het gebied van leeftijd, achtergrond, beroep of zelfs standpunt. Niet alleen differentiëren is daardoor moeilijker; de regie kan niet altijd worden gehouden en sturing lijkt soms onmogelijk. Ongeveer 8% geeft aan dat het gebruikte geweld meer explosief is geworden of dat bepaalde groepen het doel hebben om geweld tegen de politie te gebruiken. Ruim 7% geeft dan ook aan dat demonstranten uit zijn op agressie. Bijna 7% van de respondenten licht het antwoord toe door te wijzen op de communicatie met de demonstranten. Vaak wordt gezegd dat 'er geen gesprek mee te voeren valt' en dat demonstranten overtuigd zijn van hun eigen gedachtegoed. Zo'n 6% geeft aan meer moeite te hebben met de hedendaagse demonstrantengroepen omdat zij enigszins begrip hebben voor de motieven van de demonstratie. Eenzelfde percentage benoemt dat de moeilijkheid zit in het gebruik van landbouwvoertuigen als middel om mee te demonstreren. Het is voor de ME lastig om met dergelijke voertuigen om te gaan. Toelichtingen die in mindere mate zijn gedaan, zijn:

- onduidelijkheid vanuit het bevoegd gezag;
- demonstranten zijn uit op confrontatie;
- demonstrantengroepen zijn beter georganiseerd;

- demonstranten zijn onvoorspelbaar;
- demonstranten hanteren passief verzet;
- demonstrantengroepen zijn groter;
- demonstranten handelen persoonsgericht;
- demonstranten spelen in op beeldvorming via sociale media;
- aanwezigheid van beroepsdemonstranten/defendgroepen;
- onbegrip voor demonstranten;
- verharding van demonstranten.

4.2.3 *Ontwikkelingen in verzet en geweld door nieuwe demonstrantengroepen*

De meerderheid van de ME'ers (89%) geeft aan dat demonstranten soms of vaak verzet tegen hen hebben gepleegd in 2021/2022. 1% van de respondenten kreeg geen enkele keer te maken met verzet door demonstranten (zie figuur 4.5).

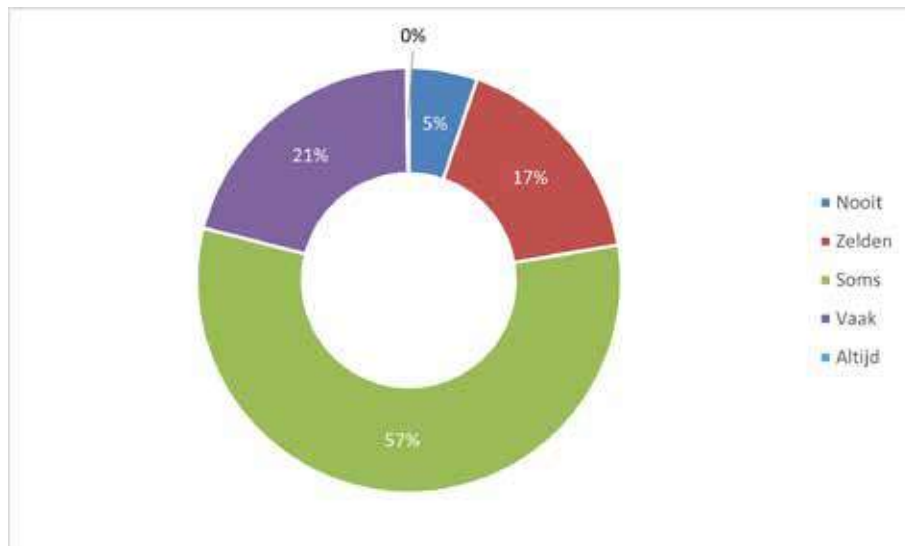


Figuur 4.5 – Mate van verzet tegen respondent door demonstranten in 2021/2022

Ruim acht op de tien respondenten geeft aan dat de mate van verzet door demonstranten tegen hen is toegenomen in vergelijking met voorgaande jaren. Een kleine minderheid van de respondenten geeft aan dat de mate van verzet juist is afgenomen (1%), en bijna één op de vijf de respondenten (18%) vindt dat de mate van verzet van demonstranten tegen hen ongeveer gelijk is gebleven. Er wordt hierbij geen (significant) verschil gevonden tussen respondenten die pas net actief zijn bij de ME en respondenten die al jaren meelopen. De toename van het verzet door demonstranten wordt voornamelijk getypeerd door het geweld dat tijdens een demonstratie wordt gebruikt. Vaak noemen de respondenten de ongehoorzaamheid van demonstranten. Zo volgen ze de vorderingen van de ME minder vaak op dan in het verleden. Daaraan gerelateerd

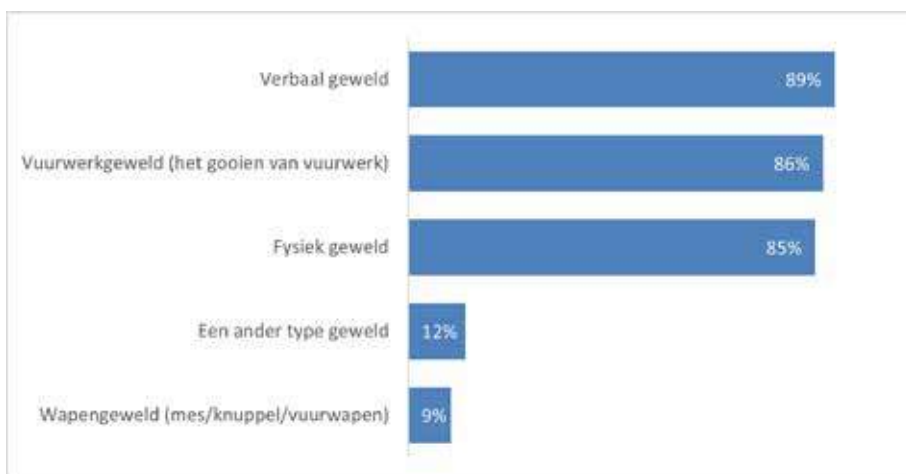
wordt het passief verzet genoemd, ook wel bekend van de sit-ins waarbij demonstranten op de weg gaan zitten en zich daar soms aan vastlijmen of dat ze zich aan elkaar vastketenen. Tot slot worden het gebruik van vuurwerk en de verharding onder de demonstranten genoemd als redenen van de toename van verzet.

5% van de ME'ers kreeg nooit te maken met geweld veroorzaakt door demonstranten in 2021/2022. Ruim één op de vijf de respondenten (21%) geeft aan dat ze tijdens demonstraties vaak of altijd te maken kregen met gewelddadige demonstranten. Bijna driekwart van de respondenten (74%) geeft echter aan zelden of soms te maken hebben gehad met geweld dat veroorzaakt werd door demonstranten (zie figuur 4.6).



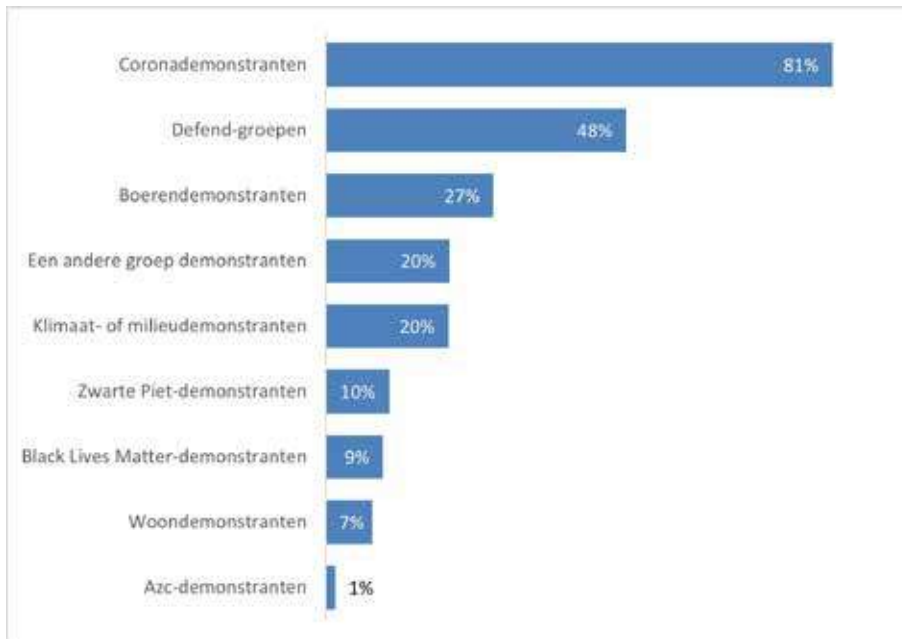
Figuur 4.6 – Mate van geweld tegen respondent door demonstranten in 2021/2022

Driekwart van de respondenten geeft aan dat de mate van geweld door demonstranten is toegenomen in vergelijking met voorgaande jaren. Er zijn vier respondenten (1%) die vinden dat de mate van geweld is afgenomen. Volgens de overige respondenten, bijna een kwart (24%) is de mate van geweld door demonstranten gelijk gebleven. Er wordt hierbij geen (significant) verschil gevonden tussen respondenten die pas net actief zijn bij de ME en respondenten die hier al jaren meelopen. Het gaat – volgens de ME'ers – voornamelijk om verbaal, fysiek en vuurwerkgeweld (zie figuur 4.7). Verder kreeg bijna één op de tien respondenten (9%) in 2021/2022 te maken met wapengeweld – zoals het gebruiken van messen, knuppels of vuurwapens. Als andere typen geweld noemen de respondenten het gooien van verschillende voorwerpen (zoals stenen, fietsen, straatmeubilair) (n=31), inzet van tractoren (n=9), *doxing* (n=8), toepassen van passief 'geweld' (*sit down*, vastplakken, *lock-on*) (n=7) en het gooien van brandbommen (n=7).



Figuur 4.7 – Type geweld gebruikt door demonstranten in 2021/2022

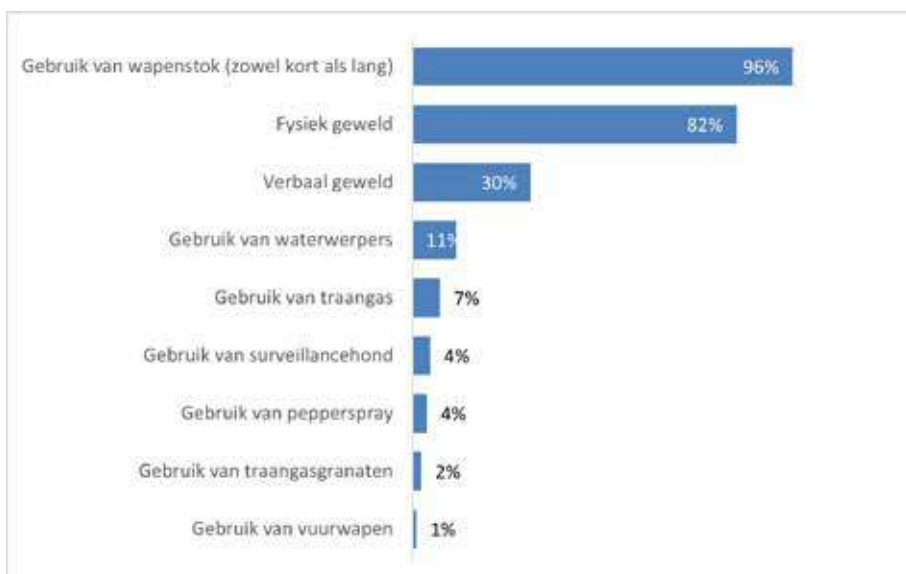
De ruime meerderheid van de respondenten geeft aan dat coronademonstranten agressie, verzet of geweld tegen hen hebben gebruikt. Ongeveer de helft van de respondenten geeft aan dat dit geldt voor defend-groepen (zie figuur 4.8). Een vijfde van de respondenten geeft aan dat er een andere groep demonstranten agressie, verzet of geweld tegen hen heeft gebruikt. Het gaat in dit geval voornamelijk om voetbalgerelateerde groepen die demonstraties verstoren.



Figuur 4.8 – Demonstrantengroepen die volgens de respondenten het meeste agressie, verzet of geweld hebben gebruikt tegen ME'ers in 2021/2022

4.2.4 *Ontwikkelingen in geweld door de ME*

Ruim acht op de tien respondenten (84%) geven aan dat zij in 2021/2022 geweld hebben gebruikt tegen demonstranten (zie figuur 4.9). Het geweldsmiddel dat de ME'ers het meest hebben toegepast is de wapenstok (kort of lang), gevolgd door fysiek geweld, met 82%. Het gebruik van een vuurwapen, traangasgranaten, pepperspray of een surveillancehond is door een minderheid van de respondenten toegepast.

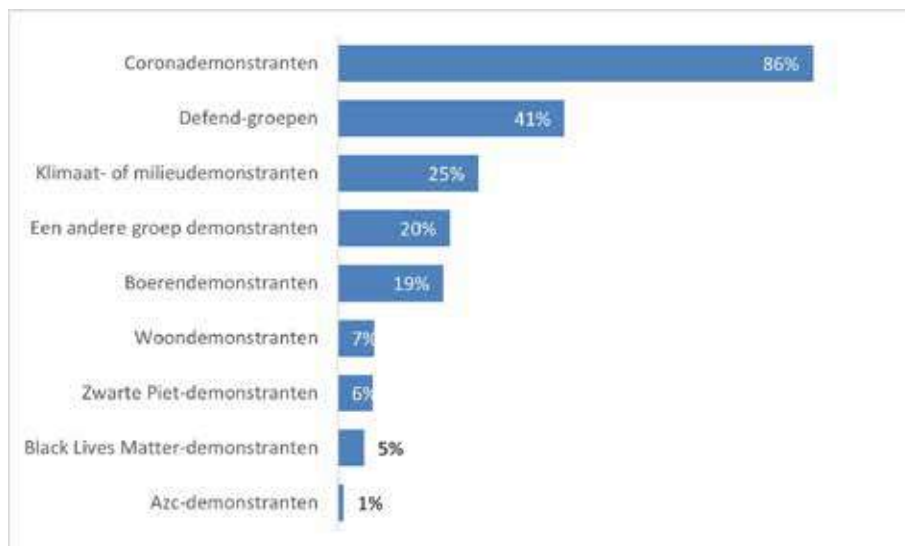


Figuur 4.9 – Type geweld gebruikt door de respondent

Aan de respondenten is daarnaast gevraagd of de mate van geweldsgebruik – in vergelijking met voorgaande jaren – is veranderd. 2% van de ME'ers geeft aan dat er minder geweld is gebruikt tegen demonstranten. Ongeveer de helft van de respondenten (49%) geeft aan dat het geweldsgebruik in 2021/2022 is toegenomen. De overige 49% van de respondenten vindt dat het geweldsgebruik in 2021/2022 – in vergelijking met voorgaande jaren – ongeveer gelijk is gebleven.

Vrijwel alle respondenten geven aan dat zij het geweld hebben toegepast om de openbare orde te handhaven. Andere redenen om geweld toe te passen zijn zelfverdediging (56%), het verdedigen van een collega (51%) of het aanhouden van een verdachte (49%).

De ruime meerderheid van de respondenten geeft aan dat zij het vaakst geweld heeft gebruikt tegen coronademonstranten, namelijk 86% (zie figuur 4.10). Na coronademonstranten (maar die waren er ook in groten getale) gebruikten de ME'ers in 2021/2022 volgens henzelf het vaakst geweld tegen defend-groepen (41%), gevolgd door klimaat- of milieudemonstranten (25%), een andere groep demonstranten (20%, voornamelijk voetbalgerelateerde groepen) of boerendemonstranten (19%). Minder dan eentiende van de respondenten gebruikte geweld tegen respectievelijk woondeemonstranten (7%), Zwarte Piet-demonstranten (6%), BLM-demonstranten (5%) of azc-demonstranten (1%).



Figuur 4.10 – Tegen welke demonstratiegroep(en) heeft de respondent het vaakst geweld gebruikt?

4.3 Ontwikkelingen beschouwd

In de interviews zijn verschillende ontwikkelingen in de werkwijze van demonstranten tijdens recente demonstraties voorbijgekomen. Zo bestaat het beeld dat er meer on-aangekondigde demonstraties plaatsvinden en dat de demonstrantengroepen minder georganiseerd en voorspelbaar zijn dan in het verleden. Daar tegenover staan ook demonstraties waarachter juist een meer georganiseerde en professionelere organisatie zit. Een andere ontwikkeling is die van het kapen van het publieke domein en bewerkstelligen van ontwrichting van de dagelijkse infrastructuur. Tot slot wordt er een ontwikkeling gesignaleerd op het gebied van de manier waarop demonstrantengroepen naar buiten toe communiceren en de rol van (sociale) media daarbij.

4.3.1 Onaangekondigde demonstraties en ongeorganiseerde groepen

Wat betreft de organisatie van demonstraties geven politie en burgemeesters aan dat demonstrantengroepen minder georganiseerd en ook minder voorspelbaar zijn dan in het verleden. Een burgemeester merkt daarbij op dat een nieuw kenmerk van de demonstrantengroepen van de laatste periode is dat zij de 'demonstratie-etiquette' niet kennen. Het is dan voor de overheid niet duidelijk wie de aanspreekpunten zijn met wie overlegd kan worden, onder meer over verwachtingen. Een expert zegt over deze ongeorganiseerde groepen:

‘Die hebben niet als een vakbond een draaiboek in de kast wanneer ze een demonstratie gaan organiseren.’ (R72)

Sociale media spelen een rol in de organisatie van demonstraties. Experts signaleren dat demonstranten zich door sociale media sneller kunnen mobiliseren en consensus kunnen formeren. Deze mobilisatie vindt vooral plaats in (afgeschermd) groepen op platforms zoals Telegram, waardoor het voor de overheid moeilijk is hier zicht op te krijgen.

Verschillende respondenten vanuit de ME benoemen de moeilijkheid die sociale media met zich meebrengen in de voorbereiding op demonstraties.

Burgemeesters beschrijven verder een ‘kat-en-muisspel’ tussen demonstranten en de overheid en zij signaleren dat de organisatoren van demonstraties minder aanspreekbaar zijn dan in het verleden. Deze ontwikkeling zou mede te maken hebben met het feit dat er minder homogene groepen zijn dan voorheen. De ene persoon blijkt meer aanspreekbaar te zijn op diens gedrag dan de ander. Ook spreken de respondenten van geheime voorbereidingen waardoor de stad met een verrassingseffect te maken krijgt, waarbij het ‘direct van nul naar honderd gaat’ (R3).

‘Als er via internet nog snel een oproep wordt gedaan, ben je totaal de regie kwijt.’ (R6, burgemeester)

Ook ME-leden beschrijven dat het lastig is om contact te maken met een deel van de demonstrantengroepen en om uit te leggen waardoor de politie – en meer specifiek de ME – op een bepaalde manier handelt. Daarover zegt een respondent:

‘Voorheen werden demonstraties netjes aangevraagd met informatie over het verwachte aantal mensen. De organisatie was goed aanspreekbaar. Nu komt het vaker voor dat er geen afspraken worden gemaakt en dat er moeilijk of helemaal geen contact is met de organisatie. Dat verschilt per demonstratiegroep, maar dat maakt het erg onvoorspelbaar.’ (ME-lid)

4.3.2 ***Uitzondering: grotere organisatiegraad XR***

Naast dat er meer ongeorganiseerde demonstrantengroepen zouden zijn, is er ook een andere ontwikkeling gaande van juist een hogere organisatie bij demonstrantengroepen. Dit geldt voor één demonstrantengroep in het bijzonder: de politie ziet bij Extinction Rebellion (XR) een grotere organisatiegraad achter de demonstraties. Genoemd wordt dat deze groep ten opzichte van andere demonstrantengroepen meer gewend is aan democratische processen en goed op de hoogte is van relevante wet- en regelgeving, met juridische ondersteuning. De organisatie bestaat uit meerdere afdelingen die zich richten op alle facetten van een demonstratie en er worden trainingen georganiseerd over hoe een demonstratie in te gaan (zie ook paragraaf 4.4.1). Een burgemeester geeft aan XR traditioneel te vinden in de wijze van hun relatie met de overheid, on-

danks een paar nieuwe kenmerken. Er wordt aangegeven dat het niet goed mogelijk is om vooraf afspraken met XR te maken, en er is een bepaalde hiërarchie binnen de organisatie. Dit in tegenstelling tot sommige andere demonstrantengroepen. Een gegeven voorbeeld is die tegen de coronamaatregelen, waarbij er 'geen enkele vorm van zelforganisatie' in zat, waardoor ordediensten onbetrouwbaar of afwezig zijn en niemand zich verantwoordelijk voelt voor het verloop van de actie. Een ander benoemd verschil tussen XR en andere demonstrantengroepen is dat leden van XR over het algemeen een hogere opleiding hebben genoten (zie ook paragraaf 4.1.3).

Veldwaarneming: Actietrainingen XR

Deze veldwaarneming is opgetekend vanuit het perspectief van een onderzoeker.

Voorafgaand aan de XR-demonstraties vinden er actietrainingen plaats. Tijdens een actietraining leren betogers hoe zich (op een veilige manier) te organiseren tijdens het protest. De actietrainingen worden zowel fysiek als online aangeboden. In het kader van het onderzoek is een onderzoeker herkenbaar als medewerker van Bureau Beke aangesloten bij de online actietraining op 23 juni 2023 ter voorbereiding op de actie bij Tata Steel de volgende dag. De training is in het Engels gegeven, waarschijnlijk vanwege het diverse publiek van betogers.

De training begint met het delen van praktische informatie, zoals de locatie, het tijdstip van verzamelen en het tijdstip van de actie. Wat volgt, is een lijst van instructies middels een PowerPointpresentatie. Allereerst wordt gewezen op de 'safety stewards', te herkennen aan een fluorescerend geel vest. Benadrukt wordt dat zij het plan tot in de puntjes kennen, op locatie alle veiligheidsprocedures registreren en weten hoe ze in nood moeten handelen. Meteen wordt duidelijk dat de actietraining vooral te maken heeft met het waarborgen van ieders veiligheid. Nadrukkelijk wordt gevraagd niet een eigen plan te volgen, van het uitgestippelde pad af te wijken of je ergens aan vast te lijmen. Hiermee kan men zichzelf of anderen in gevaar brengen.

Verder wordt inhoudelijke informatie gegeven over de uitvoering van het plan. De actiegroep wordt opgesplitst in drie 'fingers'; paars, goud en zilver. Er worden materialen in dezelfde kleuren beschikbaar gesteld, zodat je als lid van een 'finger' je kunt kleden naar je groepskleur. Uitleg wordt gegeven van het nut van werken met 'fingers'. Hierbij worden aparte groepen gevormd die los van elkaar bewegen. Daardoor wordt er ruimte gecreëerd en kan men op een veilige manier om eventuele obstakels (zoals de ME) bewegen. Deze tactiek gaat uit van een geweldloze maar directe beweging. Ook wordt informatie gegeven over wat te doen in een noodgeval. Het doel van de actie is om zo lang mogelijk op locatie te blijven. Het blijft vooralsnog onbekend wat deze locatie is; daar wordt geen informatie over gegeven. Wellicht bewust, aangezien iedereen (zo ook de politie) vrij is om aan te sluiten bij de training.

Er is volgens 'de trainer' een grote kans om te worden gearresteerd tijdens deze actie. Informatie vult het scherm, waaronder hoe lang je vastgehouden mag worden voor een overtreding of een misdrijf, wat je moet doen als je een buitenlandse nationaliteit hebt en waar je een arrestantennummer kunt halen. Verschillende voor- en nadelen passeren de revue wat betreft tactieken om anoniem te blijven tijdens de actie en een even-

tuele arrestatie. In het geval dat een betogter wordt opgepakt door de politie wordt er juridische hulp geboden door de organisatie. Er wordt geadviseerd om na de actie de debriefing bij te wonen en rust te nemen. Het juridische team is beschikbaar als iemand (politie)geweld heeft ervaren; een welzijnsteam is beschikbaar om te praten als iemand daar behoefte aan heeft. Bovendien wordt advies gegeven hoe om te gaan met stress voor, tijdens en na de actie. De training besluit met het herhalen van een aantal korte punten en iedereen veel succes en plezier te wensen.

4.3.3 *Kaping van het publieke domein en ontwrichting*

In de werkwijze van demonstrantengroepen beschrijven burgemeesters de kaping van het publieke domein en de ontwrichtende werking hiervan. Zo zouden demonstranten dwang uitoefenen met materieel, zoals met vrachtauto's of trekkers. Denk daarbij aan de boerenprotesten. 'Als die [trekkers] er eenmaal staan en komen, dan kun je verdomde weinig.' (R4) Vooral bij klimaatdemonstraties en boerenprotesten gebruiken mensen massa en lichaam om de samenleving te ontwrichten, voor onbepaalde tijd, wat volgens deze burgemeester geen demonstreren meer is. Verder merkt een expert op dat demonstranten de randen van het demonstratierecht opzoeken, bijvoorbeeld XR dat ervoor kiest om de A12 te bezetten om in de media gelijk te halen in plaats van op het Malieveld te demonstreren. Op grond van het demonstratierecht drijft XR het gezag daarmee tot het uiterste, aldus dezelfde expert. Deze ontwikkeling kent ook een keerzijde en roept zorgen op bij respondenten: als dergelijke acties voor het klimaat kunnen, waar veel mensen nog sympathie voor hebben, waarom kan het dan niet voor een standpunt waar de meerderheid niet voor is?

4.3.4 *Externe communicatie en (sociale) media*

Een laatste ontwikkeling die in recente jaren zichtbaar is geworden volgens gesproken politierespondenten en burgemeesters, is de manier waarop demonstrantengroepen 'pr bedrijven' (naar buiten communiceren) en de politie in een bepaald daglicht proberen te zetten. Een politiechef geeft aan dat deze groepen de media als middel inzetten om de maatschappij te tonen dat de politie iets 'fout' doet. Deze demonstranten zouden snel claimen dat de politie geweld gebruikt – ook als dat niet zo is – en zouden uit zijn op externe onderzoeken naar het politieoptreden.

'Bij iedere klap die gegeven wordt, pleiten zij (demonstranten) met veel vuur en energie voor nieuwe onderzoeken.' (R19)

Een deel van de demonstranten dat uit is op agressie haalt gebeurtenissen uit zijn verband en misbruikt klachtenprocedures, aldus een politierespondent. De politie ziet een veranderend speelveld, doordat demonstranten aandacht proberen te krijgen voor hun zaak door het optreden van de politie tijdens de demonstratie ter discussie te stellen. De politie krijgt vervolgens te maken met groepen die vragen wat er binnen het de-

monstratierecht valt, waarop er discussie ontstaat over de grenzen van het demonstratierecht. Een politierespondent merkt dat de vraag gesteld wordt welke strafbare feiten demonstranten mogen plegen in het kader van het demonstratierecht, en of de vrijheid van demonstreren niet op voorhand te veel aan banden wordt gelegd. Daardoor lijkt het alsof de politie tegenover de demonstranten komt te staan. Een burgemeester herkent deze ontwikkeling en spreekt over bepaalde demonstranten die er alleen maar op uit zijn om een reactie op te roepen en zegt daarover:

‘Zij zijn handig genoeg om net op tijd weg te zijn en die ene bejaarde vrouw krijgt de klappen, en dat hebben wij dan gedaan.’ (R7)

Ook sociale media spelen een rol in de communicatie van demonstrantengroepen. Zo maken demonstrantengroepen tijdens demonstraties livestreams en filmopnames voor de eigen kanalen, waar zij eigen conclusies aan verbinden en deze weer verder verspreiden. Tevens hebben sociale media invloed op de daadwerkelijke protesten, doordat ‘de publieke sfeer waar demonstraties plaatsvinden door sociale media meervoudig is geworden’ (R64, expert). Hoe mensen demonstraties beleven, wordt daarmee ook een stuk diverser, aldus een expert.

Sociale media hebben ook een grote impact op individuele ME-leden. Denk daarbij aan het fenomeen *doxing*. Bij *doxing* verzamelt of deelt men persoonlijke gegevens van een ander met het doel om te intimideren. In de praktijk betekent dit dat ME-leden liever niet herkenbaar op foto’s of video’s worden gezet, uit angst voor inbreuk op hun privacy. Deze beelden kunnen namelijk gedeeld worden op (sociale) media en kunnen leiden tot een online heksevenjacht, die kan eindigen in fysieke dreiging. Daarover zegt een respondent dat niet bekend is hoe vaak dit fenomeen zich daadwerkelijk voordoet onder ME-leden. Wel wordt het sentiment breed gedeeld onder ME-leden en -commandanten dat *doxing* een grote impact heeft op de eigen veiligheidsgevoelens.

Veldwaarneming: Greenpeace en XR tegen cokesfabriek Tata Steel

Deze veldwaarneming is opgetekend vanuit het perspectief van een onderzoeker.

In juni 2023 besluit Greenpeace tot een grootschalige protestactie tegen de cokesfabriek van Tata Steel in Wijk aan Zee. Twee onderzoekers gaan de actie observeren op de fiets. Zij informeren de Algemeen Commandant (AC) van de Staf Grootschalig en Bijzonder Optreden (SGBO) vooraf over hun aanwezigheid.

De dag voor de actiedag 24 juni 2023 slaat Greenpeace met een groot gezelschap een kamp op naast het westelijke hek van het terrein van Tata Steel, net buiten het dorp Wijk aan Zee. Het bedrijfsterrein van Tata Steel ligt evenwel grotendeels in de gemeente Velzen. De avond voor de actie organiseert Greenpeace voor iedereen die wil gaan demonstreren een openbaar online seminar met de do’s and don’t’s van het actievoeren (zie vorig kader). De demonstratie is aangemeld bij de gemeente Velzen. De burgemeester vaardigt een noodverordening uit, waar onder meer in staat dat het niet is toegestaan om het terrein van Tata Steel te betreden en dat het meevoeren van gereedschap als slijpschijven en kettingscharen verboden is. Dat laatste was bedoeld om te

voorkomen dat de demonstranten zich knippend of zingend toegang zouden kunnen verschaffen tot het terrein van Tata Steel.

Die zaterdagochtend breken de Greenpeaceers hun kamp op. Zij laten het kampement schoon achter en bereiden zich voor op hun protestactie. Dan zet de stoet van vele tientallen demonstranten zich in beweging over de weg van Wijk aan Zee, die doodloopt tegen de Nieuwewaterweg. Een deel van de demonstranten draagt rode overalls. Een klein deel van de demonstranten draagt witte overalls; dat is de groep die zich *Scientists For Climate* noemt. Tijdens de actie van Greenpeace is er op het strand bij de Noordpier van Velsen-Noord een solidariteitsevenement met sprekers en muziek. Ook is er op Nieuwe Waterweg een solidariteitsactie met bootjes. Extinction Rebellion is ook van de partij.

De Greenpeace-demonstranten op de weg langs het hek van Tata Steel dragen spandoeken en zingen leuzen. Zij worden begeleid door geüniformeerde politie te paard en op de fiets. De agenten op de fiets zijn regelmatig in contact met de demonstranten en ook met sympathisanten in de omgeving. Later is er ook een groep motoragenten in de buurt. De ME is achter de hand. Er is ook ME aanwezig op de Nieuwe Waterweg, de zuidgrens van het terrein van Tata Steel. Een deel van de ME heeft zich buiten het zicht van de demonstranten en het publiek opgesteld in en nabij de brandweerkazerne aan de noordzijde van het dorp. De ME heeft zich voorbereid op de mogelijkheid dat demonstranten zich gaan vastketenen en dergelijke, want onder meer de Technische Eenheid (TE) van de ME staat met enkele busjes in het dorp.

Op enig moment stopt de stoet demonstranten en loopt een deel van hen versneld van de weg naar het hek rond het terrein van Tata Steel. Op die plek is een klein, afgesloten toegangshek in de afrastering. Even later is dat hek open en stroomt de stoet van demonstranten het terrein op. Als de stoet demonstranten daarna door de duinen naar de verharde weg op het terrein van Tata Steel is gelopen en koers zet richting de installaties van de cokesfabriek, worden zij daar ontvangen door extra beveiligingspersoneel. Het beveiligingspersoneel zegt hoorbaar meermalen tegen de demonstranten dat zij op verboden terrein zijn en dat het voor hen onveilig is. Het personeel is kennelijk duidelijk geïnstrueerd. Zij beletten de demonstranten niet fysiek de doorgang. Rond de cokesfabriek staat een laag hek. Beveiligingspersoneel deelt daar nogmaals aan de demonstranten mee dat zij op verboden terrein zijn en dat het voor hen daar gevaarlijk is. Uiteindelijk klimt een aantal demonstranten met spandoeken op enkele silo's op het fabrieksterrein. Ook fietsen er demonstranten met spandoeken over het terrein heen en weer. Via de media wordt kort nadat de demonstranten het terrein hebben betreden bekend dat Tata Steel uit veiligheidsoverwegingen de cokesfabriek preventief heeft stilgelegd.

Bij de doorgang door het hek blijkt hoe de demonstranten het terrein op zijn gekomen. De doorgang die zij hebben geopend, hoefden zij niet open te slijpen of te knippen. Een accuschroevendraaier met een dopsleutel was voldoende om het te openen. Een accuschroevendraaier was niet verboden krachtens de noodverordening van de burgemeester.

Na ongeveer vier uur actievoeren op het terrein van Tata Steel vertrekken de demonstranten weer. De demonstratie is vreedzaam verlopen en heeft alle media gehaald. De politie heeft niet ingegrepen en ook geen mensen aangehouden.

4.4 Resumé

In dit hoofdstuk hebben we de groepen demonstranten die de laatste jaren van zich hebben laten horen van een duiding voorzien. In de literatuur wordt onvrede, ook wel verontwaardiging, vaak genoemd als oorzaak voor demonstraties. Bij demonstranten onderscheiden we verschillende algemene motieven om deel te nemen. Te denken valt aan – een combinatie van – ideologie, collectieve identificatie of emotie door ervaren maatschappelijke of politieke misstanden. Per demonstrantengroep kunnen er specifieke motieven zijn om over te gaan tot een demonstratie. Wij zoomden nader in op de demonstrantengroepen waarop in de afgelopen zes jaar regelmatig een ME-inzet heeft plaatsgevonden.

- De **coronademonstranten** hebben uiteenlopende motivaties, maar de avondklok, de corona-spoedwet, de lockdown, het 5G-netwerk en het vaccineren springen eruit. Deze groep is zeer gemêleerd in leeftijd en achtergrond. Onder deze grote groep gaan allerlei kleinere actiegroepen schuil, zoals ‘Voorwaarheid’ (voorheen Viruswaarheid en Viruswaanzin), ‘Nederland in Verzet’, ‘Nederland in Opstand’, ‘Moederhart’, en ‘Vrouwen voor Vrijheid’. Naast de reguliere demonstranten – die hun ongenoegen op een democratische manier uiten – lijken sommige van de genoemde groepen vooral een ‘radicale onderstroom’ van het reguliere protest. Ook kwam het voor dat bij coronademonstraties groepen hooligans, baldadige jongeren en complotdenkers aansloten, mogelijk om (gericht) geweld te kunnen gebruiken tegen de politie, net als de ‘defend-groepen’.
- De **boerendemonstranten** ageren met name tegen het stikstofbeleid en de daaraan gekoppelde gevolgen als bedrijfssluitingen, onteigeningen, strengere wetgeving, gebrek aan toekomstperspectief en het vernietigen van de plattelandssamenleving. Vanaf 2019 escaleren meerdere protesten en is er politie-inzet nodig. Farmers Defence Force en Agractie zijn bekende actiegroepen. Ook bij deze protesten sloten subgroepen aan die de confrontatie zijn aangegaan met de politie. Dit zijn veelal mensen die sympathiseren met de boeren(protesten), zoals vrienden, familieleden, loonwerkers of mensen die voor hun werk met boeren te maken hebben, maar ook tegenstanders van de coronamaatregelen of mensen die zich sowieso tegen de overheid keren.
- De **klimaatdemonstranten** – vaak hoogopgeleid, relatief veel vrouwen en stedelingen – focussen op de klimaatverandering c.q. opwarming van de aarde en het appèl aan de politiek om in te zetten op beleid dat klimaatverandering tegengaat. Een bekende actiegroep is Extinction Rebellion (XR): een zeer diverse groep, met mensen uit alle hoeken van het land, van verschillende leeftijden en achtergronden. Andere groepen zijn Greenpeace, Occupy EUR, Code Rood, Stop ecocide en Fos-

- sielvrijNL, Jongeren, ook wel bekend als ‘klimaatspijbelaars’, vallen ook onder deze groep demonstranten.
- De **woondemonstranten** zetten het woningtekort en daarmee de betaalbare huisvesting en lange wachtlijsten voor sociale huurwoningen centraal. Het gaat om de opkomende middenklasse, die jong, stedelijk en hoogopgeleid is, maar nog weinig kapitaal heeft opgebouwd. Bekende actiegroepen zijn ‘Woonprotest’ en ‘Woonopstand’.
 - De **Zwarte Piet-demonstranten**, zoals ‘Kick Out Zwarte Piet’ (KOZP), uiten hun ongenoegen over het uiterlijk van Zwarte Piet en leggen de relatie met het slavernijverleden. Daarnaast zijn er ook pro-Zwarte Piet-demonstranten, zoals ‘Nederland kiest Zwarte Piet’. De polarisatie van beide standpunten en de aanzuigende werking van hooligans, extremisten en relschoppers die pro-Zwarte Piet zijn, leiden relatief vaak tot incidenten.
 - De **Gaza-demonstranten** is de overkoepelende term voor zowel de pro-Palestina-demonstranten – tegen de bezetting van Israël in Palestina en de acties van het Israëlische leger in de Gazastrook en de (burger)slachtoffers – als pro-Israël-demonstranten die Israël steunen en die vinden dat Israël het recht heeft om zichzelf te verdedigen. De pro-Palestina-groep is divers, waarbij er sprake is van een nadrukkelijke aanwezigheid van studenten. Ook hier komt het voor dat de vreedzaam ingezette demonstraties ‘gekaapt’ lijken te worden door actievoerders met andere (gewelddadige) motieven.

Bij de onderscheiden demonstrantengroepen en demonstraties duiken – zoals meermaals genoemd – soms subgroepen op: tegendemonstranten of ‘kapers’. Bij de kapers leeft er een algemeen verzetssentiment tegen de overheid of zij zijn er vooral om geweld tegen de politie te kunnen gebruiken.

Sociale media in de vorm van afgeschermdde kanalen, broadcastkanalen en openbare kanalen spelen de afgelopen jaren een zeer grote rol in de organisatie van demonstraties. Er worden ontmoetingsplaatsen gedeeld, strategieën besproken, actietrainingen aangeboden en hoe om te gaan met mogelijk politiegeweld en een arrestatie.

Tijdens demonstraties heeft iedere groep eigen kenmerken. Boeren zetten zwaar landbouwmaterieel in en blokkeren en ontwrichten, XR kenmerkt zich door vreedzame burgerlijke ongehoorzaamheid en blokkeren of bezetten, Woonprotest kenmerkt zich door de ‘mars’ of ‘kraken’, KOZP is vreedzaam maar de tegendemonstranten zorgen voor onrust én de pro-Palestina-demonstranten bezetten in de basis vreedzaam (ook via sit-ins en protestmarsen), maar ook daar lijken andere groepen de confrontatie met de politie aan te gaan.

Uit de survey onder ME'ers komt naar voren dat men de meeste ordeverstoringen heeft meegemaakt bij coronademonstranten waar dan vooral voetbalgerelateerde groepen en anti-overheid-demonstranten voor verantwoordelijk zijn. Ook de aanwezigheid van defend-groepen leiden soms tot ordeverstoringen. ME'ers vinden het omgaan met optreden tegen demonstranten ook ingewikkeld vanwege de gevarieerde samenstelling van de groepen. Vreedzame, verzet plegende en zelfs gewelddadige demonstranten zit-

ten namelijk regelmatig in een en dezelfde demonstratie. In hun optiek is de mate van verzet en geweld (verbaal, vuurwerk en fysiek) de afgelopen jaren toegenomen. Dit vertaalt zich ook in het frequente gebruik van geweld (vooral wapenstok) door de ME om de openbare orde te handhaven, voor zelfverdediging, het verdedigen van een collega of bij een aanhouding.

In de interviews met experts komt ook naar voren dat demonstraties vaker onaangekondigd plaats lijken vinden. Daarnaast zijn sommige groepen minder georganiseerd (met uitzondering van XR). Verder zijn sommige groepen en individuen minder aanspreekbaar en tot slot ook minder voorspelbaar in hun gedrag dan in het verleden. Ook zijn er groepen die (bewust) de randen van het demonstratierecht op lijken te zoeken. Experts wijzen ook nog op de professionele manier waarop bepaalde groepen demonstranten sociale media gebruiken. Het gaat dan om het maken van negatieve pr voor het optreden van de politie én om het verspreiden van beelden op sociale media ‘op de persoon van de politiefunctionaris’, het zogeheten doxing.

5 Casuïstiek en de informatiepositie van de politie

In de voorgaande hoofdstukken komt regelmatig naar voren dat er sprake was van een onverwacht karakter van openbare ordeverstoringen bij demonstraties. Heeft de politie (on)voldoende zicht op wat de nieuwe groepen van plan zijn? Communiceren de nieuwe groepen anders en sneller? In hoeverre kan de politie informatiegestuurd werken?

In dit hoofdstuk gaan we op zoek naar de antwoorden op die vragen. Daartoe hebben we op basis van een deskresearch vijf demonstraties geselecteerd die zijn geëscaleerd en waarbij de ME is ingezet. Deze demonstraties zijn op basis van een openbronnen-onderzoek gereconstrueerd. Vervolgens zijn we in gesprek gegaan met een landelijke vertegenwoordiging van medewerkers van de Teams Openbare Orde Inlichtingen (TOOI). In de gesprekken namen we de casus als uitgangspunt en hadden we het over het – al dan niet onverwachte – karakter van de demonstraties, waar dat mee te maken heeft (werkwijze en voorbereiding) en wat dit betekent voor het anticiperen op en optreden tegen grootschalige ordeverstoringen in de toekomst. We presenteren in 5.1 eerst de vijf casussen, maken in 5.2 een analyse van de belangrijkste bevindingen uit deze casus en doen in 5.3 verslag van de gesprekken met de medewerkers van het TOOI. We besluiten dit hoofdstuk met een resumé.

5.1 Vijf casus gereconstrueerd

In deze paragraaf reconstrueren we op basis van open bronnen vijf demonstraties waar de ME is ingezet. Dit doen we om ten eerste een concreter beeld te krijgen van de werkwijze van de verschillende groepen, ten tweede om zicht te krijgen op de dynamiek rondom demonstraties en ten derde om inzicht te krijgen in het verloop van de demonstraties. Achtereenvolgens gaat het om demonstraties van Defend-groepen, boeren, (anti-)Zwarte Piet, klimaatdemonstranten en coronademonstranten.

5.1.1 *Defend-groepen*

Bij diverse demonstraties in 2021 zijn Defend-groepen aanwezig.¹⁶³ De groepen – voorbeelden zijn Defend Amsterdam, Defend Arnhem, Defend Den Helder, Defend

163 Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, 2021a; Van Bavel, Van Sambeek & Ter Woerds, 2022.

IJmuiden, Defend Limburg en Defend Rotterdam – zijn gedurende de coronaperiode tot stand gekomen.¹⁶⁴ Het zijn lokaal georganiseerde groepen met anti-overheidsgevoelens die zich van elkaar onderscheiden door het hebben van een eigen vlag.¹⁶⁵ De minister van Justitie en Veiligheid zegt in april 2022 dat Defend-groepen aanwezig zijn bij demonstraties om bewust de confrontatie met de politie uit te lokken.¹⁶⁶ Volgens de Defend-groepen zelf is hun doel het beschermen van demonstranten tegen politiegeweld. Om dit te doel te bewerkstelligen, accepteren de groepen het plegen van vernieling, belediging, opruiing en geweld tegen de politie. Om de misdrijven te kunnen plegen, dragen ze tijdens demonstraties bijvoorbeeld verzwaarde handschoenen of nemen ze wapens zoals slag- en stootwapens mee.¹⁶⁷ Ook dragen ze vaak zwarte en gezichtsbedekkende kleding om niet herkend te worden.¹⁶⁸

Op 8 mei 2021 vindt een demonstratie plaats in Barneveld, georganiseerd door de actiegroep Police for Freedom.¹⁶⁹ De actiegroep is onderdeel van een internationale organisatie die is opgericht in Spanje en vertakkingen heeft in diverse landen.¹⁷⁰ Op hun website schrijft Police for Freedom dat zij opkomen voor het behoud van grondrechten.¹⁷¹ Eerst zou deze actiegroep in de gemeente Nijmegen gaan demonstreren, maar de burgemeester van Nijmegen heeft dit verboden. Daarom gaat Police for Freedom op zoek naar een locatie waar zij alsnog hun afkeur tegen de corona-aanpak kunnen tonen.¹⁷²

Lang is het onduidelijk waar de actiegroep gaat demonstreren. De demonstratie wordt zo lang mogelijk geheim gehouden om een verbod te voorkomen. Zeer kort voor het begin van de demonstratie laat Police for Freedom de locatie en het tijdstip aan hun achterban weten.¹⁷³ Het gevolg is dat de politie, burgemeester en raadsleden op 8 mei 2021 pas om 10:00 uur de eerste signalen binnenkrijgen dat er in Barneveld gedemonstreerd gaat worden. Dit leidt niet direct tot grote zorgen, mede omdat Police for Freedom zich niet eerder gewelddadig heeft gedragen tijdens demonstraties.¹⁷⁴ Toch besluit de burgemeester – in overleg met de veiligheidsdriehoek – de demonstratie te verbieden en een noodbevel af te geven. Er gelden dan namelijk coronamaatregelen. Voor het geval de demonstranten toch komen en de demonstratie escaleert, wordt besloten om op de achtergrond een sectie ME paraat te hebben.¹⁷⁵

164 *Barneveldse Krant*, 8 mei 2021c; *Noordhollands Dagblad*, 8 mei 2021; Van Bavel et al., 2022.

165 Van Bavel et al., 2022.

166 Aanhangsel Handelingen II, 2872, 2022.

167 Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst, 2022; Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, 2021a; Van Bavel et al., 2022.

168 Van Bavel et al., 2022.

169 *Barneveldse Krant*, 8 mei 2021a; Luteijn, 2021.

170 112Ede, 8 mei 2021.

171 *Barneveldse Krant*, 8 mei 2021b.

172 *Barneveldse Krant*, 8 mei 2021a; Luteijn, 2021.

173 *De Stentor*, 10 juni 2021.

174 *Barneveldse Krant*, 8 mei 2021c; Luteijn, 2021.

175 Luteijn, 2021.

De eerste demonstranten worden om 11:00 uur in Barneveld gezien. Een halfuur later komt informatie binnen dat niet alleen de actiegroep Police for Freedom deelneemt aan de demonstratie, maar dat er ook leden van Defend-groepen aanwezig zijn.¹⁷⁶ De leden van Defend-groepen hebben hun vlaggen bij zich, dragen zwarte kleding, hebben capuchons op en bedekken hun gezicht gedeeltelijk of volledig door onder andere maskers en sjaals.¹⁷⁷ Hoewel de burgemeester bekend is met het karakter van de Defend-groepen, leidt ook deze omstandigheid nog niet tot grote zorgen. Bij eerdere demonstraties waar Police for Freedom en Defend-groepen aanwezig zijn geweest, heeft het namelijk ook niet geleid tot escalaties.¹⁷⁸

Om 12:00 uur beginnen ongeveer 1.000 demonstranten – afkomstig uit het hele land – de demonstratie voor een ‘Mars van de menselijke verbinding’. Enkele deelnemers dragen truien met de tekst *Alleen samen krijgen we de overheid onder controle*.¹⁷⁹ Deze mars is niet aangemeld.¹⁸⁰ De bedoeling is om vanaf het terrein achter kasteel De Schaffelaar met vlaggen, spandoeken en trommels naar de wijk Norschoten te wandelen, om daarna via het bos terug te keren richting het kasteel. Voorop lopen de leden van de Defend-groepen en daarachter loopt een divers gezelschap, onder wie jonge kinderen.¹⁸¹ Om ervoor te zorgen dat de demonstratie weer snel eindigt, gaan twee politiefunctionarissen op zoek naar de organisator van Police for Freedom. Zij maken de organisator kenbaar dat er een noodbevel is afgegeven. Echter, de organisator treedt liever niet in contact met de politie. Bovendien geeft de organisator aan dat de groep dermate groot is dat deze niet meer te beïnvloeden is. Daarom besluit de veiligheidsdriehoek dat de demonstranten een uur de tijd krijgen om terug te keren naar de locatie van waaraf zij de wandeling zijn begonnen. Daar moet de demonstratie worden beëindigd.¹⁸²

Wanneer de grote groep demonstranten bijna terug is bij het kasteel, roept de organisatie van Police for Freedom via megafoons op om huiswaarts te keren.¹⁸³ Hoewel een groot deel hier opvolging aan wil geven, weigeren ongeveer 70 tot 80 personen. Het zijn leden van Defend-groepen. In plaats van dat zij naar huis gaan, willen ze omstreeks 13:00 uur het spoor over gaan om het centrum van Barneveld in te lopen. Om dit te voorkomen, wordt de sectie ME ingezet. Ze blokkeren de spoorwegovergang naar het centrum. De leden van de Defend-groepen luisteren niet naar de bevelen van de ME en gebruiken geweld om het centrum te bereiken. Daarvoor zijn ze in formatie op de politiemensen afgerend. Het mondt uit in een vijf minuten durende confrontatie tussen de ME en de leden van Defend-groepen. De ME zet de wapenstok in. Maar de Defend-groepen beuken met vlaggenstokken, stalen pijpen en stenen in op de ME.

176 Luteijn, 2021.

177 *Barneveldse Krant*, 8 mei 2021c; *De Stentor*, 10 juni 2021; Luteijn, 2021.

178 Luteijn, 2021.

179 *Barneveldse Krant*, 8 mei 2021b.

180 NOS, 8 mei 2021.

181 *Barneveldse Krant*, 8 mei 2021a; *Barneveldse Krant*, 8 mei 2021b; *Barneveldse Krant*, 8 mei 2021c; Luteijn, 2021.

182 Luteijn, 2021.

183 *Barneveldse Krant*, 8 mei 2021a.

Ook worden ME'ers naar de grond getrokken, in een heg geduwd en tegen het hoofd geschopt. Een agent is lichtgewond geraakt doordat hij tegen zijn hoofd is geschopt.¹⁸⁴ De mate van geweld is dermate heftig, dat ME-leden overwegen om hun vuurwapen te trekken.¹⁸⁵ Gedurende deze escalatie lopen er vreedzame demonstranten tussendoor die proberen weg te komen.¹⁸⁶

De omvang van de groep ordeverstoorders is te groot, waardoor zij de escalatie dreigen te winnen en meer gewonden bij de politie niet ondenkbaar zijn. Daarom besluit de politie de blokkade op te heffen en de groep door te laten en te volgen.¹⁸⁷ De aanwezigheid van de ordeverstoorders in de winkelstraat zorgt ervoor dat winkeliers uit voorzorg hun reclameborden en kledingrekken naar binnen halen en hun terrassen opruimen.¹⁸⁸ In het centrum is overigens geen sprake meer van geweldsincidenten of vernielingen. Rond 13:30 uur splitst de groep zich in kleinere groepjes op en vertrekt men uit het centrum.¹⁸⁹ Het noodbevel geldt daarna nog tot 21:00 uur. De burgemeester van de gemeente Barneveld zegt: *'De politie houdt met veel inzet, ook vanuit de lucht, de situatie in de gaten en volgt actievoerders bij vertrek.'*¹⁹⁰

Na de geëscaleerde demonstratie gaan op sociale media beelden rond van een politiebus die een man aanrijdt op het zebrapad. Hoewel de bestuurder remt, kan dit een aanrijding niet voorkomen.¹⁹¹ Volgens zijn broer is de aangereden man *'behoorlijk in elkaar gereden, maar hoeft hij gelukkig niet naar het ziekenhuis.'*¹⁹² Defend Limburg heeft een foto verspreid van de agent die de politiebus heeft bestuurd. Defend Limburg schrijft bij de verspreide afbeelding: *'Dit is de stumpert die het nodig achtte om een vreedzame meneer omver te rijden. Laten we de stoere stumpert wat bekendheid geven! Kijken of zijn familie en vrienden hem na dit nog recht in de ogen aan kunnen kijken. Oog om oog, tand om tand!'*¹⁹³ Het verspreiden van de foto is doxing.

In de avond van 8 mei reageert Dennis Spaanstra namens actiegroep Police for Freedom op de ordeverstoring: *'Kennelijk is een aantal groepen toch verder het dorp ingegaan. Dat is buiten de route die we hebben gepland en het was ook niet de bedoeling. Dat vind ik jammer, want we willen graag laten zien dat we er met zijn allen wel uitkomen in dit land. Dit is een leermoment voor ons. Verder vind ik dat het vandaag heel goed verlopen is. Ons plan was een vreedzame mars te houden. Helaas was er een groepje relschoppers bij.'*¹⁹⁴ Er zijn uiteindelijk geen aanhoudingen verricht of boetes uitgedeeld, omdat tussen de gewelddadige ordeverstoorders ook vreedzame demonstranten hebben gelo-

184 *Barneveldse Krant*, 8 mei 2021a; *Barneveldse Krant*, 8 mei 2021c; *Barneveldse Krant*, 13 juni 2022; Luteijn, 2021.

185 *Barneveldse Krant*, 13 juni 2022; Timmer, Wolsink, Van Esseveldt, Kathmann & Ferwerda, 2022.

186 *Barneveldse Krant*, 8 mei 2021a.

187 Luteijn, 2021.

188 *Barneveldse Krant*, 8 mei 2021a.

189 Luteijn, 2021.

190 *Barneveldse Krant*, 8 mei 2021a.

191 *Algemeen Dagblad*, 9 mei 2021.

192 Omroep Gelderland, 10 mei 2021.

193 *Dagblad De Limburger*, 15 januari 2022.

194 *Algemeen Dagblad*, 8 mei 2021; *Barneveldse Krant*, 8 mei 2021a.

pen. Met behulp van eigen beeldmateriaal en diverse livestreams poogt de politie alsnog de identiteit van de gewelddadige ordeverstoorders te achterhalen.¹⁹⁵

Een paar dagen na de geëscaleerde demonstratie heeft de politie geëvalueerd. De conclusie is dat de politie is verrast door de aanwezigheid van de Defend-groepen. Voorafgaand aan de demonstratie is er namelijk geen informatie beschikbaar dat dit het geval zou zijn.¹⁹⁶ Ook is de politie verrast door het georganiseerde karakter van geweldgebruik door de Defend-groepen. Burgemeester Luteijn van de gemeente Barneveld zegt het volgende over de gebeurtenissen op 8 mei:

‘Gezamenlijk terugkijkend als driehoek werd geconcludeerd dat de genomen stappen de juiste waren. We hadden dit ook nu niet anders gedaan. Uiteraard had ik graag proactief meerdere partijen geïnformeerd, ik denk hierbij aan de ondernemers in ons centrum, die onverwacht met deze groep te maken gekregen hebben. Helaas ontbrak mij daar de tijd voor.’¹⁹⁷

Ruim een halfjaar na de demonstratie in Barneveld worden door de politie acht mannen aangehouden op basis van camerabeelden en tips die zijn binnengekomen na een uitzending van *Opsporing Verzocht* in oktober.¹⁹⁸ De reden is dat zij worden verdacht van het plegen van openlijk geweld tegen ME-leden. De politie zegt hierover: *‘De verdachten zouden in mei tientallen ME’ers hebben belaagd met stokken, stenen en stalen pijpen. Daarnaast werden collega’s ook van achter in hun rug aangevallen, waardoor collega’s ook ‘face to face’ kwamen te staan met hun belagers en helmen werden afgetrokken.’* Het betreft mannen die bij Defend-groepen horen. Ze komen uit Amsterdam, Delft, Heerlen, IJmuiden, IJsselstein, Leeuwarden, Spijkenisse en Utrecht. De leeftijden van deze mannen lopen uiteen van 27 tot en met 62 jaar en de gemiddelde leeftijd is 43,5 jaar. In december 2021 sluit de politie niet uit dat meer aanhoudingen volgen.¹⁹⁹ Van de man uit Heerlen is bekend dat hij eerder tot vier maanden gevangenisstraf (waarvan twee voorwaardelijk) is veroordeeld voor het bedreigen van politicus Pieter Omtzigt op 20 augustus 2020.²⁰⁰

Tot slot worden in juni 2022 vier van de acht verdachten – onder wie een vuilnisman, taxichauffeur en huisvader – door de rechter veroordeeld tot werkstraffen van 100 tot 180 uur en voorwaardelijke gevangenisstraffen van een tot vier maanden met een proeftijd van drie jaar. Een vijfde verdachte – een steigerbouwer – wordt vrijgesproken omdat niet duidelijk is of hij degene is die als geweldpleger op camerabeelden is vastgelegd.²⁰¹

195 *Barneveldse Krant*, 8 mei 2021c.

196 *Barneveldse Krant*, 8 mei 2021c; Luteijn, 2021.

197 Luteijn, 2021.

198 *Barneveldse Krant*, 16 december 2021; *De Telegraaf*, 16 december 2021.

199 *Algemeen Dagblad*, 10 juni 2021; *Barneveldse Krant*, 16 december 2021.

200 *Dagblad de Limburger*, 14 januari 2022.

201 Over de andere drie verdachten die in december 2021 zijn opgepakt, wordt niet geschreven.

Een van de ME-leden heeft verklaard – evenals collega's van haar die op 8 mei ook tot de sectie ME behoorden – zich nooit eerder zo angstig te hebben gevoeld tijdens het uitvoeren van haar werk. Zij heeft een posttraumatische stressstoornis (PTSS) overgehouden aan wat er is gebeurd en zij is arbeidsongeschikt geraakt.²⁰² In totaal hebben zes ME-leden een schadevergoedingsverzoek ingediend. De politierechter heeft geoordeeld dat de vier veroordeelde mannen in gezamenlijkheid 7.800 euro moeten betalen.²⁰³

5.1.2 *Boerendemonstranten: Farmers Defence Force, Voll Gass en Agractie*

Sinds oktober 2019 vinden in heel Nederland weer vaker boerendemonstraties plaats. De reden daarvoor is dat de overheid periodiek gewenste aanpassingen van de milieuwetgeving aankondigt die in de ogen van de boeren voor hen niet positief zijn.²⁰⁴ Dossiers waar het over gaat zijn bijvoorbeeld de melkquota, mestrichtlijnen, nitraatregelingen en stikstofmaatregelen.²⁰⁵ Vanwege deze dossiers zijn actiegroepen opgericht, zoals Voll Gass, Agractie en Farmers Defence Force (FDF). Zij komen ieder op voor een deel van de sector, maar vinden elkaar in gezamenlijke boosheid.²⁰⁶ Van de drie actiegroepen heeft FDF in mei 2019 een Facebook-pagina opgericht, nadat een varkensstal in Bostel bezet is geweest door dierenactivisten van *Meat the Victims*. De oprichting komt dan ook voort uit een gevoel van zelfbescherming tegen dierenactivisten en -extremisten.²⁰⁷ In oktober 2019 is de Stichting FDF opgericht met als doelstelling alle (gemeenschappelijke) belangen van alle ondernemers, particulieren, rechtspersonen en overige betrokken personen en instanties in de agrarische sector te bevorderen en behartigen alsmede het promoten van de agrarische sector. Een paar maanden later – in april 2020 – is de vereniging FDF opgericht.²⁰⁸ De vereniging ondersteunt de stichting. De stichting zet zich primair in voor belangenbehartiging van de leden uit de agrarische sector en het rationaliseren van het kabinetsbeleid. De vereniging wil de marktpositie van de boer in de keten verbeteren, onder andere door een betere en eerlijker verdeling van marges.²⁰⁹ Boegbeelden van FDF zijn Mark van den Oever (fruitteler en varkenshouder) en Sieta van Keimpema (melkveehouder).²¹⁰ Onder invloed van FDF zijn er (regionale) splinterbewegingen ontstaan, zoals Voll Gass.²¹¹ Deze beweging is in september 2019 opgericht door twee initiatiefnemers. Op hun website is te lezen dat de beweging opkomt voor alle agrarische ondernemers. Ze beloven te strijden waar nodig en op te

202 *Algemeen Dagblad*, 13 juni 2022; *Barneveldse Krant*, 13 juni 2022.

203 De Rechtspraak, 13 juni 2022.

204 Melkveebedrijf, z.d.; Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, 2020.

205 NOS, 24 juni 2022.

206 *Trouw*, 12 oktober 2019.

207 Farmers Defence Force, 9 juni 2020; Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, 2020; *Trouw*, 19 februari 2020; *Het Parool*, 4 juli 2022.

208 Farmers Defence Force, 9 juni 2020.v

209 Farmers Defence Force, z.d.

210 *Trouw*, 12 oktober 2019.

211 *Het Parool*, 4 juli 2022.

komen voor hun bestaansrecht en toekomst.²¹² Voll Gass opereert met name in het oosten van het land.²¹³ Tot slot geldt voor Stichting Agractie dat het is opgericht op 27 september 2019. De oprichter is schapenhouder Bart Kemp.²¹⁴ Dit is een meer gematigde protestbeweging dan FDF en Voll Gass.²¹⁵ Op de website van Agractie staan de volgende speerpunten: 1) herwaardering van de boer, verbinding boeren en burgers, 2) educatie en voorlichting; Boer in de Klas en 3) werkbaar beleid met toekomstperspectief voor de agrarische sector; ruimte voor de boer.²¹⁶

Naar aanleiding van het voorstel van D66-Kamerlid Tjeerd de Groot om de veestapel te halveren, vindt op 1 oktober 2019 een boerendemonstratie plaats. Reden is dat het voorstel de druppel is voor zowel de boeren als het agrarische bedrijfsleven. Dit blijkt ook uit het feit dat bedrijven in de landbouwsector zich publiekelijk achter de demonstratie hebben geschaard, onder meer door de leider van de demonstratie – voorzitter van Agractie Bart Kemp – zowel organisatorisch als financieel bij te staan.²¹⁷ Hij overhandigt minister Schouten een manifest waarin een aantal eisen voor de agrarische sector staat.²¹⁸ Het is het begin van een reeks demonstraties waarin boeren hun onvrede uiten over het halveren van de veestapel. Met hun trekkers rijden boeren bijvoorbeeld massaal naar het Malieveld in Den Haag, blokkeren ze snelwegen en distributiecentra en protesteren ze bij diverse provinciehuizen.²¹⁹ Vanaf mei 2020 vinden demonstraties plaats omdat minister Schouten heeft aangekondigd per september 2020 een maximum van het eiwitgehalte in krachtvoer voor melkvee in te voeren. Deze demonstraties kenmerken zich onder andere door het bezetten van distributiecentra. Het gevolg is dat de voedselzekerheid in het geding komt, omdat supermarkten niet bevoorraad kunnen worden.²²⁰ Ook doen ministers en Tweede Kamerleden aangiften van doodsb bedreigingen en wordt de leider van D66 – Rob Jetten – thuis bezocht door vijf leden van FDF.²²¹

Op 10 juni 2022 treedt het kabinet met nieuwe plannen naar buiten, namelijk met de startnotitie *Nationaal Programma Landelijk Gebied*. Hierin staat dat de stikstofuitstoot verlaagd moet worden zodat de natuur de kans krijgt om te herstellen. Dit betekent voor een deel van de boeren dat zij hun bedrijfsvoering in de toekomst niet meer op dezelfde manier kunnen blijven uitvoeren.²²² Het leidt tot reacties van verschillende actiegroepen – zoals FDF, Voll Gass en Agractie – die aankondigen in actie te zullen

212 Voll Gass, z.d.

213 *Het Parool*, 4 juli 2022.

214 *Trouw*, 12 oktober 2019.

215 *Het Parool*, 4 juli 2022.

216 Agractie, z.d. a.

217 NOS, 26 oktober 2019.

218 Agractie, 27 augustus 2020; Agractie, z.d. b.

219 Food Agribusiness, 5 juli 2022; Omroep Brabant, 22 juni 2022; *Trouw*, 3 juli 2020.

220 *Het Parool*, 10 juli 2020; Omroep Brabant, 22 juni 2022.

221 *RTL Boulevard*, 28 oktober 2020.

222 *Dagblad De Limburger*, 28 juni 2022; Rijksoverheid, 2022; WNL, 2 juli 2022.

gaan komen tegen de stikstofplannen.²²³ Nog dezelfde dag organiseert Voll Gass een protestactie bij het huis van minister Van der Wal, verzamelen boeren zich bij het huis van minister Staghouwer van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en komen boeren en sympathisanten bijeen langs de A28 bij Hoogeveen en de A16 bij Moerdijk om actie te voeren. Vier dagen later blokkeren boeren het spoor in Lieveelde en worden bij het station Lichtenvoorde-Groenlo twee treinen aan een ketting gelegd. Weer een dag later wordt een pop aan een hijskraan gehesen boven een viaduct bij Azelo.²²⁴ Op 22 juni 2022 staat een groot boerenprotest gepland op het terrein van een boer in Stroe. Volgens de voorman van FDF is dit de aftrap van de acties tegen de stikstofplannen.²²⁵ In de dagen voorafgaand aan het boerenprotest zijn er geluiden dat er tienduizenden boeren naar Stroe zullen afreizen. Twee dagen voor het boerenprotest besluit de gemeente Barneveld – waar Stroe onder valt – in overleg met de politie of het protest door mag gaan.²²⁶ Er blijkt geen reden te zijn om de demonstratie te verbieden. Het plan van de organisatie voldoet aan de gestelde voorwaarden; de openbare orde en veiligheid komt niet in het geding.²²⁷ In totaal zijn er 's middags 60.000 mensen en 20.000 trekkers in Stroe.²²⁸ De aanwezigen worden door verschillende sprekers toegesproken. De voorman van boerenorganisatie Agractie zegt bijvoorbeeld: *'De maat is vol. De Staat der Nederlanden is in oorlog met de boerenrepubliek. Er is een staat van beleg afgekondigd om onze grond en eigendommen af te nemen.'*²²⁹ Na afloop van het boerenprotest rijden de boeren met hun trekkers over snelwegen terug naar huis. De politie gedooft dit omdat het onmogelijk is om alle trekkers van de snelweg te halen. Wel geeft de politie aan in te grijpen als de boeren de snelweg of vluchtstrook willen blokkeren.²³⁰ Vlak voor middernacht zegt de burgemeester van Barneveld dat hij terugkijkt op een relatief rustig verlopen protestdag zonder grote incidenten.²³¹

In de weken die volgen verandert het karakter van de demonstraties. Volgens de nationaal commandant van de politie zijn de demonstraties gewelddadiger en minder gecoördineerd geworden en is het deelnemersveld meer versnipperd geraakt. Het gevolg is dat de demonstraties onveiliger en onvoorspelbaarder zijn dan voorheen.²³² Het veranderde karakter blijkt uit wat zich op 28 juni 2022 afspeelt; onder andere in Stroe en Kootwijkerbroek lopen boerenprotesten uit tot ongeregelde heden.²³³ In het begin van de avond komt een groot aantal boeren samen om te demonstreren tegen de stikstofplannen. Met hun trekkers blokkeren ze bijvoorbeeld de A1 bij Stroe.²³⁴ Daar blijft het echter niet bij. Zo heeft een demonstrant in zijn kiepwagen een lading hout liggen om

223 *De Gelderlander*, 10 juni 2022; *Trouw*, 10 juni 2022; *Trouw*, 18 juni 2022.

224 Luesink, Boin, Berger, Wijkhuijs & Van Duin, 2022.

225 Omroep Gelderland, 22 juni 2022.

226 Studio Rheden, 20 juni 2022.

227 *Trouw*, 22 juni 2022.

228 Omroep Gelderland, 22 juni 2022.

229 Omroep Gelderland, 22 juni 2022; *Trouw*, 22 juni 2022.

230 *Noordhollands Dagblad*, 22 juni 2022.

231 *Trouw*, 22 juni 2022.

232 Politie, 28 juni 2022.

233 RN7, 2 december 2022; WNL, 8 juli 2022.

234 *Algemeen Dagblad*, 29 juni 2022; NOS, 29 juni 2022.

langs de snelweg een protestvuur te maken. Kort daarna belaaft een andere demonstrant een motoragent met een balk. Als de politie deze demonstrant wil arresteren, proberen andere demonstranten dit te voorkomen, onder andere door de politie te blokkeren. Zo staat op een gegeven moment een trekker inclusief aanhanger dwars op de A1. Wanneer er een politiebus aan komt rijden, rijdt de trekker achteruit. De politiebus slaagt er maar net in om de trekker te passeren en niet tegen de vangrail aan te komen.²³⁵ Ook worden banden van politieauto's en -motoren lek geprikt, ventielen losgedraaid, autobanden in brand gestoken en vernielingen aangericht.²³⁶

Vanwege het wangedrag van de demonstranten bij de protestactie op de A1 wil de politie personen aanhouden, onder wie een 17-jarige jongen.²³⁷ Tijdens zijn aanhouding verzet hij zich, sluit hij zichzelf op in de auto en probeert hij weg te rijden. Een politieagent wil voorkomen dat hij weggrijdt en wordt kort meegesleurd door de weggrijdende auto. De 17-jarige jongen wordt uiteindelijk aangehouden nadat de politie de taser heeft gebruikt.²³⁸ De aanhoudingen leiden tot woedende reacties onder de andere demonstranten. Zij keren zich tegen de politie en dit mondt in Stroe en Kootwijkerbroek uit in rellen.²³⁹ Om de aanhoudingen te kunnen verrichten is een aanzienlijke mate van geweldgebruik noodzakelijk.²⁴⁰ De politie besluit uiteindelijk te vertrekken. Dit gaat gepaard met demonstranten die tegen de politiebussen aan trappen en met houten hamers en ijzeren staven tegen de politiebussen slaan.²⁴¹

Volgens politiechef Janny Knol laten de ongeregelde heden zien dat het karakter van de boerenprotesten verhardt en zij zegt hierover: *'Het gaat extreem ver. Er is een groep boeren die grenzeloos acteert en over heel veel grenzen is heengegaan. Het is onacceptabel hoe op sommige plaatsen in onze eenheid politiemensen zijn belaagd en in het nauw zijn gedreven. In sommige situaties voelden collega's zich zelfs genoodzaakt om op de noodknop te drukken.'*²⁴² Ook de burgemeester van Barneveld reageert op de ongeregelde heden: *'Hoe radeloos en wanhopig mensen ook zijn over beleid en over hun toekomst, geweld tegen politie gaat alle grenzen over. Schokkend.'*²⁴³ De voorzitter van de Land- en Tuinbouworganisatie Gelderse Vallei plaatst een dag na de ongeregelde heden wel een kanttekening bij het maatschappelijk debat dat wordt gevoerd: *'Een overgroot deel van de raddraaiers is geen boer. Een klein deel wel, maar er waren ook veel mensen die afkwamen op sensatie. In de media wordt nu gezegd dat het allemaal boeren waren, maar dat is écht niet zo.'*²⁴⁴

235 *Brabants Dagblad*, 13 juli 2022.

236 *Algemeen Dagblad*, 4 juli 2022; RN7, 2 december 2022; WNL, 8 juli 2022.

237 RN7, 2 december 2022.

238 *Brabants Dagblad*, 13 juli 2022.

239 *Algemeen Dagblad*, 29 juni 2022; NOS, 29 juni 2022; RN7, 2 december 2022; WNL, 8 juli 2022.

240 *De Gelderlander*, 18 juli 2022.

241 *Algemeen Dagblad*, 29 juni 2022; NOS, 29 juni 2022; Politie, 29 juni 2022; RN7, 2 december 2022; WNL, 8 juli 2022.

242 *De Gelderlander*, 18 juli 2022; NOS, 29 juni 2022; Omroep Gelderland, 4 juli 2022; Politie, 29 juni 2022.

243 *Algemeen Dagblad*, 29 juni 2022.

244 *Algemeen Dagblad*, 29 juni 2022.

De politie weet uiteindelijk acht mensen te arresteren vanwege voornoemde ongeregelde heden in Stroe en Kootwijkerbroek. Zij worden verdacht van mishandeling, vernieling, openlijke geweldpleging en poging tot doodslag.²⁴⁵ De politie verwacht in de dagen na de ongeregelde heden nog meer personen aan te houden, omdat een groot opsporingsteam van de Landelijke Eenheid een onderzoek is begonnen. Het team maakt daarvoor gebruik van beschikbaar beeldmateriaal.²⁴⁶ Politiechef Janny Knol zegt hierover: *‘Als je gisteravond niet bent aangehouden, betekent dat niet dat je hiermee wekomt. Ook zullen we de schade verhalen die aan politievoertuigen is aangericht.’*²⁴⁷ Op 6 juli 2022 maakt de politie kenbaar dat beelden zijn vrijgegeven van de ongeregelde heden in Stroe en Kootwijkerbroek. Op deze beelden worden de gezichten van de gezochte personen eerst onherkenbaar getoond, zodat zij de kans hebben om zich zelf te melden. Dit leidde ertoe dat twee mannen zich hebben gemeld: een 33-jarige man uit Kootwijkerbroek en een 24-jarige man uit Barneveld. Zij worden verdacht van een poging tot zware mishandeling, openlijke geweldpleging, vernieling en opruiing. De overige verdachten die betrokken zijn geweest bij de ongeregelde heden en van wie beelden zijn getoond, hebben zich op 8 juli bij de politie gemeld.²⁴⁸ In totaal heeft het geleid tot veertien verdachten, van wie halverwege juli 2022 bekend is dat er acht niet vervolgd worden. Daarnaast is van vier van de resterende zes verdachten bekend dat ze werkstraffen van 40, 70, 90 en 180 uur hebben gekregen. Zij zijn respectievelijk 17, 28, 33 en 19 jaar oud.²⁴⁹ De 33-jarige demonstrant – die met houten hamers insloeg op politiebussen – heeft tegen de rechter gezegd dat hij geen boer is, maar dat hij over zijn toeren raakte toen hij zag dat de politie onterecht geweld gebruikte tegen demonstranten.²⁵⁰

5.1.3 (Anti-)Zwarte Piet-demonstranten

In 2011 wordt *Zwarte Piet is Racisme* opgericht als kunstproject van Quinsy Gario en Jerry Afriyie.²⁵¹ Zij zijn op 12 november van dat jaar aanwezig bij de Sinterklaasintocht in Dordrecht en dragen T-shirts en borden met de tekst ‘Zwarte Piet is Racisme’. Ze worden hardhandig gearresteerd en beelden hiervan gaan *viral*. Het is het startpunt van een nieuwe golf antiracismeactivisme met meerdere initiatieven tot gevolg.²⁵² In 2012 ontvangt de Jamaicaanse Verene Shepherd een klacht over Zwarte Piet. Zij is sociaal historicus en doet namens de Verenigde Naties onafhankelijk deskundig onderzoek naar racisme tegen mensen van Afrikaanse afkomst. De ontvangen klacht is de aanleiding om samen met drie andere onderzoekers in 2013 een brief te sturen naar de

²⁴⁵ De Stentor, 29 juni 2022.

²⁴⁶ BNR, 29 juni 2022; De Stentor, 29 juni 2022.

²⁴⁷ Politie, 29 juni 2022.

²⁴⁸ Politie, 8 juli 2022.

²⁴⁹ De Gelderlander, 18 juli 2022; RN7, 2 december 2022.

²⁵⁰ RN7, 2 december 2022.

²⁵¹ NU, 21 november 2021.

²⁵² One World, 29 november 2022.

Nederlandse regering.²⁵³ In de brief uit zij hevige kritiek op het Sinterklaasfeest en specifiek op de figuur van Zwarte Piet, omdat het in haar ogen een terugkeer is naar de slavernij. Daarom adviseert zij het Sinterklaasfeest af te schaffen.²⁵⁴ In 2014 wordt Kick Out Zwarte Piet (KOZP) geïnitieerd door de Zwarte Piet is Racisme-campagne, Stop Blackface en Zwarte Piet Niet. KOZP is onderdeel van Stichting Nederland Wordt Beter en heeft het volgende doel:

‘Zichtbare verandering van de racistische figuur zwarte piet. Zolang deze verandering op zich laat wachten, zullen wij de aandacht hiervoor blijven opeisen door middel van vreedzaam protest bij de landelijke Sinterklaasintocht.’²⁵⁵

In Nederland is er nog steeds enige discussie over de figuur van Zwarte Piet. Al jarenlang gaat het Sinterklaasfeest gepaard met demonstraties en rellen tussen voor- en tegenstanders van Zwarte Piet. Niet zelden moest de politie de afgelopen jaren ingrijpen om rellen te voorkomen dan wel stoppen, waaronder op 15 november 2020 tijdens de Sinterklaasintocht in Maastricht.²⁵⁶ KOZP mag van 14:00 uur tot 16:00 uur demonstreren op het Vrijthof.²⁵⁷ Vrijwel direct wordt deze groep belaagd, bedreigd en geïntimideerd door ongeveer 1.000 voorstanders van Zwarte Piet (hierna: de tegedemonstranten), waaronder een groep voetbalsupporters van MVV.²⁵⁸ Een lid van KOZP zegt hier het volgende over: *‘Apengeluiden, het n-woord. We kregen ook te horen dat we geen kinderen mochten krijgen.’*²⁵⁹ De ME en de inzet van honden en paarden is nodig om de tegedemonstranten op afstand van de KOZP-actievoerders te houden.²⁶⁰ De woordvoerder van de Limburgse afdeling van KOZP zegt:

‘Het was angstaanjagend. We werden omsingeld door honderden mensen. We werden bedreigd, uitgescholden, bekogeld met van alles en nog wat. Ik ben nu nog bezig het eigeel van mijn broek te krijgen. We waren echt bang dat we er niet zonder kleerscheuren van af zouden komen. We konden geen kant op. Als de ME er niet was geweest, was het helemaal fout gelopen. We werden echt ontzettend goed beschermd. Wij zijn erg teleurgesteld dat de locatie vooraf is uitgelekt, want hierdoor konden de hooligans zich mobiliseren. KOZP en de gemeente waren de enige partijen die op de hoogte waren van de precieze locatie.’²⁶¹

253 NOS, 24 oktober 2013.

254 HLN, 30 november 2017; 1Limburg, 16 november 2020a.

255 Kick Out Zwarte Piet, z.d.; NU, 21 november 2021.

256 HLN, 30 november 2017; 1Limburg, 16 november 2020a.

257 *Algemeen Dagblad*, 15 november 2020; *de Volkskrant*, 15 november 2020; *Het Parool*, 21 november 2020;

258 *Noordhollands Dagblad*, 3 november 2021; *RTL Nieuws*, 15 november 2020; 1Limburg, 16 november 2020a.

259 1Limburg, 16 november 2020a.

260 *Brabants Dagblad*, 17 december 2020.

261 *Algemeen Dagblad*, 15 november 2020.

Naar aanleiding van de ongeregelde heden wordt de demonstratie verplaatst naar winkelcentrum Mosae Forum. Dat ligt op een halfuur lopen van het Vrijthof.²⁶² De tegendemonstranten weten deze locatie ook te achterhalen. Omdat de leden van KOZP zich niet meer veilig voelen, beëindigen ze een uur later de demonstratie en worden ze onder begeleiding van een politiekordon naar een geheime locatie buiten het centrum verplaatst.²⁶³ Daarna neemt – mede omdat het begint te regenen – de onrust in de stad af.²⁶⁴

De politie had al rekening gehouden met een mogelijke inzet tijdens de aangekondigde demonstratie van KOZP. Op basis van informatie die de politie op 14 november ontvangt, namelijk dat er een grote groep tegendemonstranten komt, wordt op 15 november opgeschaald.²⁶⁵ Dit is nodig omdat op verschillende plekken in de stad onrust ontstaat en de ME ingezet moet worden.²⁶⁷ In plaats van dat de ME de onrust indamt, lijkt het juist de vlam verder in de pan te doen laten slaan.²⁶⁸ Zo komt de ME op het Vrijthof in conflict met de tegendemonstranten.²⁶⁹ Ze gooien vuurwerk, eieren en andere voorwerpen naar de politie. Twee ME-leden raken hierdoor dusdanig gewond dat ze een maand na de rellen nog niet kunnen werken.²⁷⁰ In totaal worden op 15 november vijf tegendemonstranten aangehouden vanwege de ongeregelde heden.²⁷¹

Volgens toenmalig burgemeester Penn-te Strake van Maastricht zit er geen organisatie achter de groep tegendemonstranten. Ze sluit ook niet uit dat het puur relschoppers zijn.²⁷² Een dag na de ongeregelde heden is een aantal van de vijf aangehouden tegendemonstranten door de politie vrijgelaten, maar het is onbekend hoeveel. Wel maakt de politie bekend dat ze gebruikmaakt van camerabeelden om andere personen aan te houden.²⁷³ Ruim een maand na de rellen is bekend dat 30 verdachten strafbare feiten hebben gepleegd, onder wie 5 minderjarigen. Het gaat met name om lichte vergrijpen, zoals baldadigheid en het gooien met blikjes en eieren. Van de dertig verdachten worden er vier verdacht van ernstiger delicten, zoals openlijke geweldpleging en het gooien van zwaar vuurwerk naar de politie. Op 17 december 2020 meldt de politie dat inmiddels drie van de vier verdachten zijn opgepakt. De rol van dertien aangehouden verdachten wordt nog onderzocht en tevens sluit de politie meer aanhoudingen niet uit.²⁷⁴

In februari 2021 wordt een 29-jarige man uit Schin op Geul (Limburg) veroordeeld vanwege zijn aandeel in de rellen. Een maand eerder is hij aangehouden op basis van

262 *de Volkskrant*, 15 november 2020.

263 *Algemeen Dagblad*, 15 november 2020; *Noordhollands Dagblad*, 3 november 2021; 1Limburg, 15 november

264 2020; 1Limburg, 16 november 2020a.

265 Het is onbekend tot welk aantal is opgeschaald.

266 *Algemeen Dagblad*, 15 november 2020; 1Limburg, 15 november 2020.

267 1Limburg, 15 november 2020; 1Limburg, 16 november 2020b.

268 1Limburg, 15 november 2020.

269 1Limburg, 16 november 2020a.

270 *Brabants Dagblad*, 17 december 2020; 1Limburg, 16 november 2020a; 1Limburg, 16 november 2020b.

271 1Limburg, 16 november 2020a.

272 *Algemeen Dagblad*, 15 november 2020; 1Limburg, 15 november 2020; 1Limburg, 16 november 2020a.

273 1Limburg, 16 november 2020b.

274 *Brabants Dagblad*, 17 december 2020.

camerabeelden. Het Openbaar Ministerie (OM) beschuldigt de man van openlijke geweldpleging met zwaar lichamelijk letsel tot gevolg. Dit moet volgens het OM gepaard gaan met een jaar gevangenisstraf waarvan vier maanden voorwaardelijk. Tijdens een snelrechtzitting veroordeelt de rechter de man tot een halfjaar gevangenisstraf. Eerder zijn al drie andere verdachten – ook tegendemonstranten – bestraft met een boete of taakstraf.²⁷⁵

5.1.4 *Klimaatdemonstranten: Extinction Rebellion*

In mei 2018 richten in het Verenigd Koninkrijk de activisten Roger Hallam en Gail Bradbrook de internationale burgerbeweging Extinction Rebellion (XR) op.²⁷⁶ XR vindt dat overheden niet genoeg doen tegen de klimaat- en ecologische crisis en vrezen hierdoor voor het uitsterven van het menselijk ras.²⁷⁷ Daarom willen ze hierover openheid afdwingen en bewustzijn creëren. Meer concreet eist XR dat de uitstoot van broeikasgassen in 2025 is teruggebracht naar nul en dat in elk land een Burgerberaad tot stand komt dat de leiding neemt in de besluitvorming rondom het klimaat en de energietransitie.²⁷⁸ De acties die XR voert om hun doelstellingen te behalen, zijn te kenmerken als burgerlijk ongehoorzaam.²⁷⁹ De eerste acties van XR vinden in november 2018 in het Verenigd Koninkrijk plaats: over de Thames worden vijf bruggen geblokkeerd. Het leidt tot arrestaties van meer dan 85 activisten. Naast blokkades staat XR bekend om andere radicale maar geweldloze manieren van protesteren: ze vallen onverwachts voor dood neer (*die-in*), gooien nepbloed rond of laten zich vastketenen of vastlijmen. Een kenmerk van XR is dat er bijna altijd arrestaties plaatsvinden. Reden is dat Roger Hallam ervan overtuigd is dat dit het grote publiek pas echt aan het denken zet. Wel is XR van mening dat arrestaties geweldloos moeten verlopen. Sinds december 2018 is XR ook actief in Nederland.²⁸⁰ Ze protesteren onder andere tegen subsidies aan de fossiele industrie zoals olie en gas.²⁸¹

Op 26 november 2022 vanaf 12:00 uur blokkeert een groep van 250 klimaatdemonstranten beide richtingen van de Utrechtsebaan (A12) in Den Haag. Het betreft actievoerders van de actiegroep XR. Het is de vierde keer in vier maanden tijd dat XR in verzet komt door een weg te blokkeren. Er staat een groep tussen het Tweede Kamergebouw en het ministerie van Economische Zaken en Klimaat en er zit een andere groep aan de andere kant van de tunnel op de weg. Ook worden omringende straten geblokkeerd door klimaatdemonstranten.²⁸² Actievoerders hangen spandoeken op en

275 WNL, 10 februari 2021.

276 *Linda*, 7 oktober 2019.

277 *EW Magazine*, 26 april 2019; *Linda*, 7 oktober 2019.

278 *Linda*, 7 oktober 2019.

279 *EW Magazine*, 26 april 2019.

280 *Linda*, 7 oktober 2019.

281 BNNVara, 26 november 2022; NOS, 26 november 2022; NU, 26 november 2022b; Transport-Online, 26 november 2022.

282 *Algemeen Dagblad*, 26 november 2022.

houden het verkeer tegen, wat voor gevaarlijke situaties zorgt.²⁸³ Het is immers een plek waar automobilisten 70 kilometer per uur rijden, vanuit een donkere tunnel komen en niet bedacht zijn op voetgangers.²⁸⁴

De demonstratie op 26 november 2022 wordt enkele weken van tevoren aangekondigd. Op de website van XR staat hierover het volgende:

‘Meedoen? Zorg voor een goede voorbereiding door een actietraining te volgen en aanwezig te zijn bij de actiebriefing. Meld je aan voor de Signal-groep om op de hoogte te blijven. Samen maken wij een eind aan fossiele subsidies! Actietrainingen: zaterdag 12 november van 13:00 – 17:00 in De Sering, Rhoneweg 6, Amsterdam, zondag 13 november van 10:30 – 15:30 in het Middenhuis, Rietgors 22, Olst en zondag 20 november van 13:00 – 17:00 in de Maakbasis, Hof van Cartesius, Vlampijpstraat 84-94, Utrecht. De actiebriefing is op donderdag 24 november vanaf 20:00 (zoomlink via signal-groep).’²⁸⁵

Hoewel burgemeester Van Zanen van de gemeente Den Haag goedkeuring heeft gegeven voor een demonstratie op het Malieveld – waar de internationale milieugroep Scientist Rebellion ook aan het demonstreren is – verbiedt de burgemeester een wegblokkade. Daarom is er veel politie aanwezig om de klimaatdemonstranten van de A12 te verwijderen.²⁸⁶ De politie roept bijvoorbeeld: *‘Op last van de burgemeester mag de rijbaan niet geblokkeerd worden.’* De gemeente zegt op haar beurt: *‘Gevaar voor demonstranten, omstanders of verkeer is niet toegestaan.’*²⁸⁷ Volgens het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens is een tijdelijke verkeersblokkade wel acceptabel en is het een vorm van demonstreren.²⁸⁸

Ondanks het feit dat er veel politie aanwezig is, kunnen de demonstranten niet worden tegengehouden.²⁸⁹ Ongeveer 250 personen lopen de Utrechtsebaan op.²⁹⁰ Een grote groep loopt vanaf de kant van het Malieveld de snelweg op en even later komen ook actievoerders in de richting van Den Haag de snelweg op. Daarom is de politie genoodzaakt de snelweg in beide richtingen af te sluiten.²⁹¹ Namens de burgemeester verzoekt de politie de demonstranten naar het Malieveld te vertrekken.²⁹² Indien de demonstranten hier geen opvolging aan geven, volgt een aanhouding. Een deel van de demonstranten geeft opvolging aan de oproep van de politie, maar een deel ook niet. De politie heeft veel tijd nodig om deze blijvende groep te verwijderen. De klimaatdemonstranten hebben zich namelijk vastgelijmd op de weg. Om de lijm te verwijderen, giet

283 *Algemeen Dagblad*, 26 november 2022; NU, 26 november 2022a.

284 Openbaar Ministerie, 19 januari 2023.

285 Extinction Rebellion, z.d.

286 *Algemeen Dagblad*, 26 november 2022; BNNVara, 26 november 2022.

287 *Algemeen Dagblad*, 26 november 2022; NU, 26 november 2022b.

288 Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM).

289 NU, 26 november 2022c.

290 *Hart van Nederland*, 19 januari 2023; *Voorburgs Dagblad*, 26 november 2022.

291 NU, 26 november 2022c.

292 NOS, 26 november 2022; NU, 26 november 2022b.

de politie cola over de handen van de klimaatdemonstranten.²⁹³ Er worden ongeveer 150 personen aangehouden, opgetild en met bussen naar het politiebureau gebracht.²⁹⁴ Om 15:00 uur wordt de blokkade opgeheven en gaat de Utrechtsebaan weer open.²⁹⁵ Daarmee is de snelweg zo'n anderhalf uur dicht geweest.²⁹⁶ Een dag na de demonstratie laat de politie weten dat er nog vijf actievoerders vastzitten.²⁹⁷ De reden hiervoor is dat hun identiteit niet vastgesteld kan worden en ze dit proces bemoeilijken.²⁹⁸ De woordvoerder van XR zegt het volgende over de gevoerde actie:

*'De politie mag de demonstranten zes uur vasthouden voor een zogeheten C-vergrijp. Dat is geen misdrijf, maar een overtreding. Daar kiezen we de acties ook bewust op uit. We willen het dagelijks leven ontregelen, maar geweldloos en door middel van lichte overtredingen ons standpunt agenderen.'*²⁹⁹

Enkele dagen na de blokkade kondigt XR nieuwe acties en snelwegblokkades aan. De toenmalige voorzitter van de Nederlandse Politiebond, Jan Struijs, reageert als volgt op de aankondiging:

*'We moeten mensen uit de reguliere dienst oproepen, dat houdt in dat je er elders niet bent. Met iedereen die aangehouden wordt, ben je nog vier uur bezig voor ze met een boete op zak weer gaan. Als deze acties duizenden demonstranten trekken, heb je dagenlang werk. Volgende week hebben we overleg met de minister: hoe gaan we dit in godsnaam aanpakken? Onze politiemensen zijn uitgewoond. Dit gaat de boel ontregelen de komende tijd.'*³⁰⁰

In januari 2023 vindt opnieuw een demonstratie op de A12 plaats, waarbij volgens XR ruim 650 demonstranten zijn aangehouden.³⁰¹ In aanloop naar deze demonstratie worden acht klimaatdemonstranten aangehouden – onder wie een 47-jarige man – vanwege het oproepen tot een blokkade van de A12. De 47-jarige man heeft dit herhaaldelijk gedaan, waaronder in november 2022. Het Openbaar Ministerie verdenkt de man van opruiing. De acht opgepakte klimaatdemonstranten hebben na verhoor het politiebureau mogen verlaten. Wel hebben ze een gebiedsverbod gekregen waardoor ze niet op de Utrechtsebaan (A12) mogen komen. Extinction Rebellion reageert als volgt op de aanhoudingen: *'De criminalisering en intimidatie van geweldloze activisten past op geen*

²⁹³ *Algemeen Dagblad*, 26 november 2022.

²⁹⁴ *Algemeen Dagblad*, 26 november 2022; *Hart van Nederland*, 19 januari 2023; NOS, 26 november 2022; NU, 26 november 2022b; Transport Online, 26 november 2022.

²⁹⁵ NU, 26 november 2022b.

²⁹⁶ NOS, 26 november 2022.

²⁹⁷ *Stad Index*, 27 november 2022.

²⁹⁸ *De Gooi- en Eemlander*, 27 november 2022.

²⁹⁹ *Hart van Nederland*, 19 januari 2023.

³⁰⁰ PZC, 28 november 2022.

³⁰¹ NOS, 28 januari 2023.

enkele manier binnen een democratie.³⁰² Ook het College voor de Rechten van de Mens is het niet eens met de handelwijze van de politie en zegt zelfs dat het demonstratierecht ernstig onder druk staat. De overheid moet demonstraties immers faciliteren. Het inzetten van strafrechtelijke middelen om de organisatie van een demonstratie te verhinderen, noemt het College voor de Rechten van de Mens dan ook *een extreem zwaar middel dat niet makkelijk te rechtvaardigen valt*. Het achteraf vervolgen van deelnemers aan een demonstratie kan en mag wel, mits de demonstranten zich daadwerkelijk schuldig hebben gemaakt aan strafbare feiten, zoals vernieling of geweldpleging.³⁰³ De discussie over de handelwijze van het Openbaar Ministerie maakt volgens hoogleeraar staats- en bestuursrecht Wim Voermans duidelijk dat justitie moet wennen aan een nieuwe demonstratiedynamiek na een demonstratieluwe periode van een paar jaar: *‘Mijns inziens hebben we de vijftien jaar voor corona betrekkelijk ‘normale’ demonstraties gehad, bijvoorbeeld op het Malieveld.*³⁰⁴ Demonstraties werden vooraf aangemeld bij de burgemeester, die wees een plek en datum toe, vroeg hoeveel mensen er ongeveer kwamen en regelde daarop agenten om het in goede banen te leiden.³⁰⁵ Voermans schetst het verschil: *‘Nu zie je steeds meer demonstraties waarbij clubs minder binnen de lijntjes kleuren. Daar heb je je ook mee te verstaan als autoriteiten. Hoe justitie zich daarmee moet verhouden, dat is nu hun taak om uit te zoeken.*³⁰⁶

In de samenleving heerst ook het beeld dat de politie niet weet hoe op te treden tegen de verschillende demonstrantengroepen en dat er met twee maten wordt gemeten. Zo zou er anders opgetreden worden tegen boerendemonstranten dan tegen klimaatdemonstranten en Black Lives Matter-activisten.³⁰⁷ Strafrechtadvocaat Bénédicte Ficq vindt ook dat de politie met twee maten meet: *‘Klimaatactivisten worden al gearresteerd als ze vreedzaam demonstreren, terwijl de boeren veel langer met rust worden gelaten.*³⁰⁸ Uit onderzoek van *de Volkskrant* blijkt dat in Nederland sinds 2020 bij bijna een kwart van de 235 XR-demonstraties demonstranten is aangehouden, terwijl dit bij slechts 5% van de 432 boerendemonstraties is gebeurd. In aantallen komt het neer op ruim tweeduizend aangehouden klimaatdemonstranten tegenover ongeveer honderd aangehouden boerendemonstranten. Volgens de non-profitorganisatie *Armed Conflict Location & Event Data Project* (Acled) moeten twee kanttekeningen geplaatst worden bij deze cijfers: 1) arrestaties na afloop van een demonstratie zijn niet meegeteld en 2) jezelf laten arresteren voor media-aandacht is een strategie van XR.³⁰⁹

De woordvoerder van de landelijke politievakbond ACP is het niet eens met het beeld dat er met twee maten wordt gemeten, maar begrijpt het wel: *‘In de media zie je de verschillende demonstraties, en vervolgens ook het optreden van de politie. Dat de politie niet ingrijpt bij boerenprotesten lijkt misschien zo, maar dat is met een reden. Er zit een*

302 *IJmuider Courant*, 19 januari 2023; *Trouw*, 31 januari 2023.

303 *Trouw*, 31 januari 2023.

304 *Trouw*, 31 januari 2023.

305 *de Volkskrant*, 27 januari 2023.

306 *Trouw*, 31 januari 2023.

307 *EenVandaag*, 8 december 2022; *Trouw*, 31 januari 2023.

308 *RTL Nieuws*, 6 juli 2022.

309 *de Volkskrant*, 29 januari 2023.

*verschil tussen iemand die op de grond zit en iemand die met een tractor van twintig kilometer op je af komt.*³¹⁰ Ook Marnix Eysink Smeets – toen lector Publiek Vertrouwen in Veiligheid – zegt dat het type demonstrant dat tegenover de politie staat niet doorslaggevend is in de manier van optreden, maar wel het materiaal waarmee de demonstranten demonstreren. Ook de inschatting van wat voor gevolgen het politieoptreden zal hebben, speelt volgens Eysink Smeets mee in de afweging om wel of niet in te grijpen.³¹¹ De werkwijze van de demonstranten speelt tevens een rol in het optreden van politie en justitie. Boerendemonstranten zeggen vaak dat acties gaan komen, maar niet waar en hoe. Ze duiken regelmatig op op plekken waar het niet wordt verwacht en zeggen vooraf ook niet dat het bijvoorbeeld de bedoeling is om snelwegen te blokkeren. XR is daarentegen heel open en kondigt van tevoren aan wat ze waar gaan doen en op welke manier.³¹² In september 2022 erkent minister Yesilgöz van Justitie en Veiligheid dat er verschillen zijn in de manier waarop de politie ingrijpt bij boeren- en bij klimaatprotesten. Volgens haar laten de verschillende situaties zich slecht vergelijken en maakt het lokaal gezag afwegingen op basis van de lokale situatie. Daarbij geeft ze aan dat waar directe handhaving niet mogelijk is, wordt ingezet op opsporing en vervolging na de acties.³¹³ De woordvoerder van de politievakbond ACP zegt hierover:

‘Dat iemand niet meteen op straat wordt aangehouden wil niet zeggen dat hij of zij straffeloos is. Zo kan een activist die meewerkt na een paar uur cel een voorwaardelijke straf krijgen en een activist die later opgepakt wordt, kan misschien wel een veroordeling voor poging tot doodslag krijgen omdat hij een groot gevaar vormde.’³¹⁴

5.1.5 Coronademonstranten

De opleving van het coronavirus gaat sinds het voorjaar van 2020 gepaard met overheidsmaatregelen om verspreiding te voorkomen. Hoewel de meerderheid van de bevolking zich schikt naar deze maatregelen, zet een minderheid zich hiertegen af met coronaprotesten.³¹⁵ Er zijn verschillende organisaties die coronaprotesten organiseren. Begin 2020 wordt bijvoorbeeld Viruswaanin opgericht door dansschoolhouder Willem Engel en jurist Jeroen Pols; later gaat deze groep verder onder de naam Viruswaarheid. Deze organisatie keert zich tegen de coronamaatregelen en stapt regelmatig naar de rechter om een verbod op deze maatregelen te krijgen.³¹⁶ Dit is onderdeel van een hoger doel: het ten val brengen van de regering door een volksopstand. Daarna moet de parlementaire democratie vervangen worden door een politiek stelsel waarin het volk regeert via directe referenda.³¹⁷ Eind november 2022 stopt Viruswaarheid, nadat

310 *Een Vandaag*, 8 december 2022.

311 *RTL Nieuws*, 6 juli 2022.

312 *de Volkskrant*, 27 januari 2023.

313 Binnenlands Bestuur, 7 september 2022.

314 *Een Vandaag*, 8 december 2022.

315 Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (2021b).

316 *De Telegraaf*, 25 november 2022.

317 NU, 17 maart 2023.

de rechter heeft besloten dat de bankrekening waar medestanders geld naar overmaakten, opgeheven moet worden vanwege niet integer handelen van Willem Engel.³¹⁸ Een andere organisatie die coronaprotesten organiseert, is Nederland in Verzet. Michel Reijnga is hiervan de oprichter.³¹⁹ In januari 2021 plant hij een reeks demonstraties.³²⁰ Hij zegt te spreken namens bezorgde burgers. Het doel van Nederland in Verzet is niet alleen dat de coronamaatregelen opgeheven worden en dat er geen vaccinatiedwang komt, maar ook willen ze bijvoorbeeld betere arbeidsvoorwaarden in de zorg en bij de politie en mogen boeren in het kader van de stikstofcrisis geen regels opgelegd krijgen.³²¹ Een derde organisatie is Samen voor Nederland.³²² Hoewel veel burgers sinds het uitbreken van de coronacrisis al hun onvrede zijn gaan uiten over het coronabeleid, heeft het coronabeleid sinds medio 2021 ervoor gezorgd dat burgers het noodzakelijk vinden zich meer gezamenlijk uit te spreken tegen het beleid. Veel ontstane groepen hebben zich daarom verenigd tot Samen voor Nederland.³²³ Ook deze organisatie zet zich niet alleen af tegen het coronabeleid, maar tegen de toenemende bemoeizucht en regeldruk van de overheid in het algemeen en tegen de globalisering. Vanuit liefde, geweldloosheid en vrijheid poogt Samen voor Nederland antwoord te krijgen en oplossingen te creëren in onzekere tijden. Dit gebeurt door iedere eerste zondag van de maand ergens in Nederland te demonstreren.³²⁴

De burgers die protesteren tegen de coronamaatregelen en mogelijk onderdeel zijn van Viruswaarheid, Nederland in Verzet en/of Samen voor Nederland, delen gevoelens van onrechtvaardigheid, groot onbehagen en/of andere werkelijkheidsbeleving over specifiek overheidsbeleid.³²⁵ Toch zijn de burgers moeilijk in hokjes te plaatsen. Hoogleraar sociale psychologische Kees van den Bos zegt hierover: *‘Je hebt demonstranten die op een rustige manier uiting willen geven aan hun zorgen, ook zijn er mensen die ideologisch radicaliseren. Dan zijn er nog demonstranten die bereid zijn om geweld te gebruiken en je hebt de zogeheten ‘complotondernemers’ die de boel willen aanwakkeren om instrumentele redenen die in hun belang zijn.’* Bovendien is het vaak onduidelijk welke organisatie een coronaprotest organiseert of wie het aanspreekpunt is. Het gefragmenteerde karakter van de (deelnemers aan) coronaprotesten, maakt het voor de autoriteiten lastig om te bepalen hoe ze moeten reageren. Hoogleraar sociale verandering en conflict Jacquélien van Stekelenburg zegt hierover: *‘Vroeger werden de meeste acties door sociale bewegingen georganiseerd en bepaalden de organisatoren waar ze boos over waren, wie daar de schuldige van was en wat ze als oplossing zagen. Ze mobiliseerden daarbij in eerste instantie altijd hun eigen achterban, drukten de banners af en bepaalden de slogans. Nu is er sprake van zogeheten ‘connective actions’ die via sociale media zijn georga-*

318 *De Telegraaf*, 25 november 2022.

319 *Het Parool*, 6 januari 2022.

320 *Friesch Dagblad*, 22 maart 2021.

321 *Het Parool*, 6 januari 2022.

322 *Westlanders*, 3 oktober 2022.

323 Samen voor Nederland, z.d. a.

324 Samen voor Nederland, z.d. b.

325 Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, 2021b.

niseerd en waarbij ieder individu zijn of haar boosheid uit kan dragen.³²⁶ Sociale media spelen een belangrijke rol in het feit dat sinds het voorjaar van 2020 de verharding en onverdraagzaamheid tijdens coronaprotesten is toegenomen.³²⁷ Zo worden politici met nazi's vergeleken, teststraten in brand gezet en journalisten en wetenschappers bedreigd.³²⁸ Tijdens de coronapandemie is een klimaat geschapen waarbij de drempel voor het (online) bespreken en plegen van buitenwettelijke acties lager is geworden dan daarvoor.³²⁹

De actiegroep Viruswaanin kondigt op 19 juni 2020 aan om twee dagen later in Den Haag te gaan demonstreren. Er worden ongeveer 10.000 demonstranten verwacht. Voor waarnemend burgemeester Remkes van Den Haag is dit reden om de demonstratie te verbieden op grond van bescherming van de gezondheid, omdat het met een dusdanig omvangrijke opkomst niet mogelijk is om anderhalve meter afstand tot elkaar te bewaren. Daarnaast zijn er signalen dat harde kernleden van voetbalclubs zich willen mengen in de demonstratie, waardoor angst voor ongeregelde heden heerst.³³⁰ Viruswaanin spant een kort geding aan tegen het besluit van de waarnemend burgemeester, maar de rechter stelt Viruswaarheid niet in het gelijk.³³¹ Op sociale media wordt daarop opgeroepen alsnog naar het Malieveld te komen; niet om te demonstreren, maar om te picknicken tijdens een 'Vrijheid Vaderdag Picknick'.³³²

Op 21 juni zijn rond 10:30 uur, ondanks het verbod, zeven demonstranten op het Malieveld. Zij zijn als dusdanig herkenbaar omdat ze zaken als spandoeken, flyers en een megafoon bij zich hebben. Ze weigeren het Malieveld te verlaten, ook nadat de politie hen aanspreekt, waarschuwt en vordert het terrein te verlaten. De politie houdt hen daarom – in opdracht van de waarnemend burgemeester – aan. Om 11:30 uur is het rustig op het Malieveld. Er zitten groepen mensen in het gras en er wordt een sportles gegeven. Driekwartier later gaan ongeveer 30 demonstranten dicht bij het Malieveld op de grond zitten, maar zij vertrekken nadat de politie hen aanspreekt. Vanaf 13:00 uur verzamelen honderden demonstranten zich aan de rand van het Malieveld, waardoor het vanaf 13:00 uur toch op een massale demonstratie begint te lijken.³³³ Omdat er met deze opkomst voldoende afstand bewaard kan worden, gedooft de waarnemend burgemeester alsnog een demonstratie tot 13:30 uur.³³⁴

Na 13:30 uur verandert de sfeer op het Malieveld. Volgens de politie neemt het aantal demonstranten nog steeds toe tot ongeveer 1000 demonstranten. Ook worden de harde kernleden van voetbalclubs gezien.³³⁵ Om te voorkomen dat de demonstranten het

326 *Het Parool*, 6 januari 2022.

327 *EenVandaag*, 21 december 2021.

328 Univers Online, 5 oktober 2021.

329 Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, 2021b.

330 *BN De Stem*, 21 juni 2020; *de Volkskrant*, 21 juni 2020.

331 NOS, 21 juni 2020a.

332 *de Volkskrant*, 21 juni 2020.

333 NOS, 21 juni 2020b.

334 *BN De Stem*, 21 juni 2020; NOS, 21 juni 2020b.

335 NOS, 21 juni 2020b.

centrum in gaan, is de politie rond 14:00 uur voornemens het Binnenhof en het winkelgebied af te sluiten. Het heeft echter geen effect en de demonstranten gaan het centrum in. Bij het Centraal Station mondt het uit in ongeregeldheden, waarvoor de harde kernleden van voetbalclubs verantwoordelijk zijn. Zij zijn vanuit verschillende gebieden uit Nederland naar Den Haag afgereisd om bewust de confrontatie met de politie te zoeken.³³⁶ De politie zegt hierover: *‘Het gaat om zeer zware hooligans uit de ergste categorie. Gasten die een enorme kick krijgen van vechten met de politie. Zij willen maar één ding en dat is de maatschappij ontwrichten. Toen zij hoorden dat de demonstratie in Den Haag niet door mocht gaan, begonnen supporters van allerlei clubs zich steeds meer te roeren op allerlei kanalen om vandaag de stad onveilig te maken.’*³³⁷ In de Rijnstraat treffen de harde kernleden vijftien ME-leden. Ze tellen af van tien naar nul en stormen op de ME-leden af. Ze delen trappen en klappen uit en gooien onder andere met rookbommen, flessen, blikken vuurwerk en stenen.³³⁸ Pas wanneer de politie te paard de vijftien ME-leden ontzetten, trekken de harde kernleden zich terug.³³⁹ Daarna probeert de ME met behulp van politiehonden, politiepaarden en waterkanonnen de ongeregeldheden bij het Centraal Station te stoppen en de betogers van het Malieveld af te krijgen.³⁴⁰

Rond 16:15 uur zijn er nog zo’n 200 personen – onder wie kinderen – op het Malieveld aanwezig. De ME omsingelt hen en vraagt of ze weg willen gaan. Degenen die geen opvolging geven aan de vraag van de politie worden aangehouden. Uiteindelijk duurt het tot ongeveer 21:00 uur totdat de politie alle demonstranten heeft gearresteerd. De gearresteerde demonstranten worden middels bussen naar politiebureaus vervoerd.³⁴¹ Uiteindelijk leidt de in ongeregeldheden uitgemonde demonstratie tot 425 aanhoudingen. Hoewel de meesten dezelfde dag nog zijn heengezonden met een boete op basis van de Wet openbare manifestaties (Wom), worden twaalf personen verdacht van openlijke geweldpleging.³⁴² Waarnemend burgemeester Remkes reageert: *‘De politie heeft meermalen stevig moeten ingrijpen. Ik ben de politie dankbaar voor hun inzet.’*³⁴³ Premier Rutte reageert een dag later: *‘We moeten echt een onderscheid maken tussen mensen die uit bezorgdheid voor hun vrijheden protesteren. Die hebben het volste recht, net als bij de demonstraties tegen racisme en discriminatie. Maar als ik me baseer op de televisiebeelden dan zaten er gisteren ook halve garen tussen. Doorgesnoven hooligans hebben misbruik gemaakt van de demonstratie tegen de coronamaatregelen.’*³⁴⁴ In november 2020 reageert de rechter als volgt op wat zich heeft voorgedaan: *‘Wat hier gebeurde, had alle trekken van een veldslag. Terwijl de politie daar stond om namens de*

336 BN De Stem, 21 juni 2020; NOS, 21 juni 2020b.

337 BN De Stem, 21 juni 2020; Dagblad van het Noorden, 21 juni 2020; NOS, 21 juni 2020b.

338 De Gooi- en Eemlander, 23 juli 2020; de Volkskrant, 21 juni 2020; NH Nieuws, 28 juli 2020; Openbaar Ministerie, 25 november 2020.

339 Openbaar Ministerie, 25 november 2020.

340 BN De Stem, 21 juni 2020; Dagblad van het Noorden, 21 juni 2020; NOS, 21 juni 2020b.

341 BN De Stem, 21 juni 2020; NOS, 21 juni 2020b.

342 Algemeen Dagblad, 22 juni 2022; Haarlems Dagblad, 13 juli 2020.

343 BN De Stem, 21 juni 2020.

344 Haarlems Dagblad, 13 juli 2020; NOS, 22 juni 2020a.

*samenleving haar werk te doen.*³⁴⁵ Op de dag van de demonstratie en de dag daarna worden op sociale media beelden verspreid. De beelden leiden ertoe dat burgers vinden dat de politie te hardhandig optreedt, ook tegen mensen die niets lijken te doen. De politie reageert hier als volgt op: *‘We zijn ons ervan bewust dat er filmpjes op sociale media circuleren, dat hoort bij de tijd waar we nu in leven. Het lastige van beelden en filmpjes is dat er soms een vertekend beeld ontstaat, omdat de filmers soms maar een deel van de situatie filmen en niet het hele incident. Er is duidelijk en op niet mis te verstane wijze gewaarschuwd dat er geweld gebruikt ging worden als men niet zou weggaan.’* Dit is gebeurd door om te roepen het Malieveld te verlaten, maar ook via tekstborden en door demonstranten (herhaaldelijk) aan te spreken.³⁴⁶

Ondanks het hoge aantal aanhoudingen is de politie een grootschalig onderzoek gestart om verdachten die nog niet gearresteerd zijn te identificeren.³⁴⁷ In juli 2020 vertelt de politie dat er zich nog geen mensen hebben gemeld die gezocht worden vanwege betrokkenheid bij de ongeregelde heden. Om de verdachten te identificeren, dreigt de politie daarom foto's van hen in de opsporingsprogramma's *Team West* op Omroep West en *Opsporing Verzocht* te tonen, tenzij ze zich voor die tijd alsnog melden.³⁴⁸ Dit doen ze niet en daarom worden de beelden getoond van acht verdachten.³⁴⁹ De 75 tips die binnenkomen, leiden tot nog eens vier aanhoudingen.³⁵⁰ In totaal worden naast de 425 aangehouden personen op de dag van de demonstratie in de periode daarna nog 23 personen aangehouden.³⁵¹ In november 2020 veroordeelt de politierechter zes relschoppers tot taakstraffen van 60 tot 180 uur en gevangenisstraffen. Redenen zijn onder andere het heen en weer schudden van een politieauto, het gooien van een lege wijfles naar de ME-linie, het gooien van stenen tegen een ME-bus, het maken van een schoppende beweging naar een ME-lid en het geven van een karatetrap aan een ME-lid. De persoon die verantwoordelijk is voor de karatetrap heeft een gevangenisstraf van drie maanden opgelegd gekregen waarvan één maand voorwaardelijk.³⁵²

5.2 Tussenanalyse: nieuwe demonstratiemores en -dynamiek

Voorheen werden demonstraties nagenoeg altijd vooraf aangemeld bij de burgemeester, die wees een plek en datum toe, vroeg hoeveel mensen er ongeveer kwamen en de politie zorgde ervoor dat het in goede banen werd geleid. Ook was het aantal groepen demonstranten overzichtelijk en was er bekendheid met de wijze van demonstreren. Nu – en dit wordt geïllustreerd door de vijf casus die we hiervoor analyseerden – zijn er steeds meer groepen die zich minder houden aan de gangbare demonstratiemores. Dit leidt tot een gebrek aan informatie over de aantallen en aard van de demonstranten

345 Openbaar Ministerie, 25 november 2020

346 NOS, 22 juni 2020b.

347 NOS, 14 juli 2020; Politie, 22 juni 2020.

348 *Haarlems Dagblad*, 13 juli 2020.

349 *RTL Nieuws*, 15 juli 2020.

350 *De Gooi- en Eemlander*, 23 juli 2020; Den Haag FM, 15 juli 2020.

351 *NH Nieuws*, 28 juli 2020.

352 NU, 25 november 2020; Omroep West, 25 november 2020.

en afspraken met demonstranten en tot ongemak en onrust bij de overheid. De grote vraag is hoe de overheid zich moet verhouden tot deze nieuwe dynamiek? Een aantal thema's valt daarbij op.

Veel onduidelijkheden vooraf en tijdens

De politie – en dus ook het lokale bestuur – tast in de casus relatief vaak in het duister over het aantal en de aard van de demonstranten. Sommige groepen gebruiken een overrompelingsstrategie en kondigen een demonstratie – ook naar hun eigen achterban – zo laat mogelijk aan. Afspraken tussen overheid en demonstrantengroepen worden soms bewust niet – of heel laat – gemaakt. Dit laatste is vooral het geval bij groepen tegendemonstranten.

Boeren bijvoorbeeld kondigen hun demonstraties vaak netjes aan, maar geven vervolgens niet aan waar en hoe er gedemonstreerd gaat worden. Ook XR kondigt haar demonstraties meestal netjes en ruim van tevoren aan bij het bestuur, maar gaat vervolgens niet op de aangewezen locatie demonstreren. Dit maakt het optreden van de politie waarbij rekening gehouden moet worden met meerdere scenario's ingewikkelder.

Vermenging en strafbare feiten

In een aantal casus is er sprake van een diffuus beeld van aanwezige groepen en personen. Binnen de groep aanwezigen zijn er sommigen die een demonstratie kapen om te rellen, geweld tegen de politie te gebruiken dan wel zich schuldig te maken aan andere strafbare feiten, zoals het vernielen van politievoertuigen. Vooral bij coronademonstraties duiken regelmatig groepen hooligans op om de confrontatie met de politie te zoeken.

Het geweld tegen de politie is in sommige casus dermate heftig dat men op de noodknop drukt dan wel overweegt om een vuurwapen te gebruiken. De politie zit soms letterlijk en figuurlijk in het nauw en dit komt doordat de politie – door een gebrek aan informatie – totaal verrast wordt door de omvang en het karakter van de demonstratie, waardoor men in een ondertalsituatie terechtkomt. Bij Kick Out Zwarte Piet-demonstraties duiken regelmatig voorstanders van Zwarte Piet op die de confrontatie zoeken met de KOZP-demonstranten en de politie.

Ontregelen

Met name de boeren zetten nieuwe middelen in waar de politie niet altijd op ingericht is. Het gaat om – grote aantallen – zeer grote landbouwvoertuigen waarmee men blokkades in de publieke ruimte opwerpt. De politie kan wel verbieden dat ze op de snelweg rijden of ergens staan, maar het verwijderen van de gigantische machines is een heel ander verhaal. XR hanteert geweldloze burgerlijke ongehoorzaamheid. Naast het vastlijmen dat vanuit de politie ook een nieuw specialisme vraagt om deze personen te verwijderen, moeten grote aantallen demonstranten die ergens zijn gaan zitten door de politie 'stuk voor stuk worden opgeraapt' en worden aangehouden. Dit laatste hoort bij de demonstratiefilosofie van XR: het levert media-aandacht op.

5.3 De informatiepositie van de politie

In het gesprek met de leden van het TOOI wordt duidelijk dat zij als organisatie mee aan het bewegen zijn met de nieuwe ontwikkelingen die zich in de samenleving op het gebied van demonstreren voordoen.

Wat doet het Team Openbare Orde Inlichtingen (TOOI)?

Als de politie optreedt in het kader van de handhaving van de openbare orde, gebeurt dat onder gezag van de burgemeester. Dit gezag omvat ook de informatievergaring en de verslaglegging daarover door de politie. Informatievergaring is een politiebrede taak, waarbij de eerste zorg hiervoor ligt bij de politie in de wijken en dorpen. Het TOOI fungeert met zijn heimelijke inzet als sluitstuk in de informatievergaring.

In elke politie-eenheid is een TOOI ingericht bij de Dienst Regionale Informatie Organisatie (DRIO). Het TOOI levert een bijdrage aan de informatievergaring door proactief en heimelijk, met burgerinformanten, informatie in te winnen over mogelijke ernstige verstoringen van de openbare orde. Het TOOI acteert daarbij op basis van artikel 3 van de Politiewet 2012 en verwerkt politiegegevens op basis van artikel 10 lid 1.c van de Wet politiegegevens. Ook andere onderdelen van de DRIO leveren informatie over openbare orde.

Om de gezagsrol van burgemeesters ten opzichte van het TOOI te versterken en het bestuurlijk toezicht nader vorm te geven, zijn eind februari 2024 twee landelijke handreikingen vastgesteld: de handreiking beleidskader en bestuurlijk afwegings- en toetsingskader TOOI en de handreiking regionale adviescommissie TOOI. Deze handreikingen zijn in opdracht van de regioburgemeesters ontwikkeld, in samenwerking met het ministerie van Justitie en Veiligheid en de politie. Op basis van de handreikingen kan binnen de regionale eenheden uitwerking en (bestuurlijke) vaststelling van het beleidskader en het afwegings- en toetsingskader plaatsvinden en kan een adviescommissie worden ingericht.³⁵³

Van oudsher verzamelt het TOOI informatie over linksradicalen, rechtsradicalen en hooligans. Wanneer zij op basis van informatie risico's voor de openbare orde en veiligheid zien, volgt een verstrekking aan het bevoegd gezag die vervolgens maatregelen kan gaan nemen. Naast deze gekende groepen hoort informatie-inwinning op (Contra-)terrorisme, Extremisme en Radicalisering (CTER) ook tot hun takenpakket. De laatste jaren – zo geven de respondenten aan – wordt ook van het TOOI verwacht dat het informatie heeft over demonstranten en dat ze daarover kunnen adviseren.

Een aantal ontwikkelingen – zo blijkt uit het interview – binnen het demonstratieland-schap maakt de uitvoering van de taak van het TOOI uitdagender c.q. ingewikkelder en die ontwikkelingen zetten we in het navolgende op een rij.

³⁵³ www.regioburgemeesters.nl/documentatie/tooi/

Niet alleen openbare-ordevraagstukken

De wereld van de demonstranten is veranderd en daarmee ook het werk van het TOOI. Demonstreren gaat de laatste jaren niet alleen meer over openbare-ordevraagstukken, maar raakt – door het extremer worden van het gedrag van groepen – ook steeds vaker het voorbereiden en/of plegen van strafbare feiten, zoals geweldscriminaliteit. Er moet dan vanuit het TOOI meer samengewerkt worden met het OM. Het OM moet dan overigens wel overtuigd worden, want het OM worstelt soms met de vraag waar de grens van vrijheid van meningsuiting ligt en wanneer er een strafvorderlijk belang is. Indien het OM gaat participeren, kunnen er vanuit hun bevoegdheden ook andere opsporingsmiddelen worden ingezet. Denk aan OSINT, een telefoontap of een Titel V-onderzoek.³⁵⁴

‘Je ziet de laatste paar jaren dat mensen afglijden van activisme naar extremisme in een honderdste van een seconde. Ze plegen ineens strafbare feiten. En dan zit je al gauw in de hoek dat je denkt: Hier moet de opsporingshoek iets van vinden. Dat sluit niet altijd even goed op elkaar aan...’ (R73 – Teamchef TOOI)

Het demonstratielandschap is diffuus, minder voorspelbaar en fluïde geworden

Aan de ene kant constateert het TOOI de wederopstanding van groepen die jarenlang niets hebben betekend. Denk bijvoorbeeld aan demonstraties van de Nederlandse Volksunie (NVU) die jarenlang uit beeld was. Dit geldt bijvoorbeeld ook voor anti-dierproeven en dierenrechtactivisme. Ook dat was een tijdje weg.

Qua landschap ziet het TOOI zoals vroeger steeds minder de kolommen met daarin de vaste groepjes. Een en ander is veel meer fluïde. Vandaag XR, morgen is het iets anders. Er komen niet alleen meer groepen bij, maar qua omvang worden groepen ook groter. In de optiek van het TOOI moet er dan ook minder naar thema’s (zoals milieu, wonen, dieren, rechts, links, hooligans, boeren) worden gekeken én méér naar notoire openbare-ordeverstoorers. Dat zijn de personen die hun kansen grijpen. Zij kapen – in de ogen van de respondenten – sympathieke demonstraties waarbij door de organisatie goede afspraken met het bestuur zijn gemaakt. In het kader van kapers worden defend-groepen en hooligans genoemd.

‘Soms zien wij bij demonstraties ook ineens subgroepen. Man of tien die het spel op de wagen zetten en zich nergens aan houden.’ (R74 – medewerker TOOI)

Professionalisering van demonstrantengroepen

Steeds meer groepen demonstranten weten hoe de politie werkt (contra-strategieën), hebben lerend vermogen, zijn juridisch goed onderlegd (zoeken de grenzen op) en maken gebruik van sociale mediaplatforms. Via sociale media blijven ze onder de ra-

³⁵⁴ Een Titel V-onderzoek worden gekenmerkt door een brede onderzoeksfocus en heeft tot doel inzicht te krijgen in een georganiseerd verband. Deze onderzoeken zijn niet gericht op het ophefden van enkele concrete misdrijven alleen, maar ook op het aanpakken van de organisatie(structuur) daara

dar van de overheid, maar met sociale media zijn ze aan de andere kant wel in staat om zich snel te organiseren. (Sociale) media worden door groepen demonstranten ook strategisch, actief en realtime³⁵⁵ gebruikt om het optreden van de overheid te veroordelen, waardoor men ook een sentiment (positief en negatief) in de samenleving en bij de politiek kan oproepen. Dit kan polariserend werken.

‘Als politie bewegen wij te weinig mee met de veranderingen in het demonstratieland-schap. Als het bijvoorbeeld gaat over XR op de A12; wanneer gaan we nadenken over alternatieve strategieën? Zij houden het langer vol dan wij. Dat is geen strategie, maar een bekende reflex. Of het bespelen van de publieke opinie zoals KOZP dat doet, dat zit niet in ons.’ (R73 – Teamchef TOOI).

Sympathieke doelen

Er zijn diverse doelen die op de agenda staan van demonstrantengroepen die door grote groepen in de samenleving in de basis worden onderschreven. Denk aan de zorg voor het milieu of het klimaat. De sympathieke doelen maken dat het ook voor sommige politiefunctionarissen (denk aan de ME of wijkagenten) lastig kan zijn om dienst te doen of hiertegen op te treden. Sympathie kan handelen of optreden in de weg staan.

Het TOOI moet ook mee met haar tijd

De digitale mogelijkheden van het TOOI zijn in de optiek van de respondenten wettelijk onvoldoende gefaciliteerd. Het TOOI is van oudsher gefocust op *human intelligence* wanneer het gaat over de bijdrage aan het intelligence product. Gezien de maatschappelijke ontwikkelingen zou het TOOI in het kader van informatie-inwinning voor de openbare ordehandhaving gebruik moeten kunnen maken van de informatie uit het digitale domein. Bijvoorbeeld om te falsifiëren of verifiëren wat een informant vertelt, maar ook om op zoek te gaan naar nieuwe informanten en informatie.

Teamchef TOOI als directe gesprekspartner van de burgemeester

De ontwikkelingen in de verschillende groepen demonstranten, hun werkwijze en kenmerken maken dat het adviseren van de burgemeester over demonstraties in relatie tot openbare-ordevraagstukken ook complexer is geworden. Tot voor kort werd de burgemeester door de blauwe teamchef geadviseerd die op zijn beurt werd gebriefd door de teamchef van het TOOI. Om het gesprek goed op inhoud en kennis te kunnen voeren en een gedegen advies te kunnen geven, lijkt het de respondenten verstandig om de teamchef van het TOOI in voorkomende gevallen te laten aanschuiven bij de burgemeester.

355 Tijdens een demonstratie kan dit tot gevolg hebben dat een demonstratie aangroeit met sympathisanten of dat er een tegenreactie komt.

5.4 **Resumé**

Op basis van de reconstructie van vijf demonstraties die vanuit openbare-ordeperspectief (stevig) zijn geëscaleerd en aanvullende gesprekken met medewerkers van het TOOI, zijn we op zoek gegaan naar de vraag waarom het misging en wat dat betekent voor de toekomst.

Uit de analyse blijkt dat steeds meer groepen zich minder houden aan de gangbare demonstratiemores – zoals het aanmelden van tijd en plaats van een demonstratie en/of zich houden aan de plaats – waardoor er voorafgaand aan en tijdens een demonstratie veel onduidelijkheden zijn bij politie en bestuur. In de tweede plaats worden demonstraties vaker dan in het verleden bewust gekaapt door groepen om te rellen en geweld tegen de politie te gebruiken. In de derde plaats worden er middelen en technieken ingezet die ontregelen en waar de politie (nog) geen antwoord op heeft. Te denken valt aan de inzet van grote landbouwvoertuigen door boeren en geweldloze burgerlijke ongehoorzaamheid door XR.

Het TOOI probeert in het uitvoeren van haar taak – heimelijke informatievergaring – mee te bewegen met de veranderingen in het demonstratielandschap. Een aantal zaken maakt dit ingewikkelder c.q. vraagt aandacht. Allereerst gaat demonstreren niet alleen meer over openbare-ordevraagstukken, maar gaat het ook steeds vaker over het voorbereiden en/of plegen van geweldscriminaliteit vanuit een activistische en extremistische hoek. Dit vraagt om samenwerking met het OM en die ziet niet altijd een strafvorderlijk belang. In de tweede plaats is het demonstratielandschap diffuus, minder voorspelbaar en fluïde geworden. Volgens het TOOI zal er dan ook minder naar thema's – zoals milieu, wonen, dieren, rechts, links, hooligans, boeren – gekeken moet worden, maar meer naar de notoire ordeverstoorders die sympathieke demonstraties kapen ondanks het feit dat goede afspraken zijn gemaakt met het bestuur. Ten derde zijn demonstrantengroepen professioneler geworden. Ze weten hoe de politie werkt (contra-strategieën), zoeken de juridische grenzen op en gebruiken sociale media strategisch, actief en realtime. De overheid heeft daar te weinig een passend antwoord (strategie) op. Ten vierde passen demonstratiedoelen ook vaker bij de denkwijze en overtuigingen van politiemensen. Dit kan handelen of optreden in de weg staan. Ten vijfde zou het goed zijn als het TOOI met de digitale tijd mee zou gaan, want nu heeft het te weinig wettelijke mogelijkheden om in die context informatie in te winnen. Tot slot zou het van toegevoegde waarde kunnen zijn als het TOOI zelf (via de teamchef) vanwege het complexer worden van het demonstratielandschap directer in de advisering richting een burgemeester een rol krijgt.

6 De ME en demonstraties

De eerder geschetste veranderingen in het demonstratielandschap maken het voor de politie en het openbaar bestuur lastig om te voorzien hoeveel en welke mensen gaan deelnemen aan demonstraties en met welke intenties zij dit doen. In dit hoofdstuk staat de ME centraal. Eerst worden in het hoofdstuk enkele achtergronden over de ME geschetst. Vervolgens behandelt het de preparatie, uitvoering en evaluatie van de politie rondom protesten. Daarna staan de inzet, het toegepaste geweld en verzet tijdens demonstraties centraal. Het hoofdstuk besluit met welke impact het ME-optreden heeft op de ME'ers zelf. We baseren dit hoofdstuk op literatuur, open bronnen, de survey en interviews.

6.1 Handhaving openbare orde

Krachtens artikel 3 van de Politiewet 2012 heeft de politie 'tot taak in ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag en in overeenstemming met de geldende rechtsregels te zorgen voor de daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde en het verlenen van hulp aan hen die deze behoeven'. Naast de reguliere rechtshandhaving ('boeven vangen') en hulpverlening, is de handhaving van de openbare orde een belangrijk onderdeel van de politietaak. De gangbare definitie van openbare orde is 'de – naar tijd en plaats bepaalde – normale gang van zaken op voor het publiek toegankelijke plaatsen, welke gang van zaken wordt gekenmerkt door een overwegende mate van algemene vrijheid deze plaatsen overeenkomstig hun bestemming te gebruiken voor persoon en goed'.³⁵⁶ De burgemeester is verantwoordelijk voor de openbare orde in de gemeente.³⁵⁷

Kleinschalige verstoringen van de openbare orde worden doorgaans behartigd door de basispolitiezorg. Voor grootschaliger ordeverstoringen kan de politie, na instemming van de burgemeester, de zogeheten Mobiele Eenheid (ME) in paraatheid brengen en eventueel inzetten. Dat is een onderdeel van de politieorganisatie dat is gespecialiseerd in het herstel en de handhaving van de openbare orde. De ME bestaat uit reguliere politiemensen, die het ME-werk doen als neventaak naast hun reguliere politiefunctie als bijvoorbeeld wijkagent of rechercheur. In elke politie-eenheid zijn altijd politiemensen in dienst die ook oproepbaar zijn voor een eventuele ME-inzet.

356 Van der Meulen 1993; Adang & Van Ham 2024.

357 Art. 172 Gemeentewet.

6.2 Voorgeschiedenis ME

In de jaren 1930 liepen demonstraties van werklozen – die tegen de verlagingen van uitkeringen waren – uit in grootschalige ongeregelde heden. De politie bleek niet in staat om die te beteugelen. De te hulp geroepen krijgsmachtonderdelen, zoals het Korps Politietroepen, de Koninklijke Marechaussee (KMar) en de Cavalerie, traden doorgaans op met veel geweld. Zo vielen er tijdens het Jordaanoproer in Amsterdam in de zomer van 1934 zeker 5 doden en 56 zwaargewonden onder demonstranten.³⁵⁸ De politie in de grote steden richtte daarna zogeheten Storm- of Karabijnbrigades op, die werden voorzien van helmen, karabijnen (korte geweren), pistolen, klewangs en motorvoertuigen, zodat zij zich sneller konden verplaatsen dan te voet of te paard.³⁵⁹ Daarmee probeerde de politie om grootschalige ordeverstoringen zelf zonder bijstand van de krijgsmacht het hoofd te bieden. In die tijd ontstond bij de gemeentepolitie Amsterdam ook de term ‘mobiele eenheid’.

De roerige jaren 1960 stelden de politie opnieuw voor flinke uitdagingen, onder meer door acties van Provo.³⁶⁰ Zo liepen in maart 1966 demonstraties tijdens het huwelijk van kroonprinses Beatrix in Amsterdam flink uit de hand. Op 13 en 14 juni 1966 waren er in Amsterdam ongeregelde heden door een staking van bouwvakkers. Dit waren de zogeheten Bouwvakkersrellen of Telegraafrellen. Daarbij sloten zich ook groepen jongeren aan. Vanwege berichtgeving in *De Telegraaf* belaagden relschoppers het Telegraafgebouw en staken zij een vrachtauto van *De Telegraaf* in brand. Uiteindelijk schoten de Karabijnbrigade van de politie Amsterdam en drie pelotons KMar op 14 juni op en rond de Dam in Amsterdam met scherp. Zeker twee demonstranten raakten daardoor gewond.³⁶¹ In totaal raakten er meer dan honderd mensen gewond tijdens dit Bouwvakoproer en ontstond er voor miljoenen guldens aan schade.³⁶²

Deze en andere gebeurtenissen in de jaren 1960 vormden de aanleiding voor een uitgebreid onderzoek door een regeringscommissie naar het handelen en optreden van de burgemeester, de hoofdofficier van justitie en de politie in die jaren.³⁶³ Centraal punt van commentaar van deze Commissie Enschedé was het gebrek aan communicatie en samenwerking tussen de burgemeester van Amsterdam, de hoofdofficier van justitie en de korpschef van de politie. Hoofdcommissaris van politie Hendrik Jan van der Molen moest al in juni 1966 het veld ruimen. Burgemeester Gijs van Hall werd in 1967 tot aftreden gedwongen, naar aanleiding van het vernietigende commentaar van de Commissie Enschedé.³⁶⁴ Het zou nog tot 2009 duren eer er weer een politiechef zou moeten aftreden in verband met een vergelijkbare politiek-bestuurlijke politiemissie; in februari 2010 vertrok hoofdcommissaris Aad Meijboom van Rotterdam vanwege de strand-

358 Meershoek, 2007.

359 Meershoek, 2007.

360 Meershoek, 2007.

361 *Het Parool*, 14 juni 1966.

362 Smeets, 2007.

363 Commissie van Onderzoek Amsterdam, ook wel ‘Commissie Enschedé’, 1967; Meershoek, 2007.

364 Meershoek, 2007.

rellen in Hoek van Holland op 22 augustus 2009. Zeven relschoppers werden toen geraakt door politiekogels, van wie er één overleed.³⁶⁵

De inzichten van de Commissie Enschedé leverden onder meer de zogeheten bestuurlijke 'driehoek' op: de burgemeester, de hoofdofficier van justitie en de korpschef van de politie geven gezamenlijk sturing aan grootschalige en bijzondere politieoptredens. De burgemeester is het bevoegde gezag over de politie wat betreft de handhaving van de openbare orde. Maar aangezien bij ordeverstoringen ook dikwijls strafbare feiten plaatsvinden, is de rol van de hoofdofficier van justitie als het bevoegde gezag over de strafrechtelijke rechtshandhaving evenzeer belangrijk. De beide bevoegde gezagen en de politiechef bepalen op deze manier als driehoek de beleidslijn bij grootschalige en bijzondere optredens.

Dankzij de inzichten van de Commissie Enschedé is volgens de Gemeentewet de burgemeester sinds 1969 verplicht om de gemeenteraad te informeren over het politiebeleid.³⁶⁶ Ook door de inzichten van de Commissie Enschedé werden de Karabijnbrigades voor de zogeheten 'harde bijstand' nadien omgevormd tot de Mobiele Eenheid. Er kwam daarnaast regelgeving die de politie in het hele land verplichtte om een deel van het reguliere personeel als neventaak in te delen bij de Mobiele Eenheid ten behoeve van de handhaving van de openbare orde. Dat gold zowel voor de gemeentepolitie als voor de rijkspolitie. Dat garandeerde de politie als geheel een zekere personele capaciteit voor de ordehandhaving. Daarnaast wist het politiepersoneel vanuit het reguliere politiewerk toch beter wat er leefde onder de bevolking dan gekazerneerde militaire eenheden – deze laatste militairen dachten en handelden toen vanuit hun vorming, opleiding, training en culturele omgeving meer in vijandbeelden en minder vanuit een dienende taak ten behoeve van de samenleving en de bevolking.

Een sociologische deelstudie in de rapportages van de Commissie Enschedé liet zien dat binnen de Amsterdamse politie op de werkvloer nog erg autoritair werd gedacht en gewerkt. Ook was er in die periode geen begrip voor veranderende denkbeelden, leefstijlen en andere belangrijke ontwikkelingen in de samenleving.³⁶⁷ Uit deze studie bleek ook dat de politieleiding én het bevoegde gezag in hun optreden tijdens het Bouwvakoproer weinig objectiveringsvermogen hadden laten zien en vooral vanuit emotie hadden gehandeld. De rapporten van de Commissie Enschedé waren richtinggevend voor veel beleidswijzigingen en organisatieveranderingen in de jaren daarna rondom de handhaving van de openbare orde in het algemeen en de Mobiele Eenheid in het bijzonder.

6.3 Organisatie, bewapening en uitrusting

De Mobiele Eenheid heeft als onderdeel van de politie in de loop van de decennia een grote ontwikkeling doorgemaakt. Daarbij gaat het om onder meer de inrichting van de

365 NOS, 19 januari 2010.

366 Meershoek, 2007.

367 Smeets, 2007.

organisatie, de opleiding en training van het personeel, de aanschaf van alle materieel inclusief voertuigen, kleding, uitrusting en bewapening. Vooral wat betreft opleiding, training en aansturing zijn ook inzichten vanuit (internationale) gedragswetenschappelijke hoek belangrijk geweest, bijvoorbeeld wat betreft de interactie politie-publiek en de sturing van groepen mensen.³⁶⁸

De politie bestaat krachtens de Politiewet 2012 en het Besluit beheer politie uit tien regionale eenheden en twee landelijke. De tien regionale eenheden hebben elk een Dienst Regionale Operationele Samenwerking (DROS), met elk een team Regionale Crisis- en Conflictbeheersing (CCB). De ME-organisatie valt onder CCB. De taak van de ME is volgens artikel 26 van Besluit beheer politie de volgende:

- het optreden ter handhaving van de openbare orde en hulpverlening, in het bijzonder bij grootschalige manifestaties en evenementen;
- het uitvoeren van evacuaties;
- het bewaken en beveiligen van objecten;
- het optreden bij crises en rampen;
- het uitvoeren van zoekacties;
- en het aanhouden van ordeverstoorders.

Daarbij gaat het niet alleen om ‘gewone’ ordeverstoringen. Ook bij andersoortige (criminele of aan terreur gerelateerde) incidenten kan het nodig zijn om de ME de orde te laten handhaven.

ME-pelotons

Krachtens de Regeling mobiele eenheid is de politie verplicht om in Nederland in totaal 42 pelotons ME te hebben. Daarnaast beschikt de KMar over vier pelotons Bijstandseenheid (BE), zoals de ME daar heet. De BE KMar is gelijkwaardig aan de ME opgeleid, getraind en uitgerust en verleent geregeld bijstand aan de politie. Andersom komt deze situatie ook voor, bijvoorbeeld bij grootschalige demonstraties op Schiphol. Zoals onderstaande tabel 6.1 laat zien, bestaat een peloton uit twee secties en bestaat een sectie uit drie groepen. Een peloton telt zes groepen, dus 48 medewerkers. Elke groep heeft een eigen voertuig met chauffeur.

Tabel 6.1 – Organisatie van de ME in onderdelen en aantallen

	Groep	Sectie	Peloton	Compagnies
Aantal	8 personen	3 groepen (24 personen)	2 secties (48 personen)	Groter dan 1 peloton (min. 96 personen)
Bevelhebbende	Groepscommandant	Sectiecommandant	Pelotonscomman- dant	Compagniescom- mandant

368 Adang & Van Ham, 2024.

Alle ME-medewerkers (van uitvoerend tot bevelvoerend zijn dit er meer dan 2.400) zijn werkzaam binnen een basisteam, bij de recherche of bij een ander operationeel politieonderdeel. Al deze politiemedewerkers hebben de ME-functie als neventaak. Volgens de Regeling ME en de richtlijnen daaronder moet overal in Nederland binnen anderhalf uur na alarmering minstens een peloton ME inzetbaar zijn en binnen vier uur daarna het volgende peloton. Met de personele vulling van de roosters streeft daarom elke politie-eenheid ernaar om voortdurend voldoende ME-personeel in dienst of op piket te hebben, om die ME-paraatheid te kunnen realiseren. Naast openbare-orde-handhaving is de ME ook opgeleid in bijvoorbeeld het doorzoeken van terreinen naar personen op objecten. In elke politie-eenheid is altijd een aantal ME'ers oproepbaar voor inzet.

Bijzondere ME-onderdelen

Naast de basisonderdelen van de ME is er ook nog een aantal bijzondere onderdelen. Daarbij gaat het om de andere zogeheten kwaliteitsgroepen: Aanhoudingseenheid (AE), Technische Eenheid (TE) en Verkenningseenheid (VE). De AE haalt raddraaiers uit de menigte mede op aangeven van de VE, die doorgaans werkt in burgerkleding. In het ME-communicatieschema worden alle onderdelen aangeduid met een letter uit het NAVO-alfabet. Reguliere ME-pelotons worden daarbij aangeduid als Alfa, Bravo, Charlie et cetera. De AE wordt aangeduid met de letter R, Romeo. Daarom staat de AE intussen ook wel bekend als 'de Romeo's'. De TE maakt bijvoorbeeld waar nodig vastgelmde en vastgeketende demonstranten los, opent panden, blust brandjes en verschiet traangasgranaten om een menigte te verspreiden. Verder zijn ook alle ongeveer 400 surveillancehonden en hun geleiders (Oscar) opgeleid en getraind voor de ME, evenals alle ongeveer 125 politiepaarden en hun ruiters (Papa).

Flex-ME

Een van de innovaties van de laatste jaren is de invoering van de zogeheten flex-ME. Elke groep van zes ME'ers plus commandant heeft een eigen bus met chauffeur en is daarmee flexibeler inzetbaar in het publieke domein. De nieuwe ME-bus is kleiner dan de traditionele ME-bus en is niet meer donkerblauw maar wit, met de reguliere politie-striping. Tegelijk lijkt het nieuwe basis ME-tenue sterk op het reguliere politie-uniform. Deze factoren – samen met de doorontwikkelde opleiding, training en handelingswijzen – maken dat de ME zich – ten opzichte van het verleden – gemakkelijk in een veel eerder stadium zonder alle beschermingsmiddelen in het straatbeeld en tussen het publiek kan begeven. De persoonlijke beschermingsmiddelen, de lange wapenstok en de traangashandgranaten (zie volgende paragraaf) liggen in de bus die altijd dichtbij is. Opschalen is gemakkelijk en snel te doen. Dit flex-concept is bedoeld om zowel bij voetbalwedstrijden als bij demonstraties en andere evenementen de ME'ers eerder en meer in contact te laten komen en blijven met het publiek, om zo escalatie in een eerder stadium te voorkomen.³⁶⁹

369 Keesman (2025) onderschrijft het belang van deze verbindende rol.

Bewapening en uitrusting reguliere politie versus ME

De standaard bewapening van een reguliere agent bestaat uit een bus pepperspray, een uitschuifbare wapenstok en een dienstpistool (Besluit bewapening en uitrusting politie). De ME'er heeft daarnaast ook een vaste lange wapenstok (60 cm). Afhankelijk van de inzet beschikt de ME ook over CS-traangas in de vorm van traangasgranaten te verschieten met een zogeheten granaatwerper (HK69A1) of in de vorm van traangas-handgranaten. Tot slot heeft de politie zes waterwerpers (roepnaam Whisky in het NAVO-alfabet), gestationeerd in Amsterdam, Rotterdam en Den Haag. Alle wapens zijn opgenomen in het Besluit bewapening en uitrusting politie. De beslissing tot inzet van CS-traangas en de waterwerper is voorbehouden aan de burgemeester.

De uitrusting van de ME'er bestaat uit een uniform dat sterkt lijkt op het gewone uniform, maar het biedt wel meer bescherming. Die bescherming kan naar gelang de aard van de inzet en op basis van de voorinformatie over de eventueel te verwachten tegenstand worden uitgebreid met slagwerende kledingonderdelen (been-, arm- en lichaamsbescherming), een slagwerende helm, een slagwerend vizier en gehoorbescherming, en met een schild.³⁷⁰ Uiteraard beschikt ook elke ME'er over een set handboeien.

6.4 Voorbereiding en besluitvorming

De burgemeester is zoals eerder genoemd verantwoordelijk voor de lokale openbare orde en veiligheid in de gemeente.³⁷¹ Het is dan ook de burgemeester die beslist over een ME-inzet. Doorgaans vindt een ME-inzet plaats als er gepland of ad hoc een zogeheten Staf Grootchalig en Bijzonder Optreden (SGB0) wordt ingericht ter ondersteuning van de Algemeen Commandant om de operatie te leiden. In die gevallen vormt het bevoegde gezag samen met de politieleiding een zogeheten beleidscentrum waarin de lokale driehoek plaatsneemt: de burgemeester, de hoofdofficier van justitie en de politiechef.³⁷² Het politieoptreden wordt per situatie bepaald en hangt af van lokaal gemaakte afspraken. Vaak wordt ME ingezet om een demonstratie in goede banen te leiden. Indien nodig, kan de ME optreden wanneer er strafbare feiten worden gepleegd, gemaakte afspraken niet worden nagekomen, wanneer de gezondheid van demonstranten of omstanders in gevaar komt of bij algemene escalaties van de situatie. De ME is bijvoorbeeld – zoals ook de media-analyse laat zien (zie paragraaf 5.6.1) – vaak ingezet tijdens de coronapandemie en bijbehorende protesten.³⁷³

Het is voor de politie een uitdaging om tijdens demonstraties een onderscheid te maken tussen demonstranten met legitieme uitingen en demonstranten met kwade bedoelingen. De aanwezigheid van de ME kan volgens sommigen ook escalatie in de hand werken. Hierdoor ontstaat wellicht de aanname bij demonstranten dat de politie ervan uitgaat dat zij foute bedoelingen hebben, waardoor de menigte de neiging heeft reactief op te treden. In dergelijke gevallen kan ook worden gebruikgemaakt van de

³⁷⁰ Timmer et al., 2022.

³⁷¹ Wet openbare manifestaties, 2022.

³⁷² Politie, 2022; De Vries & Bantema, 2021; Koetsier, 2022.

³⁷³ Moors et al., 2022.

flex-ME. Flex-ME groepen zijn kleiner, waarbij het materieel en de middelen zijn aangepast. De eerder besproken ME-hiërarchie (groep, sectie, peloton, compagnie) is ook van toepassing op deze vorm van ME. Het doel van de flex-ME is om in een vroeg stadium de openbare orde proactief en preventief te bewaren en handhaven. Het accent ligt namelijk op het zichtbaar en aanspreekbaar zijn voor burgers en op het onderhouden van relaties, met ruimte voor het uiten van meningen en emoties. Door hun aanwezigheid proeven ze welke sfeer er hangt en wanneer er iets verandert in die sfeer. Pas wanneer de situatie escaleert, schalen zij op en doen zij hun helmen op en schilden voor.³⁷⁴ Er is hier niet direct sprake van een andere groep; eerder wordt gesproken over een nieuwe werkvorm uitgevoerd door de ME.

6.5 Uitvoering en evaluatie

Nadat een aantal geweldsincidenten in 2006 om grootschalig politieoptreden vraagt, wordt er kritiek geuit op het ME-optreden. Waar burgers verontwaardigd en geschrokken reageren, geeft de Nationale ombudsman aan bezorgd te zijn over de professionaliteit van de ME.³⁷⁵ Bovendien was het basisconcept van de ME-organisatie destijds al ruim twintig jaar niet herzien. Dit leidde tot het onderzoek van Adang et al. (2009), waarin zij een verkenning doen naar de achtergronden en mogelijke verklaringen voor het destijds grote aantal incidenten rond grootschalig politieoptreden naar aanleiding van ordeproblemen. Op basis van dit onderzoek zijn vier strategische basisprincipes geformuleerd waarop de ME zijn werkwijze vorm kan geven. Deze moesten verheldering bieden aan de manier van politieoptreden. Tezamen leidde dit tot een 'Heroriëntatie ME', die in 2013 van start is gegaan. De basisprincipes zijn als volgt.³⁷⁶

Inschatting/informatie

De gehanteerde politie-inzet moet passen en moet gebaseerd zijn op de profielen van de betrokken (sub)groepen.

Communicatie

Zowel met burgers als het bevoegde gezag communiceren om potentiële conflictsituaties te voorkomen.

Faciliteren binnen grenzen

De politie-inzet moet rekening houden met intenties en doelen van betrokkenen en moet deze faciliteren. Indien grenzen in gedrag worden overschreden, moet duidelijk worden gemaakt wat hier de reden van is.

³⁷⁴ Timmer et al., 2022.

³⁷⁵ Hekkens, 2018.

³⁷⁶ Adang et al., 2009.

Differentiatie

Onderscheid maken tussen groepen/individuen die een bedreiging zijn voor de openbare orde en zij die dat niet zijn. Dit dient als uitgangspunt bij elke stap in het proces van politie-inzet.

De ME is vooral gericht op de de-escalerende flexibele aanpak, waarbij opschaling naar uiterste geweldsmiddelen als laatste optie worden gezien. Hierin schuilt echter ook de complexiteit van het werk.³⁷⁷ Volgens artikel 11 van de Nederlandse Grondwet hebben alle burgers het recht op onaantastbaarheid van hun lichaam, tenzij een eventuele inbreuk bij wet is geregeld.³⁷⁸ Een uitzondering op dat grondrecht is dat politieambtenaren conform artikel 7 lid 1 van de Politiewet 2012 bevoegd zijn om geweld tegen burgers te gebruiken. Het geweld moet wel wettig zijn, in verhouding staan tot het beoogde doel en redelijk en gematigd zijn.³⁷⁹ ME-optreden wordt achteraf altijd intern geëvalueerd, en waarvan de opgedane kritiekpunten worden meegenomen in trainingen.³⁸⁰ Uit onderzoek van de Politieacademie uit 2022 blijkt echter dat er vooralsnog te weinig lessen worden getrokken uit situaties waar geweld is gebruikt.³⁸¹ In 2019 is er een wijziging geweest in de procedure van het melden, registreren en beoordelen van geweld; de Stelselherziening tranche I. Hierbij werd de nadruk gelegd op het willen leren van geweldsaanwending, om eventueel geweldsgebruik door de politie te professionaliseren en verbeteren. Het accent van deze herziening ligt echter voornamelijk op het verantwoorden van het geweld in plaats van op het leren van geweldssituaties. Daarbij concluderen de onderzoekers dat de nieuwe wijzen van melden, registreren en beoordelen van politiegeweld nog niet goed functioneren voor geweldsgebruik in een grootschaliger verband. Er is daardoor onvoldoende zicht op geweldsgebruik door de ME.³⁸²

Veldwaarneming: Pro-Palestijns protest op de VU-campus

Deze veldwaarneming is opgetekend vanuit het perspectief van een onderzoeker. Zoals op meer Nederlandse en ook buitenlandse universiteiten voeren in het voorjaar van 2024 demonstranten actie op de campus van de Vrije Universiteit Amsterdam (VU) tegen de oorlog in Gaza en tegen de samenwerking met Israëlische universiteiten die banden hebben met de krijgsmacht aldaar. Zo is er ook een actiekampement op het middenterrein van de VU-campus. De VU gedooft het kampement gedurende negen dagen. Het College van Bestuur staat de demonstranten evenwel niet toe om actie te voeren in de gebouwen van de VU. Maar na verloop van dagen houden de demonstranten zich niet meer aan de aanwijzingen van de VU. Zij maken onder meer te veel lawaai en verstoren de gewone gang van zaken van de onderwijsinstelling. Het VU-be-

³⁷⁷ Koetsier, 2022.

³⁷⁸ Grondwet, 1815.

³⁷⁹ Politiewet, 2012.

³⁸⁰ Politie, 2022.

³⁸¹ Adang & Mali, 2022.

³⁸² Politie.nl, z.d.

stuur besluit daarom dat het kampement en de demonstranten weg moeten, waarop het de demonstranten mededeelt dat zij moeten vertrekken. Omdat zij niet vertrekken, doet het VU-bestuur aangifte van ervredebreuk (138 Sr) en verzoekt de politie om de demonstranten te verwijderen.

Om de demonstranten buiten de gebouwen te houden, is sinds begin mei 2024 het aantal in- en uitgangen tot de VU-gebouwen beperkt, nadat er bij demonstraties en bezettingen op de Universiteit van Amsterdam in de binnenstad ongeregelde heden zijn geweest. Op de VU is ook meer personeel op de been om toezicht te houden op wie er binnenkomt. Zo moeten studenten soms hun studentenpas tonen bij binnenkomst, en VU-medewerkers hun medewerkerspas.

Dinsdagmiddag 11 juni wil de onderzoeker de hoofdingang aan de voorzijde van het hoofdgebouw van de VU binnengaan. Daar lopen een paar deels gemaskerde demonstranten bij de draaideuren. Op het moment dat de onderzoeker via de draaideur nog net binnenkomt, komt die deur met een klap tot stilstand. Achter zich ziet de onderzoeker een groep demonstranten deels met tenten in hun handen buiten voor de gesloten draaideur staan. Zij hebben kennelijk geprobeerd toch naar binnen te komen. Maar op afstand worden draaideuren afgesloten om hun binnenkomst te voorkomen. Daarmee ontstaat er een situatie die een aantal uren voortduurt. De demonstranten bezetten met hun tentjes het bordes voor de hoofdingang van de VU. Niemand mag het hoofdgebouw meer in. Het gebouw verlaten kan nog maar mondjesmaat en alleen onder begeleiding door de achteruitgang. De onderzoeker krijgt de tip om snel naar huis te gaan, omdat de VU in lockdown zal gaan en de ME in aantocht is om de campus te gaan ontruimen. Maar de onderzoeker blijft juist, om de gang van zaken te kunnen observeren.

Al die hele middag is er een aantal politieagenten op en rond de campus aanwezig. Zij zijn veelvuldig in gesprek met de demonstranten. Dat verloopt allemaal in goede sfeer. Deze agenten maken deel uit van het ME-onderdeel 'Handhaven netwerken' dat eerder het Vredesdetachement heette – de 'praatpolitie' genoemd in de wandelgangen. Er lopen enkele leidinggevende politieambtenaren in het VU-hoofdgebouw om vanaf de tweede etage beter overzicht te kunnen krijgen op de situatie.

Langzamerhand verschijnen er een paar reguliere politiebusjes in de buurt van het VU-hoofdgebouw. De agenten uit die busjes houden zich afzijdig van de demonstratie. De praatpolitie blijft bij en tussen de demonstranten. Als zij de voorgevel beklimmen om daar een spandoek en een Palestijnse vlag op te hangen, proberen de agenten hen dat uit het hoofd te praten. Maar zij grijpen niet in als de demonstranten toch naar het balkon van de eerste etage klauteren. Ook grijpen zij niet in als de demonstranten met krijtverf leuzen op de ramen van de hoofdingang kalken. Daarna arriveert de ME om de hoek, eerst net buiten het zicht van de demonstranten. Ondertussen vertrekken er geleidelijk aan steeds meer demonstranten. Ook de leiders van de demonstratie, herkenbaar aan hun hesje en megafoon, verdwijnen gaandeweg uit beeld.

Als de stoet van vijf of meer ME-busjes – en dus zeker 35 ME'ers – compleet is, laten die zich ook iets meer zien. Dat is het teken dat de ontruiming op handen is. Waarschijnlijk bespreken de agenten van de praatpolitie dat ook met de demonstranten. Die

formeren zich op enig moment tot een stoetje en vertrekken zingend en spandoeken meevoerende richting het nabijgelegen station Amsterdam-Zuid en daarna naar het centrum van de stad. De ME is niet uit de bussen geweest en het protest is vreedzaam verlopen en beëindigd. VU-personeel gaat meteen aan de slag om achtergelaten troep op het binnenterrein van de campus op te ruimen, de bekladdingen van de ramen te wassen en om de achtergelaten tenten weg te gooien.

6.6 ME-inzet, ME-uitrusting, toegepast geweld, verzet en impact

In deze paragraaf geven we een beeld van de ME-inzet bij demonstraties en van de uitrusting van ME'ers. Ook gaan we in op het geweld en het verzet tijdens demonstraties. We besluiten met de impact van de inzetten op de ME'ers. We baseren ons op de informatie uit de survey onder ME'ers en de interviews.

6.6.1 Inzet

In deze paragraaf gaan we in op de verschillende aspecten van ME-inzetten bij demonstraties. Daarbij moeten wij aanmerken dat tijdens de interviews bleek dat ME'ers niet steeds heel strak onderscheid maakten tussen optreden bij demonstraties en bij voetbalwedstrijden, waardoor dit wellicht een vertekend beeld kan opleveren. Steeds presenteren wij eerst de resultaten van de vragenlijst en daarna van de interviews.

Ruim tweederde van de respondenten (68%) vindt dat de ME – gezien de veranderde aard van demonstraties – anders moet gaan werken als het gaat om de voorbereidingen op inzetten. Ongeveer 460 respondenten hebben een open vraag hierover beantwoord. Ruim 18% vindt dat er meer geïnvesteerd moet worden in de informatiepositie. Dat wil zeggen dat men wil dat de politie vooraf actiever op zoek gaat naar informatie over groepen die willen gaan demonstreren, over hun voorbereidingen, over hun aantallen en over hun intenties. 16% van de respondenten ziet graag verandering in de uitrusting, bewapening en geweldsmiddelen die de ME tot zijn beschikking heeft. 12% van de respondenten vindt niet zozeer dat de ME anders moet gaan werken in de voorbereiding, maar legt de verantwoordelijkheid meer bij de driehoek: daar moeten duidelijkere afspraken worden gemaakt, duidelijkere grenzen worden gesteld en moet duidelijker worden gecommuniceerd. Eenzelfde percentage (12%) stelt dat er nieuwe of andere tactieken en werkwijzen moeten worden opgesteld. Denk bijvoorbeeld aan meer dynamisch werken of hit-en-run acties. Ongeveer 7% van de respondenten ziet graag dat er niet alleen sneller, maar ook harder wordt opgetreden door de ME. Andere suggesties die worden gedaan, zijn:

- het uitwerken van scenario's;
- snellere besluitvorming binnen de driehoek;
- het beter hanteren van de basisprincipes;
- het verhogen van de paraatheid;
- de training anders inrichten;
- capaciteit vergroten;

- meer leren van eerdere inzetten;
- meer investeren in contact met de demonstrant;
- eerder opschalen.

Het algemene beeld dat oprijst uit de survey is goed te herkennen in de interviews met ME'ers. De ervaringen tijdens de coronatijd zitten bij de meeste ME-respondenten nog vers in het geheugen. Een groep uitvoerende ME'ers is het onderling roerend eens met de woorden van één van hen:

'Wat vooral opvalt is dat er steeds extremer geweld wordt gebruikt. Coronarellen op Museumplein. In IJmuiden hebben we een "defend-groep" gehad. De mate waarin zij georganiseerd zijn en geweld gebruiken tegen de politie... Zij leken bijna beter georganiseerd dan de politie. Het geweld is zeker toegenomen sinds corona.' (ME'er tijdens groepsinterview)

Een andere uitvoerende voegt daaraan toe:

'Meer geweld zie je ook bij voetbalhooligans. Maar voor hen is het "traditie". Zij doen geen aangifte tegen ons. Zij beginnen, wij reageren; als je dan klappen krijgt heb je het er zelf naar gemaakt. Vrij primitief. Maar bij demo's wordt vaker aangifte gedaan als de politie geweld heeft gebruikt. Dat stapelt zich op en zorgt bij collega's wel voor terughoudendheid.'

Veel uitvoerende respondenten vinden dat het op dit soort punten moet komen van bovenaf.

'Wij hebben sterke commandanten, ook in de lijn naar boven. Daar zit het 'm niet in. Ik ervaar het probleem echt vanuit bestuur, draaikonten. Die zijn niet duidelijk in de boodschap van: wat gaan we doen? Maar wat roepen en dan weer wat anders doen. Als zij een opdracht uitzetten, dan gaan wij die uitvoeren. Maar dan moet je wel helder zijn, en daar ontbreekt het vaak aan.' (ME'er tijdens groepsinterview)

Ook een compagniescommandant constateert dat er grote verschillen zitten tussen de diverse gemeenten in de kennis en het inzicht wat betreft openbare orde en in het bijzonder de aansturing van de politie daarin. Dikwijls heeft men in kleinere gemeenten daarmee weinig tot geen ervaring en heeft de burgemeester daarnaast niet veel en/of weinig deskundige adviseurs. Dat kan leiden tot een gebrek aan consistentie in beleid, en in minder doordacht en soms zelfs wispelturige besluitvorming en aansturing van de politie. Tijdens de grootschalige boerenprotesten in Oost-Nederland medio 2022 reden – volgens onze observaties – de trekkers van oost naar west door vele gemeenten. De politie werd toen geconfronteerd met grote verschillen in beleid- en besluitvorming in de gemeenten langs de snelweg A1, waar de boeren langs optrokken richting Den Haag. In die dagen bedacht men 'opwaarts mandateren' van de beslisbevoegdhe-

den. Dat houdt in dat de betrokken burgemeesters op basis van de vooraf beschikbare informatie en de afwegingen die daaruit kunnen voortvloeien de beleidslijn van tevoren gezamenlijk vaststellen hoe te gaan opereren. Deze lijn dragen zij dan bijvoorbeeld van kleinere gemeenten over aan de regioburgemeester of aan de burgemeester die de veiligheidsregio voorziet.

‘Dat [opwaarts mandateren] helpt wel in je optreden. Mooi dat je dan eenduidigheid krijgt. Als je dat zo kan organiseren, meteen doen. Dan nog in het moment als het even spannend wordt, dan wordt het opeens anders. Dan kan het ingewikkeld uitleggen worden aan gemeenteraden.’ (compagniecommandant tijdens groepsinterview)

Daarnaast zou het volgens verscheidene uitvoerende ME'ers goed zijn als politie en openbaar bestuur ook zouden uitleggen waarom de burgemeester welke beslissingen neemt en waarom de politie deze op een bepaalde manier uitvoert. Zie ook onderstaande quote hierover:

‘Het valt op hoe slecht de politie eigenlijk met het publiek communiceert over wat wij gaan doen en welke kant ze op moeten. Dat kan velen malen beter. Het blijven gewoon mensen met een bepaald doel. Wees duidelijk waar je ze naartoe moet hebben. Vaak weten wij dat wel, maar zij niet. Met voetbalwedstrijden idem dito. Nooit een tolk bij buitenlandse spelen om te vertellen wat de bedoeling is. Is het dan eerlijk spel? Kun je je afvragen.’ (ME'er tijdens groepsinterview)

Ook een respondentengroep met zowel groeps- als sectie- en pelotonscommandanten beaamt dat er op het punt sturing en (externe) communicatie het nodige te verbeteren valt.

‘Ik denk dat we best wel transparanter mogen zijn waar we intern mee worstelen. Iedereen wil dat we daar allemaal strak op een lijn zitten. Wij kunnen transparanter zijn dat we zoekende zijn hoe we met dit polariserende landschap om moeten gaan. Daarover communiceren. Wat is leuk om te vertellen over ME? Als je een cameraploeg zou meenemen. Het spannendste wat zij kunnen vragen is: Nou wat heb je op je brood? Een van onze PC's heeft een presentatie gegeven over de ME voor de veiligheidspartners. Zij hebben een beeld van de ME, als die komt dan is het ellende. Dat willen wij ontkrachten. Wij zijn gewoon wijkagenten en kunnen heel goed praten.’ (compagniecommandant tijdens groepsinterview)

Ook aan de communicatie met de eigen mensen is het een en ander te verbeteren, zo blijkt uit een interview met pelotons- en compagniecommandanten.

‘De richting die wij hebben gekozen is bij de briefing zo veel mogelijk uitleg geven die zo dicht mogelijk op het besluitvormingsproces zit. Waarom is er gekozen voor dit model, waarom mogen ze de snelweg op en slepen wij ze later weg? Uitleggen dat we

uitvoeringsorganisatie zijn en dat beleidsbeslissingen ergens anders worden genomen. Contact opnemen met oefendagen van de opleiding. Je mensen worden zo opgeleid dat als de opdracht niet helder is of het bevalt je niet, dan neem je het niet aan. Zo werkt dat in de praktijk niet. Wordt wel van ME verwacht dat de opdracht vanuit HOHA [hoofd ordehandhaving] helder is. Er is vrijheid voor de PC hoe je dat moet invullen. Daar zijn we wel mee bezig. HOHA's en PC brengen we bij elkaar.' (pelotonscommandant tijdens groepsinterview)

Als alternatief voor klassiek op linie charges uitvoeren om ordeverstoorers te verdrijven, spreken sommige uitvoerende ME'ers over het zogeheten dynamisch werken. Een groep uitvoerende ME'ers legt uit hoe dat werkt:

'Groepen relschoppers moet je in beweging houden. Als je stilstaat ben je een doelwit. Zij staan dan in een hoekje een bom aan te steken. Daar hebben ze dan tijd voor omdat we stilstaan. Sommige doelgroepen zijn angsthazen en dan is het operatie stofwolk [rennen].' (ME'er tijdens groepsinterview)

Over het vernieuwen van de ME leven wel meer ideeën. In een interview met pelotons- en compagniecommandanten noemen de respondenten verschillende opties.

'Paraatheid 2.0 moet niet zitten in de uitrusting, maar in de opleiding en training. Dat heeft verschillende kanten. ME'ers moeten kunnen dealen met ernstig geweld, maar zij moeten ook in staat zijn om flexibeler op te treden. Daar is meer onderzoek voor nodig.' (pelotonscommandant tijdens groepsinterview)

In deze groep respondenten oppert men ook dat het te overwegen is niet te kiezen voor meer maar voor minder bewapening, minder paarden en honden, geen lange wapenstok, wellicht ook schilden.

'Dan moet je veel meer gaan trainen op concepten om kleine groepjes binnen een demo eruit te kunnen halen. Dan krijg je ook andere beeldvorming van demonstraties. Daar zou mijn wens liggen.' (ME'er tijdens groepsinterview)

Het concept flex-ME bestaat alweer aardig wat jaren. Maar menig ME-respondent vindt dat dit concept veel te weinig wordt benut, omdat de burgemeester het concept flex-ME eigenlijk niet kent en dan volgens veel ME-respondenten denkt: *'Nu al ME erin? Nee, dat wil ik nog niet.'* Ook binnen de politiegeleiders kan het moeite kosten om mensen te porren voor het concept flex-ME. Zo blijkt uit een groepsinterview met zowel groeps-, als sectie- en pelotonscommandanten:

'Ik merk dat ik veel moeite moet doen om collega's in beweging te krijgen om contact te maken met burgers. Dat zit er niet echt in bij de ME. Dat moet je vaak zelf initiëren. Tenzij je wat langer op eenzelfde plek staat en je dan praatjes begint te maken. Denk

toch dat het wij-versus-zij-concept heerst. Ondanks dat het geen vijand is, is dat gevoel er wel. Afstand willen houden.’ (groepscommandant tijdens groepsinterview)

‘Ik heb de mazzel dat ik een aantal wijkagenten in mijn groep heb. En: een duidelijke opdracht meegeven helpt ook.’ (pelotonscommandant tijdens groepsinterview)

Er komt bij een inzet ook wel meer bij kijken:

‘Er zijn ook wel dingen waarover wij bij de uitvraag naar ME-bijstand beter over na kunnen denken. Het is bijvoorbeeld slimmer om te zorgen dat je mensen hebt die de streektaal een beetje spreken. Naar mijn ervaring werkt dat beter dan traangas.’ (groepscommandant tijdens groepsinterview)

Een onderwerp dat ook binnen de politie speelt, is dat sommige agenten er moeite mee hebben om op te treden tegen een demonstratie van een groepering waar zij het persoonlijk mee eens zijn. Zo zegt een ME’er in een groepsinterview met groeps-, sectie- en pelotonscommandanten:

‘Ik heb wel collega’s gehad die bij koranverbrandingen zeiden dat ze daar niet bij wilden zijn. Goed dat een collega dat aangeeft. Ook wij zijn verschillende mensen die verschillend naar de wereld kijken. Heb hier ook gesprekken over aan de koffietafel.’ (groepscommandant tijdens groepsinterview)

‘Na een demonstratieve koranverbranding is een van onze ME’ers door zijn eigen familie bedreigd, omdat hij daarbij was en mee heeft helpen voorkomen dat de boekverbrander werd aangevallen. Daar heeft hij tot op de dag van vandaag nog last van.’ (sectiecommandant tijdens groepsinterview)

Nuance aanbrengen is van belang, zo geven respondenten aan:

‘Wij gingen in coronatijd in de woorden van sommigen op een gegeven moment “wap-pies slaan”, werd er gezegd. Ik heb toen iedereen bij mekaar geroepen: Ja, er staan wellicht bijzondere individuen op het veld, maar ook dit zijn mensen die hard geraakt worden door de pandemie. Nuance aanbrengen en duidelijk maken dat wij daar niet alleen maar masketels van het veld gingen slaan. Het is aan ons om daar de nuance in aan te brengen.’ (sectiecommandant tijdens groepsinterview)

‘Ik denk dat je goed onderscheid moet maken tussen mensen die ergens voor demonstreren en een belang verdedigen, en mensen die uit zijn op rellen.’ (compagniescommandant tijdens groepsinterview)

Tot slot betreft een relatief nieuw fenomeen het zogeheten ‘doxing’. Dat vindt plaats als bijvoorbeeld demonstranten foto’s nemen van agenten en die online plaatsen met een oproep aan anderen om uit te zoeken wie die agent is, waar zij of hij woont. Conse-

quantities kunnen zijn dat vreemden zich bewegen in de persoonlijke leef sfeer van de betrokken agent tot en met bedreigingen aan toe.

‘Collega’s onderling hebben het daar veel over. We zien dat vertrouwen in justitie soms weg is, want nu zijn we gedoxt en nu hebben we een dader maar vervolgens doen we niks, gebeurt er niks. Wanneer is doxen voorbij? We gaan een aantal protocollen lopen op het moment dat er gedoxt wordt. Maar vraag me af of die protocollen aansluiten bij de behoefte van de collega’s. Zit ook een component aan vast wat vanuit de lijn opgepakt moet worden: zorg voor collega. Soms merk je dat een aantal collega’s er moeite mee hebben hoe de organisatie en justitie daar mee omgaat.’ (compagniecommandant tijdens groepsinterview)

De politie-eenheden rond de grote steden, waar altijd al veel demonstraties plaatsvinden, hebben de laatste jaren een forse toename gezien van het aantal demonstraties. Die aantallen zijn ook na de coronapandemie hoog gebleven. De grote steden kennen verscheidene demonstraties per dag. Dat vergt veel van de politie en van het openbaar bestuur. Het is daarom belangrijk dat vooral de burgemeester goede en goed onderbouwde adviezen krijgt. De politie bereidt die adviezen voor, onder meer in de vorm van scenario’s die men uitwerkt in de samenstelling van de zogeheten sub-driehoek, dus niet met de wettelijk bepaalde hoofdrolspelers in de driehoek, maar een of twee niveaus daaronder. De Wet openbare manifestaties maakt namelijk ook deel uit van de opleiding tot basisteamchef. Kortom: velen kunnen met dit bijltje hakken. De politie heeft ten behoeve van de goede voorbereiding zoveel en zo goed als mogelijk contact met de organisaties en personen die die demonstraties organiseren. Ook hebben zij dagelijks contact met medewerkers van de gemeente om informatie uit te wisselen. Uiteraard proberen zij daarbij informatiegestuurd te werk te gaan, maar omdat steeds meer groepen en organisaties hun demonstraties niet aanmelden bij de gemeente en zij ook niemand van de politie of de gemeente te woord willen staan, kan dat lastig worden. Een CCB-medewerker van een van de grote steden zegt daarover:

‘Soms is er geen informatie en dan kun je adviseren om helemaal geen politie in te zetten, maar dat risico kun je niet lopen. Niet voor de burger die er woont, werkt en leeft, maar ook niet voor de demonstrant. Je weet ook niet wat de beslissing van het bestuur wordt, uiteindelijk neemt de burgemeester dan bijvoorbeeld een beslissing om de demo te verplaatsen of iets dergelijks. Maar we moeten hoe dan ook het personeel wel hebben ingepland. Hoeveel personeel je daar dan voor gaan optrommelen? Dat doe je dan op basis van onderbuikgevoel of eerdere ervaringen. Doorgaans hebben wij wel ongeveer een sectie ME [ongeveer 24 ME’ers] in dienst of op piket.’

Vergelijkbare geluiden klonken ook uit de monden van CCB-medewerkers van andere eenheden.

Op de vraag of wat betreft demonstraties, de organisatoren en hun intenties de informatiepositie van de politie voldoende is, zegt een CCB-medewerker:

'Er is nog niet veel jurisprudentie hiervoor te werken met OSINT. Als er info is, willen we daar wel graag bij, maar dat kan en mag (nog) niet altijd. (...) Wij hoeven er niet zozeer bevoegdheden bij, maar het zou fijn zijn als duidelijk wordt waar de grenzen liggen. De burger heeft natuurlijk recht op privacy. Tegelijkertijd willen wij als politie en bestuur wel zo veel mogelijk reguleren. Dat is de veiligheidsparadox.'

De teamchef van een ander team CCB vertolkt een inzicht dat vaker hoorbaar is, namelijk dat zowel politieorganisatie als openbaar bestuur de basispolitiezorg (BPZ) en de ME te veel als van elkaar losstaande entiteiten zien, behandelen en gebruiken. ME'ers zijn gewone politie. Als ME'er kunnen zij ook gewoon politiewerk doen als dat nodig is. Buiten de momenten dat dat nodig is, hoeven zij niet uitsluitend de vechtpolitie te zijn.

'De individuele ME'er kan ook met een individuele demonstrant in gesprek. Wat je nu nog wel eens ziet, ook bij bevoegd gezag: ME, blijf maar even uit beeld. We sturen de BPZ wel. Het beeld is dan kennelijk: zodra de ME-bus komt wordt het bal. Houd het bij één sturingslijn. ME'ers zijn gewone politiemensen, zoals wijkagenten. Als je hun competenties kent als commandant, dan kan je die ook op maat inzetten. Als het vizier van de ME-helm dicht is, is dat niet het moment om te praten. Maar zodra het veilig is om dat weer open te zetten, dan kan je weer in verbinding gaan.'

Deze zelfde teamchef CCB vindt mede daarom ook dat er veel meer politiemensen ME-opgeleid moeten zijn. Dan is er meer capaciteit beschikbaar als het nodig is, én doen ook meer mensen daar ervaring in op. Dan is het nog één stap om beide denk- en werkwijzen te combineren in inzetten en in de aansturing tijdens concrete inzetten. Politieleidinggevendenden uit allerlei geledingen constateren dat het vooral buiten de grote steden nogal eens voorkomt dat doelgroepen mobiel zijn en al demonstrerend van de ene gemeente door de andere naar de volgende rijden. Het bevoegde gezag van die achtereenvolgende gemeenten zit niet altijd op één lijn, maar er is wel één ME die die demonstratie begeleidt. Elke burgemeester maakt haar of zijn eigen afweging, ook met in het achterhoofd: 'Hoe leg ik het uit aan de gemeenteraad?' In minstens één regionale eenheid is daarvoor het zogeheten 'opwaarts mandateren' bedacht. De politiechef van de eenheid waar een demonstratie zich door minstens zes gemeenten zou gaan verplaatsen verwoordt dit 'opwaarts mandateren' als volgt:

'In onze eenheid hebben de voorzitters van de veiligheidsregio's³⁸³ als vertegenwoordiging van het districtelijke veiligheidsteam toen zitting genomen in het regionale veiligheidsteam. Zij hebben hun beleid afgestemd met de gemeentelijke driehoeken in hun district. Als de demonstratie over een districtsgrens heen zou gaan, schoof het gezag meer naar het volgende districtelijke veiligheidsoverleg.'

383 De burgemeester van de grootste gemeente in een veiligheidsregio is de voorzitter. De gebieden van de 25 veiligheidsregio's vallen samen met de politiedistricten.

De geïnterviewde politiechefs van de regionale politie-eenheden benaderen de materie van politieoptreden bij demonstraties vanuit de breedte, maar ook vanuit de gelaagdheid van hun taak als chef van een eenheid. Zij maken ook deel uit van de driehoek burgemeester, hoofdofficier van justitie en politiechef in het beleidscentrum die verantwoordelijk is voor de gehele operatie. De politiechefs geven er allen blijk van zich bewust te zijn van het feit dat de overheid in het algemeen heeft ingeboet aan vertrouwen en dat de politieorganisatie en in het bijzonder de uitvoerende politiemensen de eerste en meest zichtbare vertegenwoordigers zijn van die overheid. Die agenten worden daar in allerlei omstandigheden herhaaldelijk mee geconfronteerd.

Wat betreft het politiewerk rond demonstraties benadrukken de politiechefs in de interviews het belang van een goede voorbereiding, vroegtijdige aanwezigheid, contact met de demonstranten, goede bejegening van de demonstranten en goede uitleg aan de medewerkers in een heldere *commander's intent*.

Een van de geïnterviewde politiechefs kaart een onderwerp aan dat relevant is voor zowel de preparatie als voor de sturing van politieoptreden bij demonstraties: de informatie van het TOOI. Meer en meer organisaties denken volgens deze politiechef dat zij hun demonstratieplannen beter niet kunnen aanmelden. Zij menen dat zij dan beperkingen opgelegd krijgen. Dat is doorgaans echter niet het geval. Maar doordat demonstraties vaker niet worden aangemeld, is de voorinformatie geringer en ook pas later beschikbaar. Dat maakt goede preparatie moeilijk en ook bestuurlijk tast men dan meer in het duister. Daarmee kan het ook lastig worden om de demonstranten goed te faciliteren, bijvoorbeeld met wegafzettingen en begeleiding. Daarnaast komt het dan juist meer aan op het verwerven, verwerken, bewerken en verstrekken van open-bronneninformatie. Daarvoor heeft ook niet elke politie-eenheid voldoende capaciteit en kwaliteit. Ook schatten medewerkers en bestuurders van gemeenten de informatie van TOOI niet altijd goed op waarde.

Nieuwe wetgeving voor de verbetering van de informatiepositie van de politie op dit vlak staat niet boven aan de wensenlijst van de politiechefs. Een van hen zegt bijvoorbeeld:

'Politieagenten zijn doeners en hebben een hekel aan administratie. Wij snijden ons in de vingers door dingen niet (goed) vast te leggen. Dat wordt nu wel gemakkelijker sinds de invoering van de smartphone voor elke agent, met aansluiting op de politie-systemen. Veel info hebben wij eigenlijk wel, maar staat niet (goed) in het systeem.'

Een andere politiechef merkt op:

'Met experimenten hebben we gemerkt dat jonge ICT'ers ons echt verder brengen met informatie. Als het daar om gaat: liever zo'n wizkid dan een blik agenten. Zij laten zien waar het zit en binnen de regels van de wet. Daarna vroegtijdig acteren op wat je ziet gebeuren. Bijvoorbeeld: contact maken en een gesprek beginnen. Wie zijn die mensen? Wat willen zij bereiken, en hoe?'

Een andere politiechef pleit wel voor een betere wettelijke basis voor het vergaren van informatie ten behoeve van de handhaving van de openbare orde. Naast dat demonstrantengroepen zich vaak niet aanmelden, zitten zij ook vooral online en in chats en zijn ze minder zichtbaar en minder voorspelbaar. Die onzekerheid door minder goede informatie kan zich vertalen naar de behoefte bij het openbaar bestuur en ook misschien bij de ME om in een robuustere vorm te verschijnen dan wellicht nodig is. Een van de geïnterviewde politiechefs brengt een welkome relativering aan met betrekking tot interne en externe communicatie en beeldvorming:

‘Demonstraties die uit de hand lopen zijn er maar heel weinig [naar recente schatting – van de Inspectie Justitie en Veiligheid – 3%]. Maar die zijn wel heel bepalend voor het beeld. Wij moeten er zelf ook altijd wel alert erop zijn als we iets naar buiten brengen over demonstraties. Dan gaat het al gauw over relschoppers of over incidenten. Wij moeten in de beeldvorming en ons taalgebruik wel voorzichtig zijn.’

Weer een andere politiechef zegt daarover:

‘De trend lijkt te zijn: hoe zorgen wij er als demonstranten voor dat wij maximaal aandacht krijgen door altijd ook het optreden (van de politie) aan de orde te stellen. Daarnaast lijkt men zich ook af te vragen welke strafbare feiten gepleegd “mogen” worden binnen het kader van het demonstratierecht, of die althans niet op voorhand te veel aan banden worden gelegd. Het lijkt dan alsof de politie tegenover de demonstranten komt te staan.’

In dat verband merkt een van de politiechefs op dat het daarom van groot belang is om als politie ‘bondgenootschappen’ in de samenleving te maken. Dan gaat het om contact maken en onderhouden met allerlei sectoren, organisaties en bewegingen in de samenleving. Dat moet je voortdurend doen, vindt deze politiechef, zodat je daar onder meer bij demonstraties concreet op die kennis en kennissen kunt terugvallen. Deze politiechef noemt als voorbeeld hoe de politie Noord-Holland contact heeft opgebouwd met onder meer Greenpeace en er tijdens de grote demonstratie in 2023 voortdurend goed contact was en de ME niet heeft hoeven ingrijpen.

De meeste burgemeesters kunnen voldoende uit de voeten met de bestaande wet- en regelgeving. Enkele burgemeesters vinden echter dat het demonstratierecht is of wordt uitgehold en dat herziening nodig is, bijvoorbeeld om de politie meer bevoegdheden te geven om inlichtingen te kunnen verzamelen. Dat komt dan vooral doordat groepen en organisaties hun demonstraties niet aanmelden met als kennelijk doel om het bestuur en de politie te verrassen. Volgens deze burgemeesters lijken de organiserende groepen te denken dat bestuur en politie de aanmelding van een demonstratie vooral willen gebruiken om te beperken of om de demonstratie eventueel te kunnen afgeleiden. Een van hen zegt:

‘Het demonstratierecht is uitgewoond en daardoor onstuurbaar geworden. Demonstratierecht is een soort heilig recht geworden. Regulerende bevoegdheden van het bestuur zijn er niet om terug te dringen, maar juist om demonstraties beter tot hun recht te laten komen. Niet in contact komen met organisatoren, het maakt het heel moeilijk omdat daar dan geen afspraken mee te maken zijn.’

Een andere burgemeester merkt op dat in deze tijd van enorme mobiliteit, van beschikbaarheid van informatie en vele verschillende vormen van communicatie in de samenleving alle lagen van bestuur ook met elkaar moeten communiceren en samenwerken en informatie met elkaar moeten delen. Daar is nog veel in te verbeteren. Een burgemeester vindt het ook niet nodig om meer wettelijke bevoegdheden te krijgen. Deze burgemeester probeert juist om verschillende bevoegdheden vanuit verschillende wet- en regelgeving met elkaar te combineren. Zo geeft de zogeheten Voetbalwet veel mogelijkheden om personen die op diverse fronten voor problemen zorgen preventief beperkingen op te leggen ter handhaving van de openbare orde. Deze burgemeester heeft bijvoorbeeld ook al particuliere beveiligers ingezet om laagdrempelig contact te maken met groepen die mogelijk de openbare orde zouden willen verstoren. Deze beveiligers kenden deze groepen namelijk van de uitgaansgelegenheden waar zij op andere momenten ook werken als beveiligers (‘uitsmijter’).

Weer een andere burgemeester is van mening dat te veel groepen demonstranten bewust de grenzen van de wet opzoeken of overtreden als ‘verdienmodel’. De confrontaties die dat oplevert met de politie leveren beeldvorming en aandacht op. De betreffende burgemeester vindt dat de overheden, dus bestuur en politie, zich hier te gemakkelijk toe laten uitlokken.

Een andere burgemeester heeft in een voorkomend geval de organisaties die een demonstratie wilden organiseren praktisch laten faciliteren. Er was in de betreffende gemeente een organisatie met weinig geld en mede daardoor een slechte geluidsinstallatie. Als mensen toespraken slecht kunnen horen, kan dat ervoor zorgen dat de menigte te dicht op elkaar gaat staan en te veel opdringt richting het podium. Dat kon voor een onveilige situatie zorgen. Daarom heeft de gemeente toen voorzien in een goede geluidsinstallatie. Dergelijke voorbeelden pleiten ervoor dat groepen en organisaties hun demonstratie tijdig bij de gemeente aanmelden.

Een andere burgemeester pleit ervoor om op gezette tijden het gesprek aan te gaan met vertegenwoordigers van groepen en organisaties die in de voorgaande periode hebben gedemonstreerd en ook in de voorliggende periode gaan demonstreren. Dat is goed om onderling begrip te kweken, te horen wat er leeft en waar op het vlak van beleid en optreden van te leren is. Dergelijke bijeenkomsten en ook geregelde contacten met groepen en organisaties afzonderlijk zijn goede gelegenheden om buiten het evenement om informatie uit te wisselen, uitleg te geven en contactgegevens uit te wisselen en te verversen. Deze burgemeester houdt een warm pleidooi voor goede opleiding en training, van iedereen, maar vooral ook van de Algemeen Commandanten van de politie, die de gehele operatie leiden vanuit de Staf Grootschalig en Bijzonder optreden.

Ook evaluatie van de sturing van de optredens als geheel vindt deze burgemeester heel belangrijk.

In de voorbije periode zijn naast de grotere gemeenten ook kleinere gemeenten geconfronteerd met soms ingrijpende gebeurtenissen rond demonstraties. De ervaring daarmee is dikwijls gering en de worsteling daarmee des te groter. Burgemeesters van kleinere gemeenten erkennen dat. Ook hieruit komt het belang naar voren om informatie en expertise met elkaar te delen én om naderhand goed te evalueren: niet alleen met de collega's in de regio, maar ook met de eigen bewoners en met betrokken organisaties.

6.6.2 Uitrusting

Bijna tweederde van de ME'ers (66%) in de survey vindt dat de ME – gezien de veranderde aard van demonstraties – een andere uitrusting moet hebben. 434 respondenten lichten toe waar zij kansen zien. 21% wil betere beschermingsmiddelen hebben, bijvoorbeeld betere gehoorbescherming, helmen of beschermstukken op het lichaam. Bijna 20% ziet liever een mobielere uitrusting. Hiermee bedoelen zij een pak dat zich kan aanpassen aan verschillende weersomstandigheden en dat meer flexibel met de drager meebeweegt. In mindere mate opperen de respondenten gezichtsbedekking of middelen voor specifieke groepen demonstranten. Denk daarbij aan materieel om passieve demonstranten mee te verplaatsen of middelen die bestand zijn tegen bijvoorbeeld landbouwvoertuigen.

Ook in de interviews betrekken de respondenten de vraag naar de ME-uitrusting vrij snel op de persoonlijke veiligheid en afscherming in verband met het risico op het eerder genoemde doxing.

'Wat je bij XR op de A12 veel hoorde, collega's gebruikten graag gezichtsbedekking. Alleen dat mocht daar niet, XR is namelijk gewelddoos. Merk wel dat daar frictie over ontstaat. Iedereen is daar wel bang voor. Als je als reguliere ME optreedt.' (ME'er tijdens groepsinterview)

In de interviews gaat het wat betreft de ME-uitrusting vaker om fysieke risico's en ongemak tijdens het werk.

'Als ik kijk naar de uitrusting, kan wel beter. Het pak, zeker met de temperaturen rondom 30 graden, hebben we echt bij de waterwerper gestaan om af te koelen om het vol te houden. Het pak ademt niet, vocht komt wel naar binnen: als het regent ben je zeiknat, als je zweet kan je je warmte niet kwijt. Lijkt me dat daar meer mogelijk moet zijn. Verder qua bescherming, je kan altijd betere stoffen gebruiken, maar het houdt wel een keer op. Het kan geen ridderharnas worden. We moeten ook accepteren dat we risico lopen, in principe hoort het er niet bij, maar we gaan wel ergens in omdat het geëscaleerd is. Vanuit de organisatie zo goed mogelijk voorbereid zijn. Beschermingsmiddelen gaan niet helpen om letsel te voorkomen. Daar moeten we geen won-

deren van verwachten. Meer in organisatie en bestuur dan ander schild.’ (ME’er tijdens groepsinterview)

Door het vele gebruik van explosieven tijdens ordeverstoringen is de gehoorbescherming van ME’ers een steeds belangrijker punt van aandacht. Menig agent heeft al onherstelbare gehoorbeschadiging opgelopen. De bestaande gehoorbescherming voor de ME is de zogenoemde ‘serenity set’.³⁸⁴

‘Het punt is een beetje met die sets dat lang gedacht werd dat ze enige bescherming boden, nu weten we dat er dieper onderzoek naar gedaan is. Daar komt binnenkort wat over naar buiten.

In Hedel ben ik met Oud en Nieuw PC geweest voor eenheid oost; 10 collega’s kwamen thuis te zitten met ernstige gehoorschade, zelfs lieden die de dienst moesten verlaten. Die liepen met serenity sets. Die zijn geknapt of gescheurd door de klap. We dachten – voor Oud en Nieuw met spoed iedereen daarvan te voorzien – enige bescherming te hebben. Blijkt dus niet zo te zijn. Of je moet ze op afstand houden of je moet echt in je auto stappen en wegwezen. Meer dan dat is er op dit moment niet aan opties. Paarden werken zeker niet met die explosieven. Honden gaan dat ook niet redden, het zal niet de eerste zijn die dat oppakt met z’n bek.’ (pelotonscommandant tijdens groepsinterview)

Over de voertuigen:

‘Wat voor politie wil je uitstralen. Wil je pantserauto’s of wil je benaderbaar zijn? Nu is het beter dan met dat traliwerk. ME-voertuigen hebben wel veel te lijden. Je kunt je afvragen of die wel voldoen als je kijkt naar het geweld dat momenteel gaande is. Ramen zijn kapot, beplating is kapot. Kapot is niet zo erg, maar hoe ziet het er aan de binnenkant uit?’ (compagniecommandant tijdens groepsinterview)

6.6.3 **Bewapening**

Ruim de helft van de respondenten (59%) vindt dat de ME – gezien de veranderde aard van de demonstraties – een andere bewapening moet hebben. Van de 316 respondenten die een toelichting geven op hun antwoord, pleit ruim 60% voor *less-lethal* bewapening in het algemeen.³⁸⁵ Er zijn ook respondenten die een specificatie geven. Ongeveer 7% van deze groep geeft aan een voorkeur te hebben voor rubberen kogels; eenzelfde percentage pleit voor *bean bags*. Dat is een 12 gauge kaliber projectiel met een zakje met kleine metalen korrels. Het zakje met kleine metalen korrels zet uit wanneer het is verschoten om zodoende een groter impactgebied te hebben en daarmee een harde

384 Een serenity set is een slimme gehoorbescherming die lawaai en harde geluiden aanzienlijk vermindert, zodat je veilig kunt werken in lawaaierige omgevingen.

385 Less than lethal weapons zijn geweldmiddelen die gebruikmaken van niet-penetrerende projectielen die bij juist gebruik onder de juiste omstandigheden in beginsel geen dodelijk letsel veroorzaken.

klap uit te delen.³⁸⁶ Een klein deel van de respondenten oppert dat de *less-lethal* wapens die de ME al heeft, vaker ingezet moeten worden, zoals traangas (2,9%), pepperspray (2,5%) en de taser (2,2%). Ongeveer 5% zegt behoefte te hebben aan afstandsbewapening in het algemeen, zodat demonstranten die stenen of vuurwerk gooien op voldoende afstand gehouden kunnen worden. Daarop volgt het percentage respondenten (4,8%) dat kansen ziet in markeermunitie; *paint balls* of een andere vorm van verf die eventuele relschoppers kan identificeren.³⁸⁷

Vergelijkbare behoeften aan aanvullende geweldsmiddelen en/of het beter en breder beschikbaar en inzetbaar maken van de bestaande geweldsmiddelen komen aan de orde in de interviews. Daarnaast uiten ME'ers relativeringen over geweldsmiddelen als oplossing.

'Je kan met nieuwe bewapening komen, maar het zit in de organisatie van de ME zelf, dus zoeken in opleiding en mindset.' (ME'er tijdens groepsinterview)

'Burgemeesters zijn vaak huiverig voor de inzet van traangas. Maak water sneller beschikbaar en beter verplaatsbaar. Het kan een optie zijn dat je die sneller pakt dan traangas of vuurwapengeweld. Op dit moment hebben we te weinig opties.' (compagniescommandant tijdens groepsinterview)

Een teamchef CCB vertelt dat de inzet van traangas te veel is weggezaakt bij de ME. Deze teamchef zegt daarover:

'Gebruik traangas leer je vooral op de Politieacademie. Voor de rest is het een formaliteit. We waren bij onze eerste inzet al in een paar minuten door de munitie heen. Wat is dan voldoende om mee te voeren? De traangasschutters zijn daardoor wel op scherp gesteld. Nu hebben we in elk voertuig ook die traangashandgranaten liggen.'

Burgemeesters hechten sterk aan hun bevoegdheid om toestemming te verlenen voor de inzet van CS-traangas en de waterwerper. Een van deze burgemeesters vindt echter dat de waardering van de waterwerper binnen de ME-bewapening herziening verdient. Deze burgemeester vindt de waterwerper een zeer geschikt middel om in te zetten tegen demonstraties die op het verkeerde moment op de verkeerde plek plaatsvinden of uit de hand (dreigen te) lopen. Maar dan moet de waterwerper alleen worden ingezet als 'regenbui' om mensen te stimuleren om te vertrekken. Niet met een harde straal.

386 Dit geweldsmiddel is ongeschikt gebleken om in te zetten tegen (individuele in) groepen in de handhaving van de openbare orde (Adang e.a. 2018; Timmer e.a. 2022).

387 Deze geweldsmiddelen zijn ongeschikt gebleken om in te zetten tegen (individuele in) groepen in de handhaving van de openbare orde (Adang e.a., 2018; Timmer e.a., 2022).

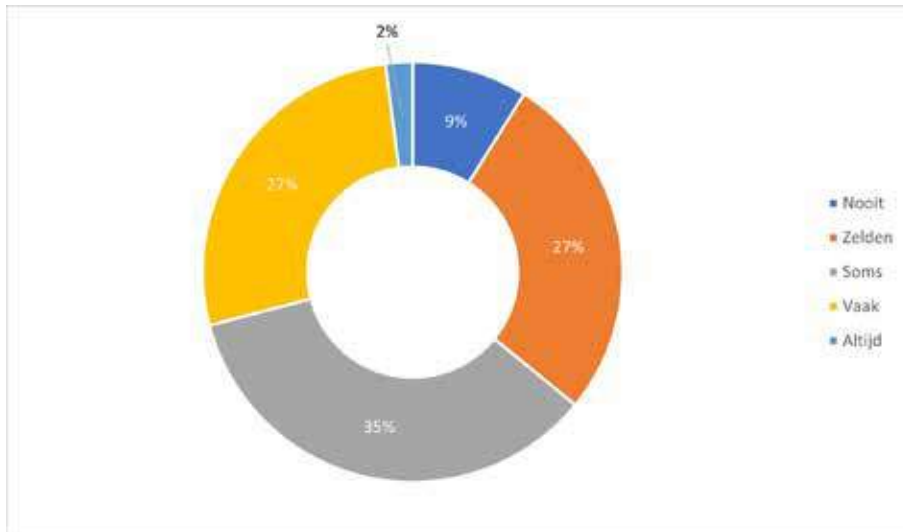
6.6.4 *Handelingsverlegenheid*

Handelingsverlegenheid betekent dat een professional niet de kennis, het inzicht en de vaardigheid heeft om adequaat en vakkundig met bepaalde situaties om te gaan. De achtergrond van handelingsverlegenheid kan gebrek aan opleiding en training zijn, maar ook onvoldoende zijn geïnformeerd, geïnstrumenteerd en/of geleid of aangestuurd.

Ongeveer een vijfde van de respondenten (22%) vindt dat de keuzes die het openbaar bestuur maakt qua type en inzet niet bij het profiel van de verschillende groepen demonstranten passen. Een minderheid van de ME'ers (6%) vindt de keuzes wel passen. De meeste respondenten (72%) geven aan dat de keuzes die het openbaar bestuur maakt qua type en inzet (zoals handhaven netwerken, flex, gewone ME en de aantallen) soms wel en soms niet passen bij het profiel van de verschillende groepen demonstranten.

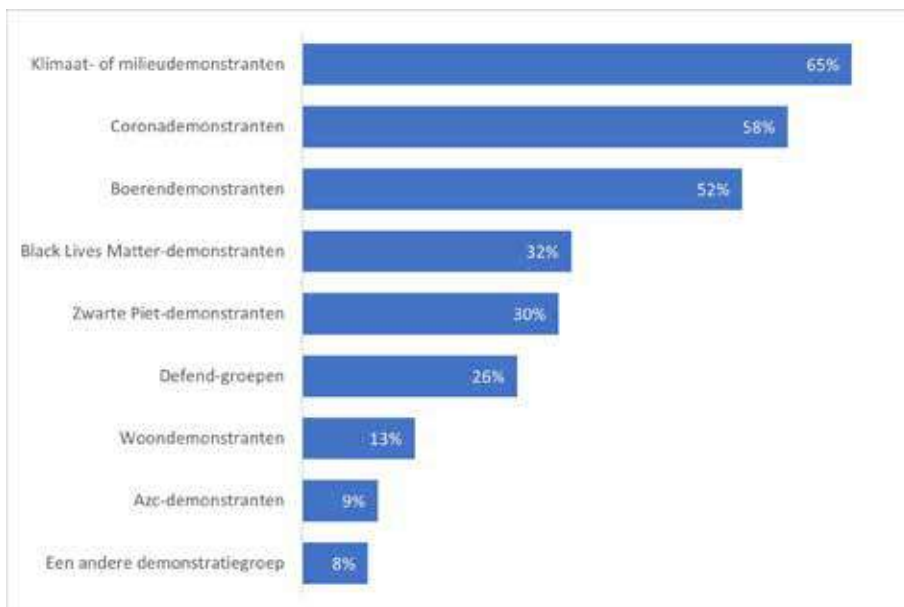
Bijna 500 respondenten (57%) vinden de keuzes van het openbaar bestuur onvoldoende passend. Bijna 20% van hen vindt dat het bestuur té terughoudend is in het maken van keuzes of in de beslissing omtrent inzet van de ME. Ongeveer 12% vindt dat het openbaar bestuur met twee maten meet en dat er te veel differentiatie is in aanpak tussen de verschillende demonstratiegroepen. Ook geven respondenten aan dat de keuzes van het openbaar bestuur te afhankelijk zijn van de setting (9,9%) en dat er daadkrachtiger mag worden opgetreden (9,3%). Enige nuance wordt geschetst doordat wordt genoemd dat deze keuzes afhankelijk zijn van de gemeente waar men in opereert. Bijna 6% van de respondenten vindt dat er een mismatch is tussen de keuzes die het bestuur 'theoretisch' maakt en de operatie op straat. Respondenten zeggen hierover dat het bestuur afspraken niet voldoende nakomt en dat het bestuur geen duidelijke grenzen stelt en te veel politiek- en mediasensitief is. In mindere mate vinden respondenten dat het openbaar bestuur de demonstranten te veel faciliteert, geen goede informatiepositie heeft en te weinig toestemming geeft voor geweldsmiddelen.

Een gevolg van niet-passende keuzes is dat ME'ers handelingsverlegen kunnen worden. De meerderheid van de respondenten in de survey (89%) zegt soms, vaak of altijd handelingsverlegen te zijn geweest in het optreden bij demonstraties (zie figuur 6.1). Ongeveer drie op de tien respondenten (29%) geven aan dat zij dit vaak of altijd ervaren.



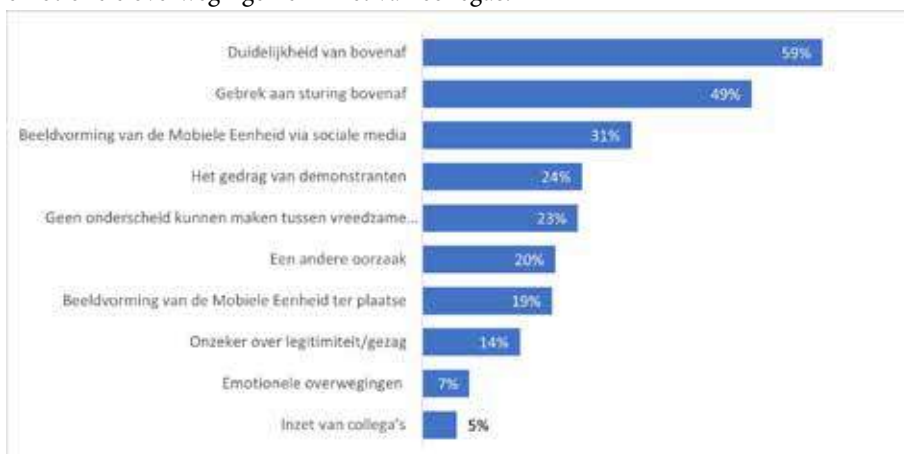
Figuur 6.1 – Ervaren handelingsverlegenheid in het optreden tijdens openbare ordeverstoringen gedurende demonstraties

Uit figuur 6.2 blijkt dat klimaat- of milieudemonstranten de demonstrantengroep is die het meest wordt genoemd als het gaat om handelingsverlegenheid (65%). Ook corona- en boerendemonstranten zijn demonstrantengroepen die door de meerderheid van de respondenten is genoemd. Tot de categorie 'Andere demonstrantengroepen' behoren volgens de respondenten voornamelijk voetbalgerelateerde groepen, maar ook worden 'jeugdgroepen' en 'reischoppers tijdens de jaarwisseling' genoemd.



Figuur 6.2 – Demonstrantengroepen waarbij handelingsverlegenheid optreedt

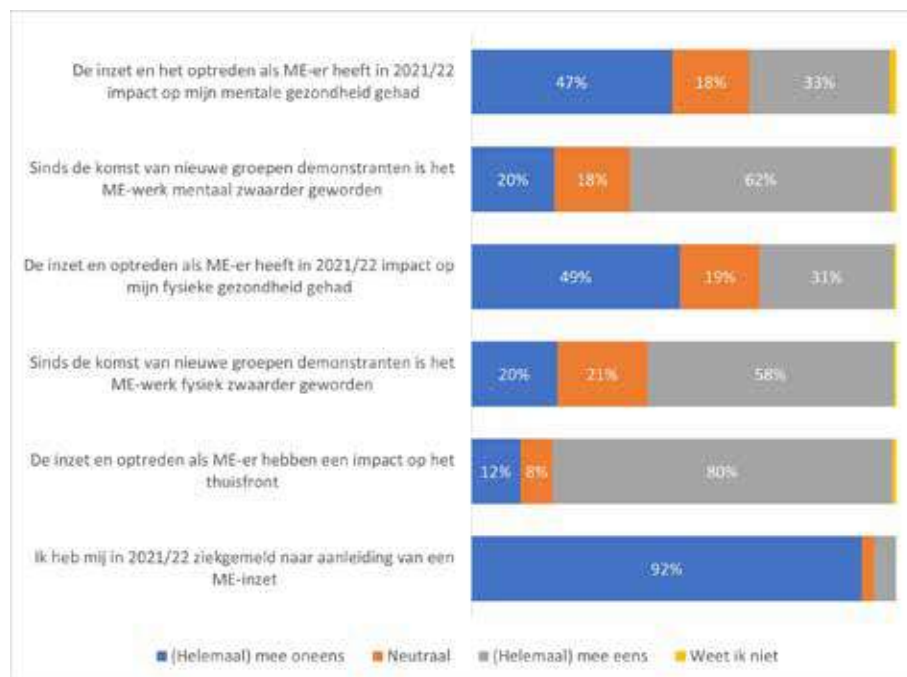
Aan de respondenten is gevraagd naar de oorzaken van de handelingsverlegenheid (zie figuur 6.3). De meest genoemde oorzaak voor handelingsverlegenheid is (on)duidelijkheid van bovenaf (59%). Hierna geeft bijna de helft van de respondenten (49%) aan dat gebrek aan sturing van bovenaf een oorzaak is van hun handelingsverlegenheid. Oorzaken die slechts onder een kleine minderheid van de respondenten leven, zijn emotionele overwegingen en inzet van collega's.



Figuur 6.3 – Oorzaken handelingsverlegenheid

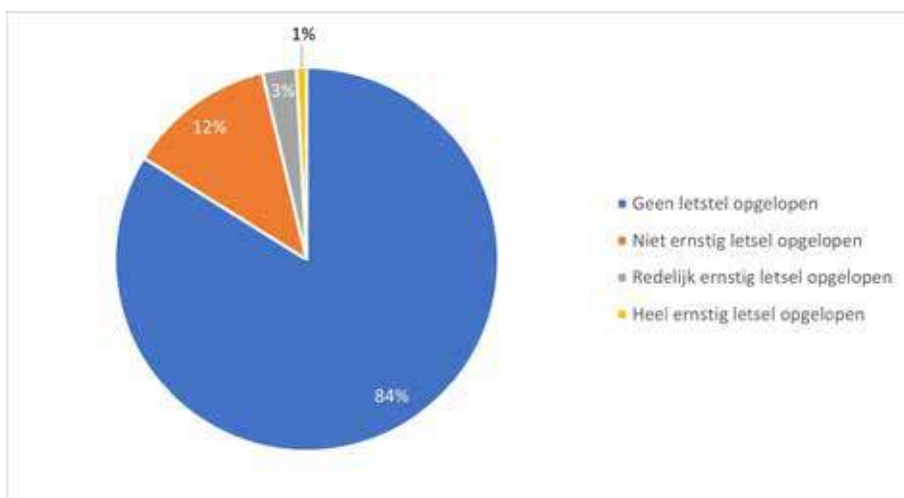
6.6.5 *Gevolgen van ME-inzetten voor de respondent*

Aan de respondenten is een aantal stellingen voorgelegd met betrekking tot hun fysieke en mentale gezondheid (zie figuur 6.4). Hieruit blijkt dat ongeveer de helft van de respondenten geen mentale (47%) of fysieke impact (49%) heeft ervaren na de ME-inzetten in 2021/2022. Bij een op de drie respondenten is er wel sprake van mentale of fysieke impact. Ook geeft bijna tweederde van de respondenten aan dat – sinds de veranderingen in het demonstratielandschap – het ME-werk mentaal (62%) en/of fysiek (58%) zwaarder is geworden. Ten slotte blijken de ME-inzetten volgens een ruime meerderheid van de respondenten (80%) impact te hebben op het thuisfront. 92% van de ME'ers geeft aan zich niet te hebben ziek gemeld naar aanleiding van een ME-inzet in 2021/2022.



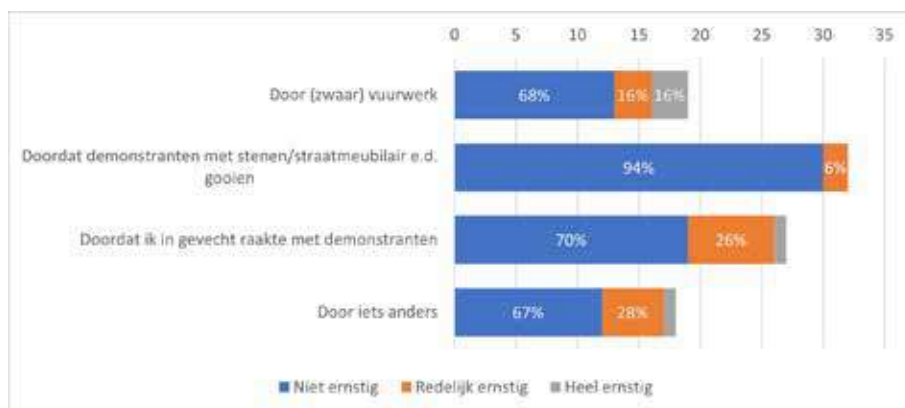
Figuur 6.4 – Stellingen met betrekking tot mentale en fysieke gezondheid

De meeste respondenten (84%) geven aan dat zij geen fysiek letsel hebben opgelopen tijdens ME-inzetten in 2021/2022 (zie figuur 6.5). Van de ME'ers die aangeven wel fysiek letsel te hebben opgelopen, geeft het gros aan dat dit letsel niet ernstig was. Een enkeling geeft aan heel ernstig fysiek letsel te hebben opgelopen.



Figuur 6.5 – Fysiek letsel opgelopen tijdens ME-inzetten in 2021/2022

Negentien respondenten geven aan dat het fysiek letsel werd veroorzaakt door (zwaar) vuurwerk. In ruim drie kwart van deze gevallen (68%) gaat het om letsel dat niet ernstig was, 16% van de 19 respondenten geeft aan dat het letsel redelijk ernstig was en de overige 16% van de 19 respondenten had heel ernstig letsel door het (zware) vuurwerk. Er zijn 32 respondenten die aangeven dat het letsel tot stand kwam door het gooien met stenen/straatmeubilair. Het gros van de ME'ers geeft aan hier geen ernstig letsel aan over te hebben gehouden. Er zijn 27 ME'ers die aangaven letsel te hebben opgelopen naar aanleiding van een gevecht met de demonstranten. Ruim een kwart (26%) hield hier naar eigen zeggen redelijk ernstig letsel aan over en 4% van de respondenten beoordeelt het letsel als heel ernstig. 18 respondenten geven aan dat het letsel door iets anders werd veroorzaakt, bijvoorbeeld door een aanrijding met een voertuig, het verwijderen van aangehouden demonstranten (die zich in sommige gevallen verzetten), vallen tijdens het achteruitlopen bij een inzet of letsel oplopen tijdens een training.



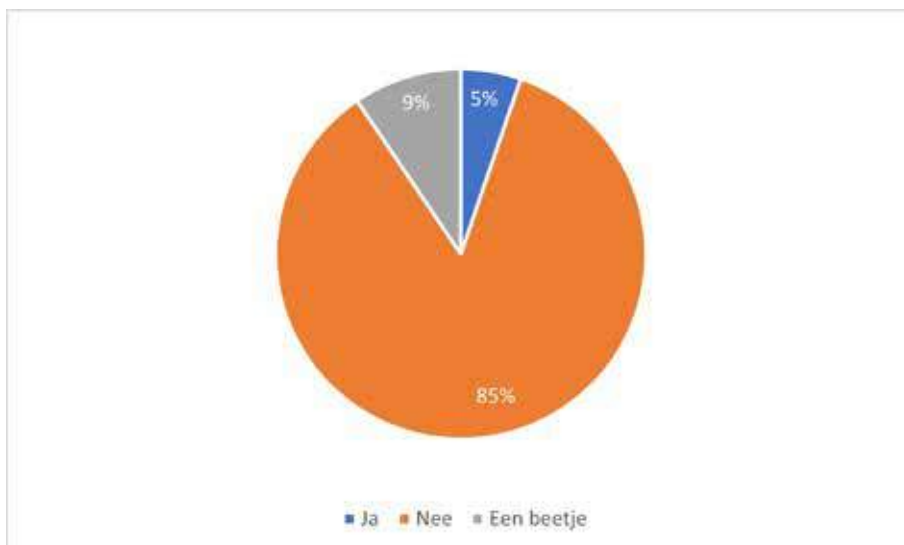
Figuur 6.6 – Totstandkoming fysiek letsel en de ernst daarvan

Aan de ME'ers die aangeven fysiek letsel te hebben opgelopen, is gevraagd wat de gevolgen hiervan zijn geweest (zie tabel 6.2).

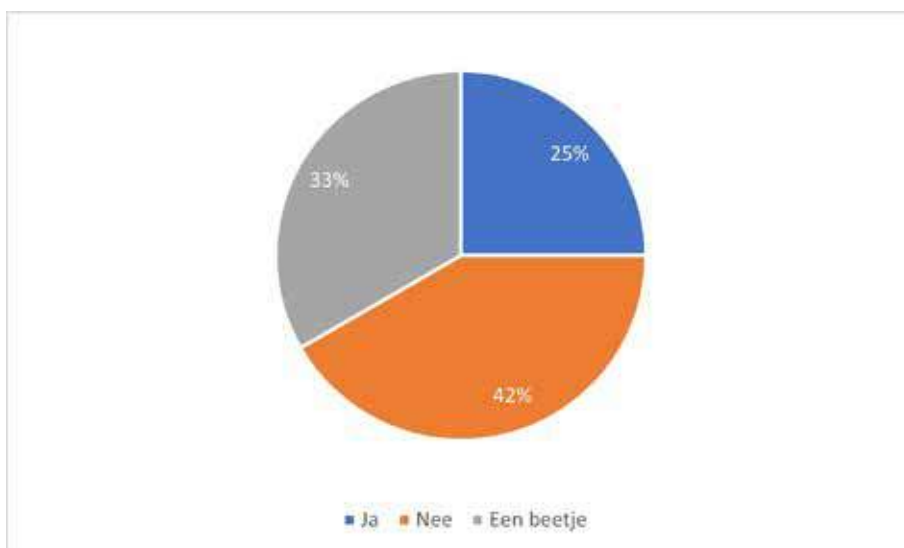
Tabel 6.2 – Gevolgen letsel

	<i>n</i>	%
Kortdurende fysieke gezondheidsproblemen (met verzuim)	11	12%
Langdurige fysieke gezondheidsproblemen (met verzuim)	11	12%
Kortdurende fysieke gezondheidsproblemen (zonder verzuim)	65	69%
Langdurige fysieke gezondheidsproblemen (zonder verzuim)	7	7%
Mentale gezondheidsproblemen (met verzuim)	3	3%
Mentale gezondheidsproblemen (zonder verzuim)	9	10%

Ruim tweederde van de ME'ers gaf aan kortdurende fysieke gezondheidsproblemen te hebben ervaren waarbij geen sprake was van ziekteverzuim (zie tabel 6.2). In figuur 6.7 is te zien dat het leeuwendeel van de respondenten (85%) aangeeft dat het letsel er niet voor heeft gezorgd dat zij het lastig vinden om opnieuw op te treden tijdens ME-inzetten. Een ander resultaat uit tabel 6.2 is dat twaalf respondenten (13%) aangeven mentale gezondheidsproblemen te hebben opgelopen. Bij negen van hen was er volgens hen geen sprake van ziekteverzuim. Op de stelling dat de impact op de mentale gesteldheid ervoor heeft gezorgd dat men het lastig vindt om opnieuw op te treden tijdens ME-inzetten, geeft ruim de helft aan het (een beetje) mee eens te zijn (zie figuur 6.8).



Figuur 6.7 – Heeft dit letsel ervoor gezorgd dat u het lastig vindt om opnieuw op te treden tijdens ME-inzetten?



Figuur 6.8 – Heeft de impact op uw mentale gesteldheid ervoor gezorgd dat u het lastig vindt om opnieuw op te treden tijdens ME-inzetten?

In de interviews is dit onderwerp niet als zodanig aan de orde gesteld. Wel hebben respondenten in de interviews fysiek en mentaal letsel geregeld aan de orde gesteld bij

eerder behandelde onderdelen, zoals de werkwijzen, de sturing, de uitrusting en de bewapening.

6.7 **Resumé**

De benaming 'Mobiele Eenheid' stamt oorspronkelijk uit de jaren 1930. Toen bestond er geen politieonderdeel om grootschalige ordeverstoringen te beteugelen en moest de politie een beroep doen op bijstand door de krijgsmacht, met te vaak te veel doden en gewonden tot gevolg. De Karabijnbrigade die de politie daarvoor oprichtte, werd opgevolgd door de Mobiele Eenheid. Politiek, openbaar bestuur én politie wilden een goed stuurbaar instrument hebben om verstoringen van de openbare orde te kunnen voorkomen of eventueel te kunnen beteugelen met de inzet van zo weinig mogelijk geweld. Daarbij werd het ook steeds meer uitdrukkelijk de politiek-bestuurlijke intentie om met behulp van de ME demonstraties zo goed mogelijk te faciliteren en veilig en orde-lijk te laten verlopen.

Sinds medio jaren 2010 is het aantal demonstraties in Nederland fors toegenomen. Ook is het aantal politie-inzetten en het aantal ingezette ME'ers bij demonstraties gegroeid. Daarnaast is ook het aantal demonstraties waarbij de politie geweld gebruikt gestegen. Dit stelt het openbaar bestuur en de politie voor een aantal lastige vraagstukken. Vooral kleinere gemeenten komen de ervaring, de menskracht en de expertise tekort om goed met grootschalige ordeverstoringen om te gaan. Maar ook de grote gemeenten worstelen met de toegenomen demonstratiedruk. Niet alleen omdat dat veel (politie)capaciteit vergt, maar ook omdat er zich demonstrantengroepen aandienen in het publieke domein die zich anders opstellen ten opzichte van het bestuur en de politie dan in het verleden. Ook gedragen zij zich voorafgaand, tijdens en na demonstraties anders dan de overheid gewend was. Steeds meer actiegroeperingen voor of tegen iets melden hun demonstratie bijvoorbeeld niet aan. Daardoor is het voor bestuur en politie lastiger om contact met die groepen te krijgen en zo ook zicht te krijgen op de doelen, de plannen en de aantallen te verwachten demonstranten. Dit betekent dat ook de voorbereiding van en de besluitvorming over hoe op te treden met hoeveel en welke kwaliteitsgroepen van de ME lastiger is geworden.

Tegelijkertijd is alles rond openbare orde in verregaande mate gemediatiseerd. Dat betekent dat letterlijk 'de beelden' van de demonstratie en ook van het overheidsoptreden daaromtrent al gauw beeldbepalend zijn. De betekenis van feitelijke informatie verdwijnt daarbij in voorkomende gevallen al gauw naar de achtergrond. ME'ers merken dat ook.

Ondanks het feit dat er bijvoorbeeld veel expertise, aandacht, opleiding, training en geld is gestoken in de ontwikkeling van het werkzaam maken van de zogeheten flex-ME, weigert in de ervaring van zowel uitvoerende en leidinggevende ME'ers het openbaar bestuur regelmatig de flex-ME als concept in te zetten. Dat betekent namelijk dat ME'ers zich in een tenue dat sterk lijkt op het reguliere politie-uniform zonder bijzondere beschermings- en geweldsmiddelen met hun politie-gestripete busjes op en rond de plaats van demonstraties te voet in het publiek te begeven. Omdat zij allemaal regu-

liere agenten zijn, zijn zij goed in staat om contact te maken met het publiek en dus ook met de demonstranten. Zij kunnen de demonstranten begeleiden, aanspreken en faciliteren nog ver voor het moment dat de zaken mogelijk uit de hand gaan lopen. De onderbenutting van deze kwaliteit vinden veel ME'ers spijtig.

Veel ME'ers geven aan behoefte te hebben aan een betere uitrusting en bewapening. Bij uitrusting gaat het vooral om beschermende middelen als gehoorbescherming en betere voertuigen. Bij bewapening gaat het om niet-letale gewelddsmiddelen waarmee men, eventueel in een vroeger stadium, in ieder geval doeltreffender gewelddadig gedrag van demonstranten op afstand kan houden of kan stoppen. Een van de opties die met nadruk wordt genoemd is de verlaging van de drempel om de waterwerper in te zetten en de mogelijkheid om kleinere en dus snellere en meer wendbare waterwerpers aan te schaffen.

ME'ers geven ook aan – vooral bij klimaat- en coronademonstraties – regelmatig handelingsverlegen te zijn in hun optreden, wat vooral te maken heeft met de onduidelijke instructies van bovenaf.

Het blijkt dat – sinds de ervaren veranderingen in het demonstratielandschap – het ME-werk volgens de ME'ers mentaal (62%) en/of fysiek (58%) zwaarder is geworden, de impact op het thuisfront groot is, maar ze zich hierdoor niet vaker ziek melden. De meerderheid van de ME'ers (84%) geeft aan geen letsel op te lopen tijdens ME-inzetten. Als er wel (ernstig) letsel is, dan is zwaar vuurwerk hier vaak de oorzaak van.

ME'ers zien de betere benutting van hun capaciteiten en de verbetering van de informatiepositie van de politie, de opleiding, training, sturing en waardering van de ME als de meest kansrijke opties om het ME-optreden bij demonstraties te verbeteren.

Leidinggevenden en bestuurders dragen veel inzichten aan, vooral waar het gaat om het verbeteren van de informatiepositie van politie en bestuur en ook waar het gaat om meer en betere interdisciplinaire en regionale samenwerking. Sommigen leidinggevenden en bestuurders pleiten voor strengere demonstratiewetgeving en meer bevoegdheden voor informatieverwerving. De meesten van hen zoeken verbetering in het beter benutten van de bestaande bevoegdheden en tot het smeden van hechtere bondgenootschappen. Daarmee doelen zij niet alleen op (onderdelen van) overheidsorganisaties, maar vooral ook op (maatschappelijke) organisaties en op relevante koepels, bedrijven en instellingen in de regio. Het smeden van die bondgenootschappen gebeurt dan bij voorkeur in 'vredestijd', zodat het vertrouwen er ook is in tijden van moeilijkheden.

7 Profiel van aangehouden demonstranten

In dit hoofdstuk staat de analyse van politiegegevens centraal en geven we een profiel van de aangehouden verdachten bij tien demonstraties waar ME is ingezet.³⁸⁸ We doen dit om scherper te krijgen of aangehouden verdachten ‘bekenden van politie zijn’ of dat er sprake is van gelegenheidsdaders.

We gaan in dit hoofdstuk op basis van informatie uit BVH eerst in op 728 unieke verdachten die in de periode 2019-2022 bij tien demonstraties zijn aangehouden en waarom. Ook beschrijven we enkele persoonskenmerken van de aangehouden verdachten en of zij eerdere antecedenten op hun naam hebben staan en zo ja, welke. Ter verdieping is een steekproef getrokken van 111 aangehouden verdachten. Een inhoudsanalyse van de processen-verbaal van de aanhoudingen en verhoren bieden aanvullend inzicht in enkele achtergrondkenmerken. Deze analyse geeft ook inzicht in wat de aangehouden verdachten vinden van de aanhouding, het politieoptreden en hun eigen gedrag. Tot slot is met betrekking tot de 728 unieke verdachten in Summ-It een analyse uitgevoerd. Op basis hiervan konden we vaststellen hoeveel van de aangehouden verdachten bekend zijn bij de politie in de zin dat zij voorkomen in afgeronde opsporingsonderzoeken.

7.1 Het aantal aanhoudingen en de aard van de incidenten

Bij een aselechte steekproef van tien demonstraties waar ME is ingezet zijn in totaal 731 personen aangehouden en geregistreerd in BVH. In tabel 7.1 staat aangegeven bij welke typen demonstraties dit is gebeurd, in welke politie-eenheid de demonstraties hebben plaatsgevonden en hoeveel verdachten per demonstratie zijn aangehouden.

388 Zie 1.5.4 voor de selectie van de tien demonstraties.

Tabel 7.1 – Het type demonstratie, de locatie op eenheidsniveau en het aantal aangehouden personen per demonstratie (n=731)

Type demonstratie	Datum	Politie-eenheid	Aantal aanhoudingen
Coronademonstratie	21-06-2020	Den Haag	350
Coronademonstratie	17-01-2021	Amsterdam	180
Klimaatdemonstratie	26-11-2022	Den Haag	108
Woonprotest	12-09-2021	Amsterdam	23
Grond in Verzet	30-10-2019	Den Haag	20
Pegida-demonstratie*	26-05-2019	Oost-Brabant	18
Boerendemonstratie	28-06-2022	Oost-Nederland	10
Kick Out Zwarte Piet*	15-11-2020	Limburg	10
Defend-groep	8-05-2021	Oost-Nederland	8
Black Lives Matter	3-06-2020	Rotterdam	4

**Het gaat om aangehouden tegendemonstranten*

Voor de Pegida- en Kick Out Zwarte Piet-demonstratie geldt – zo blijkt uit de inhoudsanalyse van aanhoudingen en verhoren die staat beschreven in paragraaf 6.3 – dat meerdere aangehouden personen aanwezig waren als tegendemonstranten. Mediaberichten over deze demonstraties schrijven over het aanhouden van enkel – of in ieder geval voornamelijk – tegendemonstranten. Dit is belangrijk om in het achterhoofd te houden tijdens het lezen van de resultaten.

Bijna driekwart van de 731 aangehouden verdachten (73%) is aangehouden bij de twee coronademonstraties. Van de resterende acht demonstraties zijn relatief veel personen aangehouden tijdens of na de klimaatdemonstratie in de politie-eenheid Den Haag (15%).

Een nadere analyse wijst uit dat 728 unieke personen zijn geregistreerd vanwege een incident bij één van de tien demonstraties. Bij drie aangehouden verdachten zijn er geen incidenten geregistreerd. De 728 unieke personen staan geregistreerd vanwege 738 gepleegde incidenten (zie tabel 7.2). Dit betekent dat sommige personen zijn aangehouden voor meer dan één incident.

Tabel 7.2 – De aard van de gepleegde incidenten (n=738)

Incident	n	%
Overige misdrijven tegen het openbaar gezag	403	55
Niet voldoen aan bevel/vordering	140	19
Openlijke geweldpleging tegen personen	91	12
Openlijke geweldpleging tegen goederen	26	4
Overtreding APV	18	2
Overige delicten openbare orde	15	2
Belediging	14	2
Zware mishandeling	6	1
Eenvoudige mishandeling	5	1
Overtreding overig (Wetboek van Strafrecht)	5	1
Vernieling overige objecten	4	1
Bezit overige wapens	3	0
Poging doodslag/moord	3	0
Wederspannigheid (Verzet)	2	0
Bedreiging	1	0
Bezitten/vervaardigen/voorhanden hebben/afleveren van vuurwerk	1	0
Vernieling van/aan auto	1	0
Totaal	738	100

In tabel 7.2 is te zien dat de incidenten waarvoor men is aangehouden in meer dan de helft van de gevallen een overig misdrijf tegen het openbaar gezag betreft. Niet voldoen aan een bevel of vordering en openlijke geweldpleging tegen personen komen ten opzichte van de andere incidenten ook relatief veel voor. Wanneer alle incidenten uit tabel 6.2 samengevoegd worden tot de incidentcategorieën waartoe ze binnen de politie-systematiek behoren, vallen 701 van de 738 incidenten onder de categorie 'Vernielingen en incidenten tegen de openbare orde' (95%). Van de resterende 37 incidenten betreft het 29 keer een geweldsincident (4%). Incidenteel gaat het om wapen- en overige incidenten; respectievelijk 3 en 5 keer.

Vervolgens is in tabel 7.3 uiteengezet hoe de incidentcategorieën verdeeld zijn over de tien demonstraties.

Tabel 7.3 – De incidentcategorieën naar demonstratie (n=738)

	Vernielingen en incidenten tegen de openbare orde		Geweldsincidenten		Wapenincidenten		Overige incidenten		Totaal	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Coronademonstratie (Den Haag)	340	97	8	2	1	0	2	1	351	100
Coronademonstratie (Amsterdam)	180	97	3	2	0	0	2	1	185	100
Klimaatdemonstratie	107	99	0	0	0	0	1	1	108	100
Woonprotest	17	74	5	22	1	4	0	0	23	100
Grond in Verzet	18	90	2	10	0	0	0	0	20	100
Pegida-demonstratie*	17	94	1	6	0	0	0	0	18	100
Boerendemonstratie	8	73	3	27	0	0	0	0	11	100
Kick Out Zwarte Piet*	6	60	4	40	0	0	0	0	10	100
Defend-groep	8	100	0	0	0	0	0	0	8	100
Black Lives Matter	0	0	3	75	1	25	0	0	4	100

*Het gaat om aangehouden tegendemonstranten.

Zoals eerder aangegeven, worden in absolute aantallen bij de meeste demonstraties verdachten aangehouden voor ‘Vernielingen en incidenten tegen de openbare orde’. Wat opvalt, is dat bij vier demonstraties relatief gezien veel aanhoudingen zijn gedaan van personen die geweldsincidenten hebben gepleegd. Dit geldt voor de Black Lives Matter-, Kick Out Zwarte Piet-, boeren- en woonprotestdemonstratie.

7.2 Kenmerken van de aangehouden verdachten

Eerder is al aangegeven dat 728 personen staan geregistreerd, omdat zij zijn aangehouden vanwege hun betrokkenheid bij minimaal één incident. In deze paragraaf zoomen we in op deze groep personen. Daarbij dient vermeld te worden dat van dertien personen geen gegevens bekend zijn. Daarom staan in deze paragraaf 715 personen centraal.

7.2.1 Achtergrondkenmerken

De groep aangehouden personen bestaat uit 511 mannen (71%) en 204 vrouwen (29%). In tabel 7.4 staat weergegeven hoeveel mannen en vrouwen zijn aangehouden bij iedere demonstratie. Hieruit blijkt dat vrijwel alle vrouwen bij beide coronademonstraties en bij de klimaatdemonstratie zijn aangehouden.

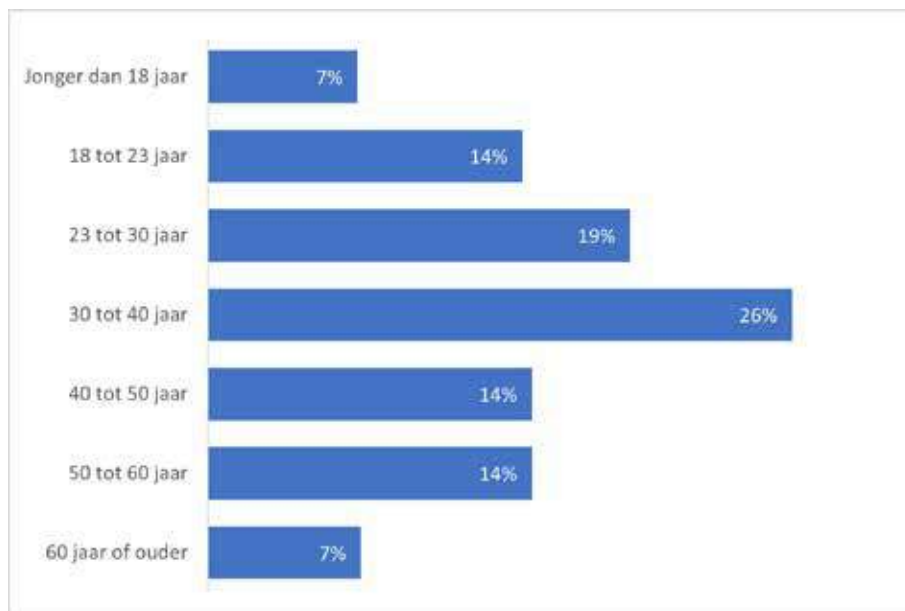
Tabel 7.4 – De geslachtsverdeling naar demonstratie (n=715)³⁸⁹

	Mannen		Vrouwen	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
Coronademonstratie (Den Haag)	259	74	91	26
Coronademonstratie (Amsterdam)	119	66	61	34
Klimaatdemonstratie	55	52	51	48
Woonprotest	11	92	1	8
Grond in Verzet	19	95	1	5
Pegida-demonstratie *	18	100	0	0
Boerendemonstratie	10	100	0	0
Kick Out Zwarte Piet *	10	100	0	0
Defend-groep	8	100	0	0
Black Lives Matter	4	100	0	0

*Het gaat om aangehouden tegendemonstranten.

De leeftijden van de 715 personen lopen sterk uiteen. De jongste aangehouden verdachte is namelijk 13 jaar en de oudste aangehouden verdachte is 78 jaar. De gemiddelde leeftijd van de 715 personen is bijna 36 jaar. In figuur 7.1 staat de leeftijdsverdeling in categorieën weergegeven.

³⁸⁹ De aantallen in de tabel tellen niet op tot 715 maar tot 718. Dit komt omdat er drie personen zijn die bij verschillende demonstraties zijn aangehouden. Het betreft twee personen die zijn aangehouden bij de coronaprotesten in Amsterdam en Den Haag, en één persoon die is aangehouden bij de coronaprotesten in Amsterdam en de demonstratie van de Defend-groep.



Figuur 7.1 – De leeftijdsverdeling van de aangehouden personen (n=715)

Ook is per demonstratie gekeken naar de leeftijdsverdeling van de aangehouden personen en is op basis daarvan de gemiddelde leeftijd bepaald (zie tabel 7.5).

Tabel 7.5 – De gemiddelde leeftijd naar demonstratie

	Gemiddelde leeftijd
Coronademonstratie (Den Haag)	35,8
Coronademonstratie (Amsterdam)	35,4
Klimaatdemonstratie	41,8
Woonprotest	28,3
Grond in Verzet	30,5
Pegida-demonstratie *	25,2
Boerendemonstratie	26,7
Kick Out Zwarte Piet *	29,7
Defend-groep	42,8
Black Lives Matter	21,3

**Het gaat om aangehouden tegendemonstranten.*

Uit tabel 7.5 blijkt dat de gemiddelde leeftijd van de aangehouden personen het laagst is bij de Black Lives Matter-demonstratie. Ook bij de Pegida- en boerendemonstratie is de gemiddelde leeftijd relatief laag. De gemiddelde leeftijd van de aangehouden perso-

nen is het hoogst bij de demonstratie door de Defend-groep en de klimaatdemonstratie.

Het laatste achtergrondkenmerk betreft de woonprovincies van de aangehouden verdachten (zie tabel 7.6).

Tabel 7.6 – De woonprovincies van de aangehouden personen (n=715)

	<i>n</i>	%
Zuid-Holland	221	31
Noord-Holland	156	22
Noord-Brabant	97	14
Limburg	49	7
Gelderland	48	7
Utrecht	39	5
Overijssel	23	3
Groningen	17	2
Flevoland	12	2
Friesland	12	2
Drenthe	11	2
Zeeland	2	0
RNI	26	4
Onbekend	2	0
Totaal	715	100

In tabel 7.6 is te zien dat de aangehouden personen voornamelijk in twee provincies woonachtig zijn, namelijk in de provincies Zuid- en Noord-Holland. Ook de provincie Noord-Brabant is als woonprovincie relatief goed vertegenwoordigd. Het is aannemelijk dat dit sterk samenhangt met de plaatsen waar de demonstraties hebben plaatsgevonden (zie ook tabel 7.1). Wat verder uit tabel 7.6 naar voren komt, is dat 26 aangehouden personen staan ingeschreven als Registratie Niet-Ingezetenen (RNI). Dit betreft personen die niet (meer) in Nederland wonen, maar nog wel met de Nederlandse overheid te maken hebben. Ook de gegevens van mensen die korter dan vier maanden in Nederland wonen, staan nog in de RNI. Binnen de groep RNI valt te denken aan arbeidsmigranten, vluchtelingen en criminelen die zichzelf niet inschrijven om onder de radar te blijven.

Verder is per demonstratie gekeken in welke provincies de aangehouden personen wonen. Daaruit blijkt dat de beide coronademonstraties in de eenheden Amsterdam en Den Haag een landelijke aantrekkingskracht hadden. De aangehouden personen wonen namelijk respectievelijk in twaalf en elf verschillende provincies. In mindere mate hebben de klimaatdemonstratie, Grond in Verzet-demonstratie, het woonprotest en de demonstratie door de Defend-groep een landelijk karakter. De aangehouden verdach-

ten komen respectievelijk uit negen, zeven, zes en vijf verschillende provincies. De overige demonstraties hebben vooral een regionale aantrekkingskracht gehad. Zo geldt voor de Black Lives Matter-, Pegida-, Kick Out Zwarte Piet- en boerendemonstratie dat de aangehouden personen uit telkens één provincie komen.

7.2.2 De omvang en aard van de antecedenten

Wanneer het aantal antecedenten van de 715 personen in kaart wordt gebracht, staan 328 personen (46%) niet geregistreerd vanwege antecedenten voor of na de betreffende demonstratie waar ze zijn aangehouden (hierna: het referentie-incident). Dit betekent dat deze groep voorafgaand aan het referentie-incident nog onbekend was bij politie en justitie. Voor de overige 387 personen (54%) geldt dat zij voor of na het referentie-incident wel geregistreerd staan vanwege minimaal één antecedent. In tabel 7.7 staat hoeveel aangehouden personen wel of geen andere antecedenten dan het referentie-incident hebben.

Tabel 7.7 – Mate waarin de aangehouden personen andere antecedenten hebben dan het referentie-incident (n=731)

Type demonstratie	Aantal aanhoudingen	Andere antecedenten	Geen antecedenten
Coronademonstratie (Den Haag)	350	170 (49%)	180 (51%)
Coronademonstratie (Amsterdam)	180	105 (58%)	75 (42%)
Klimaatdemonstratie	108	51 (47%)	57 (53%)
Woonprotest	23	10 (43%)	13 (57%)
Grond in Verzet	20	10 (50%)	10 (50%)
Pegida-demonstratie *	18	15 (83%)	3 (17%)
Boerendemonstratie	10	6 (60%)	4 (40%)
Kick Out Zwarte Piet *	10	10 (100%)	0 (0%)
Defend-groep	8	6 (75%)	2 (25%)
Black Lives Matter	4	4 (100%)	0 (0%)

*Het gaat om aangehouden tegendemonstranten.

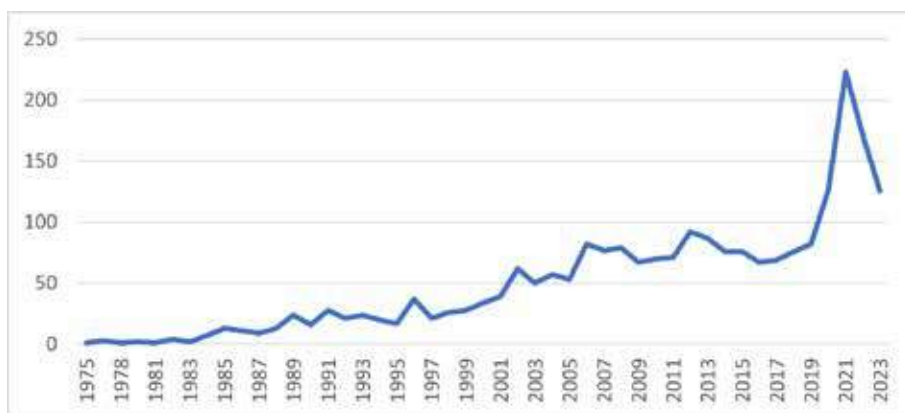
Uit tabel 7.7 blijkt dat bij het woonprotest, de klimaatdemonstratie, de Grond in Verzet-demonstratie, beide coronademonstraties en de boerendemonstratie relatief veel demonstranten zijn aangehouden die daarvoor of erna niet wegens andere antecedenten geregistreerd zijn. Anders is dit voor de andere demonstraties waar de meesten – zo niet iedereen – ook vanwege andere antecedenten bekend zijn bij politie en justitie. Voor degenen die eerder of na de betreffende demonstratie geregistreerd staan vanwege een of meerdere andere antecedenten, staat in tabel 7.8 weergegeven om hoeveel antecedenten het gaat. Iets meer dan de helft van de 387 personen (57%) blijkt 2 tot 10 antecedenten te hebben. Wat opvalt, is dat iets meer dan een kwart minimaal 10 ante-

cedenten heeft. Dit betekent dat een kleine groep demonstranten veelvuldig in beeld komt bij politie en justitie.

Tabel 7.8 – Aantal antecedenten per persoon exclusief het referentie-incident (n=387)

Aantal antecedenten	n	%
1	63	16
2 tot 5	122	32
5 tot 10	97	25
10 tot 20	50	13
20 of meer	55	14
Totaal	387	100%

De data lenen zich ervoor om te kijken naar 2.341 unieke voorgeleidingen van de 387 personen. In figuur 7.2 is zichtbaar in welke jaren deze unieke voorgeleidingen zich hebben voorgedaan. Vanaf 1975 is er sprake van een gestage groei. Vanaf 2019 tot en met 2021 is er een sterke toename met 223 unieke voorgeleidingen in 2021. Daarna neemt het aantal voorgeleidingen weer af. In 2023 zijn er 126 unieke voorgeleidingen geweest.



Figuur 7.2 – Unieke voorgeleidingen per jaar (n=2.341)

Iedere unieke voorgeleiding kan meerdere incidenten bevatten, bijvoorbeeld een belediging én eenvoudige mishandeling. Daarom is ook het aantal unieke incidenten in kaart gebracht; dit zijn er 4.286. In tabel 7.9 is weergegeven tot welke incidentcategorieën de 4.286 incidenten behoren. De tabel laat zien dat drie incidentcategorieën eruit springen: vermogensincidenten, vernielingen en incidenten tegen de openbare orde en geweldsincidenten. In bijlage 4 staan per incidentcategorie de top 5 incidenten genoemd.

Tabel 7.9 – Incidenten naar categorie (n=4.286)

	<i>n</i>	%
Vermogensincidenten	1.261	29
Vernielingen en incidenten tegen de openbare orde	1.057	25
Geweldsincidenten	840	20
Verkeersincidenten	301	7
Drugsincidenten	256	6
Wapenincidenten	105	2
Seksuele incidenten	28	1
Overige incidenten	438	10
Totaal	4.286	100

Tot slot is aan de 387 personen met antecedenten voor of na het referentie-incident een zwaartecore toegekend. Ieder antecedent is gecodeerd als licht, middelzwaar of zwaar op basis van de strafdreiging en impact op het slachtoffer. Zo is bijvoorbeeld 'Eenvoudige belediging' een licht antecedent, 'Huisvredebreuk door bedreiging, vrees of aanjagen' een middelzwaar antecedent en 'Dood of letsel door ambtsdwang of wederspannigheid' een zwaar antecedent.³⁹⁰ De minimale zwaartecore voor deze doelgroep is 1,0 en de maximale zwaartecore is 2,7; de gemiddelde zwaartecore van de 387 personen is 1,6. Het is ook mogelijk om de gemiddelde zwaartecore per demonstratie vast te stellen (zie tabel 7.10).

Tabel 7.10 – (Gemiddeld) aantal antecedenten en zwaartecore per demonstratie

	Aantal personen	Aantal antecedenten	Gemiddeld aantal antecedenten	Gemiddelde zwaartecore
Coronademonstratie (Den Haag)	170	1.056	6,21	1,63
Coronademonstratie (Amsterdam)	105	542	5,16	1,65
Klimaatdemonstratie	51	224	4,39	1,15
Woonprotest	10	28	2,80	1,58
Grond in Verzet	10	78	7,80	1,60
Pegida-demonstratie	15	99	6,60	1,81
Boerendemonstratie	6	18	2,99	1,59
Kick Out Zwarte Piet	10	215	21,50	1,69
Defend-groep	6	60	10,00	1,69
Black Lives Matter	4	21	5,25	1,77

³⁹⁰ Zie bijlage 5 voor een volledig overzicht.

Een eerste resultaat uit tabel 7.10 is dat de aangehouden personen bij de Kick Out Zwarte Piet-demonstratie veruit het hoogste gemiddeld aantal antecedenten hebben, gevolgd door de aangehouden personen uit de Defend-groep. Voor de aangehouden personen bij het woonprotest en de boerendemonstratie geldt dat ze gemiddeld weinig antecedenten hebben.

Een tweede resultaat is dat zes van de tien demonstraties gemiddeld een hogere zwaartecore hebben dan het eerdergenoemde gemiddelde van 1,60. Twee demonstraties steken er bovenuit: de Black Lives Matter- en Pegida-demonstratie. De aangehouden personen bij deze demonstraties hebben gemiddeld dus ernstigere misdrijven gepleegd. Een andere demonstratie die er qua gemiddelde zwaartecore uitspringt, is de klimaatdemonstratie. Met 1,15 is het namelijk veruit de laagste. Dit betekent dat deze aangehouden personen vrijwel altijd lichte misdrijven hebben gepleegd.

7.3 Inhoudsanalyse van processen-verbaal

Om meer beeld te kunnen geven van de achtergrondkenmerken van de aangehouden verdachten is ter aanvulling en verdieping op de BVH-analyse een inhoudsanalyse uitgevoerd op de processen-verbaal van aanhoudingen en verhoren van 111 aangehouden verdachten. Zij zijn op of buiten heterdaad aangehouden naar aanleiding van hun gedrag bij corona- (64 keer), Grond in Verzet- (11 keer), Pegida- (11 keer), woonprotest- (10 keer), Kick Out Zwarte Piet- (8 keer), klimaat- (5 keer), Black Lives Matter- (1 keer) en boerendemonstraties (1 keer).

7.3.1 *Aanvullende achtergrondkenmerken*

Aanvullend op de besproken achtergrondkenmerken in paragraaf 7.2.1 bespreken we hierna enkele andere achtergrondkenmerken.

Actieradius

De genoemde typen demonstraties hebben plaatsgevonden in Amsterdam, Den Haag, Eindhoven, Kootwijkerbroek, Maastricht en Rotterdam. Van 79 aangehouden verdachten is hun woonplaats ten tijde van de demonstratie bekend. Dit maakt het mogelijk om de 'actieradius' te bepalen.³⁹¹ In tabel 7.11 staan per type demonstratie de korte, langste en gemiddelde actieradius.

391 Voor het bepalen van de actieradius is gebruikgemaakt van Google Maps. Op Google Maps zijn de plaatsnamen ingevoerd en is uitgegaan van de afstand met het minst aantal kilometers.

Tabel 7.11 – De range en gemiddelde actieradius in kilometers per type demonstratie

	Kortste actieradius	Langste actieradius	Gemiddelde actieradius
Coronademonstratie (n=49)	0	200	56
Grond in Verzet (n=9)	0	228	107
Pegida-demonstratie (n=8)	0	0	0
Woonprotest (n=3)	10	52	36
Kick Out Zwarte Piet (n=7)	0	18	3
Klimaatdemonstratie (n=1)	N.v.t.	N.v.t.	78
Black Lives Matter (n=1)	N.v.t.	N.v.t.	0
Boerendemonstratie (n=1)	N.v.t.	N.v.t.	8

Het valt op dat de aangehouden verdachten bij Corona- en Grond in Verzet-demonstraties uit heel Nederland komen. In 18 van de 58 gevallen (31%) hebben de aangehouden verdachten minimaal 100 kilometer afgelegd. In tegenstelling tot dit resultaat blijken 14 van de 15 aangehouden verdachten (93%) bij of na Pegida- en Kick Out Zwarte Piet-demonstraties woonachtig te zijn in de stad waar de demonstratie ook heeft plaatsgevonden. Zoals eerder aangegeven betreft dit vooral tegendemonstranten.

Woonsituatie

Van 68 aangehouden verdachten is hun woonsituatie bekend. In totaal wonen 34 aangehouden verdachten nog thuis bij (een van) hun ouders, samen met eventuele broers en/of zussen. De andere 34 wonen samen met hun partner en eventuele kinderen (15 keer), wonen alleen (17 keer) of wonen in een studentenhuis (2 keer).

Dagelijkse bezigheid

Van 62 aangehouden verdachten is bekend of zij naar school gaan, werken of gepensioneerd zijn. Van deze groep aangehouden verdachten volgen er 19 een opleiding. In 13 gevallen is bekend welk opleidingsniveau ze volgen: speciaal onderwijs (1 keer), vmbo (3 keer), havo (4 keer), vwo (1 keer), mbo (3 keer) en hbo (1 keer). Voor 9 van de 19 aangehouden verdachten geldt dat ze naast hun opleiding ook een bijbaan hebben. De grootste groep, bestaande uit 30 aangehouden verdachten, heeft enkel een baan. Hier van werken de meesten in de sectoren 'Techniek, productie en bouw' en 'Transport en logistiek', bijvoorbeeld als steigerbouwer, stratenmaker, industrieel reiniger, stukadoor, schilder, dakdekker, postbezorger of vrachtwagenchauffeur. Naast dat één aangehouden verdachte gepensioneerd is, geven de overige 12 aangehouden verdachten aan geen werk te hebben. Hiervan tracht het grootste deel een nieuwe baan te krijgen, maar enkele aangehouden verdachten zeggen afgekeurd te zijn en een uitkering te ontvangen.

Moeite met inkomen en/of hebben van schulden

Van de 111 aangehouden verdachten hebben er 29 verteld of zij op basis van hun inkomen moeite hebben met rondkomen. Dit geldt voor 11 van de 29 aangehouden verdachten (38%). Verder hebben van 39 aangehouden verdachten 11 (28%) aangegeven dat ze schulden hebben. In de zes gevallen dat de hoogte van de schulden is genoemd, loopt het uiteen van enkele honderden euro's tot ongeveer € 7.000.

Eerder contact met politie

Tot slot is in de verhoren aan 53 aangehouden verdachten gevraagd of zij eerder in aanraking zijn gekomen met politie. Hierop antwoorden er 39 instemmend (74%). De redenen zijn uiteenlopend: overtredingen van de Wegenverkeerswet (zoals door rood rijden, te hard rijden, rijden zonder rijbewijs en rijden onder invloed), een overtreding van de Wet Wapens en Munitie, geweldsdelicten (openlijke geweldplegingen, vernielingen, mishandelingen en bedreigingen), vermogensdelicten (inbraken, diefstallen, overvallen en heling) en een vuurwerkdeldict.

7.3.2 *Het standpunt van de aangehouden verdachten*

In deze paragraaf gaan we in op de motieven van de verdachten om naar de demonstraties te zijn gegaan, op de redenen voor en ervaringen met hun aanhoudingen, of ze bijstand hebben gehad van een advocaat en hoe zij reflecteren op hun eigen gedrag.

Ter plaatse komen

Op de vraag of de aangehouden verdachte alleen ter plaatse is gegaan of samen met anderen, hebben er 88 antwoord gegeven. Er zijn er 56 met anderen ter plaatse gekomen. In de meeste gevallen betreft het vrienden en/of kennissen (29 keer), maar ook is men regelmatig met een of meerdere familieleden ter plaatse gekomen (10 keer). Enkele keren zijn ze met collega's (2 keer), hun partner (1 keer), leden van een actiegroep (1 keer) of een combinatie van familieleden, collega's en/of vrienden/kennissen (2 keer) ter plaatse gegaan. De elf andere personen die met anderen ter plaatse zijn gekomen, hebben in het verhoor niet gezegd met wie. De redenen om ter plaatse te komen, verschillen naar gelang de typen demonstraties.

Coronademonstraties

Van de 64 aangehouden verdachten hebben er 43 aangegeven waarom zij ter plaatse zijn gegaan. De meesten, namelijk 17 (40%), hebben dit gedaan omdat zij tegen het gevoerde beleid zijn en dit wilden ze kenbaar maken door hun aanwezigheid. Meerdere zeggen het gevoel te hebben steeds meer in een dictatuur te leven. Enkele zeggen op te willen komen voor de vrijheid van henzelf en van hun kinderen.

Een andere reden, die met twaalf keer (28%) regelmatig is genoemd, is ter plaatse komen vanuit nieuwsgierigheid. Zij hebben bijvoorbeeld op televisie of op sociale media gezien dat de demonstratie gaande is. Men wil weten hoe de demonstratie verloopt, wat er gebeurt en hoe de politie eventueel optreedt.

Een minder vaak genoemde reden (5 keer – 12%) is dat de aangehouden verdachten vanwege een vrijetijdsbesteding reeds ter plaatse zijn op de locatie waar de demonstratie plaatsvindt. Ze zijn op de betreffende locatie aan het wachten op een familielid om in de stad uit eten te gaan, om te genieten van het mooie weer en om te picknicken. Drie keer (7%) zijn personen ter plaatse gegaan om de demonstratie te filmen en hiervan verslag te doen op bijvoorbeeld Facebook. Tweemaal (5%) verklaren aangehouden verdachten ter plaatse te zijn gekomen zonder weet te hebben gehad van wat er gaande is. Tot slot zijn vier redenen (9%) als overig bestempeld, zoals de hoop op het ontstaan van een controversiële dialoog en het vergezellen van een persoon vanuit liefdegevoelens.

Grond in Verzet

Vijf van de elf aangehouden verdachten hebben aangegeven waarom zij ter plaatse zijn gegaan. Vier zeggen tegen het beleid te zijn – bijvoorbeeld omdat iemand zijn werk nu niet kan uitvoeren – en door hun aanwezigheid willen ze hun onvrede uiten jegens de regering. De vijfde persoon voelt verwantschap met een getroffen sector en is aanwezig om steun te bieden aan de sector.

Pegida-demonstraties

Van de elf aangehouden verdachten zeggen er negen wat hun reden is geweest om ter plaatse te komen. Drie zijn tegenstanders van het gedachtegoed van Pegida en willen met hun aanwezigheid opkomen voor hun geloof. Ook een vierde persoon is tegen het gedachtegoed van Pegida maar geeft nadrukkelijk aan vredelievend te willen protesteren, onder andere door degenen die anti-moslim zijn, drinken aan te bieden. Vier andere aangehouden verdachten zeggen vanuit nieuwsgierigheid en sensatielust ter plaatse te gaan. De laatste persoon tracht escalatie te voorkomen door jongeren – die zich willen laten gelden als tegendemonstranten – hiervoor te behoeden.

Woonprotesten

Slechts eenmaal heeft een aangehouden verdachte gezegd waarom hij heeft deelgenomen aan een woonprotest, namelijk vanuit een idealistisch gedachtegoed dat de wereld moet verbeteren. In vier andere gevallen is de vraag wel gesteld in het verhoor, maar hebben de verdachten besloten zich te beroepen op hun zwijgrecht.

Kick Out Zwarte Piet-demonstraties

Zes aangehouden verdachten vertellen in het verhoor waarom zij ter plaatse zijn gekomen. De meerderheid – namelijk vier personen – geeft aan als tegendemonstrant de traditionele cultuur in Nederland te willen bewaken. Een andere persoon zegt op de betreffende locatie te zijn geweest zonder weet te hebben gehad van wat zich daar afspeelde, en de laatste gegeven reden is dat een aangehouden verdachte vanuit nieuwsgierigheid is meegegaan met zijn vader.

Klimaatdemonstraties

De vijf aangehouden klimaatdemonstranten beroepen zich allemaal op hun zwijgrecht.

Proces van aanhouding

Op basis van de informatie in de processen-verbaal is het mogelijk om per type demonstratie in kaart te brengen vanwege welke gedraging(en) de verdachten zijn aangehouden. Deze analyse geeft een beeld van de mate van geweldsgebruik (tegen de politie) bij de verschillende demonstraties.

Coronademonstraties

Van 58 van de 64 verdachten is bekend waarom de politie hen heeft aangehouden, namelijk vanwege 78 gedragingen. Een groot deel van deze gedragingen behelst het niet voldoen aan een vordering om het gebied te verlaten (29 keer). Een ander groot deel van de gedragingen betreft het gooien van een of meerdere voorwerpen naar de politie (21 keer). In de meeste gevallen betreft het stenen, maar ook worden flessen, blikken, sneeuwballen, een lange wapenstok en een blok wegafzetting gegooid. De derde gedraging die regelmatig voorkomt, is het plegen van fysiek geweld tegen de politie (8 keer). De personen hebben ME-leden geslagen, op ME-bussen geslagen, hebben geschopt, en er is tegen het schild van een ME-lid geduwd. Belediging is een vierde gedraging (8 keer). Zo is onder andere geroepen: *Aap, met je zwarte kop* en *Mongooltje*. Daarnaast hebben meerdere personen hun middelvinger opgestoken richting de politie. Gedragingen die minder vaak voorkomen zijn opruiing (5 keer), belemmering (2 keer), verboden wapenbezit (2 keer), bedreiging (1 keer), vernieling (1 keer) en het weigeren van de identificatieplicht (1 keer).

Grond in Verzet

De elf verdachten zijn aangehouden vanwege zestien gedragingen. In de meeste gevallen betreft het opruiing (7 keer), bijvoorbeeld door te roepen: *Rij ze omver. Ze zijn met een klein groepje. Pak ze!* Ook hebben verdachten regelmatig een voorwerp richting de politie gegooid (5 keer), namelijk flessen en blikken. Een gedraging die weinig voorkomt, is het plegen van fysiek geweld tegen de politie (2 keer). Het gaat bijvoorbeeld om het maken van slaande bewegingen richting agenten. Deze gedraging is slechts één keer voorgekomen, namelijk het belemmeren van een aanhouding. De laatste gedraging, die ook maar één keer voorkomt, is het niet voldoen aan een vordering om het gebied te verlaten.

Pegida-demonstraties

Van tien aangehouden personen staat in de verhoren genoemd welke gedragingen de aanleidingen zijn geweest voor de aanhoudingen. In de meeste gevallen (8 keer) hebben de personen een voorwerp naar de politie gegooid, zoals stenen, vuurwerk, een stoeptegels en een ijzeren staaf. De andere twee gedragingen betreffen het plegen van fysiek geweld tegen de politie; het schoppen en slaan van ME-leden.

Woonprotesten

Twaalf gedragingen liggen ten grondslag aan de aanhouding van elf personen. De helft van de gedragingen behelst fysiek geweld tegen de politie. Concreet zijn agenten – onder wie beredenen en hun paarden – geschopt, geslagen en in het gezicht gespuugd. De andere gedragingen zijn belediging (2 keer), belemmering (2 keer), illegaal vuurwerk afsteken (1 keer) en opruiing (1 keer). Een voorbeeld van belediging is het dragen van een jas met daar op de cijfers 1312. Deze cijfers staan voor de tekst *All Cops Are Bastards*.

Kick Out Zwarte Piet-demonstraties

Acht personen – allen tegendemonstranten – zijn aangehouden vanwege veertien gedragingen. In de meeste gevallen (6 keer) worden voorwerpen naar de politie gegooid, zoals blikjes, een flesje, eieren en vuurwerk. Daarnaast is tweemaal fysiek geweld gepleegd tegen de politie door tegen een ME-bus aan te schoppen en een ME-lid in het gezicht te spugen. De andere gedragingen zijn belediging, bezitten van drugs, gooien van een voorwerp naar andere demonstranten, niet voldoen aan een vordering om het gebied te verlaten, schennis der eerbaarheid en vernieling (alle 1 keer).

Klimaatdemonstraties

Slechts van één van de vijf aangehouden personen is bekend vanwege welke gedraging dit is gebeurd. Het betreft een vernieling door verf te spuiten op de muur van een tunnel.

Boerendemonstratie

De persoon die is aangehouden bij een boerendemonstratie heeft zich volgens de politie schuldig gemaakt aan een poging tot doodslag en een poging tot zware mishandeling. Ook heeft de aangehouden verdachte niet voldaan aan een bevel vordering om het gebied te verlaten.

Black Lives Matter-demonstratie

Voor de verdachte die bij een Black Lives Matter-demonstratie is aangehouden, geldt dat hij een tegendemonstrant is en vuurwerk naar de politie heeft gegooid.

Vervolgens is het van 76 aangehouden personen bekend of zij naar aanleiding van voornoemde gedragingen op of buiten heterdaad zijn aangehouden. De meesten – namelijk 57 (75%) – zijn op heterdaad aangehouden naar aanleiding van hun gedragingen bij coronademonstraties (29 keer), woonprotesten (9 keer), Pegida-demonstraties (7 keer), acties van Grond in Verzet (6 keer), Kick Out Zwarte Piet-demonstraties (4 keer), een klimaatdemonstratie (1 keer) en boerendemonstratie (1 keer). De 19 personen die buiten heterdaad zijn aangehouden, hebben zich misdragen bij coronademonstraties (10 keer), Pegida-demonstraties (4 keer), Kick Out Zwarte Piet-demonstraties (4 keer) en een Black Lives Matter-demonstratie (1 keer).

Verder is van 74 personen bekend of zij zich bij hun aanhouding hebben geïdentificeerd. Dit geldt voor 52 personen. Zij hebben zich geïdentificeerd door middel van een identiteitsbewijs (27 keer), paspoort (8 keer) of rijbewijs (17 keer). Met betrekking tot de 22 personen die zich niet hebben geïdentificeerd bij hun aanhouding, valt het op dat 7 zich hebben misdragen bij een coronademonstratie. De anderen hebben zich misdragen bij een Pegida-demonstratie (5 keer), klimaatdemonstratie (4 keer), actie van Grond in Verzet (3 keer), Kick Out Zwarte Piet-demonstratie (2 keer) en boerendemonstratie (1 keer).

Als laatste is van 109 aangehouden verdachten bekend of zij voorafgaand aan of tijdens het verhoor bijstand hebben gehad van een advocaat. In totaal 55 personen (50%) hebben niet gebruikgemaakt van een advocaat. Hiervan hebben 32 personen ook hun reden gegeven. De meest gegeven reden is dat een advocaat niet nodig is (25 keer), bijvoorbeeld omdat zij naar eigen zeggen niets gedaan hebben of omdat ze zichzelf wel redden. De andere redenen zijn dat de gewenste advocaat niet bereikbaar is (3 keer), de gewenste advocaat onbetaalbaar is (1 keer), er geen behoefte is aan een advocaat (1 keer), diegene naar eigen zeggen niets aan een advocaat heeft (1 keer) en omdat diegene zo snel mogelijk weg wil (1 keer). De 54 personen die wel gebruik hebben gemaakt van een advocaat, zijn aangehouden naar aanleiding van hun gedrag bij coronademonstraties (28 keer), Pegida-demonstraties (7 keer), woonprotesten (6 keer), Kick Out Zwarte Piet-demonstraties (4 keer), klimaatdemonstraties (4 keer), acties van Grond in Verzet (3 keer) en een Black Lives Matter-demonstratie (1 keer) en boerendemonstratie (1 keer). Er is gebruikgemaakt van in totaal 39 advocaten. Dit betekent dat meerdere verdachten een beroep hebben gedaan op dezelfde advocaten:

- vier advocaten zijn door negen verdachten gebruikt na coronademonstraties;
- twee advocaten zijn door vijf verdachten gebruikt na Pegida-demonstraties;
- één advocaat is door vier verdachten gebruikt na woonprotesten;
- één advocaat is door vier verdachten gebruikt na klimaatdemonstraties.

De visie van de aangehouden verdachten

In de verhoren hebben 109 verdachten een verklaring afgelegd waaruit is af te leiden of ze (deels) schuld bekennen. In totaal 20 verdachten (18%) bekennen schuld vanwege hun gedrag bij coronademonstraties (14 keer), acties van Grond in Verzet (2 keer), een Pegida-demonstratie, Kick Out Zwarte Piet-demonstratie, woonprotest en Black Lives Matter-demonstratie (allen 1 keer). Zo geeft een verdachte aan een blikje naar de politie te hebben gegooid, nadat bij hem kortsluiting ontstond doordat de ME burgers sloeg. Een andere verdachte zegt uit een reflex een steen te hebben gegooid. Een verdachte die niet heeft voldaan aan een vordering om het gebied te verlaten, zegt dat hij is blijven staan door alcoholgebruik en het feit dat veel anderen ook bleven staan. Ook een andere die met stenen heeft gegooid en niet heeft voldaan aan een vordering om het gebied te verlaten, zegt dat dit komt omdat hij zich machtig voelde en blij was met zoveel anderen om hem heen.

Iets minder verdachten – namelijk 16 (15%) – bekennen deels schuld voor hun gedrag bij coronademonstraties (6 keer), acties van Grond in Verzet (5 keer) en Kick Out

Zwarte Piet-demonstraties (4 keer). Zo geeft een verdachte bijvoorbeeld aan wel een straatsteen gepakt te hebben en een stok te hebben vastgehouden, maar daar niets mee gedaan te hebben. Een andere verdachte zegt wel sneeuwballen te hebben gegooid, maar geen stenen. Weer een andere verdachte zegt wel iets naar de politie te hebben geroepen, maar niet hetgeen de politie beweert. Het laatste voorbeeld is een verdachte die zegt in de richting van een agent gespuugd te hebben, maar de agent niet geraakt te hebben aangezien het voor de voeten van de agent terechtkwam. Wat tot slot opvalt, is dat vier van de vijf verdachten die zijn aangehouden bij of na coronademonstraties zeggen de vordering om het gebied te verlaten niet gehoord te hebben.

Een belangrijk inzicht is dat de grootste groep – 73 verdachten – verklaart niet schuldig te zijn. Zij vinden hun aanhouding vaak onterecht. Tot deze groep van 73 verdachten behoren ook de 21 verdachten die zich beroepen op hun zwijgrecht. In tabel 7.12 staat per type demonstratie aangegeven hoeveel verdachten geen schuld hebben bekend en hoeveel van hen zich beroepen op hun zwijgrecht.

Tabel 7.12 – De verdachten die geen schuld bekennen en zich beroepen op hun zwijgrecht

	Totaal aantal verdachten	Geen schuld bekend	Beroep op zwijgrecht
Coronademonstratie	64	42 (66%)	6 (14%)
Grond in Verzet	11	4 (36%)	0 (0%)
Pegida-demonstratie	11	10 (91%)	3 (30%)
Woonprotest	10	9 (90%)	5 (56%)
Kick Out Zwarte Piet	8	3 (38%)	2 (66%)
Klimaatdemonstratie	5	5 (100%)	5 (100%)
Black Lives Matter	1	0 (0%)	0 (0%)
Boerendemonstratie	1	0 (0%)	0 (0%)

Ten aanzien van de aangehouden verdachten bij coronademonstraties valt het op dat 13 van de 42 (31%) zeggen de vordering om het gebied te verlaten niet gehoord te hebben. Meerdere keren wordt als reden gegeven dat dit komt door het rumoer, gejoel, geschreeuw en boe-geroep van anderen. Daarnaast zeggen 7 verdachten (17%) dat zij opvolging hebben gegeven aan de eisen van de politie, door zich te verplaatsen naar een door de politie aangegeven locatie. Desondanks zijn ze daar alsnog aangehouden.

Reflectie op het eigen gedrag

Het is mogelijk om per type demonstratie – met uitzondering van de verdachte naar aanleiding van een boerendemonstratie – aan te geven hoe een deel van de aangehouden verdachten reflecteert op het eigen gedrag.

Coronademonstraties

Naast dat vijf verdachten zich beroepen op hun zwijgrecht, hebben 26 van de overige 59 verdachten in hun verhoor aangegeven hoe zij terugkijken op hun gedrag. De mees-

ten vinden dat hun gedrag dom, onhandig en niet slim was. Een deel betuigt ook spijt en geeft aan ervan geleerd te hebben, onder andere door niet meer naar demonstraties te gaan. Een kleiner deel zegt dat het gedrag voort is gekomen uit het geweld dat de politie heeft gehanteerd, wat tot frustratie en gevoelens van onrecht heeft geleid. Enkel en geven aan dat hun gedrag voortkwam uit groepsgedrag, namelijk door het gedrag van anderen te kopiëren.

Grond in Verzet

Van de 11 verdachten hebben er 7 gereflecteerd op hun gedrag. In de kern komt het erop neer dat ze vinden dat ze niet slim/handig zijn geweest en ze met de kennis van nu niet hetzelfde gedrag hadden vertoond. Een ander zegt dat het een domme, onnozele en onverstandige actie was en dat hij er spijt van heeft. De laatste zegt dat het gedrag niet netjes was, maar dat het voortkwam uit een gevoel van onrecht.

Pegida-demonstraties

Van drie verdachten is bekend hoe zij terugkijken op hun gedrag. Ze hebben allen spijt en twee geven aan in de toekomst niet nogmaals naar een Pegida-demonstratie te gaan. Twee andere verdachten beroepen zich op hun zwijgrecht.

Woonprotesten

Aan vier verdachten is tijdens het verhoor gevraagd hoe zij terugkijken op hun gedrag. Zij beroepen zich echter allemaal op hun zwijgrecht.

Kick Out Zwarte Piet-demonstraties

Aan zes van de acht verdachten is gevraagd hoe zij reflecteren op hun gedrag. Daarvan beroepen er zich twee op hun zwijgrecht. Ook zeggen er twee spijt te hebben van hun gedrag en in de toekomst niet meer hetzelfde te doen. Een ander zegt het niet expres te hebben gedaan. De laatste verklaart voor zichzelf te zijn opgekomen, omdat hij zich door niemand laat slaan of intimideren.

Klimaatdemonstraties

Overeenkomstig met de resultaten uit tabel 6.12 beroepen alle verdachten zich op hun zwijgrecht.

Black Lives Matter-demonstratie

Zijn gedrag is naar eigen zeggen niet goed geweest.

Mening over het politieoptreden

Tot slot hebben 25 aangehouden verdachten hun mening gegeven over het politieoptreden. Het komt op hen over alsof de politie geen duidelijke visie heeft over hoe ze moet omgaan met dergelijke demonstraties. Nu is het optreden vaak onnodig te hardhandig, extreem, buitensporig en buitenproportioneel. De politie komt volgens velen ook dreigend over naar burgers toe. Zo zegt een verdachte: *Ik heb niets verkeerd ge-*

daan, maar ik ben als een hond behandeld en in de cel gezet. Een andere verdachte zegt: De wijze waarop ik ben aangehouden, kan echt niet. Ik ben bestormd en heb klappen gehad, terwijl ik volledig meewerkend was. Nu heb ik een zwelling en bult in m'n gezicht. Ook ben ik uitgescholden voor sukkel en teringlijer. Een verdachte geeft als laatste voorbeeld: Mijn keel is dichtgeknepen. Ook heeft een agent tegen mij gezegd dat hij niet bij zijn vrouw en kinderen kan zijn door kloodzakken zoals mij.

Al met al heeft het onnodig harde politieoptreden – of überhaupt de aanwezigheid van veel politie – er volgens meerderen juist voor gezorgd dat de situatie is geëscaleerd. Hiervan is bijvoorbeeld sprake geweest na de inzet van waterwerpers. Daarom zijn enkelen van mening dat de politie moet gaan nadenken over hun wijze van optreden, vooral omdat een dergelijk politieoptreden het vertrouwen in de overheid verder laat afnemen.

7.4 Betrokkenheid van aangehouden verdachten in opsporingsonderzoeken

In paragraaf 6.2 stonden 715 personen centraal. Ter aanvulling op die analyse is in deze paragraaf gekeken hoeveel van de 715 personen in een afgesloten opsporingsonderzoek voorkwamen in de jaren 2019 tot en met 2023. Hiertoe maakten we een analyse op basis van Summ-It. Summ-it is het systeem waarin door de recherche alle opsporingsonderzoeken in ons land worden vastgelegd. Personen die daarin voorkomen hebben een rol variërend van verdachte tot betrokkene of getuige.

Er blijken 133 personen (19%) in voornoemde periode in Summ-It voor te komen. De 133 personen komen in minimaal één en maximaal vijf opsporingsonderzoeken voor (zie tabel 7.13). Bijna driekwart komt in één afgerond opsporingsonderzoek voor. In z'n totaliteit komen de 133 personen in 187 afgeronde opsporingsonderzoeken voor; dit duidt op een gemiddelde van 1,4 per persoon.

Tabel 7.13 – Aantal afgeronde opsporingsonderzoeken waarin personen voorkomen in de jaren 2019-2023 (n=133)

	<i>n</i>	%
Een keer	99	74
Twee keer	23	17
Drie keer	4	3
Vier keer	5	4
Vijf keer	2	2
Totaal	133	100

Het voorgaande heeft betrekking op het aantal afgeronde opsporingsonderzoeken per persoon. Het is ook mogelijk om te kijken naar het aantal unieke afgeronde opsporingsonderzoeken waarin personen die zijn aangehouden bij demonstraties voorko-

men; dit zijn er 72. Dit betekent dat in meerdere unieke afgeronde opsporingsonderzoeken meerdere van de 133 unieke personen geregistreerd staan.

Tot slot hebben we inzicht gekregen in de thema's waar de 72 opsporingsonderzoeken betrekking op hebben. Een deel van de opsporingsonderzoeken behelst meerdere thema's, aangezien het in totaal gaat om 221 thema's. Dit duidt op een gemiddelde van vier thema's per opsporingsonderzoek. In totaal zijn er acht gecategoriseerde thema's te onderscheiden. De twee gecategoriseerde thema's die het meest voorkomen, zijn vermogens- en (28%) geweldsdelicten (27%). Ook komen drugsdelicten (16%) relatief veel voor.³⁹²

7.5 **Resumé**

In dit hoofdstuk is op basis van politieregistraties een beeld gegeven van ruim 700 personen die tijdens een steekproef van tien demonstraties zijn aangehouden op verdenking van strafbare feiten. Bijna alle strafbare feiten waarvoor de demonstranten zijn aangehouden, vallen onder de categorie 'vernielingen en incidenten tegen de openbare orde' (96%), zoals misdrijven tegen het gezag (zoals opruiing en wederspannigheid), 'niet voldoen aan een bevel of vordering' en 'openlijke geweldpleging'. Wat opvalt, is dat er bij vier demonstraties relatief gezien veel geweldsincidenten plaats hebben gevonden. Dit zijn de Black Lives Matter-, Kick Out Zwarte Piet-, boeren- en woonprotestdemonstratie.

Iets meer dan de helft van de verdachten (59%) is jongvolwassen (tussen 18 en 30 jaar). Een kleinere groep bestaat uit minderjarigen (7%) en de rest is ouder dan 40. Bijna driekwart van de verdachten is man (71%). Bij relatief veel demonstraties komen de aangehouden verdachten uit het hele land of grote delen daarvan.

Voor bijna de helft van de verdachten (46%) geldt dat ze tot hun aanhouding tijdens de betreffende demonstratie niet voorkomen in de registraties van de politie inzake een strafbaar feit. Bij het woonprotest, de klimaatdemonstratie, de Grond in Verzet-demonstratie, beide coronademonstraties en de boerendemonstratie zijn relatief veel verdachten voor de eerste keer aangehouden.

Iets meer dan de helft van de aangehouden verdachten (54%) was dus wel bekend bij de politie inzake eerdere registraties voor strafbare feiten. Van die groep heeft meer dan de helft tussen de twee en tien antecedenten, en een kwart heeft meer dan tien registraties. Wanneer de 2.341 unieke voorgeleidingen van deze groep nader worden geanalyseerd, blijkt het te gaan om 4.286 unieke incidenten. Dit zijn vooral vermogensincidenten, vernielingen en incidenten tegen de openbare orde en geweldsincidenten. Wanneer de incidenten worden gewogen (zwaartescorpe op basis van strafdreiging en impact op het slachtoffer) dan blijken de verdachten bij de Black Lives Matter- en Pegida-demonstratie gemiddeld de ernstigere misdrijven te hebben gepleegd. Bij de kli-

392 Zie bijlage 6 voor het volledige overzicht.

maatdemonstratie is de zwaartescore het laagst en hebben de aangehouden personen vrijwel enkel lichte misdrijven gepleegd.

Ter aanvulling op de BVH-analyse is een inhoudsanalyse uitgevoerd op de processen-verbaal van aanhoudingen en verhoren van 111 aangehouden verdachten. Het merendeel van de verdachten die zijn aangehouden bij een coronademonstratie, Grond in Verzet-demonstratie of woonprotest, zegt aanwezig te zijn geweest omdat ze tegen het beleid waren en zo hun onvrede konden uiten. Voor het gros van de verdachten die zijn aangehouden bij Pegida- en Kick Out Zwarte Piet-demonstraties geldt dat ze aanwezig waren als tegendemonstrant. De redenen waarom de verdachten zijn aangehouden, zijn voornamelijk het niet voldoen aan een vordering om het gebied te verlaten, het gooien van voorwerpen naar de politie, fysiek geweld tegen de politie, opruiing en belediging. De helft van de aangehouden verdachten heeft niet gebruikgemaakt van een advocaat. Voor degenen die dit wel hebben gedaan, geldt dat meerdere verdachten dezelfde advocaat hebben gebruikt. Tot slot valt op dat het leeuwendeel van de verdachten aangeeft dat ze vinden dat ze onterecht zijn aangehouden.

Tot slot blijkt dat bijna één op de vijf de aangehouden verdachten (19%) tussen 2019 en 2023 voorkomt in een afgesloten opsporingsonderzoek als verdachte, betrokkene of getuige. In die zin zijn het bekenden van politie en justitie. Bijna driekwart komt in één afgerond opsporingsonderzoek voor. Het gaat dan vooral om opsporingsonderzoeken die als thema vermogens- en (28%) geweldsdelicten (27%) hebben. Ook komen drugsdelicten (16%) relatief veel voor.

Aangehouden verdachten zijn dus in iets meer dan de helft van de gevallen al bekenden van de politie. Daarbinnen is een kleine groep (20 á 25%) die met de nodige regelmaat ook voor andere zaken in beeld komt bij de politie. Het gaat dan vooral om vermogens-, gewelds-, en drugsdelicten. De Black Lives Matter- en Pegida-demonstratie kenmerken zich door aangehouden verdachten met het ernstigste profiel wat betreft de aard van de gepleegde strafbare feiten. Bij Pegida en BLM gaat het dan vooral om tegendemonstranten.

8 Besluitvorming en aanpak

In dit hoofdstuk gaan we op basis van verschillende bronnen in op de besluitvorming en aanpak rondom demonstraties.

8.1 Open bronnen en literatuur over besluitvorming en aanpak

Met behulp van sociale media worden demonstraties in een hoog tempo georganiseerd en gemobiliseerd. De snelheid van het internet, de wijdverbreide communicatiemogelijkheden, de mogelijkheid van anonimiteit, de toegankelijkheid en lage gebruikerskosten maken sociale media een optimale tool voor groeperingen, organisaties en individuen om een protest op te zetten.³⁹³

Sociale media zoals Telegram zijn van grote invloed op de politie. Doordat de communicatie van demonstranten letterlijk en figuurlijk achter de schermen plaatsvindt, is het moeilijk voor de politie om een goede informatiepositie op te bouwen en daarmee te anticiperen op de acties van de protestgroepen. De informatiepositie is een cruciale factor bij de keuze om over te gaan tot ME-inzet. Wanneer er sprake is van een slechte of beperkte informatiepositie, kan dit een negatieve invloed hebben op het besluitvormingsproces binnen de lokale driehoek. Informatie is een van de basisprincipes om ME-inzet effectief te laten verlopen. Hierin lijkt het in het huidige demonstratielandschap mis te gaan. De actoren in de driehoek moeten vaak op basis van beperkte informatie keuzes maken; hierdoor wordt het besluitvormingsproces bemoeilijkt en kan er onzekerheid ontstaan over de effectiviteit van de ME. De kans bestaat dat de gemeente, het OM of de politie handelt naar individuele (per partij) belangen wat afdoet aan het besluitvormingsproces. Het is noodzakelijk dat de driehoek zich bindt in het collectieve belang; de openbare orde en veiligheid waarborgen. Dit raakt ook aan de besturingsrelatie in het samenspel. Wanneer er sprake is van een goede relatie is het mogelijk voor de lokale driehoek om het collectieve belang na te streven en individuele drijfveren los te laten.³⁹⁴

Kroon laat in zijn afstudeeronderzoek zien dat er in de beslissingsbevoegdheid voor ME-inzet ook een ander knelpunt zit.³⁹⁵ Met zijn onderzoek 'Commander's Intent' beschrijft hij de gelijknamige methodiek waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen de wat-vraag en de hoe-vraag in relatie tot de uitvoering van politieoptreden. Het doel

393 Doeleman et al., 2023.

394 Doeleman et al., 2023.

395 Kroon, 2018.

van het optreden ligt in de wat-vraag, die wordt meestal geformuleerd door de lokale driehoek. Denk bijvoorbeeld aan het voorkómen dat XR-demonstranten de A12 bezetten. De wijze waarop dat doel wordt bereikt ligt in de hoe-vraag; die taak ligt bij de expertise van de politie. *De commander's intent* ligt dus in de hoe-vraag, waarbij de lokale driehoek het mandaat geeft aan de politie om het gestelde doel te bereiken. Die *commander's intent* ligt besloten in zorgvuldig voorbereide scenario's en de daarbij behorende tolerantiegrenzen en handelingsperspectieven, inclusief de daarin passende mogelijke 'kritische besluiten', zoals beperkende maatregelen en de aard van het politieoptreden. Van die scenario's kan bijvoorbeeld deel uitmaken dat ineens een groep demonstranten bepaalde opruiende of anderszins strafbare leuzen op borden of spandoeken gaat meevoeren. De vraag is dan: wat zijn de handelingsperspectieven en wat zijn daarvan de mogelijke consequenties? Kroon stelt dat de ME-structuur van invloed kan zijn op de toepasbaarheid van de *commander's intent*. Het gaat daarbij om het delegeren van de beslissingsbevoegdheid en het vertrouwen daarin; hij constateert dat bepaalde actoren in het (strategische) proces van ME-inzet zich nog (te) veel met elkaar bemoeien.³⁹⁶

Sociale media hebben ook een grote invloed op het legitimiteitsbeeld van de politie. Niet alleen bieden de platforms een nieuwe manier om demonstraties te organiseren, ze maken het ook gemakkelijk om beelden van demonstraties te verspreiden. Wanneer de politie optreedt tijdens protesten worden de handelingen van de politie vaak door burgers gefilmd en gedeeld via online platforms. In sommige gevallen gaat het om beelden met een negatieve lading, zoals verbale dan wel fysieke geweldstoepassing door de politie. Deze negatieve (maatschappelijke) beeldvorming kan serieuze afbreuk doen aan de legitimiteitstoekenning van de burgers aan de politie.³⁹⁷ Het maken en verspreiden van beelden van politieoptreden is een manier om de macht van de staat kritisch te bevragen.³⁹⁸ Dit heeft gevolgen voor het gedrag van burgers; legitimiteit moedigt namelijk gedrag in overeenstemming met de wet aan en waarborgt medewerking van burgers.³⁹⁹ Deze negatieve (online) beeldvorming kan ervoor zorgen dat burgers zich minder contribuërend opstellen ten opzichte van de politie. De beeldvorming heeft ook effect op de politiemensen zelf. Onderzoekers stellen namelijk dat negatieve (online) beeldvorming kan leiden tot handelingsverlegenheid bij de politie.⁴⁰⁰ Binnen de politie heeft dit begrip twee definities; enerzijds het weggijken en terughoudend optreden, anderzijds het sneller naar geweldsmiddelen grijpen.⁴⁰¹ Volgens Annika Smit, lector Weerbaarheid aan de Politieacademie, leidt handelingsverlegenheid tot 'snelle actie'. Zij stelt dat politiemensen dan geconfronteerd worden met niet direct

396 Kroon, 2018.

397 Dekker, 2022.

398 Dekker, 2022.

399 Feys & Verhage, 2019.

400 Rethans, 2020.

401 Tops, 2010.

oplosbare problematiek, terwijl zij daar niet graag mee geconfronteerd worden.⁴⁰² Dit zou gerelateerd kunnen worden aan het grijpen naar geweldsmiddelen.

8.2 **Burgemeesters, politiechefs en experts over besluitvorming en aanpak**

De thema's besluitvorming – vanuit de lokale driehoek – en de aanpak bij demonstraties waren ook onderwerp van gesprek met de burgemeesters, politiechefs en experts. Hierna gaan we in op een aantal thema's dat voorbijkwam.

8.2.1 **Voorbereiding op demonstraties**

Burgemeesters zijn van mening dat de burgemeester er is om de demonstratie mogelijk te maken en tegelijkertijd ook het gezag te voeren over de openbare orde en veiligheid, met inachtneming van de gezondheid en de voortgang van het gewone maatschappelijk verkeer. Op basis van de vooraf beschikbare informatie bereiden politie, gemeente en OM gezamenlijk scenario's voor met de daarbij behorende tolerantiegrenzen en handelingsperspectieven, inclusief de daarin passende mogelijke 'kritische besluiten'. Het nemen van beperkende maatregelen en de inzet van bijvoorbeeld de waterwerper en CS-traangas zijn voorbeelden van dergelijke kritische besluiten, die zelden naar de politieleiding worden gemandateerd.

Demonstrantengroepen lijken volgens burgemeesters vaak niet te begrijpen dat de voorbereidingen worden getroffen om hen juist te beschermen. Burgemeesters benadrukken daarbij het belang van een goede afstemming met demonstranten. Een demonstratie in goede banen leiden is lastig als er geen afspraken zijn te maken met de demonstranten. Burgemeesters zeggen dat het contact met demonstranten meestal goed verloopt. Maar wanneer overleg tussen demonstranten en de overheid niet mogelijk is, mist de overheid een belangrijk instrument om een demonstratie in goede banen te leiden. Het is dan afwachten wat er de dag zelf gaat gebeuren, wat zorgt voor onvoorspelbaarheid en een ander speelveld. Het gevolg hiervan is een grotere neiging dat de demonstratie uit de hand loopt. Een burgemeester zegt daarover:

'De onvoorspelbaarheid maakt het moeilijker en ingewikkelder om te bepalen wat je moet inzetten. Soms denk je van tevoren dat een demonstratie heel groot is en dan is het niks, soms denk je dat het wel mee zal vallen en is het ineens heel groot.' (R6, burgemeester G30)

Dat demonstraties vaker onaangekondigd – en dus niet van tevoren aangemeld bij de gemeente – zijn, is er een belangrijke oorzaak van dat het lastiger is geworden om afspraken te maken met demonstranten. Spontane demonstraties zijn op zich niet verkeerd, zo legt een G4-burgemeester uit, maar *'wanneer er sprake is van maanden aan voorbereiding waarbij de burgemeester in het ongewisse is gelaten, is dat geen spontane*

402 Politieacademie, 2021.

demonstratie' (R1). Volgens deze burgemeester gaven demonstranten aan dat het doel van een bepaalde demonstratie ook het verrassen van de burgemeester was. Deze begrijpt niet waarom een burgemeester verrast zou moeten worden, met het oog op dat de burgemeester er juist voor de demonstrant is om de demonstratie te faciliteren, te begeleiden en te beveiligen. Als de demonstratie vervolgens leidt tot een conflict, volgens de burgemeester het verdienmodel van dit type demonstranten, werkt de strategie.

'Betrokkenen aan de kant van de demonstrantengroep weigeren de telefoon op te nemen om overleg te plegen. Dan kom ik tot een verbod, waarna de demonstrantengroep toch richting de stad komt.' (R1, burgemeester G4)

Een burgemeester schetst een voorbeeld van een demonstrantengroep waarbij het contact in zijn beleving lastig verliep:

'Op voorhand hebben we veel contact gehad met Kick Out Zwarte Piet en het organiserende comité voor de Sinterklaasintocht. Daar hebben we veel gesprekken mee gevoerd [...]. Politiek moet je dat sowieso doen, want de gemeenteraad zal altijd vragen wat je hebt gedaan. Als het gaat om de boerenprotesten, dan weten we wie het zijn, daar hebben we contact mee. [...] Maar deze groep manifesteerde zich op allemaal fake accounts op internet, die hadden we niet nadrukkelijk in beeld en daar hadden ze ook zelf wel voor gezorgd.' (R4, burgemeester G150)

Een G4-burgemeester vraagt zich af waar het faciliteren van een demonstratie door de gemeente begint en eindigt. *'Als de gemeente veiligheidsrisico's ziet in de organisatie van een demonstratie nemen zij de kosten voor hun rekening om deze toch veilig te kunnen organiseren. Je moet voortdurend nadenken over wat faciliteren inhoudt'* (R1). Daarbij faciliteren gemeentes ook demonstraties die niet zijn kennisgegeven. Een andere G4-burgemeester zegt daarover: *'Ook al brengt het ons in de grootst mogelijke problemen, we doen het gewoon. Maar zij [demonstranten] framen het andersom.'* (R7). Weer een andere G4-burgemeester legt uit dat er ambtelijk en bestuurlijk verschil van mening is in hoeverre de ruimte van de overheid is of van burgers. Daarbij wordt aangegeven dat er tijdens en na corona meer sprake is geworden van risico-uitsluiting in plaats van risicobeheersing, bijvoorbeeld door een veel hogere ME-inzet. Inmiddels is dat weer teruggedrongen: *'Zoek het uit op straat; het is jullie straat, jullie openbare ruimte. Wij treden pas op als er gevaar is of als een van de drie gronden van de Wom in het geding is.'* (R2).

Het delen van informatie tussen demonstrantengroepen enerzijds en politie anderzijds is volgens een burgemeester een kat-en-muisspel geworden. Demonstrantengroepen werken deels via afgeschermdes Telegramgroepen; die zijn kort zichtbaar en verdwijnen dan weer. Aan de andere kant constateert een burgemeester dat de specialisatie van informatie verzamelen via sociale media een uitdaging voor de politie is, los van het feit dat er juridische beperkingen zijn. Dat alles bij elkaar zorgt ervoor dat de traditio-

nele manier van informatie vergaren steeds meer achterblijft en het een groot vraagteken is wat een gemeente te wachten staat tijdens een demonstratie. Het informatiegestuurd werken is dan niets meer dan een ‘mooi tegeltje aan de muur’. Een burgemeester geeft aan dat er aan de voorkant tijd geïnvesteerd moet worden en afspraken goed op papier gezet moeten worden. Deze signaleert een ‘verkramping’, doordat er een toename is in de preparatie op de operatie, met steeds meer beleidsmatige ondersteuning en discussies over wat wel en niet wordt vastgelegd. Dit heeft volgens diegene ook te maken met dat er achteraf nog wel eens een onderzoek plaatsvindt en dat er ‘structureel’ allerlei informatie wordt opgevraagd in het kader van de Wet open overheid:

‘Het is een ramp om dat soort informatie te structureren. Er is een verkramping dat alles onder een vergrootglas ligt; en niemand die dat vergrootglas terug probeert te brengen naar de realiteit.’ (R6, burgemeester G30)

Veldwaarneming: Boerenprotesten in Gelderland

Deze veldwaarneming is opgetekend vanuit het perspectief van een onderzoeker. Rond 4 juli 2022 staan er op diverse plaatsen in de provincie Gelderland boerenprotesten gepland: zogeheten onverwachte prikacties. Dit is de reden dat de politie een SGBO heeft ingericht om een en ander te coördineren en waar nodig te faciliteren. Ik sluit aan bij de briefing en daarin wordt onder andere gewezen op het feit dat er waarschijnlijk op verschillende plaatsen tegelijk gedemonstreerd gaat worden en dat de politie lokaal onder aansturing van het bevoegd gezag de leiding heeft. Indien nodig kan er vanuit het SGBO capaciteit en materieel worden toegevoegd. Verder wordt aangegeven dat men insteekt op communicatie c.q. verbinding maken (door wijkagenten c.q. handhaven netwerken) met de demonstranten. Bij overtredingen en misdrijven wordt er opgetreden binnen de mogelijkheden van de context.

Het is de verwachting dat er veel verschillende groepen zullen opduiken, waaronder splintergroeperingen. Er wordt rekening gehouden met de aanwezigheid van beroepsdemonstranten (Antivaxers en Defend-groepen) die uit zijn op een confrontatie met de politie, en ook met jonge loonwerkers die zich aan zullen sluiten bij de protesten. Er is aandacht voor het sentiment onder de boeren dat anders is dan bij andere demonstraties. Bij de boeren gaat het om hun brood en hun land. Sommige ME's – die van het platteland komen – zullen ook binding hebben met de boeren, zo is de verwachting.

Samen met een politieman bezoek ik de rest van de dag diverse locaties waar boeren met tractoren opduiken. Er is veel ME opgeroepen uit Oost-Nederland, maar ik spreek in de loop van de dag ook diverse ME's die uit Brabant komen. Het valt op dat ze met een klein aantal tractoren hele verkeersaders in de provincie plat kunnen leggen en dat het voor de politie erg lastig is om die wegen snel weer vrij te krijgen. Daarvoor heeft de politie ook groot materieel nodig en voordat die ter plaatse is, zijn de boeren soms al weer weg. Er is sprake van een ‘kat-en-muis-spel’. Als voorbeeld zijn negen tractoren

voldoende om bij de brug bij Kesteren het verkeer over de rivier plat te leggen. Hierdoor staat alles stil en kunnen hulpdiensten zich ook niet meer verplaatsen. Naast diverse blokkades blijft het gelukkig rustig en zijn er geen incidenten. Het valt wel op dat het lokaal bestuur niet erg kordaat is in het nemen van beslissingen als het gaat om het ondernemen van actie. Zou dit komen doordat er in deze kleinere landelijk gelegen gemeenten weinig ‘demonstratie-ervaring’ is, of doordat er op een bepaalde manier ook wel sympathie is voor de boeren?

8.2.2 *Politieke invloed op de besluitvorming rondom demonstraties en de rol van de burgemeester*

‘Ik heb meer last van politici dan van demonstranten. Dat is lastig voor je positie in de driehoek.’ (R2, burgemeester G4)

In eerdere hoofdstukken kwam al terug dat er een verharding van demonstraties wordt ervaren. Daarnaast spreken verschillende burgemeesters van een verharding in de politiek, in de zin van dat de burgemeester steeds vaker moet optreden als ‘scheidsrechter’. Afhankelijk van het onderwerp van de demonstratie, komen linkse dan wel rechtse partijen bij de burgemeester met het verzoek de demonstratie te verbieden, zo legt een G4-burgemeester uit. Ook een andere G4-burgemeester geeft dit aan: *‘Iemand in mijn raad zegt: schieten! Traangas! En een ander zegt: het verkeer regelen.’* (R7) Een G4-burgemeester ziet de verzoeken als verkapte waarschuwingen en verafschuwt deze: *‘Als een demonstratie niet wordt verboden, wordt het rellen.’* Dit terwijl het onderwerp van de demonstratie volgens de Wom niet mag meespelen bij het al dan niet opleggen van beperkingen bij een demonstratie.⁴⁰³ Deze burgemeester is naar eigen zeggen dan ook niet gevoelig voor de politieke druk die op diegene wordt uitgeoefend en ziet een *‘strijdachtig karakter rondom demonstraties’* als teken van de huidige tijdgeest, die vanzelf weer moet overwaaien (R1). Een andere G4-burgemeester ziet vooral politieke druk vanuit de Tweede Kamer: *‘altijd krijg je te horen dat je voor een kant kiest’* en *‘het is veel roepen, maar ze nemen nooit contact op’* (R2).

Een politiechef geeft aan dat deze politieke druk ook gevolgen heeft voor de politie:

‘Je moet politiewerk nooit los zien van de context. Als politici of raadsleden allemaal dingen roepen en framen, is er nauwelijks tijd om factchecking te doen.’ (R18).

Een andere politiechef kent ook voorbeelden van dat de gemeente zich met de ME-inzet bemoeit om risico's in te dammen:

‘De burgemeester zet politieke rugdekking of imago-rugdekking in, te vroeg of soms te veel. Dan bemoeit de OOV-afdeling zich zelfs met de ME-inzet. Puur om de politieke en imago-risico's van de burgemeester zo klein mogelijk te houden. Dat is een kwestie

⁴⁰³ Zie hoofdstuk 2 over het demonstratierecht.

van vertrouwen winnen. Het is een reflex om snel in te zetten om alle risico's in te dammen. Dat is bijna een maatschappelijk breed vraagstuk. Het heeft alles te maken met dat alles zo uitvergroet wordt; op sociale media, in het nieuws, in de Tweede Kamer.' (R20)

Burgemeesters leggen ook uit dat zij het eigenlijk nooit goed kunnen doen: als het misgaat dan heb je als burgemeester te weinig gedaan, en als je aan de voorkant voorbereidingen treft dan intimideer je. Ook de politie heeft het achteraf altijd verkeerd gedaan. Daarbij beschrijven sommige burgemeesters dat de verantwoordelijkheid als burgemeester groter wordt, evenals de ervaren druk: *'De verantwoordelijkheid van ons vak wordt groter, de complexiteit van dit soort vraagstukken niet minder.'* (R5, burgemeester G150). Daarbij geeft diegene aan dat het als burgemeester van belang is de *'in de basishofhouding en in de driehoek op een goede samenwerkingslijn te komen'*. Een andere burgemeester geeft een voorbeeld rondom inzet van geweldsmiddelen, waarbij het belang van op elkaar kunnen vertrouwen in de driehoek duidelijk naar voren komt:

'Als het gaat om de geweldsmonopolie, sta ik aan de lat. Dat kan een ambtenaar niet doen. Voor de politie is het fijn om te weten dat iemand bestuurlijk verantwoordelijkheid draagt. Bij gesprekken met de ME waren veel vragen over het gebruik van traangas. Dat was zo'n doorbraak. [...] Ben gebeld door de algemeen commandant, die had leiding over de ME, met het verzoek om traangas in te zetten. Dat [...] is een ingewikkelde beslissing om te nemen in die paar minuten. Traangas is gebruikt, daar heb ik geen spijt van. Ik ben eigenlijk een tegenstander van traangas, maar als die algemeen commandant belt dan weet ik dat het goed zit, hij weet ook mijn zorgen over [andere zaken]. [...] Het rust heel erg op vertrouwen. Het heel vaak met elkaar doen en bespreken.' (R2, burgemeester G4)

Verder is het capaciteitsvraagstuk, zeker gezien de toename in het aantal demonstraties en de werkwijze van sommige groepen, voor velen een *'wicked problem'*. Zo geeft een G4-burgemeester aan dat de onderbezetting bij de politie het grootste knelpunt is rondom demonstraties. Een andere G4-burgemeester schetst het dilemma:

'Ik loop helemaal leeg en de politie ook met capaciteit. Ik ga ze [demonstraties] niet verbieden, je moet blij zijn dat ik ze hier heb. [...] Maar ik loop leeg qua capaciteit. Ik hou het een weekend vol, maar de weekenden daarna, dat gaat gewoon niet. Ik pluk het hele land leeg. Dilan [Yesilgöz] weet dat ook. Het OM zit ook klem. En ze [klimaatdemonstranten] willen ook aangehouden worden, dat is ook bewust. Dat frustreert ook weer het systeem. En ze worden getraind om aanhouding zo moeilijk mogelijk te houden. Dan houden we ze aan, brengen we ze ergens anders heen. [...] Weet je wat de rechtbank zegt: weet u, het is een Wom-overtreding, het was vreedzaam, ze zijn al aangehouden, ze zijn al verplaatst, dat is eigenlijk al genoeg. [...] Het loopt dus ook helemaal vast. Wat betekent dat weer: het is bijna een vrijbrief. Mag Pegida dat niet dan? Of de voetbalhooligans? Of Shell, straks komen er pro-Shelldemonstraties op

de weg. Dat realiseren we ons niet, maar dat vind ik echt zorgelijk. Dit is alvast een beetje oefenen voor de Tweede Kamer. Ik roep op: denk na, we ondergraven het systeem, ik kan bijna niet bewegen.’ (R7, burgemeester G4).

8.2.3 *Ingrijpen bij demonstraties*

Als het gaat om het al dan niet ingrijpen bij demonstraties, geven mensenrechtenexperts aan dat het veiligheidsrisicodenken in de afgelopen 25 jaar is toegenomen, waarbij elke demonstratie als een ordeverstoring wordt gezien. Zij zeggen daarover: *‘Als je ordeverstoringen als uitgangspunt neemt, dan heb je het demonstratierecht sowieso niet meer als uitgangspunt.’* (R67/R68). Daarbij zou de lat voor het ingrijpen bij een demonstratie lager zijn dan bij andere handhavingen van de openbare orde, zoals voetbalwedstrijden. Mensenrechtenexperts zien daarnaast dat er een toename is van informatieverzameling door de politie rondom demonstranten en demonstraties. Daar is volgens hen geen wettelijke basis voor. Zij vinden dat het ongenoegen van de politie en de ME rondom demonstraties moet worden gezien in de trend van surveillance en het gebrek aan transparantie daarover.

Waar het volgens een expert de laatste jaren misging bij demonstraties, is dat er beperkingen bij demonstraties moesten worden opgelegd in combinatie met de ‘rare context’ (corona). De expert legt daarover uit:

‘Wat vinden al die mensen die zich wel knarsetandend aan alle coronamaatregelen houden? Wat gebeurt er dan als heel veel mensen samenkomen en de politie kijkt er naar en grijpt niet in? Tegelijkertijd ga je de confrontatie aan met een grote groep mensen, waarvan de meerderheid vredelievend is. Bij het koffiedrinken was er sprake van veel demonstranten die [...] na drie vorderingen van de politie niet gehoorzamen. Vroeg of laat gebeurt er dan iets. Dat is wel de verantwoordelijkheid van openbare ordehandhaving. Ook is te zien dat mensen verharder; erkennen het gezag van autoriteiten niet meer. Wie is de politie om te zeggen wat zij mogen doen?’ (R63)

Een G4-burgemeester onderschrijft de afwegingen die de expert hierboven schetst. Wanneer deze toestaat dat een demonstratie op een bepaalde plek (bijvoorbeeld de snelweg) mag plaatsvinden, dan wil iemand anders dat morgen ook: *‘Daarom zit ik ook zo klem. Ik kan me weinig veroorloven.’* (R7). Ook het eerder geschetste punt over lastiger afspraken kunnen maken met demonstranten, speelt mee bij het ingrijpen bij demonstraties. Zo legt een andere burgemeester uit:

‘Wij zijn geneigd om zo min mogelijk in te grijpen en zo veel mogelijk te laten gebeuren. Bij de nieuwe groepen zit vooral het dilemma erin dat we niet weten met wie we te maken hebben en daardoor, omdat we slechte afspraken met mensen kunnen maken, geneigd zijn sneller de openbare sfeer te betreden en ons ermee te bemoeien.’ (R2, burgemeester G4)

Verschillende burgemeesters geven verder aan niet méér bevoegdheden te willen als het gaat om demonstraties. Een burgemeester is ervan overtuigd dat het uiteindelijk 'hangt op beslissingen in de driehoek'. Een politiechef zegt over bevoegdheden in relatie tot demonstraties:

'In the end moeten we ons aan de wet houden, de rule of law is heilig. Anders krijg je een raar land als de politie zich daar niet aan houdt. Maar veel zit ook in houding, gedrag, professionaliteit, delen, je werk goed doen en ook je bevoegdheden kennen. Veel mensen roepen: we weten niet wat er mogelijk is. We mogen best al heel veel.'
(R18)

Het perspectief van demonstranten op de aanpak van de driehoek

De respondenten ervaren de demonstraties in de praktijk als wisselend. Als verklaring verwijzen demonstranten naar de verschillen tussen gemeenten. Deze verschillen hangen af van een aantal factoren, aldus de respondenten.

Communicatie

Alle respondenten vanuit demonstrantengroepen benoemen de (gebrekkige) communicatie tussen de gemeente en de betreffende demonstrantengroep. Waar de ene lokale driehoek uitblinkt in het maken van afspraken, het nakomen daarvan en de communicatie naar buiten toe, is dat in sommige gemeenten 'in en in triest en slecht', 'moeizaam, problematisch' en 'persoonsafhankelijk', aldus de respondenten. Voor veel respondenten zit daar een punt van frustratie. Men is van mening dat de communicatie over te veel schijven gaat, waardoor onduidelijkheid ontstaat in alle lagen van de overheid. Er zijn namelijk drie actoren – het OM, het openbaar bestuur en de politie – die bepalend zijn in de omgang en afhandeling van demonstraties. Het openbaar bestuur en de politie zijn instanties die beide afzonderlijk communiceren richting de demonstrantengroep, maar ook onderling moeten communiceren tijdens een actie. Op meer uitvoerend niveau – dus tijdens de demonstratie zelf – vertaalt zich dat in onbegrip en escalatie tussen politie/ME en demonstranten en soms omstanders. Op bestuurlijk/landelijk niveau zien de respondenten dat er geen lessen worden getrokken uit eerdere ervaringen met demonstraties of van bestuurlijk gemaakte fouten.

Een aantal respondenten geeft aan dat de communicatie grotendeels persoonsafhankelijk is. Daarbij noemt men specifiek het belang van vertrouwen in politieambtenaren.

Mate van ervaring met demonstraties

De respondenten noemen dat elke gemeente een eigen mate van ervaring heeft met demonstraties. Een kleinere gemeente heeft bijvoorbeeld minder ervaring met groot-schalige demonstraties in vergelijking met de demonstratiestad Den Haag. Deze ervaring is terug te zien in de omgang met demonstraties, aldus een van de respondenten.

De rol van de burgemeester

Vrijwel alle respondenten kunnen zich niet aan de gedachte onttrekken dat er een politiek motief is voor de bestuurlijke en daarmee ook politieke omgang met demonstraties. Meer specifiek wijst men naar de rol van de burgemeester. Een respondent geeft aan: *‘De burgemeester kan politiek het hardst geraakt worden door incidenten.’* Daarom zou een burgemeester *‘een hyperfocus op veiligheid en openbare orde’* hebben en zijn *‘alle andere belangen daar ondergeschikt aan’* (R55). Het faciliteren van een demonstratie zou voorop moeten staan – conform het demonstratierecht – en niet ten koste moeten gaan van het veiligheidsrisicodenken, zo geven meerdere respondenten aan. *‘Als het doel van de politie en de gemeente is om dingen beheersbaar te houden, dan is dit niet de weg. Dat bereiken ze hier niet mee’*, zo geeft een respondent aan (R55).

Instructies aan de politie

Voornoemde punt heeft ook gevolgen voor de rol van de politie. Respondenten benoemen dat de instructies aan de politie door het bevoegd gezag verschillen. Daarover zegt een demonstrant: *‘In een en dezelfde plaats en per korps kan het verschillen. [...] Op de A12 heb ik meegemaakt; het was een en al vriendelijkheid en joligheid en overduidelijk was de instructie: doe zo vriendelijk mogelijk. Terwijl een andere keer schilden en wapenstokken vol in het zicht waren.’* (R56)

Het imago van de demonstrantengroep

Een vierde factor die zou meespelen in de uiteenlopende aanpakken van gemeenten is het imago van de demonstrantengroep. Meerdere respondenten ervaren dat verschillende demonstrantengroepen anders worden behandeld. Daarover zegt een respondent: *‘Als je je op de weg vastplakt, is dat hetzelfde wat de boer bereikt met een trekker. Dan zou je ook hetzelfde behandeld moeten worden.’* (R60)

8.2.4 *Communicatie en beeldvorming*

Een belangrijk punt dat door veel burgemeesters is aangehaald, is de communicatie en beeldvorming rondom demonstraties. Zo geeft een expert aan dat gewelddadige confrontaties tussen de politie en de burger zeer weinig zijn voorgekomen, maar dat die gewelddadige confrontaties het beeld overheersen. Het is daarom belangrijk om het beeld niet te veel te laten vertekenen. Vanuit de politie wordt dit onderschreven:

‘Demonstraties die vreselijk uit de hand lopen zijn er maar heel weinig, maar wel heel bepalend voor het beeld. De beeldvorming is wel tekenend. Wij moeten er zelf ook altijd wel alert op zijn als we iets publiceren over demonstraties. Dan gaat het over relschoppers, maar bij demonstraties is er niet altijd sprake van een exces of relschoppers. We moeten in de beeldvorming en taalgebruik wel voorzichtig zijn.’ (R26, ondersteuning korpschef)

De hiervoor aangehaalde expert stelt ook dat er bij openbare ordehandhaving altijd een afweging gemaakt moet worden en dat de overheid deze afweging voor de beeldvorming misschien zichtbaarder moet maken. Een andere expert licht toe dat het allemaal om de publieke meningsvorming en publieke opinie gaat, ook achteraf; wat is de interactie geweest met de politie en de demonstratie? De fase na de demonstratie is superbelangrijk voor de beeldvorming. Weer een andere expert stelt: simpelweg gaat demonstreren over een communicatiestrategie en de mediapresentatie. Dat is altijd al zo geweest, maar met sociale media is dat urgenter geworden. De overheid moet daar ook iets mee. Verder leveren demonstraties vaak een soort beeldenstrijd op, aldus een expert. Groepen van beide kanten bewapenen zich met beelden; demonstranten zelf die het ingrijpen van de politie in beeld brengen, en ook de politie toont beelden van drones en bodycams.

Verschillende politiechefs spreken van een ontwikkeling over hoe demonstranten de demonstratie inzetten, door het optreden van de politie ter discussie te stellen. Een politiechef legt uit:

‘De politie krijgt dan ook te maken met groepen die vragen wat binnen het demonstratierecht valt. Er is dan ook discussie over wat de grenzen daarvan over gaat of niet. De driehoek is het daarin niet altijd eens met de groepen. Wat je nu veel ziet gebeuren, is dat de vraag wordt gesteld welke strafbare feiten gepleegd mogen worden in het kader van het demonstratierecht en of er niet op voorhand te veel banden gelegd worden aan de vrijheid van demonstreren. Het lijkt dan alsof de politie tegenover de demonstranten komt te staan. Maar een keuze zoals die van de A12 is van het bevoegd gezag, terwijl de discussie en de focus op de politie komt te liggen.’ (R21)

Deze chef geeft verder aan dat het de vraag is wat dat betekent voor het optreden van de politie en wie de verantwoordelijkheid pakt in de communicatie richting de maatschappij. Het bevoegd gezag is wat diegene betreft soms volstrekt afwezig, ook in de media. Een andere politiechef geeft aan dat demonstranten erop uit zijn dat er een extern onderzoek wordt gedaan naar het optreden van de politie, omdat er dan altijd wel iets gevonden wordt.

Verder geven experts nog aan dat ook politievakbonden een rol spelen in de beeldvorming, aangezien zij minder een blad voor de mond nemen omdat ze minder verantwoording hoeven af te leggen. Zij gaan sneller in talkshows zitten en wakkeren een en ander aan ten gunste van de achterban. Zij scherpen zaken dan net iets aan zodat er wellicht extra middelen beschikbaar komen, aldus de experts.

Ook zijn sommigen van mening dat de positieve kant van de politie meer benadrukt mag worden. Zo geeft een korpschef aan dat er veel voorbeelden zijn van integer handelen door de politie maar dat er een frame wordt neergezet alsof de politie gewelddadig is, wat zich tegen de politie keert. Daarmee gaat de samenleving volgens deze korpschef een verkeerde spiraal in. De politie heeft de verantwoordelijkheid om fatsoenlijk te blijven, maar anderen hebben ook een verantwoordelijkheid. Bijvoorbeeld organisaties als Amnesty en Control Alt Delete springen snel op als er iets misgaat,

maar ze laten het niet weten als er iets goed is gegaan, aldus de chef. De politie ontvangt ook brieven van XR dat ze blij zijn met het optreden van de politie, *'maar dat hoor je verder niet. [...] Soms moet je ook blij zijn met de politie en de kwaliteit die ze leveren. Wat niet goed gaat moet onderzocht worden, geen misverstand daarover.'*(R18) Tot slot maken burgemeesters ook nog wel eens gebruik van de beeldvorming. Zo schetst een burgemeester een voorbeeld:

'Ik heb twee keer flex-ME hier gehad. Dat vond ik wel prima: kon ik zeggen tegen de media dat er ondersteuning was, maar zonder dat ik moest zeggen dat er officieel ME was.' (R3, burgemeester G20)

8.3 **Resumé**

Uit dit hoofdstuk wordt duidelijk dat burgemeesters en politiechefs voor een lastige opgave staan als het gaat om demonstraties. Voor hen staat het faciliteren van demonstraties voorop, maar soms is ingrijpen onontbeerlijk. Zij hebben een moeilijker informatiepositie, doordat demonstraties steeds vaker niet worden aangemeld en doordat communicatie met demonstrantengroepen ingewikkelder is geworden. Demonstraties evenals de politieke druk die wordt uitgeoefend op burgemeesters lijken te verhard en het politieoptreden staat in toenemende mate in de schijnwerpers. Beeldvorming, vooral via sociale media, speelt hierin een belangrijke rol. Zowel burgemeesters als politie hebben het gevoel dat zij het nooit goed kunnen doen. Blijken er achteraf wat veel voorbereidingen te zijn getroffen of beperkingen te zijn opgelegd, dan hebben zij te streng of intimiderend opgetreden. Loopt een demonstratie uit de hand, dan hebben zij niet genoeg gedaan. Mensenrechtenexperts zijn kritisch op het optreden van de politie, omdat demonstraties naar hun idee te veel standaard als ordeverstoring worden gezien en behandeld. Vertegenwoordigers van demonstrantengroepen op hun beurt hekelen de wisselende en volgens hen te vaak gebrekkige communicatie met onduidelijkheid, onbegrip en escalatie van demonstraties als gevolg. Verder hebben zij moeite met de uiteenlopende aanpakken per gemeente, een te sterk veiligheidsrisico-denken (vooral ook aangestipt door mensenrechtenexperts) en het wisselend behandelen van demonstrantengroepen.

9 **Leren van demonstreren: samenvatting, conclusies en reflectie**

In dit onderzoek zijn we op zoek gegaan naar de beantwoording van de hoofdvraag: ‘Wat zijn recente ontwikkelingen in demonstraties en grootschalige ordeverstoringen, welke groepen demonstranten en ordeverstoorers zijn daarbij te onderscheiden, wat betekent dit voor de politie en het bevoegd gezag en hoe kan hier in de toekomst succesvol op worden geanticipeerd en in worden opgetreden?’

In dit afsluitende hoofdstuk beantwoorden we themagewijs de onderzoeksvragen, formuleren we de belangrijkste conclusies en reflecteren we op het onderzoek.

9.1 **Thematische beantwoording van de onderzoeksvragen**

In deze paragraaf beantwoorden we de onderzoeksvragen op basis van een literatuurstudie, een media-analyse, 75 interviews met experts, een secundaire analyse op politieregistraties, een landelijke survey onder 874 ME'ers, casusreconstructies én observaties tijdens demonstraties. We doen dat in vier blokken langs de thema's ‘Ontwikkelingen in demonstraties en demonstrantengroepen’, ‘Politieoptreden, informatiepositie en ME-inzet’, ‘Demonstranten nader getypeerd’ én ‘Besluitvorming en bestuurlijke afwegingen’.

9.1.1 *Ontwikkelingen in demonstraties en demonstrantengroepen*

Het Nederlandse demonstratielandschap heeft de afgelopen zes jaar een ingrijpende transformatie doorgemaakt. In zowel kwantitatief als kwalitatief opzicht valt een duidelijke toename en verbreding van het aantal demonstraties en betrokken groepen te signaleren.

Waar decennia geleden traditionele groepen als vakbonden, krakers of politieke bewegingen domineerden, verschijnen nu uiteenlopende en vaak hybride samenstellingen van burgers, activisten en belangengroepen op straat. Zij demonstreren rondom thema's als klimaatverandering, coronamaatregelen, institutioneel racisme, stikstofbeleid, woningnood en internationale conflicten. Het grootste deel van de demonstraties (97%) verloopt overigens zonder problemen. Toch is er ook gemeenschappelijkheid tussen oud demonstreren en nieuw demonstreren, want ook de oude groepen streden in de jaren 1980 voor klimaat, woningnood en internationale conflicten.

In de literatuur wordt onvrede, ook wel verontwaardiging, vaak genoemd als oorzaak van demonstraties. Bij demonstranten zijn er verschillende algemene motieven om

deel te nemen, zoals – een combinatie van – ideologie, collectieve identificatie of emotie door ervaren maatschappelijke of politieke misstanden. In dit onderzoek maakten we een kwalitatieve selectie van zes groepen demonstranten die zich de afgelopen jaren nadrukkelijk presenteerden met telkens andere motieven. Dit zijn coronademonstranten, boerendemonstranten, klimaatdemonstranten, woondemonstranten, Zwarte Piet-demonstranten en de Pro-Palestina-demonstranten. De zes groepen – zo laat onze analyse zien – kunnen elkaar ook overlappen en zijn fluïde.

De diversiteit in typen demonstraties groeit en daarnaast bestaat er een ontwikkeling dat demonstraties vaker niet worden aangekondigd bij het bestuur dan in het verleden. Verder leeft er bij verschillende groepen een gedeeld sentiment van algemeen verlies van vertrouwen in de overheid. Hierdoor ontstaan ook connecties en samenwerkingsverbanden tussen verschillende groepen demonstranten, radicale actiegroepen, en tevens een verharding. Omdat de politie veelal wordt gezien als verlengstuk van de overheid, zijn demonstranten met deze sentimentsverschuiving in een moeilijke positie terechtgekomen. Wat steeds vaker gebeurt, is dat in de basis vreedzame demonstraties worden gekaapt door kleine groepjes die uit zijn op geweld en confrontaties met de politie.

De recente demonstrantengroepen onderscheiden zich van meer traditionele groepen door hun vaak decentrale organisatie, gebruik van sociale media en hybride strategieën, waarbij zij vreedzame demonstratievormen combineren met elementen van burgerlijke ongehoorzaamheid of disruptie. In verschillende gevallen zetten deze groepen het publieke domein bewust als actiemiddel in, zoals bij snelwegblokkades.

Kenmerkend voor de door ons onderzochte groepen demonstranten is hun diversiteit aan achtergronden, motieven en organisatiegraad. Sommige groepen zijn ad hoc georganiseerd, andere vertonen een professionele structuur, zoals bij Extinction Rebellion (XR). Deze groep gebruikt disruptieve, maar geweldloze tactieken, zoals het bezetten van snelwegen of publieke gebouwen. XR demonstreert vaak zonder voorafgaande kennisgeving, wat de voorbereiding van autoriteiten bemoeilijkt. Daartegenover staan boerenorganisaties, zoals Farmers Defence Force (FDF), die met tractoren snelwegen blokkeren en daarmee grote logistieke en veiligheidsproblemen veroorzaken. Deze protesten kenmerken zich over het algemeen door een grotere fysieke impact, een hogere mate van dreiging en in sommige gevallen gewelddadige incidenten.

Ook burgers zonder eerdere demonstratie-ervaring, zoals aanhangers van het Algemeen Burger Collectief of corona-sceptische groeperingen, manifesteren zich tegenwoordig nadrukkelijker. Uit ons onderzoek blijkt dat demonstrantengroepen de laatste jaren gebruikmaken van sociale media als primair middel tot mobilisatie. De snelle, organische aard van deze mobilisatievormen en het ontbreken van centrale organisatie maakt het voor politie en openbaar bestuur moeilijk om deze groepen in te schatten of ermee in contact te komen. Van Stekelenburg maakt in dit kader een relevant interessant onderscheid. ‘Oud’ demonstreren staat voor collectieve actie die zich kenmerkt door formele organisatie, duidelijke doelen, gedeelde identiteit en mobilisatie via traditionele structuren, zoals politieke partijen en maatschappelijke organisaties. ‘Nieuw’ demonstreren staat voor connectieve actie en kenmerkt zich door meer individueel en

digitaal georganiseerd, minder gebaseerd op collectieve identiteit en meer op persoonlijke expressie.

9.1.2 *Demonstranten nader getypeerd*

Op basis van open bronnen kunnen we een beeld schetsen van een aantal algemene kenmerken van de groepen demonstranten die we in dit rapport hebben verdiept.

- Coronademonstranten is een verzamelnaam voor allerlei kleinere actiegroepen, variërend van ‘Moederhart’ tot ‘Voorwaarheid’. Deze demonstranten hebben uiteenlopende motivaties, maar specifieke onderwerpen in relatie tot de coronapandemie – denk aan de avondklok, de corona-spoedwet, de lockdown, het 5G-netwerk en het vaccineren – springen eruit. Deze groep is zeer gemêleerd in leeftijd en achtergrond. Naast de demonstranten die vredelievend demonstreren bestaat er in subgroepen ook een radicale onderstroom. Daarnaast zijn verschillende coronademonstraties ‘gekaapt’ door groepen die aansluiten bij deze demonstraties om (gericht) geweld te kunnen gebruiken tegen de politie, zoals de ‘defend-groepen’.
- De boerendemonstranten ageren met name tegen het stikstofbeleid en de daaraan gekoppelde (dreigende) gevolgen als bedrijfssluitingen, onteigeningen, strengere wetgeving, gebrek aan toekomstperspectief en het vernietigen van de plattelandssamenleving. Meerdere protesten zijn geëscaleerd en er was meermaals politie-inzet nodig. FDF en Agractie zijn bekende actiegroepen. Ook deze protesten zijn regelmatig gekaapt door subgroepen die (doelbewust) de confrontatie zijn aangegaan met de politie. Dit zijn veelal mensen die sympathiseren met de boeren(protesten), zoals vrienden, familieleden, loonwerkers of mensen die voor hun werk met boeren te maken hebben.
- De klimaatdemonstranten doen een appèl op de politiek om in te zetten op beleid dat klimaatverandering tegengaat. Naast XR – een zeer diverse groep, met mensen uit alle hoeken van het land, van verschillende leeftijden en achtergronden – horen ook Occupy EUR en FossielvrijNL tot deze groep. Ook jongeren – de ‘klimaatspijbelaars’ – vallen onder deze groep demonstranten. Klimaatdemonstranten zijn relatief vaak hoogopgeleid en onder hen bevinden zich relatief veel vrouwen en stedenlingen.
- De woondemonstranten zoals ‘Woonprotest’ en ‘Woonopstand’ zetten het woningtekort en daarmee de betaalbare huisvesting en lange wachtlijsten voor sociale huurwoningen centraal. Het gaat om de opkomende middenklasse, jong en stedelijk en hoogopgeleid.
- Zwarte Piet-demonstranten, zoals ‘Kick Out Zwarte Piet’, demonstreren in beginsel vredelievend, uiten hun ongenoegen over het uiterlijk van Zwarte Piet en stellen de relatie met het slavernijverleden aan de kaak. Daarnaast zijn er ook pro-Zwarte Piet-demonstranten, zoals ‘Nederland kiest Zwarte Piet’. De polarisatie van beide standpunten en de aanzuigende werking van hooligans, extremisten en relschoppers die pro-Zwarte Piet zijn, leiden relatief vaak tot incidenten.

- De Gaza-demonstranten is de overkoepelende term voor zowel de Pro-Palestina-demonstranten – tegen de bezetting van Israël in Palestina en de acties van het Israëlische leger in de Gazastrook en de (burger)slachtoffers – als Pro-Israël-demonstranten die Israël steunen en vinden dat Israël het recht heeft om zichzelf te verdedigen. De pro-Palestina-groep is divers. Studenten maken er vaak deel van uit, evenals medewerkers van instellingen van hoger onderwijs, maar ook XR-aanhangers en naar het lijkt soms ook mensen die van demonstratie naar demonstratie trekken, ongeacht het onderwerp. Ook hier lijken de vreedzaam ingezette demonstraties geregeld ‘gekaapt’ te worden door actievoerders met andere (gewelddadige) motieven.

Uit dit en ander onderzoek wordt duidelijk dat verreweg de meeste demonstraties zonder problemen verlopen. In een recent onderzoek van de Inspectie Justitie en Veiligheid wordt aangegeven dat 97% van de demonstraties in ons land probleemloos verloopt. Soms (3%) is dit niet het geval en volgen er ongeregelde heden en soms ook aanhoudingen.

Op basis van politieregistraties van ruim 700 personen die tijdens een steekproef van tien demonstraties zijn aangehouden op verdenking van strafbare feiten, kunnen we een profiel schetsen. De meerderheid van de verdachten is jongvolwassen (tussen 18 en 30 jaar). Veruit de meeste verdachten zijn man (71%). Bij relatief veel demonstraties komen de aangehouden verdachten uit het hele land. Aangehouden tegendemonstranten komen vaak ‘van dichtbij’. 95% van de strafbare feiten waarvoor de demonstranten zijn aangehouden, valt onder de categorie ‘vernielingen en incidenten tegen de openbare orde’, ‘niet voldoen aan een bevel of vordering’ en ‘openlijke geweldpleging’. Aangehouden verdachten zijn in iets meer dan de helft van de gevallen al bekenden van de politie. Daarbinnen is een kleine groep (20 à 25%) die met de nodige regelmaat ook voor andere zaken in beeld komt bij de politie. Het gaat dan vooral om vermogens-, gewelds-, en drugsdelicten. De Black Lives Matter- en Pegida-demonstratie kenmerken zich door aangehouden verdachten met het ernstigste profiel wat betreft de aard van de gepleegde strafbare feiten.

9.1.3 *Politieoptreden, informatiepositie en ME-inzet*

De Mobiele Eenheid bestaat uit ongeveer 2.500 politieambtenaren die de ME-taak uitvoeren als neventaak naast hun reguliere politiewerk als bijvoorbeeld wijkagent of rechercheur. De ME is dus geen vechtpolitie (zoals sommigen denken), maar een breed inzetbaar politiemiddel, met gewone politiemensen in een ander pak. Het optreden van politie en ME staat onder druk door de veranderende aard van demonstraties. De ME staat voor de uitdaging zich te herpositioneren binnen een landschap van snelle, onvoorspelbare en gedecentraliseerde protestbewegingen. Uit de survey onder 874 ME'ers blijkt dat velen hun optreden als zwaarder, minder voorspelbaar en mentaal belastender ervaren onder invloed van de veranderde demonstratiedynamiek. De uitrusting en tactieken van de ME zijn nog grotendeels gebaseerd op bekende doelgroepen.

pen en zijn minder effectief gebleken bij de aanpak van nieuwe, hybride demonstratievormen. Zo bleek bij de klimaatprotesten van XR op de A12 in Den Haag dat demonstranten bewust een arrestatie riskeren en zich zelfs laten trainen in hoe ze het optreden van de politie kunnen vertragen of neutraliseren. ME'ers beschrijven dat ze soms aarzelen in hun optreden uit angst voor juridische procedures of mediakritiek. Dit leidt tot handelingsverlegenheid en frustratie onder agenten. Daartegenover staat dat bij de boerenprotesten op de snelwegen sprake was van ernstige fysieke dreiging, waarbij voertuigen werden ingezet om barrières te forceren.

De informatiepositie van de politie – die mede tot stand komt door het Team Openbare Orde Inlichtingen (TOOI) – blijkt ten aanzien van de recent acterende demonstrantengroepen wisselend. In sommige gevallen ontbreekt vroegtijdig zicht op de aard en omvang van protestacties, mede door het gebruik van gesloten communicatiekanalen door demonstranten. Deze situatie ondermijnt de mogelijkheid tot informatiegestuurd werken, wat ten koste gaat van het anticiperend vermogen van het bevoegd gezag. De casusanalyses bevestigen dat opschaling en besluitvorming regelmatig reactief verlopen. Verder gaat demonstreren niet alleen meer over openbare-ordevraagstukken, maar ook steeds vaker over het voorbereiden en/of plegen van strafbare feiten vanuit een activistische en extremistische hoek. Dit vraagt om samenwerking met het OM en die ziet niet altijd een strafvorderlijk belang waardoor samenwerking niet van de grond komt.

9.1.4 *Besluitvorming en bestuurlijke afwegingen*

De rol van burgemeesters blijkt cruciaal bij het voorbereiden en afhandelen van demonstraties. Burgemeesters opereren in een steeds complexer wordend krachtenveld, waarin zij het grondwettelijk recht op demonstratie moeten afwegen tegen de zorg voor de openbare orde. De interviews en mediaberichten tonen dat burgemeesters variëren in hun opvattingen over proportionaliteit, risico-inschatting en omgang met burgerlijke ongehoorzaamheid. Sommige burgemeesters pleiten voor ruimte en begrip voor burgerlijke ongehoorzaamheid, terwijl andere een restrictiever handavingsbeleid hanteren. Dit leidt tot wisselende besluitvormingspraktijken, afhankelijk van de lokale politieke en maatschappelijke context. De escalatie van de coronademonstratie op het Museumplein in januari 2021 illustreert de bestuurlijke spagaat tussen faciliteren en handhaven. De politie moest opereren in een situatie waarin het recht op demonstratie, de bescherming van de volksgezondheid en het risico op escalatie samenvielen.

Tegelijkertijd groeit binnen het openbaar bestuur de behoefte aan uniforme richtlijnen, vooral in situaties waarin demonstraties grensverleggend of ontwrichtend zijn. Het gaat dan om een landelijk afwegingskader dat burgemeesters ondersteunt bij dergelijke complexe besluiten.

Ook spreken respondenten als burgemeesters en politiefunctionarissen over investeren in hechtere bondgenootschappen. Daarmee doelen zij vooral ook op bondgenootschappen met (maatschappelijke) organisaties en met relevante koepels, bedrijven en

instellingen in de regio. Het smeden van die bondgenootschappen gebeurt dan bij voorkeur in ‘vredestijd’, zodat het vertrouwen er ook is in tijden van moeilijkheden.

9.2 Conclusies en aanbevelingen

Op basis van alle onderzoeksactiviteiten zetten we de belangrijkste conclusies en daaruit voortvloeiende aanbevelingen uit dit onderzoek op een rij.

Demonstratielandschap

1. Het aantal demonstraties is in ons land de afgelopen jaren fors toegenomen (in Den Haag bijvoorbeeld met 43% tussen 2017 en 2023). Toch is het percentage van 3% van alle demonstraties waar problemen ontstaan nog altijd relatief laag.
2. Het demonstratielandschap is fundamenteel veranderd. Er kan op basis van dit onderzoek niet gesproken worden van nieuwe demonstrantengroepen, maar wel van nieuwe manieren van demonstreren. De recent acterende demonstrantengroepen brengen nieuwe vormen van actievoeren met zich mee – een andere demonstratiemores – die bestaande werkwijzen van politie en bestuur uitdagen.
3. Het demonstratielandschap is diffuus, minder voorspelbaar en fluïde geworden. De Diensten Regionale Informatie Organisatie zullen zich moeten bekwamen in en toeleggen op de nauwkeurige informatie-inwinning naar een breed palet aan maatschappelijke thema's en dus ook (mogelijke) demonstratiethema's. Denk daarbij aan onder meer klimaatverandering, natuur en milieu, wonen, dierenrechten, overheidsbemoeienis en internationale vraagstukken. Het TOOI moet zich toeleggen op mogelijk ordeverstoorers binnen meer groepen dan klassieke extremisten op rechts, op links en onder de hooligans en boeren.

Politieoptreden

4. De bestaande politiestrategieën sluiten onvoldoende aan bij de nieuwe realiteit. Zowel qua informatiepositie als qua voorbereiding en uitvoering bestaat er behoefte aan bijstelling van strategie en inzet. Het adagium zou kunnen zijn: ‘niet méér blauw, maar slim en communicatief blauw’. Voorgaande kan worden ingevuld door de inzet van flex-ME en door handhaven netwerken die vroegtijdig contact maken met het publiek, die eventuele risico's op escalatie onderkennen en ondervangen en tegelijkertijd ook dienen als ogen en oren van de politieleiding en van het bevoegd gezag.
5. ME's rapporteren een grotere mentale en fysieke belasting door hun inzet bij recente demonstraties dan in het verleden. Er is sprake van handelingsverlegenheid bij politiefunctionarissen, mede als gevolg van onvoldoende sturing en duidelijkheid van hogerhand, vanwege de eigen sympathie bij politiemensen voor bepaalde demonstratiedoelen en vanwege publieke beeldvorming (*framing* en *doxing*).
6. De casusanalyses illustreren het spanningsveld tussen faciliteren en handhaven. Nieuwe vormen van protest vragen om nieuwe kaders, zowel juridisch als prak-

- tisch. Er is een normatieve herijking nodig van het juridische, tactische en morele kader rondom demonstraties, met ruimte voor nuance en proportionaliteit.
7. Naast de (sociale) media is voor het tot stand komen van de verbinding tussen politie en demonstranten een geschikt middel onderbenut en ondergewaardeerd in deze context, en dat is het politiepersoneel. Politiepersonen, al dan niet in een ME-pak, zijn opgeleid, getraind en dus in staat om laagdrempelig en doeltreffend contact te maken met burgers die hun mening willen ventileren in de vorm van een demonstratie. De politieorganisatie kan rond demonstraties zoveel meer dan bus- en ordehandhavers het potentiële strijdtoneel laten betreden (zie ook punt 4).

Bestuurlijk

8. Het demonstratierecht staat in de praktijk onder spanning. Verschillen in interpretatie van wetgeving en toepassing leiden tot variatie in bestuursoptreden. Er is sprake van frictie tussen juridische kaders en maatschappelijke verwachtingen. Bestuurlijke besluitvorming is complexer, politiek meer beladen en meer afhankelijk van context dan in het verleden. Dit leidt tot een gebrek aan eenduidigheid in optreden. Vanwege het complexer worden van het demonstratielandschap zouden betere informatievergaring, -veredeling en -duiding meer en directer in de advisering richting een burgemeester betekenis moeten krijgen.
9. Er is een verschil als het gaat om 'demonstratie-ervaring' onder burgemeesters. Burgemeesters die zelden een demonstratie in hun gemeente hebben, ontberen parate kennis en sturings- en beslissingsvermogen. Hier ligt een taak voor ervaren collega-bestuurders en voor de politie om hen te adviseren en ondersteunen, ook ten behoeve van het faciliteren van en de veiligheid van de demonstranten.
10. Een aantal respondenten (onder wie burgemeesters) uit zich in dit onderzoek kritisch over hoe landelijke politici zich bemoeien met het lokale beleid met betrekking tot demonstraties (bijvoorbeeld over het al dan niet ingrijpen bij een demonstratie) om te polariseren voor electoraal gewin. Dit ondermijnt niet alleen het gezag van burgemeesters, maar vooral ook dat van de rechtsstatelijke verdeling van verantwoordelijkheden tussen hogere en lagere overheden.
11. Het verdient in onze optiek aanbeveling om alle burgemeesters én AOV'ers een cursus sturing van demonstraties en openbare orde te laten volgen.

Communicatie

12. Betere communicatie over de spelregels tijdens een demonstratie door de autoriteiten is gewenst. Voorlichting en uitleg aan het algemeen publiek en de media en specifiek ook overleg vooraf met demonstranten én tijdens manifestaties kan onbegrip en escalatie helpen voorkomen. Sommige groepen demonstranten proberen nadrukkelijk niet met de overheid te communiceren, maar zij zijn bijvoorbeeld via de reguliere en de sociale media wel bereikbaar en daar liggen wellicht ook kansen om met hen in contact te treden. Transparante wederzijdse verwachtingen kunnen bijdragen aan vertrouwen en legitimiteit.

13. Volledige en transparante communicatie over de aanpak en het optreden bij demonstraties vanuit de overheid richting de burger is essentieel. Nu gaat er regelmatig gemankeerde informatie rond op sociale media die ook schadelijk kan zijn voor de legitimiteit van de politie c.q. de overheid.

Demonstranten

14. Aan de zijde van demonstrerende groepen en organisaties is ook wat te leren. Demonstreren is een grondrecht. Beperkingen van dit grondrecht zijn onwenselijk en dikwijls ook onnodig, zeker ook als demonstranten verantwoord omgaan met hun grondrechten. Dat betekent dat organisatoren en demonstranten zich niet alleen moeten verdiepen in hun rechten, maar bij de voorbereiding van hun demonstratie zich ook bewust moeten zijn van hun moreel-ethische en maatschappelijke verantwoordelijkheden. Die verantwoordelijkheden moeten zij actief delen met andere deelnemers en elkaar eraan houden en op aanspreken.

9.3 **Reflectie op het onderzoek en slotbeschouwing**

Dit onderzoek laat zien dat het Nederlandse demonstratieklimaat onderhevig is aan snelle en complexe veranderingen. Met een breed palet aan onderzoeksmethoden hebben we zicht gegeven op de dynamiek van het hedendaagse demonstratielandschap. De kracht zit in de triangulatie van bronnen en de combinatie van data vanuit verschillende perspectieven. Tegelijkertijd zijn er ook beperkingen. Zo heeft het verkrijgen van de benodigde toestemmingen om registraties in te zien meer tijd gekost dan gehoopt, voor vertraging gezorgd, maar inhoudelijk geen gevolgen gehad voor het onderzoek. Ook is het perspectief van enkele demonstrantengroepen onderbelicht gebleven vanwege non-respons, maar dat doet niet af aan de generaliseerbaarheid van de onderzoeksresultaten.

Voor toekomstig onderzoek verdient het – op basis van de onderzoeksbevindingen – aanbeveling om systematisch te kijken naar:

- De langetermijneffecten van ME-optreden op het maatschappelijk vertrouwen en de legitimiteit van het gezag;
- Interventiestrategieën die recht doen aan het spanningsveld tussen burgerlijke ongehoorzaamheid en openbare orde, zoals alternatieve de-escalatiemethoden en preventieve communicatie;
- De impact en rol van digitale communicatie (sociale media) bij mobilisatie en organisatie.

Tot slot: in een democratische rechtsstaat is het demonstratierecht essentieel. Het waarborgen van het demonstratierecht en het handhaven van de openbare orde vergen meer dan alleen tactische en operationele inzet. Het vraagt om reflectie op de democratische kernwaarden van onze samenleving en de bereidheid om institutionele kaders aan te passen aan veranderende maatschappelijke realiteiten. De veranderde demonstratiedynamiek vraagt om aanpassingen. Niet alleen operationeel, maar ook

normatief: hoeveel ruimte is er voor disruptie, welke grenzen zijn legitiem, en wie bepaalt dat? Alleen met een genuanceerde, contextgevoelige benadering kunnen we recht blijven doen aan het spanningsveld tussen vrijheid en veiligheid. Alleen zo blijft demonstreren mogelijk; niet als gevecht, maar als grondrecht.

Bijlage 1 Responsverdeling en kenmerken ME'ers

Tabel B1.1 – Respons per politie-eenheid

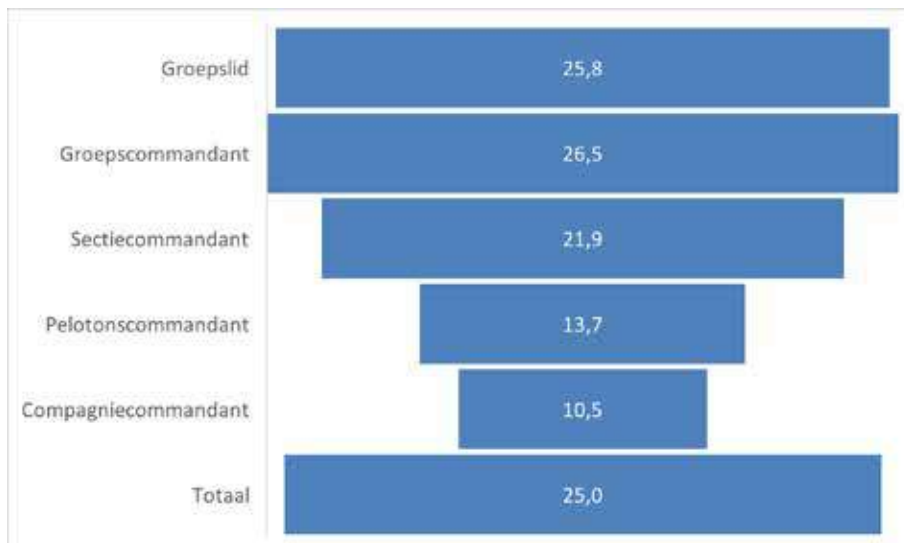
	<i>Aantal uitnodigingen</i>	<i>Aantal respondenten</i>	<i>Respons</i>	<i>Percentage van het totaal</i>
Amsterdam	224	115	51%	13%
Den Haag	273	145	53%	17%
Limburg	119	41	34%	5%
Midden-Nederland	188	57	30%	7%
Noord-Holland	208	53	25%	6%
Noord-Nederland	259	71	27%	8%
Oost-Brabant	215	56	26%	6%
Oost-Nederland	299	132	44%	15%
Rotterdam	300	109	36%	12%
Zeeland-West-Brabant	210	60	29%	7%
Landelijke Eenheid	105	35	33%	4%
Totaal	2.400	874	36%	100%

Tabel B1.2 – Respons naar rol respondent

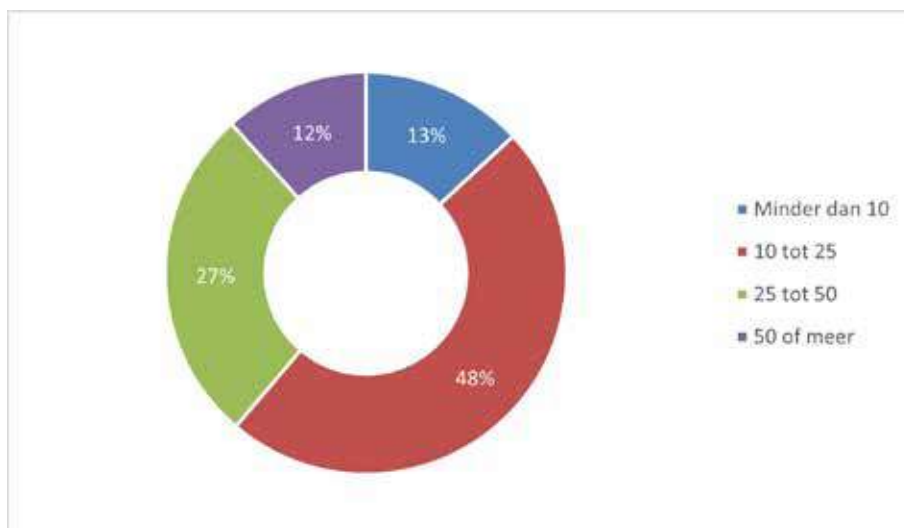
	<i>Aantal uitnodigingen</i>	<i>Aantal respondenten</i>	<i>Respons</i>	<i>Percentage van het totaal</i>
Groepslid	1.845	593	32%	68%
Groepscommandant	370	168	45%	19%
Sectiecommandant	112	78	70%	9%
Pelotonscommandant	56	24	43%	3%
Compagniecommandant	17	11	65%	1%
Totaal	2.400	874	36%	100%

Achtergrondkenmerken

Gemiddeld zijn de respondenten in een jaar tijd 25 keer ingezet als ME'er. Ongeveer de helft van de respondenten is 10 tot 25 keer ingezet. Eenachtste van de respondenten geeft aan 50 keer of meer te zijn ingezet de periode van een jaar (zie figuur B1.1 en B1.2).

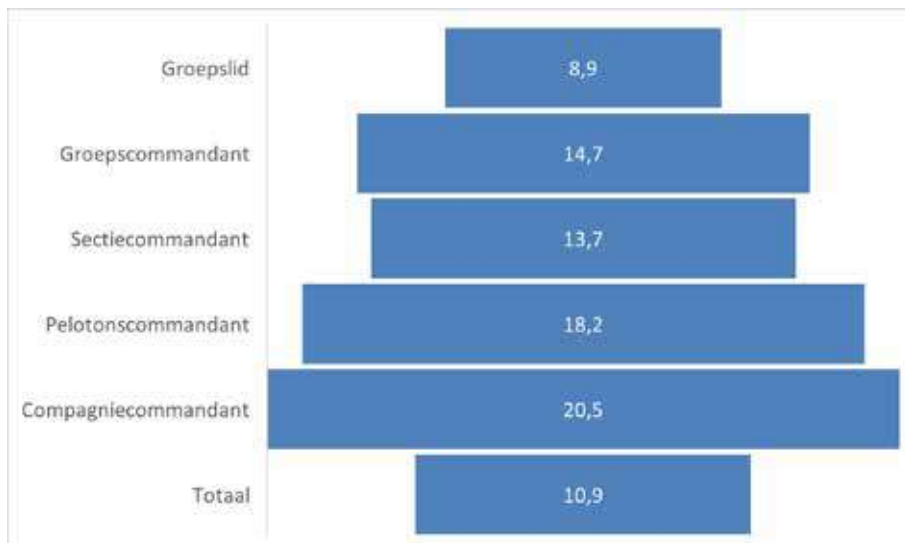


Figuur B1.1 – Gemiddeld aantal inzetten respondenten 2021/2022 naar rol

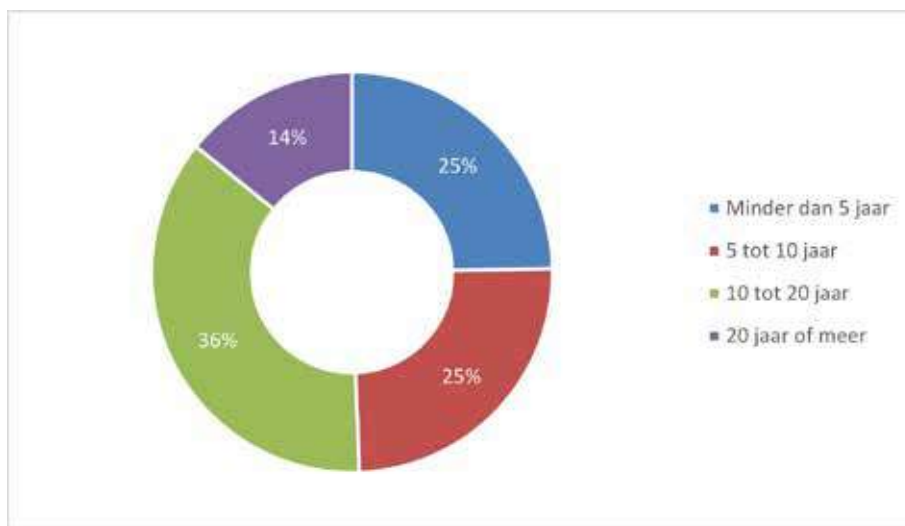


Figuur B1.2 – Aantal inzetten respondenten in 2021/2022

De respondenten zijn gemiddeld 11 jaar actief binnen de ME. Ruim een derde is 10 tot 20 jaar actief binnen de ME, terwijl een kwart minder dan 5 jaar actief is (zie figuur B1.3 en B1.4).



Figuur B1.3 – Gemiddeld aantal jaren dat respondent actief is als ME'er naar rol



Figuur B1.4 – Aantal jaren dat respondent actief is als ME'er

Bijlage 2 Itemlijst interviews

Experts

- Welke ontwikkelingen zien jullie in het demonstratielandschap?
 - Welke ontwikkelingen in groepen, werkwijzen, tactieken, verzet, geweld, etc.
- In hoeverre zijn er verschillen op te merken tussen ‘oude’ en ‘nieuwe’ demonstrantengroepen? Wat maakt de nieuwe groepen nou zo anders dan de ‘oude’ groepen?
- Hoe zou de ME naar jouw idee moeten optreden? In welke gevallen? Bij welke informatie en hoe moet die informatie worden gewogen?
- In hoeverre staat volgens jullie het demonstratierecht onder druk? (voorbeelden: van tevoren arresteren XR-leden, KOZP-protest Staphorst, willekeur boerenprotesten vs. klimaatdemonstraties)
- Welke rol moet het openbaar bestuur hebben bij demonstraties? En welke rol de politie? (*commanders intent* / hoe- en wat-vraag)
- Casus voorleggen; politieoptreden en legitimiteit?

Woordvoerders van demonstrantengroepen

- *Ervaringen met demonstraties*
 - Hoe ervaren jullie de demonstraties? (standpunt goed kunnen betogen, of uitlaatklep?)
 - In hoeverre staat het demonstratierecht onder druk?
- *Werkwijze en voorbereiding*
 - Hoe gaan jullie te werk bij het organiseren van een demonstratie?
 - Hoe maken jullie daarbij gebruik van sociale media, zoals Instagram en Telegram?
- *Verzet/geweld*
 - Hoe kijken jullie naar het politieoptreden?
 - Hoe kijken jullie naar het geweld door demonstranten?
 - Hoe kijken jullie naar het kapen van demonstraties door radicale groepen (defendgroepen, beroepsdemonstranten, hooligans)?
- *Aanpak door de politie*
 - Hoe vinden jullie de omgang van politie (ME) met demonstranten?

Burgemeesters en politiechefs

- Wat zijn uw ervaringen met demonstraties de laatste jaren? (evt. in het oog springende voorbeelden noemen)
- Hoe verloopt de communicatie/beslissingsbevoegdheid in de lokale driehoek?

-
- Is de rol van het openbaar bestuur / politie bij inzet ME (bij nieuwe demonstrantengroepen) de afgelopen jaren veranderd? Hoe?
 - Welke rol moet het bestuur hebben en welke rol moet de politie hebben? Met het oog op *commanders intent*.
 - Voor politiechefs: preparatie, wat weet men, informatiepositie
 - Rol als het gaat om ME-inzet
 - Wanneer zou ME moeten optreden? En hoe? (flex, vredestenue, in combinatie met handhavend netwerken?)
 - Hoe is de huidige informatiepositie om ME op een juiste manier te kunnen inzetten?
 - Evaluatie daarvan
 - Hoe kijken jullie aan tegen de recente ME-optredens?
 - Leerpunten / voortschrijdend inzicht
 - Wat zijn leerpunten van demonstraties (de laatste jaren, voorbeelden die voorbij zijn gekomen in het gesprek)?
 - Hoe zou het idealiter gaan (in de toekomst)?

Bijlage 3 Lijst met respondenten

Gemeente	
R1	Burgemeester G4
R2	Burgemeester G4
R3	Burgemeester G20
R4	Burgemeester G150
R5	Burgemeester G150
R6	Burgemeester G30
R7	Burgemeester G4
R8	Adviseur burgemeester
R9	Adviseur openbare orde en veiligheid
R10	Adviseur openbare orde en veiligheid
R11	Tactisch leidinggevende
R12	Beleidsadviseur evenementen en demonstraties
R13	Directeur openbare orde en veiligheid
R14	Bestuursadviseur burgemeester
R15	Adviseur integrale veiligheid
R16	Expert openbare orde
Politie	
R17	Politiechef Regionale Eenheid
R18	Politiechef Regionale Eenheid
R19	Politiechef Regionale Eenheid
R20	Politiechef Regionale Eenheid
R21	Politiechef Regionale Eenheid
R22	Hoofd operatiën
R23	Operationeel specialist, portefeuillehouder evenementen en demonstraties
R24	Adviseur regionale conflict- en crisisbeheersing
R25	Teamchef regionale conflict- en crisisbeheersing en pelotonscommandant ME
R26	Adviseur regionale conflict- en crisisbeheersing
R27	Adviseur regionale conflict- en crisisbeheersing
R28	Beleidsadviseur
R29	Pelotons- en compagniecommandant ME
R30	Pelotonscommandant ME

R31	Sectiecommandant ME
R32	Operationeel Expert GGP
R33	Compagniescommandant ME
R34	Compagniescommandant ME
R35	Sectiecommandant ME
R36	Groepscommandant ME
R37	Pelotonscommandant ME
R38	Groepscommandant ME
R39	Pelotonscommandant ME
R40	Sectiecommandant ME
R41	Groepslid ME
R42	Groepslid ME
R43	Groepslid ME
R44	Groepslid ME
R45	Groepslid ME
R46	Groepslid ME
R47	Groepslid ME
R48	Groepslid ME
R49	Groepslid ME
R50	Groepslid ME
R51	Voorzitter vakvereniging c.q. politiebond
R52	Voorzitter vakvereniging c.q. politiebond
R53	Voorzitter vakvereniging c.q. politiebond
R54	Hoofd handhaven netwerken politie

Demonstrantengroepen

R55	Woonprotest
R56	Extinction Rebellion
R57	Woonprotest
R58	Boerenprotest
R59	Nederland in Verzet
R60	Farmers Defence Force

Experts

R61	Lector openbare orde en gevaarbeheersing, Politieacademie
R62	Bijz. hoogleraar polarisatie en veerkracht, Vrije Universiteit Amsterdam
R63	Universitair hoofddocent, Institute of Security and Global Affairs, Universiteit Leiden
R64	Universitair docent bestuurs- en organisatiewetenschap, Universiteit Utrecht
R65	Lector crisisbeheersing, Nederlands Instituut Publieke Veiligheid
R66	Lector publiek vertrouwen in veiligheid, hogeschool Inholland
R67	Sr. medewerker mensenrechten in Nederland, Amnesty International

R68	Beleidsadviseur right to protest, Amnesty International
R69	Onderzoeker lokaal politiewerk, Politieacademie
R70	Sr. onderzoeker/partner, EMMA – Experts in Media en Maatschappij
R71	Hoogleraar staats- en bestuursrecht, Vrije Universiteit Amsterdam
R72	Hoogleraar sociale verandering en conflict, Vrije Universiteit Amsterdam

TOOI – Politie

R73	Teamchef
R74	Medewerker
R75	Medewerker

Bijlage 4 Top 5 incidenten per incidentcategorie

Vermogensincidenten
Diefstal
Gekwalificeerde diefstal door middel van braak
Gekwalificeerde diefstal in vereniging
Opzetheling door uit misdrijf verkregen goed
Diefstal met geweldpleging
Vernielingen en incidenten tegen de openbare orde
Vernieling goederen
Openlijke geweldpleging tegen personen of goederen
Openlijke geweldpleging tegen personen of goederen met lichamelijk letsel ten gevolge
Opzettelijk niet voldoen aan ambtelijk bevel
Wet openbare manifestaties
Geweldsincidenten
Eenvoudige mishandeling
Bedreiging met ernstig misdrijf
Eenvoudige belediging
Zware mishandeling
Belediging ambtenaar in functie
Verkeersincidenten
Besturen onder invloed alcohol
Besturen voertuig met LAG hoger dan 88 microgram
Verlaten plaats van ongeval na dood of letselschade
Doen besturen motorrijtuig onder invloed van alcohol en/of drugs
Besturen onder invloed
Drugsincidenten
Sanctie Opiumwet
Aanwezig hebben harddrugs
Telen, bereiden, bewerken, verwerken, verkopen, afleveren, verstrekken of vervoeren softdrugs
Aanwezig hebben softdrugs
Sanctie artikel 3 Opiumwet
Wapenincidenten

Voorhanden wapens
Vervaardigen wapens
Strafbepaling wapens
Verbod dragen van wapens
Voorhanden hebben van vuurwapens of munitie
Seksuele incidenten
Feitelijke aanranding van de eerbaarheid
Verkrachting
Ontucht met bewusteloze, onmachtige, gestoorde of kind
Schennis van de eerbaarheid
Ontucht met misbruik van gezag of vertrouwen
Overige incidenten
Poging tot misdrijf
Soorten daders
Medeplichtigheid
Wet milieubeheer
Wet medezeggenschap op scholen

Bijlage 5 Zwaartescore per antecedent

Antecedent	Zwaartescore
Aanwezig hebben softdrugs	1
Aanzetten tot haat tegen of discriminatie groep mensen	1
Ambtsdwang	1
Ambtsdwang en wederspanning in vereniging	1
APV-overtreding	1
Arglistige of levensgevaarlijke vernieling	1
Belediging ambtenaar in functie	1
Belediging groep mensen	1
Belediging groep mensen of aanzetten tot haat tegen of discriminatie groep mensen	1
Belediging koningshuis	1
Belediging openbaar gezag	1
Bemoeilijken terechtzitting en ambtshandeling	1
Besturen onder invloed	1
Besturen onder invloed alcohol	1
Besturen onder invloed alcohol zonder rijbewijs	1
Besturen voertuig met BAG hoger dan 0,2 promillage	1
Besturen voertuig met LAG hoger dan 220 microgram	1
Besturen voertuig met LAG hoger dan 88 microgram	1
Brief open of aan bestemming onttrekken	1
Doen besturen motorrijtuig onder invloed van alcohol en/of drugs	1
Doorrijden na aanrijding	1
Dwang	1
Economische misdrijven	1
Eenvoudige belediging	1
Feitelijke aanranding van de eerbaarheid	1
Geneesmiddelenwet	1
Gevaar en hinder verkeer	1
Hinderwet stoffen buiten inrichting voorhanden hebben	1
Huisvredebreuk	1
Huisvredebreuk in vereniging	1
Joyriding	1

Antecedent	Zwaartescore
Kenteken veranderd	1
Kraken	1
Kraken in vereniging	1
Laster	1
Lichamelijk letsel door ambtswang of wederspanning	1
Lokaalvredebreuk	1
Lokaalvredebreuk in vereniging	1
Medeplichtigheid	1
Meineed	1
Minderjarigen onttrekken aan gezag	1
Niet voldoen aan een vordering van een opsporingsambtenaar	1
Onder invloed voertuig besturen	1
Onerlijke mededinging door misleiding	1
Onthouden van zorg voor dieren	1
Onttrekking goederen aan beslag	1
Opiumwet	1
Opruiing tegen het openbaar gezag	1
Opzettelijk handelen in strijd met gedragsaanwijzing	1
Opzettelijk niet voldoen aan ambtelijk bevel	1
Opzettelijk vernielen elektriciteitswerk	1
Opzettelijk vernielen gebouw	1
Opzettelijke ongehoorzaamheid	1
Opzettelijke vernieling of versperring in het verkeer	1
Opzettelijke vernieling of versperring in het verkeer met iemands dood tot gevolg	1
Opzettelijkheid	1
Poging tot misdrijf	1
Rijden bij ontzegging rijbevoegdheid	1
Rijden bij ontzegging rijbevoegdheid OBM	1
Rijden na invordering rijbewijs	1
Rijden na invordering rijbewijs CBR	1
Rijden na invordering van buitenlands afgegeven rijbewijs	1
Rijden na ongeldig verklaren rijbewijs	1
Rijden onder invloed	1
Rijden tijdens schorsing rijbevoegdheid	1
Rijverbod	1
Rust verstoren door valse alarmkreten of signalen	1
Samenscholing	1
Sanctie Opiumwet	1

Antecedent	Zwaartescore
Schennis van de eerbaarheid	1
Smaad	1
Smaadschrift	1
Strafbepaling wapens	1
Te vondeling leggen	1
Te vondeling leggen door ouders	1
Valse kentekens	1
Verbergen minderjarigen	1
Verbod dragen van wapens	1
Verbod dragen van wapens of munitie	1
Verboden toegang voor onbevoegden	1
Verlaten plaats van ongeval	1
Vernieling gebouw of vaartuig	1
Vernieling goederen	1
Vervaardigen softdrugs	1
Vervoer gevaarlijke stoffen	1
Voorrang verlenen afslaand verkeer	1
Vuurwerkbesluit	1
Wederspannigheid	1
Weigeren ademonderzoek	1
Weigeren blaas-, bloed- of vervangend onderzoek	1
Weigeren bloedonderzoek	1
Wet medezeggenschap op scholen	1
Wet milieubeheer	1
Wet op de kansspelen	1
Wet openbare manifestaties	1
Aanwezig hebben harddrugs	2
Afleveren binnen het rijk van vuurwapens	2
Afpersing	2
Ambtelijke verduistering bewijsstukken	2
Bedreiging met ernstig misdrijf	2
Computervredebreuk	2
Consent wapens	2
Diefstal	2
Dood of gewond door schuld bij aanrijding	2
Eenvoudig witwassen	2
Eenvoudige mishandeling	2
Flessentrekkerij	2

Antecedent	Zwaartescore
Gekwalificeerde diefstal	2
Gekwalificeerde diefstal in vereniging	2
Gekwalificeerde diefstal uit woning	2
Gekwalificeerde diefstal uit woning in vereniging en/of door middel van braak	2
Gekwalificeerde diefstal door middel van braak	2
Gewoonteheling	2
Gewoontewitwassen	2
Huisvredebreuk door bedreiging, vrees of aanjagen	2
Huisvredebreuk door middel van braak	2
Hulp bij geweldpleging	2
Import of export harddrugs	2
Import of export softdrugs	2
Openlijke geweldpleging met zwaar lichamelijk letsel ten gevolge	2
Openlijke geweldpleging tegen personen of goederen	2
Openlijke geweldpleging tegen personen of goederen met lichamelijke letsel ten gevolge	2
Oplichting	2
Opzetheling door uit misdrijf verkregen goed	2
Opzettelijke vrijheidsberoving	2
Schriftelijke bedreiging met ernstig misdrijf	2
Schuldheling	2
Schuldheling door uit misdrijf verkregen goed	2
Stalking	2
Telen, bereiden, bewerken, verwerken, verkopen, afleveren, verstrekken of vervoeren harddrugs	2
Telen, bereiden, bewerken, verwerken, verkopen, afleveren, verstrekken of vervoeren softdrugs	2
Uitgeven te goeder trouw ontvangen vals geld	2
Uitgeven vals geld	2
Vals reisdocument of identiteitskaart	2
Valse aangifte of klacht	2
Valsheid in geschrifte	2
Verduistering	2
Verduistering in functie	2
Verlaten plaats van ongeval na dood of letselschade	2
Verlating of te vondeling leggen met letsel of dood	2
Vervaardigen harddrugs	2
Vervaardigen wapens	2
Voorhanden hebben van vuurwapen of munitie	2
Voorhanden wapens	2

Antecedent	Zwaartescore
Voorhanden wapens minderjarigen	2
Witwassen	2
Ambtswang en wederspanning in vereniging met dood tot gevolg	3
Ambtswang en wederspanning in vereniging met zwaar lichamelijk letsel tot gevolg	3
Deelneming aan criminele organisatie	3
Diefstal met geweldpleging	3
Diefstal met geweldpleging in vereniging	3
Dood of letsel door ambtswang of wederspanning	3
Doodslag	3
Gekwalificeerde doodslag	3
Gijzeling	3
Mishandeling ambtenaar in functie	3
Mishandeling met strafverhogende omstandigheden	3
Mishandeling met zwaar lichamelijk letsel	3
Moord	3
Ontucht met bewusteloze, onmachtige, gestoorde of kind	3
Ontucht met misbruik van gezag of vertrouwen	3
Opzettelijk brand, ontploffing of overstroming veroorzaken	3
Opzettelijke brandstichting met gemeen gevaar voor goederen	3
Opzettelijke brandstichting met levensgevaar voor anderen	3
Seksueel binnendringen fysiek onmachtige	3
Seksueel binnendringen twaalfminder	3
Seksueel binnendringen zestienminder	3
Verkrachting	3
Zwaar lichamelijk letsel door ambtswang of wederspanning	3
Zware mishandeling	3
Zware mishandeling met voorbedachten rade	3

Bijlage 6 (Gecategoriseerde) thema's van de opsporingsonderzoeken (n=221)

Hoofdthema	Subthema	n	%
Vermogensdelicten (n=61; 28%)	Witwassen van gelden	14	23
	Bezitsaantasting	7	11
	Afpersing/protectie	6	10
	Oplichting	5	8
	Woninginbraken	4	7
	Financieel economische criminaliteit	3	5
	Overige fraudevormen	3	5
	Valse Euro's	3	5
	Zakkenrollerij	3	5
	Bedrijfsinbraken	2	3
	Straatroof	2	3
	Underground banking	2	3
	Winkeldiefstallen	2	3
	Ambtelijke corruptie	1	2
	Identiteitsfraude	1	2
	Overval particulier	1	2
	Private corruptie	1	2
	Ripdeals	1	2
Gewelddelicten (n=59; 27%)	Gewelddelicten	20	34
	Mishandeling / openlijke geweldpleging	16	27
	Bedreigingen	10	17
	Moord	9	15
	Ontvoering / gijzeling	3	5
	Mensenhandel	1	2
Drugsdelicten (n=36; 16%)	Harddrugs	9	25
	Verdovende middelen	5	14
	Softdrugs	4	11
	Handel in cocaïne	3	8

Hoofdthema	Subthema	n	%
	Handel in synthetische drugs	3	8
	Hennepkwekerij	3	8
	Laboratorium synthetische drugs	3	8
	In- uit- en doorvoer synthetische drugs	2	6
	Precursoren	2	6
	In- uit- en doorvoer cocaïne	1	3
	Lokaal dealen cocaïne	1	3
Wapendelicten (n=16; 7%)	Wapens en munitie	7	44
	Pistolen / revolvers / geweren (cat. III)	3	19
	Explosieven en munitie	2	13
	Handel in wapens en munitie	2	13
	Overige vuurwapens (cat II)	2	13
CTER ¹ (n=9; 4%)	Jihadistisch terrorisme - overig	2	22
	Links extremisme - overig	2	22
	Rechts extremisme - overig	2	22
	Extremisme en Terrorismen	1	11
	Jihadistisch terrorisme - Deelnemen terroristische of extremistische organisatie	1	11
	Niet jihadistisch religieus terrorisme - Rekrutering of opruiing	1	11
Online criminaliteit (n=7; 3%)	Computervredereuk	3	43
	Cybercrime	3	43
	Computerfraude	1	14
Zedendelicten (n=6; 3%)	Verkrachtingen	3	50
	Zedendelicten	3	50
Overige delicten (n=27; 12%)	Overige criminaliteit	17	63
	Brandstichting	5	19
	Onbekend	4	15
	Vluchtgevaarlijke gedetineerden	1	4

1 Contraterrorisme, Extremisme en Radicalisering.

Referenties

Referenties algemeen

Adang, O., Mali, B. & Timmer, J. (2018). *Politiegeweld in zicht*. Politieacademie.

Adang, O., Bierman, S., Vermeulen, K., Melsen, A., Nogarede, M. & Van Oorschot, W. (2009). *Boven de pet? Een onderzoek naar grootschalige ordehandhaving in Nederland*. Politieacademie.

Adang, O., Vermeulen, K. & Mali, B. (2018). *Niet-penetrerende projectielen ten behoeve van ordehandhaving? Een Police Technology Assessment naar wapens voor single en multi pellet munitie*. Politieacademie.

Adang, O. & Mali, B. (2022). *Verantwoorden en leren. Evaluatieonderzoek melden, registreren, beoordelen en leren van geweldsaanwending*. Boom.

Adang, O. & Van Ham, T. (2024). 'Openbare-ordehandhaving'. E.R. Muller, N. Kop, E.J. van der Torre. *Politie. Organisatie en functioneren van de politie in Nederland*. Deventer: Wolters Kluwer, p. 113-132.

Afriyie, J. (2023). *Betoog rondetafelgesprek over het demonstratierecht in Nederland*. Geraadpleegd via: https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/commissievergaderingen/details?id=2023A05024

Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (2022). *AIVD jaarverslag 2021*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Amnesty International Netherlands. (2022). *Demonstratierecht onder druk. Regels en praktijk in Nederland moeten beter*.

Amnesty International Afdeling Nederland. (2025, 16 januari). *Input Amnesty International tbv het plenaire debat over demonstratierecht in Nederland op 22 januari 2025*.

Amnesty International (2025, 13 mei). *Israël - Palestina conflict: laatste ontwikkelingen*. <https://www.amnesty.nl/wat-we-doen/landen/israel-de-palestijnse-bezette-gebieden>

- Bakker, J., Cornelisse, D., Mohamed, S., Schäfer, M.T. & Verbeek, J. (2021). *Van scherm naar straat*. Universiteit Utrecht.
- Bavel, M. van, Sambeek, C. van & Woerds, S. ter (2022). *Trendbeeld 2022. Politiewerk in onrustige tijden*. Amsterdam: Nationale Politie, eenheid Amsterdam.
- Blauw, Politievakblad (2022). *Meer zwaar geweld tegen agenten*, 18(2).
- Boin, A., Nooy, K. & Van der Velden, P. (2020). *Een verkeerde afslag. Een analyse van de 1 juni demonstratie in Amsterdam*. Amsterdam: 21 oktober 2020.
- Boutellier, H. (2015). *Het seculiere experiment. Hoe we van God los gingen samenleven*. Amsterdam: Boom Filosofie.
- Boutellier, H. (2021). *Het nieuwe Westen. De identitaire strijd om de sociale verbeelding*. Amsterdam: Van Gennep.
- College voor de Rechten van de Mens. (2023, 31 januari). *Demonstratierecht onder druk, blijkt uit aanhouding klimaatactivisten*.
- Commissie Enschede. (1967). Commissie van Onderzoek Amsterdam. Eerste interim-rapport van de commissie van onderzoek Amsterdam. *Onderzoek naar de ordeverstoringen te Amsterdam op 13 en 14 juni 1966*. Den Haag: Staatsuitgeverij.
- Custers, G. (2022). De wooncrisis in Nederland: voorbij het idee van ‘natuurverschijnsel’. *Tijdschrift Sociologie*, 3; 322-328. <https://sociologie.scholasticahq.com/article/37906.pdf>
- CPB (2020). *Blijvende economische schade van de coronacrisis*. CPB Coronapublicatie.
- De Groot, D. (2022). Grote toename demonstraties in 2021, gemeenten steeds vaker niet vooraf ingelicht. *BNR*.
- De Jonge, H. & Yesilgöz-Zegerius, D. (2024, 19 april). *Verzamelbrief demonstratierecht* (Kamerbrief). Geraadpleegd via: <https://open.overheid.nl/documenten/14d4c321-0294-430a-bcd6-0ab0bc0fdb06/file>
- De Kluizenaar, Y. & Flore, P. (2021). *Klimaataanpak: toekomstbepalende keuzes voor onze samenleving*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- De Vries, A. & Bantema, W. (2021). *De lokale driehoek moet ook online weten wat er speelt*. TNO.

Dekker, L. (2021). *Boze boeren: protesten of terreur?* [Bachelorscriptie]. Universiteit Utrecht.

Dekker, P. & Den Ridder, J. (2019). *Burgerperspectieven 2019*. Sociaal en Cultureel Planbureau.

Dekker, P. (red.) (2022). *Polarisatie in de publieke opinie sinds de jaren '70*. Het Wereldvenster, Utrecht.

Dekker, R. (2022). *Digitale argusogen gericht op de politie*. Socialmediabeelden van politioptreden en de maatschappelijke legitimiteit van de politie. *Cahiers Politiestudies*, 2022-1(62), p. 103-116.

Demonstratierecht.nl. (z.d.-1). *Wat is de rol van de politie bij een demonstratie?* Geraadpleegd op 17 februari 2025 van: <https://demonstratierecht.nl/wat-is-de-rol-van-de-politie-bij-een-demonstratie/>

Demonstratierecht.nl. (z.d.-2). *Mag de politie geweld gebruiken tijdens een demonstratie?* Geraadpleegd op 17 februari 2025 van: <https://demonstratierecht.nl/mag-de-politie-geweld-gebruiken-tijdens-een-demonstratie/>

De Sauvage Nolting, H., Mellendijk, S. & Van Dorp, E. (2021). *Democratie op straat. Strategische verkenning 4*. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Den Ridder, J., Miltenburg, E., Kunst, S., Van 't Hul, L. & Van den Broek, A. (2022). *Burgerperspectieven*. Sociaal en Cultureel Planbureau.

Doeleman, R., Duijf, S., de Wit, T., Brouwer, C., Clasie, B., Den Hengst, M. & Ten Brink, T. (2023). *Nieuwe spanningen in het opbouwen van een intelligencepositie voor openbare orde*. *Cahier Politiestudies*, 2(67), p. 111-122.

Duyvendak, J. (2004). De individualisering van de samenleving en de toekomst van de sociologie. *Sociologische Gids*, 51.

Eerste Kamer de Staten Generaal. *Initiatiefvoorstel Bosma en M. de Graaf: Zwarte Piet-wet*. 34.078.

Enschedé, Regeringscommissie van Onderzoek Amsterdam 1967. *Eerste interim-rapport van de commissie van onderzoek Amsterdam*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.

Enschedé, Regeringscommissie van Onderzoek Amsterdam 1967. *Tweede interim-rapport van de commissie van onderzoek Amsterdam*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.

Europees Hof voor de Rechten van de Mens. (z.d.). *Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens*, p. 12-13. Geraadpleegd op 17 februari 2025 van: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_nld

Extinction Rebellion Nederland. (2023, 4 april). *Sluit je aan!*

Eysink Smeets, M. (2022). *Onrust begrijpen begint bij anders kijken. Een veiligheidspsychologisch perspectief op maatschappelijke onrust*. Den Haag: Ondersteuningsnetwerk Maatschappelijke Onrust (OMO) en het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid (CCV).

Ferwerda, H. & Landman, W. (2021). *Wat nemen we mee? Blauwe vakontwikkeling in de basisteams tijdens Covid-19 en lessen voor de toekomst*. Den Haag: Politie Nederland.

Feys, Y. & Verhage, A. (2019). Morele dilemma's binnen de politie: legitimiteit onder druk? *Cahier Politiestudies*, 53, p. 31-58.

Gurr, T. (1970). *Why Men Rebel*. Princeton: Princeton University Press.

Gemeente Amsterdam. (z.d.). *Heb ik toestemming nodig om een demonstratie, betoging of manifestatie te houden?* Geraadpleegd op 21 maart 2023 van: <https://www.amsterdam.nl/veelgevraagd/?caseid=%7BAE247892-D644-434E-B76B-BB83E3B6A495%7D>

Gemeente Den Haag. (z.d.). *Demonstratie melden*. Geraadpleegd op 21 maart 2023 van: <https://www.denhaag.nl/nl/meldingen/meldingen-openbare-ruimte/demonstratie-melden.htm>

Grondwet. (2023, 22 februari). <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001840/2023-02-22>

Ham, M. (2021). Protestprofessor Jacqueliën van Stekelenburg: 'Zet niet alle demonstranten weg als criminelen'. *Sociale Vraagstukken*.

Heesen, P. (2020). 'Het geweld heeft ons ook geholpen'. *De Limburger*.

Hekkens, P. (2018). *Tegenover het schild*. Politieacademie.

Heyblom, O. (2022). Politie gebruikte vorig jaar meer geweld: 'Effect coronatijd terug te zien'. *Het Parool*.

Het Nederlands Genootschap van Burgemeesters. (2022). *Wet openbare manifestaties*. Geraadpleegd via: <https://www.burgemeesters.nl/themas/bevoegdheden/wet-openbare-manifestaties/>

Huijstee, M. van, Nieuwenhuizen, W., Sanders, M., Masson, E. & Boheemen, P. van (2021). *Online ontspoord – Een verkenning van schadelijk en immoreel gedrag op het internet in Nederland*. Den Haag: Rathenau Instituut.

Inspectie Justitie en Veiligheid. (2025). *Faciliteren of begrenzen? Perspectieven op de functie van de politie bij demonstraties*. Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Investico. (2023, 23 maart). *Demonstratierecht in de knel*. Nederlands Juristenblad.

Kalkhoven, L. (2021). *Media-analyse Boerenprotesten*. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Keesman, L. (2024). *Studentenprotesten, polarisatie en de rol van de politie in de democratische rechtsorde*. Mens & Maatschappij, 99(3), 233-236. <https://doi.org/10.5117/MEM2024.3.001.KEEs>

Keesman, L. (2025). *Faciliteren én handhaven: politie- ervaringen en de rol van interacties en beeldvorming bij demonstraties*. Justitiële Verkenningen. 2 (25).

Kemp, B. (2023). *Position paper Agractie t.b.v. rondetafelgesprek Het demonstratierecht in Nederland d.d. 7 september 2023*. Geraadpleegd via: https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/commissievergaderingen/details?id=2023A05024

Kenis, P. & Provan, K. (2008). Het Network-Governance Perspectief. *Business Performance Management, Sturen op prestatie en resultaat*, p. 296-312.

Kenis, P. & Provan, K. (2009). Towards An Exogenous Theory of Public Network Performance. *Public Administration*, 87(3), p. 440-456.

Keulartz, F.W.J. & Maris, C. (2023). Burgerlijke ongehoorzaamheid, een inleiding. *Filosofie & Praktijk*, 44, 3-4, p. 246-282.

Kieskamp, W. (2025, 22 januari). Demonstraties beperken naar Brits voorbeeld, dat ziet de Tweede Kamer wel zitten. *Trouw*.

Klandermans, P. (2014). *The demand and supply of participation: social psychological correlates of participation in a social movement*. The Blackwell Companion of Social Movements, p. 360-379.

Klandermans, P & Van Stekelenburg, J. (2019). 'Identity Formation in Street Demonstrations'. Jan E. Stets & Richard T. Serpe (eds.). *Identities in Everyday Life*. Oxford UK: Oxford University Press, p. 309-327.

- Kloosterman, R.M.A. (2021). *Klimaatverandering en energietransitie: opvattingen en gedrag van Nederlanders in 2020*. Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Koetsier, M. (2022). *Het 'gouden' samenspel*. Radboud Universiteit. Intern document.
- KPN. (z.d.). *Telegram: alle ins en outs op een rijtje*. Geraadpleegd via: <https://www.kpn.com/beleef/blog/telegram-ins-en-outs.html>
- Kraak, H. (2022). Protesten zijn vaker verboden of spontaan. Daardoor is er eerder strijd met de politie - en ontstaat een spiraal van verontwaardiging. *De Volkskrant*.
- Kraak, H. & Sabel, P. (2021). 'Je sluit je intuïtie af als je alleen maar bang bent voor het virus'. *De Volkskrant*.
- Kroon, R. (2018). *Commanders intent*. [Scriptie] Politieacademie.
- Luesink, M., Boin, C., Berger, E., Wijkhuijs, V. & Duin, M. van (2022). *Boerenprotesten in de zomer van 2022. Een analyse van operationele en bestuurlijke dilemma's*. Arnhem: Nederlands Instituut Publieke Veiligheid.
- Masschelein, J. & Pols, W. (2019). *Een pedagogisch perspectief*, 39(3), p. 269-277.
- McGuire, M. (2006, december). Collaborative Public Management: Assessing What We Know and How We Know It. *Public Administration Review, Special issue*, p. 33-43.
- Meershoek, G. (2007). *De geschiedenis van de Nederlandse politie. De Gemeentepolitie in een veranderende samenleving*. Amsterdam: Boom.
- Merton, R.K. (1938). 'Social Structure and Anomie'. *American Sociological Review*, Oct., 1938, Vol. 3, No. 5 (Oct., 1938), p. 672-682.
- Merton, R.K. (1957). *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press. 1957.
- Moors, H., Klarenbeek, L., Berger, E., Dückers, M., Van Duin, M., Kist, G., Luesink, M., Schijvenaars, T. & Van den Wijngaart, M. (2022). 'Avondklokrellen': lokale dynamiek in een mondiale crisis. E:M+MA, Nederlands Instituut Publieke Veiligheid, Rijksuniversiteit Groningen.
- NCTV (2021). *De verschillende gezichten van de coronaprotesten*. Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid.

Nederlands Genootschap van Burgemeesters. (z.d.). *Wet openbare manifestaties*. Op 21 maart 2023 geraadpleegd via: <https://www.burgemeesters.nl/themas/bevoegdheden/wet-openbare-manifestaties/>

Noordhollands Dagblad. (2023, 31 januari). *Yesilgöz: vooraf arresteren activist raakt demonstrant niet*.

NOS. (2021, 24 juli). *Duizenden mensen bij demonstratie tegen coronaregels in Amsterdam*.

NOS (2021, 20 november). *Gericht op benen geschoten. Wat we nu weten over de rellen in Rotterdam*.

NOS (2022, 10 februari). *Zes telschoppers Coolsingel veroordeeld tot maximaal een jaar cel*.

NOS. (2023, 2 augustus). *Taakstraffen voor klimaativisten na oproep blokkade A12*.

NOS. (2023, 25 januari). *CBS: vorig jaar opnieuw veel oversterfte met name door griep en covid*.

NOS. (2025, 22 januari). *Tweede Kamer debatteert over demonstratierecht: inperken of niet*.

NPO *Andere tijden* (2008, 6 maart 2008). *Hollandscheveld*.

NPO *Andere tijden* (2014, 8 mei). *Veldslag in Tubbergen*.

NPO (2022, 5 juli). *Wat zijn de verschillen met eerdere boerenprotesten?*

OmroepWest.nl. (2022). *Coronademonstranten zoeken bewust confrontatie met politie, twee mannen veroordeeld*.

Openbaar Ministerie. (2023). *Jaar in verhaal 1*.

Overzicht van stemmingen in de Tweede Kamer. (2017). *Inhoudelijke ondersteuning*. Geraadpleegd via: https://www.eerstekamer.nl/behandeling/20170221/stemmings-overzicht_tweede_kamer_2

Pfeijffer, R. & Van der Walle, J. (2020). *Tradities onder vuur*. [Scriptie]. Universiteit Utrecht.

Plas, R. & Visser, M. (2021). Maatschappelijke onrust: durf het kwaad in de ogen te kijken. *Bestuurskundige Berichten*, 36(1), p. 5-7.

Pointer. (2022). *Duizenden moeders keren zich tegen coronamaatregelen en vaccins*. KRO-NCRV. Geraadpleegd via: <https://pointer.kro-ncrv.nl/duizenden-moeders-keren-zich-tegen-coronamaatregelen-en-vaccins>

Politie Eenheid Amsterdam. (2024). *Geweldstoepassingen van politie bij demonstraties van 6 mei tot en met 13 mei*. <https://www.politie.nl/binaries/content/assets/politie/nieuws/2024/november/9d37abf2-c908-4300-b256-a18a30e63b65.pdf>

Politie. (2022). *Politieorganisatie moet meer leren van geweldgebruik*. Geraadpleegd via: <https://www.politie.nl/nieuws/2022/oktober/14/00-politieorganisatie-moet-meer-le-ren-van-geweldgebruik.html>

Politie. (2022). *Als de politie bij een demonstratie geweld gebruikt*. Geraadpleegd via: <https://www.politie.nl/informatie/als-de-politie-bij-een-demonstratie-geweld-gebruikt.html>

Politie. (2022). *Regels voor demonstraties en manifestaties*. Geraadpleegd via: <https://www.politie.nl/informatie/regels-voor-demonstraties-en-manifestaties.html>.

Politie. (2025). *Strategische Agenda Politie 2025-2030*.

Politieacademie.nl. (2012). *Meer aandacht voor reflectie maakt politiekorps weerbaarder*.

Quekel, S. (2022). Kamerlid Niufer Gündogan doet aangifte tegen FvD'er Gideon van Meijeren om boerenspeech. *Het Parool*.

Reijmer, L. & Hart, M. (2024, 15 juni). *Wat drijft de nieuwe protestgeneratie? 'Over 25 jaar hangen hier foto's van onze graffiti'*. *De Volkskrant*. https://www.volkskrant.nl/binnenland/wie-zijn-de-pro-palestina-demonstranten~b80474d42/_

Rethans, E. (2018). Ophef over beeldmateriaal van optreden politie: 'Framen dreigt trend te worden'. *EenVandaag*.

Riessen, R. (2020). *Persoonsvorming en de betekenis van de socratische pedagogiek*. DAMON, Eindhoven.

Rijksoverheid (2022). *Startnotitie*. Nationaal Programma Landelijk Gebied. Geraadpleegd via: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/06/10/startnotitie-nplg-10-juni-2022>

Rijksoverheid. (2024). *Regeerprogramma. Uitwerking van het hoofdlijnenakkoord door het kabinet.*

Schnabel, P. (2000). Een sociale en culturele verkenning voor de lange termijn. In: *Trends, dilemma's en beleid: essays over ontwikkelingen op langere termijn*. Den Haag: Centraal Planbureau / Sociaal en Cultureel Planbureau., p. 11-27.

Schuyt, C.J.M. (1972). *Recht, orde en burgerlijke ongehoorzaamheid*. Rotterdam: Universitaire Pers Rotterdam.

Smeets, J. (2007). *De geschiedenis van de Nederlandse politie. Verdeeldheid en eenheid in het rijkspolitieapparaat*. Amsterdam: Boom.

Tajfel, H. & Turner, J. (1986). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. In: Worchel, S. and Austin, W.G., Eds., *Psychology of Intergroup Relation*, Hall Publishers, p. 7-24.

Terpstra, J., Foekens, P., Stokkom, Bas., van. (2015). *Burgemeesters over hun nationale politie*. Onderzoekscentrum voor Staat en Recht Radboud Universiteit.

Terpstra, G. & Philipsen, S. (2020, 21 juli). Demonstratievrijheid komt niet neer op het recht om te treiteren. *Trouw*.

Timmer, J., Wolsink, J., Van Esseveldt, J., Kathmann, K. & Ferwerda, H. (2022). *Less than lethal weapons voor de mobiele eenheid onderzocht. Een onderzoek naar vraag, (nieuw) aanbod en maatschappelijke acceptatie*. Bekereeks. Bureau Beke / Vrije Universiteit Amsterdam.

Tops, P. (2010). Gedrag & Gezag. *Over de gezagspositie van de politie*. Politieacademie.

Tyler, T. (2025). Legitimacy-based policing. *Criminology & Public Policy*, p. 1-23.

Universiteit Utrecht. (2021, 23 november). *Hoe sociale media-conversaties protest op straat mobiliseren*. Geraadpleegd via: <https://www.uu.nl/opinie/hoe-sociale-media-conversaties-protest-op-straat-mobiliseren>

Van Benthem, D., Bosma, F., Dequeker, S., Ten Klooster, D. & Polm, S. (2023). Klein tegen de grote politie. Onderzoek Demonstratierecht in de knel. *De Groene Amsterdammer*, p. 12.

Van Buuren, Y. (2025, 22 januari). In politiek Den Haag wil iedereen voorkomen dat demonstraties uit de hand lopen, maar hoe? *Trouw*.

- Van den Eerenbeemt, M. (2021). Coronaprotesten lopen uit op geweld. *De Volkskrant*.
- Van der Graaf, A. (2022). Wat drijft demonstranten? *Blauw*, 18(2), p. 43.
- Van der Meulen, B. (1993). *Ordehandhaving: Actoren, instrumenten en waarborgen*. Deventer: Kluwer.
- Van der Plicht, J. (2022). *Politieagenten moeten meer van elkaar leren na het gebruik van geweld*. Nu.nl.
- Van der Struik, L. M. (2022). Policing the corona-protests. University of Twente.
- Van Duin, R.J. (2023, 31 januari). Staat het demonstratierecht onder druk na oppakken van klimaatactivisten? *Het Parool*.
- Van Ham, T., Rovers, M. & Den Boer, M. (2021). Wisdom of the Crowds. Crowd Control and Intelligence Gaps During the COVID-19 Pandemic. *Journal of European and American Intelligence Studies. The Lessons of the COVID-19 Pandemic for Intelligence*. 4(1), p. 11-30.
- Van Leiden, I., Arts, N. & Ferwerda, H. (2009). *Rellen om te rellen. Een studie naar grootschalige openbare-ordeverstoringen en notoire ordeverstooters*. Programma Politie en Wetenschap, Politiekunde.
- Van Stekelenburg, J. (2014). Protest. Nog wel van deze tijd?!? *Idee*, 35(4), p. 6-13.
- Van Stekelenburg, J. (2018). *Protest voorspellen is zo eenvoudig nog niet*. Vrije Universiteit Amsterdam. https://research.vu.nl/ws/portalfiles/portal/34697737/Rede_Stekelenburg.pdf
- Van Stekelenburg, J. & Gaidyte, T. (2019). 'The Netherlands'. *Protest for a future: Composition, mobilization and motives of the participants in Fridays For Future climate protests on 15 March, 2019 in 13 European cities*.
- Van Stekelenburg, J. (2023). *Position paper t.b.v. rondetafelgesprek Het demonstratierecht in Nederland d.d. 7 september 2023*. Geraadpleegd via: https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/commissievergaderingen/details?id=2023A05024. Mede gebaseerd op: Van Stekelenburg, J. (2023). Het nieuwe demonstreren. *Nieuwe Spanningen*, p. 14.
- Van Stekelenburg, J. (2023). *Het nieuwe demonstreren*. In: T. Kansil e.a. (red.), *Nieuwe spanningen* (Cahiers Politiestudies, vol. 67, nr. 2), Antwerpen: Gompel & Svacina, p. 13-43.

Van de Sande, M. (2018, 31 december). Burgerlijke ongehoorzaamheid is belangrijk voor democratie. *Sociale Vraagstukken*.

Wahlström, M., Kocyba, P., De Vydt, M. & de Moor, J. (eds.). Guildford: Centre for the Understanding of Sustainable Prosperity (CUSP), p. 55-68.

Wet openbare manifestaties. (2010, 10 oktober). <https://wetten.overheid.nl/BWBR0004318/2010-10-10>.

Wetten.nl - Regeling - Ambtsinstructie voor de politie, de Koninklijke Marechaussee en andere opsporingsambtenaren - BWBR0006589. (2024, 1 januari). <https://wetten.overheid.nl/BWBR0006589/2024-01-01>

Wetten.nl - Regeling - Besluit beheer politie - BWBR0036705. (2024, 1 januari). <https://wetten.overheid.nl/BWBR0036705/2024-01-01>

Wetten.nl – Regeling - Besluit bewapening en uitrusting politie - BWBR0032136. (2024, 19 december 2024). <https://wetten.overheid.nl/BWBR0032136/2024-01-01>

Wetten.nl - Regeling - Grondwet - BWBR0001840. (2023, 22 februari). <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001840/2023-02-22>

Wetten.nl – Regeling – Politiewet 2023 - BWBR0031788. (2025, 6 juli). <https://wetten.overheid.nl/BWBR0031788/2025-07-01>

Woonopstand. (2023, 29 november). *Woonopstand - Landelijke Woonbeweging. Woonopstand!*

Referenties casusreconstructies

Aanhangsel Handelingen II, 2872 (2022, 24 mei). Geraadpleegd via: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/ah-tk-20212022-2872.html>

Agractie (2020, 27 augustus). *Agractie Nederland lanceert educatieprogramma 'Boer in de Klas'!*. Geraadpleegd via: <https://agractie.nl/persbericht-agractie-27-augustus-2020/>

Agractie (z.d. a). *Partner worden*. Geraadpleegd via: <https://agractie.nl/partners/>

Agractie (z.d. b). *The Day after*. Geraadpleegd via: <https://agractie.nl/the-day-after/>

Algemeen Dagblad (2020, 22 juni). Rutte: 'Doorgesnoven hooligans misbruikten demonstratie Den Haag'. Geraadpleegd via: <https://www.ad.nl/politiek/rutte-doorgesnoven-hooligans-misbruikten-demonstratie-den-haag~a221bc78/>

Algemeen Dagblad (2020, 15 november). *Aytmara (39) naar 'geheime locatie' na rellen in Maastricht: 'We werden omsingeld door hooligans'*. Geraadpleegd via: <https://www.ad.nl/binnenland/aytmara-39-naar-geheime-locatie-na-rellen-in-maastricht-we-werden-omsingeld-door-hooligans~ad270067c/>

Algemeen Dagblad (2021, 8 mei). *Kleine 100 demonstranten breken met geweld door ME-linie heen in Barneveld: 'Onacceptabel en schokkend'*. Geraadpleegd via: <https://www.ad.nl/amersfoort/kleine-100-demonstranten-breken-met-geweld-door-me-linie-heen-in-barneveld-onacceptabel-en-schokkend~a9605a70/>

Algemeen Dagblad (2021, 9 mei). *Politiebus rijdt voetganger aan bij coronaprotest Barneveld*. Geraadpleegd via: <https://www.ad.nl/binnenland/politiebus-rijdt-voetganger-aan-bij-coronaprotest-barneveld~a5f071ce/>

Algemeen Dagblad (2021, 10 juni). *Coronademonstranten vervolgd voor geweld tegen de politie: 'Naar de grond gewerkt, geschopt en geslagen'*. Geraadpleegd via: <https://www.ad.nl/amersfoort/coronademonstranten-vervolgd-voor-geweld-tegen-de-politie-naar-de-grond-gewerkt-geschopt-en-geslagen~a7819103/>

Algemeen Dagblad (2022, 13 juni). *Taakstraf voor coronademonstranten na geweld tegen agenten: 'Haat in hun ogen, ze wilden ons verwonden'*. Geraadpleegd via: <https://www.ad.nl/amersfoort/taakstraf-voor-coronademonstranten-na-geweld-tegen-agenten-haat-in-hun-ogen-ze-wilden-ons-verwonden~a3526f16/>

Algemeen Dagblad (2022, 29 juni). *Boeren zijn met geweldsexplosie naar agenten volgens burgemeester Barneveld 'alle grenzen overgegaan'*. Geraadpleegd via: <https://www.ad.nl/amersfoort/boeren-zijn-met-geweldsexplosie-naar-agenten-volgens-burgemeester-barneveld-alle-grenzen-overgegaan~a5abee03/>

Algemeen Dagblad (2022, 4 juli). *Politie zoekt mannen die politieauto's vernielen in Stroe en Kootwijkerbroek: 'Meld je vóór vrijdag'*. Geraadpleegd via: <https://www.ad.nl/amersfoort/politie-zoekt-mannen-die-politeiautos-vernielden-in-stroe-en-kootwijkerbroek-meld-je-voor-vrijdag~a6f830a8/>

Algemeen Dagblad (2022, 26 november). *150 klimaatdemonstranten aangehouden na snelwegblokkade op A12 bij Den Haag*. Geraadpleegd via: <https://www.ad.nl/den-haag/150-klimaatdemonstranten-aangehouden-na-snelwegblokkade-op-a12-bij-den-haag~ac54a2cf/>

Barneveldse Krant (2021a, 8 mei). *Betogers: 'Escalatie was niet de bedoeling'*. Geraadpleegd via: <https://www.barneveldsekrant.nl/112/overig/683085/betogers-escalatie-was-niet-de-bedoeling->

Barneveldse Krant (2021b, 8 mei). *Barneveld verbiedt demonstratie, wel tijd om af te schalen*. Geraadpleegd via: <https://www.barneveldsekrant.nl/lokaal/maatschappelijk/683074/plan-voor-vreedzame-demonstratie-in-barneveld>

Barneveldse Krant (2021c, 8 mei). *Politie verrast door relschoppers bij demonstratie in Barneveld*. Geraadpleegd via: <https://www.barneveldsekrant.nl/lokaal/corona/683113/politie-verrast-door-aanwezigheid-relschoppers-bij-demonstratie#>

Barneveldse Krant (2021, 16 december). *Acht verdachten opgepakt voor ‘coronarellen’ in Barneveld*. Geraadpleegd via: <https://www.barneveldsekrant.nl/112/misdaad/777788/acht-verdachten-opgepakt-voor-coronarellen-in-barneveld>

Barneveldse Krant (2022, 13 juni). *Werkstraffen voor relschoppers coronaprotest Barneveld*. Geraadpleegd via: <https://www.barneveldsekrant.nl/lokaal/rechtbank/831800/celstraffen-geest-tegen-relschoppers-coronaprotest-barneveld>

Binnenlands Bestuur (2022, 7 september). *‘Omstandigheden boeren- en klimaatprotesten verschillen’*. Geraadpleegd via: <https://www.binnenlandsbestuur.nl/bestuur-en-organisatie/minister-ook-bij-boerenprotesten-gehandhaafd>

BN De Stem (2020, 21 juni). *Ruim 400 arrestaties na rellen bij demonstratie tegen coronamaatregelen*. Geraadpleegd via: <https://www.bndestem.nl/binnenland/ruim-400-arrestaties-na-rellen-bij-demonstratie-tegen-coronamaatregelen~a6e5892f/>

BNNVara (2022, 26 november). *Extinction Rebellion blokkeert rijbaan A12, politie werkt onbedoeld mee en blokkeert andere rijbaan ook*. Geraadpleegd via: <https://www.bnnvara.nl/joop/artikelen/extinction-rebellion-blokkeert-rijbaan-a12-politie-werkt-onbedoeld-mee-en-blokkeert-andere-rijbaan-ook>

BNR (2022, 29 juni). Liveblog | *Bedrijven bedreigd door boeren; Noodverordening Apeldoorn vanwege dreiging uitbraak*. Geraadpleegd via: <https://www.bnr.nl/nieuws/binnenland/10480507/liveblog-boeren-protest-stikstof>

Brabants Dagblad (2020, 17 december). *Twee ME's al een maand thuis na rellen rond Zwarte Piet in Maastricht, 17 relschoppers opgepakt*. Geraadpleegd via: <https://www.bd.nl/binnenland/twee-meers-al-een-maand-thuis-na-rellen-rond-zwarte-piet-in-maastricht-17-relschoppers-opgepakt~a0c4bc43/>

Brabants Dagblad (2022, 13 juli). *Boer zette zijn trekker voor een politiebus, zijn broer moest worden getaserd: allebei krijgen ze taakstraf*. Geraadpleegd via: <https://www.bd.nl/binnenland/boer-zette-zijn-trekker-voor-een-politiebus-zijn-broer-moest-wor-den-getaserd-allebei-krijgen-ze-taakstraf~a832bac8/>

Dagblad De Limburger (2022, 14 januari). *Onder de vlag van vrijheid lijkt alles geoorloofd voor protestgroepen: van splinterclubs tot complete organisaties*. Geraadpleegd via: https://www.limburger.nl/cnt/dmf20220114_95962207

Dagblad De Limburger (2022, 28 juni). *FDF: boeren naar Tweede Kamer om te demonstreren*. Geraadpleegd via: https://www.limburger.nl/cnt/dmf20220628_92481586

Dagblad van het Noorden (2020, 21 juni). *Ruim honderd aanhoudingen op Malieveld in Den Haag*. Geraadpleegd via: <https://dvh.nl/binnenland/Ruim-honderd-aanhoudingen-op-Malieveld-in-Den-Haag-25779201.html>

De Gelderlander (2022, 10 juni). *Agractie roept boeren op tot grootste demonstratie ooit vanwege stikstofplannen: 'Dit is moord met voorbedachten rade'*. Geraadpleegd via: <https://www.gelderlander.nl/ede/agractie-roept-boeren-op-tot-grootste-demonstratie-ooit- vanwege- stikstofplannen-dit-is-moord-met-voorbedachten-rade~a45957ab/>

De Gelderlander (2022, 18 juli). *Nog vier boeren komen voor rechter om rellen bij demonstratie in Stroe, veel zaken geseponeerd*. Geraadpleegd via: <https://www.gelderlander.nl/ede/nog-vier-boeren-komen-voor-rechter-om-rellen-bij-demonstratie-in-stroe-veel-zaken-geseponeerd~a3a053f6/>

De Gooi- en Eemlander (2020, 23 juli). *Nog zes aanhoudingen na rellen Malieveld*. Geraadpleegd via: https://www.gooieneemlander.nl/cnt/dmf20200723_18019559?utm_source=google&utm_medium=organic

De Gooi- en Eemlander (2022, 27 november). *Nog vijf demonstranten Extinction Rebellion vast na blokkade A12*. Geraadpleegd via: https://www.gooieneemlander.nl/cnt/dmf20221127_39245062?utm_source=google&utm_medium=organic

Den Haag FM (2020, 15 juli). *75 tips na tonen beelden verdachten rellen Malieveld*. Geraadpleegd via: <https://www.denhaagfm.nl/dhfm/4327600/75-tips-na-tonen-beelden-verdachten-rellen-malieveld>

De Rechtspraak (2022, 13 juni). *Politierechter veroordeelt 4 personen voor vechtpartij bij illegale anti-coronademonstratie*. Geraadpleegd via: <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Rechtbanken/Rechtbank-Gelderland/Nieuws/Paginas/Politierechter-veroordeelt-4-personen-voor-vechtpartij-bij-illegale-anti-coronademonstratie.aspx>

De Stentor (2021, 10 juni). *Actiegroep achter gewelddadige protestmars in Barneveld komt zaterdag naar Apeldoorn*. Geraadpleegd via: <https://www.destentor.nl/apeldoorn/actiegroep-achter-gewelddadige-protestmars-in-barneveld-komt-zaterdag-naar-apeldoorn~ab16b683/>

De Stentor (2022, 29 juni). *Tien arrestaties na heftige boerenprotesten: 'Poging doodslag en banden lek gestoken'*. Geraadpleegd via: <https://www.destentor.nl/harderwijk/tien-arrestaties-na-heftige-boerenprotesten-poging-doodslag-en-banden-lek-gestoken~a6f588a7/>

De Telegraaf (2021, 16 december). *Acht mensen opgepakt voor geweld tegen ME's in Barneveld in mei*. Geraadpleegd via: <https://www.telegraaf.nl/nieuws/667039569/acht-mensen-opgepakt-voor-geweld-tegen-me-ers-in-barneveld-in-mei>

De Telegraaf (2022, 25 november). *Viruswaarheid stopt als actiegroep*. Geraadpleegd via: <https://www.telegraaf.nl/nieuws/333537728/viruswaarheid-stopt-als-actiegroep>

de Volkskrant (2020, 21 juni). *Politie maakt einde aan onrustige demonstratie Malieveld, verricht zo'n 400 aanhoudingen*. Geraadpleegd via: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/politie-maakt-einde-aan-onrustige-demonstratie-malieveld-verricht-zo-n-400-aanhoudingen~b091ac3b6/>

de Volkskrant (2020, 15 november). *Demonstratie in Maastricht tegen Zwarte Piet ont-aardt in rel.* Geraadpleegd via: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/demonstratie-in-maastricht-tegen-zwarte-piet-ontaardt-in-rel~b0bc37/>

de Volkskrant (2023, 27 januari). *Met het vooraf oppakken van activisten geeft het OM een verkeerd signaal af.* Geraadpleegd via: <https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/met-het-vooraf-oppakken-van-activisten-geeft-het-om-een-verkeerd-signaal-af~bf-c3b753/>

de Volkskrant (2023, 29 januari). *Veel meer arrestaties bij acties Extinction Rebellion dan bij boerenprotesten.* Geraadpleegd via: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/veel-meer-arrestaties-bij-acties-extinction-rebellion-dan-bij-boerenprotesten~bae8d301/>

EenVandaag (2021, 21 december). *Tegen coronamaatregelen en anti-overheid; NCTV maakt zich zorgen over 'radicale onderstroom' die actiever is.* Geraadpleegd via: <https://eenvandaag.avrotros.nl/item/tegen-coronamaatregelen-en-anti-overheid-nctv-maakt-zich-zorgen-over-radicale-onderstroom-die-actiever-is/>

EenVandaag (2022, 8 december). *Klimaativisten harder aangepakt dan protesterende boeren? Politie herkent dat beeld niet.* Geraadpleegd via: <https://eenvandaag.avrotros.nl/item/klimaativisten-harder-aangepakt-dan-protesterende-boeren-politie-herkent-dat-beeld-niet/>

Extinction Rebellion (z.d.). *Blokkade A12!* Geraadpleegd via: <https://extinctionrebellion.nl/events/blokkade-a12/>

Faaij, W. (2023, 24 januari). *Klimaatspijbelaars en viral change uit het boekje*. Green Culture Lab. <https://www.greenculturelab.com/klimaatspijbelaars-en-viral-change-uit-het-boekje/>

Farmers Defence Force (2020, 9 juni). *Farmers Defence Force – Visie en doelstelling*. Geraadpleegd via: <https://farmersdefenceforce.nl/farmers-defence-force-visie-en-doelstelling/>

Farmers Defence Force (z.d.). *Lid worden*. Geraadpleegd via: <https://farmersdefenceforce.nl/leden/lid-worden/>

Food Agribusiness (2020, 5 juli). *Boeren blokkeren distributiecentra en snelwegen*. Geraadpleegd via: <https://www.foodagribusiness.nl/boeren-blokkeren-distributiecentra-en-snelwegen/>

Friesch Dagblad (2021, 22 maart). *Nederland in verzet: mix van 'koffiedrinkers' en fanatieke activisten*. Geraadpleegd via: <https://frieschdagblad.nl/samenleving/Nederland-in-verzet-mix-van-koffiedrinkers-en-fanatieke-activisten-26809076.html>

Haarlems Dagblad (2020, 13 juli). *Relschoppers Malieveld melden zich nog niet bij politie*. Geraadpleegd via: https://www.haarlemsdagblad.nl/cnt/dm-f20200713_67078102?utm_source=google&utm_medium=organic

Hart van Nederland (2023, 19 januari). *Politie houdt 150 klimaatactivisten aan die snelweg bij Den Haag blokkeren*. Geraadpleegd via: <https://www.hartvannederland.nl/nieuws/misdaad-112/honderden-klimaatactivisten-blokkeren-snelweg-bij-den-haag>

Het Parool (2020, 10 juli). *Boerenprotesten in Zwolle en Den Haag: 230 winkels Albert Heijn niet bevoorraad*. Geraadpleegd via: <https://www.parool.nl/nederland/boerenprotesten-in-zwolle-en-den-haag-230-winkels-albert-heijn-niet-bevoorraad~be7963e6/>

Het Parool (2020, 21 november). *Vier arrestaties onder Zwarte Piet-aanhangers bij demonstraties in Venlo*. Geraadpleegd via: <https://www.parool.nl/nederland/vier-arrestaties-onder-zwarte-piet-aanhangers-bij-demonstraties-in-venlo~b2544030/>

Het Parool (2021, 13 september). *Politie verricht 61 arrestaties bij kraakpoging na woonprotest*. <https://www.parool.nl/amsterdam/politie-verricht-61-arrestaties-bij-kraakpoging-na-woonprotest~b6ace407/>

Het Parool (2022, 6 januari). *Steeds meer mensen sluiten zich aan bij de coronaprotesten. Maar wie zijn het? En wat willen ze?* Geraadpleegd via: <https://www.parool.nl/nederland/steeds-meer-mensen-sluiten-zich-aan-bij-de-coronaprotesten-maar-wie-zijn-het-en-wat-willen-ze~b1402310/>

Het Parool (2022, 4 juli). *Verschillende boerenclubs, dezelfde boodschap: 'Weg met het stikstofbeleid'*. Geraadpleegd via: <https://www.parool.nl/nederland/verschillende-boerenclubs-dezelfde-boodschap-weg-met-het-stikstofbeleid~b34d01b0/>

HLN (2017, 30 november). *OVERZICHT: Zwarte Piet al vier jaar voorwerp van rellen in Nederland. Zo begon de hele heisa*. Geraadpleegd via: <https://www.hln.be/buitenland/overzicht-zwarte-piet-al-vier-jaar-voorwerp-van-rellen-in-nederland-zo-begon-de-hele-heisa~acffa5e1/>

IJmouder Courant (2023, 19 januari). *47-jarige man aangehouden om meerdere oproepen tot blokkeren A12*. Geraadpleegd via: https://www.ijmuidercourant.nl/cnt/dmf20230119_59764818?utm_source=google&utm_medium=organic

AIVD (2021). *Jaarverslag AIVD 2021*. Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst. https://www.aivd.nl/binaries/aivd_nl/documenten/jaarverslagen/2022/04/28/aivd-jaarverslag-2021/AIVD+jaarverslag+2021.pdf

Kick Out Zwarte Piet (z.d.). *Ontstaan & Eis Kick Out Zwarte Piet (KOZP)*. Geraadpleegd via: <https://kozwartepiet.nl/kick-out-zwarte-piet/>

Linda. (2019, 7 oktober). *Dit zijn de activisten van Extinction Rebellion – en dit willen ze*. Geraadpleegd via: <https://www.linda.nl/nieuws/extinction-rebellion-achtergrond/>

Luteijn, J. J. (2021, 11 mei). *Memo. Demonstratie 8 mei 2021*. Geraadpleegd via: <https://api1.ibabs.eu/publicdownload.aspx?site=barneveld&id=100209402>

Melkveebedrijf (z.d.). *Boerenprotest, wat is dat?* Geraadpleegd via: <https://www.melkveebedrijf.nl/boerenprotest/>

Metsemakers, M. (2024, 25 juli). *Wat is een complottheorie?* NPO Kennis. <https://npokennis.nl/story/19/wat-is-een-complottheorie>

Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (2020). *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 52. Radicalisering – Extremisme – Terrorisme*. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (2021a). *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 55. Radicalisering – Extremisme – Terrorisme*. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (2021b). *De verschillende gezichten van de coronaprotesten*. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid.

NH Nieuws (2020, 28 juli). *Twee Velsenaren aangehouden voor rellen na verboden demonstratie op Malieveld*. Geraadpleegd via: <https://www.nhnieuws.nl/nieuws/270660/twee-velsenaren-aangehouden-voor-rellen-na-verboden-demonstratie-op-malieveld>

Nieuwe Oogst (2022, 1 juli). *Twee boeren langer vast, 120 uur taakstraf voor 'domme opmerking'*. Geraadpleegd via: <https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2022/07/01/twee-boeren-langer-vast-120-uur-taakstraf-voor-domme-opmerking>

Noordhollands Dagblad (2021, 8 mei). *Politie zoekt relschoppers op beelden na coronamars Barneveld, Defend IJmuiden aanwezig [video]*. Geraadpleegd via: https://www.noordhollandsdagblad.nl/cnt/dmf20210508_20834463?utm_source=google&utm_medium=organic

Noordhollands Dagblad (2021, 3 november). *Geen zwarte pietten meer bij intocht sint in Maastricht*. Geraadpleegd via: https://www.noordhollandsdagblad.nl/cnt/dmf20211103_70746779?utm_source=google&utm_medium=organic

Noordhollands Dagblad (2022, 22 juni). *Politie: boeren na protest weer massaal met trekkers snelweg op*. Geraadpleegd via: https://www.noordhollandsdagblad.nl/cnt/dmf20220622_62191217?utm_source=google&utm_medium=organic

NOS (2013, 24 oktober). *Wie is Verene Shepherd?* Geraadpleegd via: <https://nos.nl/artikel/566398-wie-is-verene-shepherd>

NOS (2019, 16 oktober). *Agrobedrijven financierden boerenprotest*. Geraadpleegd via: <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2306347-agrobedrijven-financierden-boerenprotest>

NOS (2020a, 21 juni). *Onrustige dag in Den Haag na betoging op Malieveld: 400 aanhoudingen*. Geraadpleegd via: <https://nos.nl/artikel/2337992-onrustige-dag-in-den-haag-na-betoging-op-malieveld-400-aanhoudingen>

NOS (2020b, 21 juni). *Liveblog. Zo'n 400 mensen opgepakt rond betoging in Den Haag*. Geraadpleegd via: <https://nos.nl/liveblog/2337971-zo-n-400-mensen-opgepakt-rond-betoging-in-den-haag>

NOS (2022a, 22 juni). *Rutte: hooligans misbruikten demonstratie, 1,5 meter echt noodzakelijk*. Geraadpleegd via: <https://nos.nl/artikel/2338105-rutte-hooligans-misbruikten-demonstratie-1-5-meter-echt-noodzakelijk>

NOS (2020b, 22 juni). *Malieveldprotest: 'Ik heb het gevoel dat er bewust hard is ingegrepen'*. Geraadpleegd via: <https://nos.nl/artikel/2338153-malieveldprotest-ik-heb-het-gevoel-dat-er-bewust-hard-is-ingegrepen>

NOS (2020, 14 juli). *Politie arresteert drietal vanwege rellen rond coronaprotest Malieveld*. Geraadpleegd via: <https://nos.nl/artikel/2340646-politie-arresteert-drietal-vanwege-rellen-rond-coronaprotest-malieveld>

NOS (2021, 8 mei). *Politie grijpt in bij demonstratie in Barneveld, 'agent tegen hoofd getrapt'*. Geraadpleegd via: <https://nos.nl/artikel/2379886-politie-grijpt-in-bij-demonstratie-in-barneveld-agent-tegen-hoofd-getrapt>

NOS (2022, 11 januari). *Doxing is een groeiend probleem, maar strafbaar is het niet*. Geraadpleegd via: <https://nos.nl/artikel/2412668-doxing-is-een-groeiend-probleem-maar-strafbaar-is-het-niet>

NOS (2022, 24 juni). *Het boerenbestaan versus milieuwetgeving: een jarenlange botsing*. Geraadpleegd via: <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2433876-het-boerenbestaan-versus-milieuwetgeving-een-jarenlange-botsing>

NOS (2022, 29 juni). *Boeren breken door blokkade bij huis minister, politie: protest verhardt*. Geraadpleegd via: <https://nos.nl/artikel/2434508-boeren-breken-door-blokkade-bij-huis-minister-politie-protest-verhardt>

NOS (2022, 26 november). *150 mensen opgepakt bij klimaatactie op A12 in Den Haag*. Geraadpleegd via: <https://nos.nl/artikel/2453998-150-mensen-opgepakt-bij-klimaat-actie-op-a12-in-den-haag>

NOS (2023, 28 januari). *Honderden arrestaties bij klimaatprotest op A12 in Den Haag*. Geraadpleegd via: <https://nos.nl/artikel/2461572-honderden-arrestaties-bij-klimaat-protest-op-a12-in-den-haag>

NU (2020, 25 november). *Cel- en taakstraffen voor relschoppen bij demonstratie tegen coronabeleid*. Geraadpleegd via: <https://www.nu.nl/coronavirus/6092712/cel-en-taakstraffen-voor-relschoppen-bij-demonstratie-tegen-coronabeleid.html>

NU (2021, 21 november). *Tien jaar vechten tegen Zwarte Piet: 'Wraak kent geen winnaars'*. Geraadpleegd via: <https://www.nu.nl/media/6168494/tien-jaar-vechten-tegen-zwarte-piet-wraak-kent-geen-winnaars.html>

NU (2022a, 26 november). *Klimaatdemonstranten blokkeren A12 weer: 'Stop fossiele subsidies'*. Geraadpleegd via: <https://www.nu.nl/296896/video/klimaatdemonstranten-blokkeren-a12-weer-stop-fossiele-subsidies.html>

NU (2022b, 26 november). *150 aanhoudingen bij snelwegblokkade A12 door Extinction Rebellion*. Geraadpleegd via: <https://www.nu.nl/binnenland/6238636/150-aanhoudingen-bij-snelwegblokkade-a12-door-extinction-rebellion.html>

NU (2022c, 26 november). *Actievoerders van Extinction Rebellion hebben zaterdagmiddag opnieuw de Utrechtsebaan (A12) in Den Haag geblokkeerd*. Geraadpleegd via: <https://www.nu.nl/den-haag/6238620/klimaatdemonstranten-blokkeren-op-nieuw-a12-burgemeester-verbiedt-blokkade.html>

NU (2023, 17 maart). *Wat willen de twee oprichters van Viruswaarheid eigenlijk bereiken?* Geraadpleegd via: <https://www.nu.nl/coronavirus/6116968/wat-willen-de-twee-oprichters-van-viruswaarheid-eigenlijk-bereiken.html>

Omroep Brabant (2022, 30 juni). *Blokkade bij Eindhoven Airport en op de weg: zo zag eerder protest eruit*. Geraadpleegd via: <https://www.omroepbrabant.nl/nieuws/4102188/blokkade-bij-eindhoven-airport-en-op-de-weg-zo-zag-eerder-protest-eruit>

Omroep Gelderland (2021, 10 mei). *Door politiebus aangereden betoger 'is bont en blauw' en doet aangifte*. Geraadpleegd via: <https://www.gld.nl/nieuws/6894113/door-politiebus-aangereden-betoger-is-bont-en-blauw-en-doet-aangifte>

Omroep Gelderland (2022, 22 juni). *Zo verliep het massale boerenprotest in Stroe*. Geraadpleegd via: <https://www.gld.nl/nieuws/7715820/zo-verliep-het-massale-boeren-protest-in-stroe>

Omroep Gelderland (2022, 4 juli). *Politie zoekt vier boeren na rellen in Stroe en Kootwijkerbroek*. Geraadpleegd via: <https://www.gld.nl/nieuws/7725607/politie-zoekt-vier-boeren-na-rellen-in-stroe-en-kootwijkerbroek>

Omroep West (2020, 25 november). *Cel- en taakstraffen voor zes relschoppers demonstratie Viruswaarheid op Malieveld*. Geraadpleegd via: <https://www.omroepwest.nl/nieuws/4176458/cel-en-taakstraffen-voor-zes-relschoppers-demonstratie-viruswaarheid-op-malieveld>

One World (2022, 29 november). *'Mijn studenten zijn verbaasd dat ik in de jaren 90 al tegen zwarte piet demonstreerde'*. Geraadpleegd via: <https://www.oneworld.nl/lezen/discriminatie/racisme/kritiek-op-zwarte-piet-gaat-generaties-terug-wij-werden-genegeerd/>

Openbaar Ministerie (2020, 25 november). *Tot drie maanden cel voor relschoppen in Den Haag*. Geraadpleegd via: <https://www.om.nl/actueel/nieuws/2020/11/25/tot-drie-maanden-cel-voor-relschoppen-in-den-haag>

Openbaar Ministerie (2023, 19 januari). *Man aangehouden voor oproepen A12 te blokkeren*. Geraadpleegd via: <https://www.om.nl/actueel/nieuws/2023/01/19/man-aangehouden-voor-oproepen-a12-te-blokkeren>

Politie (2020, 22 juni). *Politie start onderzoek naar ongeregeldeheden*. Geraadpleegd via: <https://www.politie.nl/nieuws/2020/juni/22/06--politie-start-onderzoek-naar-ongeregeldeheden.html>

Politie (2022, 28 juni). *'Demonstratierecht waarborgen, maar zit grens aan'*. Geraadpleegd via: <https://www.politie.nl/nieuws/2022/juni/28/00-demonstratierecht-waarborgen-maar-zit-grens-aan.html>

Politie (2022, 29 juni). *Tien aanhoudingen na boerenprotesten, politie vraagt om beeldmateriaal*. Geraadpleegd via: <https://www.politie.nl/nieuws/2022/juni/29/tien-aanhoudingen-na-boerenprotesten-politie-vraagt-om-beeldmateriaal.html>

Politie (2022, 8 juli). *Identiteit gezochte verdachten boerenprotest bekend*. Geraadpleegd via: <https://www.politie.nl/nieuws/2022/juli/6/02-hierden-stroe-identiteit-gezochte-verdachten-boerenprotest-bekend.html>

PZC (2022, 28 november). *'Dag in, dag uit' klimaatprotesten aangekondigd, politiebonden maken zich zorgen*. Geraadpleegd via: <https://www.pzc.nl/binnenland/dag-in-dag-uit-klimaatprotesten-aangekondigd-politiebonden-maken-zich-zorgen~a377c374/>

RN7 (2022, 2 december). *Dirk (33) en Gerrit (28) krijgen werkstraf voor vernielen politiebuis*. Geraadpleegd via: <https://www.rn7.nl/nieuws/7814900-dirk-33-en-gerrit-28-krijgen-werkstraf-voor-vernielen-politiebus>

RTL Boulevard (2020, 28 oktober). *Farmers Defence Force brengt voedselpakket naar Rob Jetten: 'Grens overschreden'*. Geraadpleegd via: <https://www.rtlboulevard.nl/entertainment/showbizz/artikel/5193124/farmers-defence-force-voedselpakket-rob-jetten-corona>

RTL Nieuws (2020, 15 juli). *Politie toont foto's verdachte relschoppers protest Malieveld*. Geraadpleegd via: <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5171266/fotos-verdachte-relschoppers-malieveld-vrijgegeven>

RTL Nieuws (2020, 15 november). *KOZP-demonstranten bekogeld, overgebracht naar veilige locatie*. Geraadpleegd via: <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5197141/kick-out-zwarte-piet-sinterklaas-maastricht-vrijthof-me>

RTL Nieuws (2022, 6 juli). *Extinction Rebellion wil snelweg blokkeren, grijpt politie sneller in dan bij boeren?* Geraadpleegd via: <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5319259/extinction-rebellion-blokkeren-a12-den-haag-boerenprotest-boeren>

Samen voor Nederland (z.d. a). *Wie we zijn*. Geraadpleegd via: <https://samenvoornederland.nu/over-ons/>

Samen voor Nederland (z.d. b). *Samen voor Nederland. De mars van de menselijke verbinding*. Geraadpleegd via: <https://samenvoornederland.nu/>

Stad Index (2022, 27 november). *Nog vijf actievoerders van Extinction Rebellion vast na snelwegblokkade*. Geraadpleegd via: <https://www.stadindex.nl/den-haag/2968878-a12-weer-open-na-demonstratie-extinction-rebellion-150-mensen-aangehouden>

Studio Rheden (2022, 20 juni). *Demonstratie verboden? 'Dan komen de boeren maar op visite'*. Geraadpleegd via: <https://www.studiorheden.nl/nieuws/7713658/demonstratie-verboden-dan-komen-de-boeren-maar-op-visite>

Transport Online (2022, 26 november). *A12 bij Den Haag weer open na blokkade Extinction Rebellion*. Geraadpleegd via: <https://www.transport-online.nl/site/147881/a12-bij-den-haag-weer-open-na-blokkade-extinction-rebellion/>

Trouw (2019, 12 oktober). *Wie is wie in de wirwar van boerenprotesten*. Geraadpleegd via: <https://www.trouw.nl/duurzaamheid-economie/wie-is-wie-in-de-wirwar-van-boerenprotesten~bc9d556a/>

Trouw (2020, 19 februari). *Hoe Farmers Defence Force zijn 'strijders' mobiliseert*. Geraadpleegd via: <https://www.trouw.nl/duurzaamheid-economie/hoe-farmers-defence-force-zijn-strijders-mobiliseert~bbc4182b/>

Trouw (2020, 3 juli). *Boze boeren blokkeren de A2 tussen Best en Boxtel*. Geraadpleegd via: <https://www.trouw.nl/duurzaamheid-economie/boze-boeren-blokkeren-de-a2-tussen-best-en-boxtel~b76a9ef1/>

Trouw (2022, 10 juni). *Boeren demonstreren bij huis van minister: 'Onacceptabel' en 'niet waardig'*. Geraadpleegd via: <https://www.trouw.nl/binnenland/boeren-demonstreren-bij-huis-van-minister-onacceptabel-en-niet-waardig~b7252650a/>

Trouw (2022, 18 juni). *'Uitspraken voorman Farmers Defence Force ongepast'*. Geraadpleegd via: <https://www.trouw.nl/nieuws/uitspraken-voorman-farmers-defence-force-ongepast~b0d9d10e/>

Trouw (2022, 22 juni). *Honderden boeren beboet; burgemeester Barneveld spreekt van 'relatief rustig' protest*. Geraadpleegd via: <https://www.trouw.nl/binnenland/honderden-boeren-beboet-burgemeester-barneveld-sprekt-van-relatief-rustig-protest~be6ae551/>

Trouw (2023, 31 januari). *Demonstratierecht onder druk na aanhoudingen voorafgaand aan klimaatprotest*. Geraadpleegd via: <https://www.trouw.nl/binnenland/demonstratierecht-onder-druk-na-aanhoudingen-voorafgaand-aan-klimaatprotest~bcf264e22/>

Univers Online (2021, 5 oktober). *Coronaontkenners zij aan zij met extreemrechts: kans op radicalisering niet onvoorstelbaar*. Geraadpleegd via: <https://universonline.nl/nieuws/2021/10/05/coronaontkenners-zij-aan-zij-met-extreemrechts-kans-op-radicalisering-niet-onvoorstelbaar/>

VollGass (z.d.). *VollGass met de fanartikelen van VollGass*. Geraadpleegd via: <https://www.vollgass.nl/>

Voorburgs Dagblad (2022, 26 november). *Extinction Rebellion blokkeert voor vierde keer snelweg A12*. Geraadpleegd via: <https://voorburchdagblad.nl/Den%20Haag%20&%20Regio/extinction-rebellion-blokkeert-voor-vierde-keer-snelweg-a12>

Westlanders (2022, 3 oktober). *Demonstratie tegen 'afbraak van Nederland'*. Geraadpleegd via: <https://m.westlanders.nu/nieuws/demonstratie-tegen-afbraak-van-nederland-40866>

WNL (2021, 10 februari). *Celstraf voor gooien vuurwerk tijdens zwartepiet-rellen Maastricht*. Geraadpleegd via: <https://wnl.tv/2021/02/10/celstraf-voor-gooien-vuurwerk-tijdens-zwartepiet-rellen-maastricht/>

WNL (2022, 2 juli). *Farmers Defence Force verwacht dat boerenprotesten maandag 'heel groot' worden*. Geraadpleegd via: <https://wnl.tv/2022/07/02/farmers-defence-force-verwacht-dat-boerenprotesten-maandag-heel-groot-worden/>

WNL (2022, 8 juli). *Alle verdachten protest Stroe en Kootwijkerbroek melden zich*. Geraadpleegd via: <https://wnl.tv/2022/07/08/alle-verdachten-protest-stroe-en-kootwijkerbroek-melden-zich/>

112Ede (2021, 8 mei). *ME slaags met betogers in Barneveld bij verboden demonstratie Police for Freedom*. Geraadpleegd via: <https://112ede.nl/page/nieuwsdetail/63478/me-slaags-met-betogers-in-barneveld-bij-verboden-demonstratie-police-for-freedom>

1Limburg (2020, 15 november). *Vijf aanhoudingen bij ongeregelde heden Maastricht*. Geraadpleegd via: <https://www.1limburg.nl/nieuws/1006097/vijf-aanhoudingen-bij-ongeregelde-heden-maastricht>

1Limburg (2020a, 16 november). *Rellen in Maastricht: apengeluiden versus voldaan gevoel*. Geraadpleegd via: <https://www.1limburg.nl/nieuws/1007055/rellen-in-maastricht-apengeluiden-versus-voldaan-gevoel>

1Limburg (2020b, 16 november). *Enkele tegendemonstranten die politie bekogelden weer vrij*. Geraadpleegd via: <https://www.1limburg.nl/nieuws/1006536/enkele-tegendemonstranten-die-politie-bekogelden-weer-vrij>

Uitgaven in de reeks Politiekunde

1. Criminaliteit in de virtuele ruimte

P. van Amersfoort, L. Smit & M. Rietveld, DSP-groep, Amsterdam/TNO-FEL, Den Haag, 2002

2. Cameratoezicht. Goed bekeken?

I. van Leiden & H.B. Ferwerda, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2002

3. De 10 stappen van Publiek-Private Samenwerking (PPS)

J.C. Wever, A.A. van Pel & L. Smit, DSP-groep, Amsterdam/TNO-FEL, Den Haag, 2002

4. De opbrengst van projecten. Een verkennend onderzoek naar de bijdrage van projecten aan diefstalbestrijding

C.J.E. In 't Velt, e.a., NPA-Onderzoeksgroep, LSOP, Apeldoorn, 2003

5. Cameratoezicht. De menselijke factor

A. Weitenberg, E. Jansen, I. van Leiden, J. Kerstholt & H.B. Ferwerda, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem/TNO, Soesterberg, 2003

6. Jeugdgroepen in beeld. Stappenplan en randvoorwaarden voor de shortlistmethodiek

H.B. Ferwerda & A. Kloosterman, Advies- en Onderzoeksgroep Beke & Politieregio Gelderland-Midden, Arnhem, 2004 (vierde druk 2006)

7. Hooligans in beeld. Van informatie naar aanpak

H.B. Ferwerda & O. Adang, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem/ Onderzoeksgroep Politieacademie Apeldoorn, 2005

8. Richtlijnen auditieve confrontatie

J.H. Kerstholt, A.G. van Amelsvoort, E.J.M. Jansen & A.P.A. Broeders, TNO Defensie en Veiligheid, Soesterberg/Politieacademie, Apeldoorn/NFI, Den Haag, 2005

9. Niet verschenen

10. De opsporingsfunctie binnen de gebiedsgebonden politiezorg

O. Zoomer, IPIT, Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2006

11. Inzoomen en uitzoomen op Zaandam

I. van Leiden & H.B. Ferwerda, Advies- en onderzoeksgroep Beke, Arnhem 2006

12. Aansprakelijkheidsmanagement politie. Beschrijving, analyse en handreiking

E.R. Muller, J.E.M. Polak, C.J.J.M. Stoker m.m.v. M.L. Diepenhorst & S.H.E. Janssen, COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag/Faculteit der Rechtsgeleerdheid Universiteit Leiden, 2006

13. Cold cases – een hot issue

I. van Leiden & H.B. Ferwerda, Advies- en onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2006

14. Adrenaline en reflectie. Hoe leren politiemensen op de werkplek?

A. Beerepoot & G. Walraven e.a., DSP-groep BV, Amsterdam/Walraven onderzoek en advies, 2007

15. Tussen aangifte en zaak. Een referentiekader voor het aangifteproces

W. Landman, L.A.J. Schoenmakers & F. van der Laan, Twynstra Gudde, adviseurs en managers, Amersfoort, 2007

16. Baat bij de politie. Een onderzoek naar de opbrengsten voor burgers van het optreden van de politie

M. Goderie & B. Tierolf, m.m.v. H. Boutellier & F. Dekker, Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, 2008

17. Hoeveel wordt het vandaag? Een studie naar de kans op voetbalgeweld en het veiligheidsbeleid bij voetbalwedstrijden

E.J. van der Torre, R.F.J. Spaaij & E.D. Cachet, COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2008

18. Overbelast? De administratieve belasting van politiemensen bij de afhandeling van jeugdzaken

G. Brummelkamp & M. Linssen, EIM, Zoetermeer, 2008

19. Geografische daderprofilering. Een inventarisatie van randvoorwaarden en succesfactoren

G. te Brake & A. Eikelboom, TNO Defensie en Veiligheid, Soesterberg, 2008

20. Solosurveillance. Kosten en baten

S.H. Esselink, J. Broekhuizen & F.M.H.M. Driessen, Bureau Driessen, 2009

21. Onderzoek naar de mogelijke meerwaarde van AWARE voor de politie. Ervaringen met een nieuwe aanpak van belaging door ex-partners

M.Y. Bruinsma, J. van Haaf, R. Römken & L. Balogh, IVA Beleidsonderzoek en Advies, i.s.m. INTERVICT/Universiteit van Tilburg, 2008

22. Gebiedsscan criminaliteit en overlast. Een methodiekb beschrijving

B. Beke, E. Klein Hofmeijer & P. Versteegh, Bureau Beke, Arnhem, 2008

23. Informatiemanagement binnen de politie. Van praktijk tot normatief kader

V. Bekkers, M. Thaens, G. van Straten & P. Siep; m.m.v. A. Dijkshoorn, Center for Public Innovation, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2009

24. Nodale praktijken. Empirisch onderzoek naar het nodale politieconcept

H.B. Ferwerda, E.J. van der Torre & V. van Bolhuis, Bureau Beke, Arnhem/ COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2009

25. Rellen om te tellen. Een studie naar grootschalige openbare-ordeverstoringen en notoire ordeverstoorers

I. van Leiden, N. Arts & H.B. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem, 2009

26a. Verbinden van politie- en veiligheidszorg. Politie en partners over signaleren & adviseren

W. Landman, P. van Beers & F. van der Laan, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2009

26b. Politiepolitiek. Een empirisch onderzoek naar politieke signalering & advisering

E.J.A. Bervoets, E.J. van der Torre & J. Dobbelaar m.m.v. N. Koeman, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2009

27. De politie aan zet: de aanpak van veelplegers in Deventer

I. Bakker & M. Krommendijk, IPIT, Enschede, 2009

28. Boven de pet? Een onderzoek naar grootschalige ordehandhaving in Nederland

O.M.J. Adang (redactie), S.E. Bierman, K. Jagernath-Vermeulen, A. Melsen, M.C.J. Nongarede & W.A.J. van Oorschot, Politieacademie, Apeldoorn, 2009

29. Rellen in Ondiep. Ontstaan en afhandeling van grootschalige ordeverstoring in een Utrechtse achterstandswijk

G.J.M. van den Brink, M.Y. Bruinsma (redactie), L.J. de Graaf, M.J. van Hulst, M.P.C.M. Jochoms, M. van de Klomp, S.R.F. Mali, H. Quint, M. Siesling, G.H. Vogel, Politieacademie, Apeldoorn, 2010

30. Burgerparticipatie in de opsporing. Een onderzoek naar aard, werkwijzen en opbrengsten

A. Cornelissens & H. Ferwerda (redactie), met medewerking van I. van Leiden, N. Arts & T. van Ham, Bureau Beke, Arnhem, 2010

31. Poortwachters van de politie. Meldkamers in dagelijks perspectief

J. Kuppens, E.J.A. Bervoets & H. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem & COT, Den Haag, 2010

32. Het integriteitsbeleid van de Nederlandse politie: wat er is en wat ertoe doet

M.H.M. van Tankeren, Onderzoeksgroep Integriteit van Bestuur, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010

33. Civiele politie op vredesmissie. Uitzendervaringen van Nederlandse politiefunctionarissen

H. Sollie, Universiteit Twente, Enschede, 2010

34. Ten strijde tegen overlast. Jongerenoverlast op straat: is de Engelse aanpak geschikt voor Nederland?

M.L. Koemans, Universiteit Leiden, 2010

35. Het districtelijk opsporingsproces; de black box geopend

R.M. Kouwenhoven, R.J. Morée & P. van Beers, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2010

36. Balanceren tussen alert maken en onrust voorkomen. Publiekscommunicatie over seriële schokkende incidenten (casestudy Lelystad)

A.J.E. van Hoek, m.m.v. P.F. van Soomeren, M.D. Abraham & J. de Kleuver, DSP-groep, Amsterdam, 2011

37. Sturing van blauw. Een onderzoek naar operationele sturing in de basispolitiezorg

W. Landman, m.m.v. M. Malipaard, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2011

38. Onder het oppervlak. Een onderzoek naar ontwikkelingen en (a)select optreden rond preventief fouilleren

J. Kuppens, B. Bremmers, E. van den Brink, K. Ammerlaan & H.B. Ferwerda, m.m.v. E.J. van der Torre, Bureau Beke, Arnhem/COT, Den Haag, 2011

39. Naar eigen inzicht? Een onderzoek naar beoordelingsruimte van en grenzen aan de identiteitscontrole

J. Kuppens, B. Bremmers, K. Ammerlaan & E. van den Brink, Bureau Beke, Arnhem/COT, Den Haag, 2011

40. Toezicht op zedendelinquenten door de politie in samenwerking met de reclas-sering

H.G. van de Bunt, N.L. Holvast & J. Plaisier, Erasmus Universiteit, Rotterdam/Impact R&D, Amsterdam, 2012

41. Daders over cameratoezicht

H.G.A. van Schijndel, A. Schreijenberg, G.H.J. Homburg & S. Dekkers, Regioplan Be-leidsonderzoek, Amsterdam, 2012

42. Aanspreken op straat. Het werk van de straatcoach in al zijn verschijningsvor-men

L. Loef, K. Schaafsma & N. Hilhorst, DSP-groep, Amsterdam, 2012

43. De organisatie van de opsporing van cybercrime door de Nederlandse politie

N. Struiksmā, C.N.J. de Vey Mestdagħ & H.B. Winter, Pro Facto, Groningen/ Kees de Vey Mestdagħ, Groningen, 2012

44. Politie in de netwerksamenleving. De opbrengst van de politiële netwerkfunctie voor de kerntaken opsporing en handhaving openbare orde en de sturing hierop in de gebiedsgebonden politiezorg

I. Helsloot, J. Groenendaal & E.C. Warners, Crisislab, Renswoude, 2012

45. Tegenspraak in de opsporing. Verslag van een onderzoek

R. Salet & J.B. Terpstra, Radboud Universiteit Nijmegen, 2012

46. Tunnelvisie op tunnelvisie? Een verkennend en experimenteel onderzoek naar de besluitvorming door VKL-teams met betrekking tot het onderkennen van tun-nelvisie en andere procesaspecten

I. Helsloot, J. Groenendaal & B. van 't Padjē, Crisislab, Renswoude, 2012

47. M.-waarde. Een onderzoek naar de bijdrage van Meld Misdaad Anoniem aan de politionele opsporing

M.C. van Kuik, S. Boes, N. Kop, M. den Hengst-Bruggeling, T. van Ham & H. Ferwerda, Politieacademie, Apeldoorn/Bureau Beke, Arnhem, 2012

48. Seriebrandstichters. Een verkennend onderzoek naar daderkenmerken en delictpatronen

Y. Schoenmakers, A. van Wijk & T. van Ham, Bureau Beke, Arnhem, 2012

49. Van wie is de straat? Methodiek en lessen voor de politie om ongrijpbare veiligheidsfenomenen grijpbaar te maken – op basis van vijf praktijkcasus

H. Ferwerda, T. van Ham & B. Bremmers, Bureau Beke, Arnhem, 2013

50. Recherchesamenwerking in de Euregio Maas-Rijn. Knooppunten, knelpunten en kansen

H. Nelen, M. Peters & M. Vanderhallen, Politieacademie, Apeldoorn/ Universiteit Maastricht, 2013

51. De operationele politiebriefing onderzocht. Een onderzoek naar de effectiviteit van de operationele politiebriefing

A. Scholtens, J. Groenendaal & I. Helsloot, Crisislab, Renswoude 2013

51a. De operationele politiebriefing onderzocht (2). Een actie(vervolg)onderzoek om tot een effectievere politiebriefing te komen

A. Scholtens, Crisislab, Renswoude 2015

52. Sociale media: factor van invloed op onrustsituaties?

R.H. Johannink, I. Gorissen & N.K. van As, Politieacademie Apeldoorn/ VDMMP, Houten, 2013

53. De terugkeer van zedendelinquenten in de wijk

C.E. Huls & J.G. Brouwer, Politieacademie, Apeldoorn/Rijksuniversiteit Groningen/ Centrum voor Openbare Orde en Veiligheid, Groningen, 2013

54. Van meld- naar aantoonplicht. Een onderzoek naar een systeem van digitale surveillance

C. Veen & J.G. Brouwer, Politieacademie, Apeldoorn/Rijksuniversiteit Groningen, 2013

55. Heterdaadkracht in twee Haagse pilotgebieden

B. van Dijk, J.B. Terpstra & P. Hulshof, Politieacademie, Apeldoorn/DSPgroep, Amsterdam, 2013

56. Inzet op Maat. Onderzoek naar kenmerken en mogelijkheden van duurzame inzetbaarheid van oudere medewerkers

H. de Blouw, I.R. Kolkhuis Tanke & C.C. Sprenger, Politieacademie, Apeldoorn, 2013

57. Interventies in de opsporing. Impulsen in kwaliteit en effectiviteit van het opsporingsproces

R.M. Kouwenhoven, R.J. Morée & P. van Beers, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2013

58. De plaats delict in beeld. Fotografie in de dagelijkse en gesimuleerde praktijk

G. Vanderveen & J. Roosma, Instituut voor Strafrecht & Criminologie, Universiteit Leiden, 2013

59. Jeugdgroepen van toen. Een casusonderzoek naar de leden van drie criminele jeugdgroepen uit het einde van de vorige eeuw

H. Ferwerda, B. Beke & E. Bervoets, Bureau Beke, Arnhem/Beke Advies, Arnhem/LokaleZaken, Rotterdam, 2013

60. Tussen hei en hoofdbureau. Leiderschapontwikkeling bij de politie

W. Landman, M. Brussen & F. van der Laan, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2013

61. Gemeentelijk blauw. Het dagelijks werk van gemeentelijke handhavers in beeld

E. Bervoets, J. Bik & M. de Groot, LokaleZaken, Rotterdam, 2013

62. Excessief geweld op en om de voetbalvelden. Praktijkonderzoek naar omvang, ernst en aanpak van 'voetbalgeweld'

P. Duijvestijn, B. van Dijk, P. van Egmond, M. de Groot, D. van Sommeren & A. Verwest, DSP-groep, Amsterdam, 2013

63. Beeld van gezag bij de politie. Maatschappelijke verbeelding en de impact van gezagsbeelden op burgers

H. de Mare, B. Mali, M. Bleecke & G. van den Brink, m.m.v. Motivaction, Tilburg University, Stichting IVMV, Leiden, 2014

64. Informatiegestuurde dienders. Informatiesturing tussen theorie en praktijk

A. van Sluis, P. Siep, V. Bekkers, m.m.v. M. Thaens & G. Straten, Center for Public Innovation, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2014

65. Hard op weg. Onderzoek aanpak verkeersveelplegers

B. Bieleman, M. Boendermaker, R. Mennes & J. Snippe, Intraval, Groningen/Rotterdam, 2014

66. Tussen hulp en hype. De inzet van opsporingsberichtgeving in ontvoeringszaken

Y.M.M. Schoenmakers, J.V.O.R. Doekhie & J.C. Knotter, Yvette Schoenmakers Onderzoek en advies, Weesp, 2014

67. Nachtdienst bij de politie en verkeersveiligheid. Onderzoek naar ervaringen van politieagenten met verkeersonveiligheid in woon-werkverkeer na de nachtdienst

P. Boekhoorn, BBSO, Nijmegen, 2014

68. Buit van woninginbraak. Onderzoek onder inbrekers en helers

J. Snippe, M. Sijstra, R. Mennes & B. Bieleman, Intraval, Groningen/ Rotterdam, 2014

69. Privaat blauw. Portiers, evenementbeveiligers en voetbalstewards op risicovolle locaties en tijdens risicovolle momenten

E. Bervoets & S. Eijgenraam, LokaleZaken, Rotterdam, 2014

70. Met grof geschut. Reconstructie van een moordonderzoek binnen de criminele woonwagenwereld

I. van Leiden, B. Bremmers & H. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem, 2014

71. Met fluwelen handschoenen? Politie en de omgang met verwarde personen in Amsterdam

J. Kuppens, T. Appelman, T. van Ham & A. van Wijk, Bureau Beke, Arnhem, 2015

72a. Vermisten op de kaart. Aard en omvang van langdurige vermissingen

I. van Leiden & M. Hardeman, Bureau Beke, Arnhem, 2015

73. Van intel tot operatie. De impact van veiligheidsanalisten bij de aanpak van misdaad

M. den Hengst, M. Bruinsma, Y. Schoenmakers, W. Niepce, Bureau Bruinsma, Tilburg, 2015

74. De bestuurlijke rapportage. Gezamenlijke inspanning in de aanpak van (georganiseerde) criminaliteit en overlast

I. Gorissen, m.m.v. R.H. Johannink, PBLQ, Den Haag, 2015

75. De aangifte van delicten bij de multichannelstrategie van de politie

P. Boekhoorn & J. Tolsma, Bureau Boekhoorn/Radboud Universiteit, Nijmegen, 2016

76. Die pakken we toch niet op? Afstemming tussen politie en Openbaar Ministerie in zaken van veelvoorkomende aangiftecriminaliteit

R. Kouwenhoven & L. Kleijer-Kool, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2016

77. Het real-time informeren van noodhulpeenheden. Een onderzoek naar de RTI-functie om frontlijnpolitiefunctionarissen snel te voorzien van relevante informatie

A. Scholtens, M. den Hengst & R. Waterreus, Crisislab, Renswoude/ Politieacademie, Apeldoorn, 2016

78. Hoe lang kun je 'schijt hebben'? Dertien desisters uit criminele jeugdgroepen aan het woord

C.E. Hoogeveen, A.E. van Burik & B.J. de Jong, m.m.v. E.M. Klooster, Bureau Alpha, 's-Hertogenbosch/VanMontfoort, Woerden, 2016

79. Onbenutte kansen. Een onderzoek naar het gebruik van restinformatie in de opsporing

A. van Wijk & L. Scholten, m.m.v. B. Bremmers, Bureau Beke, Arnhem, 2016

80. Verbale leugendetectie-wizards

G. Bogaard & E.H. Meijer, Maastricht University, Maastricht, 2016

81. Mensenhandel in de prostitutie opsporen zonder aangifte? Een vervolgonderzoek om de doorzettingsmacht van de politie te verduidelijken

M. Goderie, m.m.v. R. Kool, Goderie Onderzoek, Klarenbeek, 2016

82. De onvindbaren. Op zoek naar voortvluchtige veroordeelden in Nederland

Y. Schoenmakers, I. de Groot, J. van Zanten, A. van Rooyen & J. Baars, Yvette Schoenmakers onderzoek & advies, Amsterdam, 2017

83. Elke dump is een plaats delict. Dumping en lozing van synthetisch drugsafval: verschijningsvormen en politieaanpak

Y. Schoenmakers, S. Mehlbaum, M. Everartz & C. Poelarends, Yvette Schoenmakers onderzoek & advies, Amsterdam, 2016

83A. De Intelligence Paradox. Lessen uit de integrale pilot Analyse Synthetische Drugs in Oost-Nederland

Y. Schoenmakers, S. Mehlbaum, Yvette Schoenmakers onderzoek & advies, Amsterdam, 2019

84. Naar handhaafbare noodbevelen en noodverordeningen. Een analyse van het gemeentelijke noodrecht

A.J. Wierenga, C. Post & J. Koornstra, Rijksuniversiteit Groningen, Centrum voor Openbare Orde en Veiligheid, 2016

85. Vermisten op het spoor. Rechercheren naar langdurige vermissingen

I. van Leiden & M. Hardeman, Bureau Beke, Arnhem, 2017

86. De aard van het beestje. Kenmerken en achtergronden van dierenmishandelaars

A. van Wijk & M. Hardeman, Bureau Beke, Arnhem, 2017

87. Modus operandi van de recherche. De recherchepraktijk in moord- en verkrachtingszaken

A. van Wijk, I. van Leiden & M. Hardeman, Bureau Beke, Arnhem, 2017

88. Over grenzen in de sport. De rol van de politie in de aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport in samenwerking met relevante partners

A. van Wijk, M. Hardeman, L. Scholten & M. Olfers, Vrije Universiteit Amsterdam, Bureau Beke, Arnhem, 2017

89. Defensiehulp. Legergroene bijstand aan de politie bij handhaving van de rechtsorde

E. Bervoets, m.m.v. S. Eijgenraam, T. Dijkhuizen & J. van de Werken, Bureau Bervoets, Amersfoort, 2017

90. Tussen onder en boven. Productie en distributie van softdrugs in Noord-Nederland

J. Snippe, R. Mennes, M. Sijtsma & B. Bieleman, Intraval, Groningen/Rotterdam, 2017

91. Vechten op afspraak. Inzicht in het fenomeen en input voor de ontwikkeling van een politiestrategie

T. van Ham, L. Scholten, A. Lenders & H. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem, 2018

92. Notoire straten. Over de lokale inbedding van georganiseerde criminaliteit

S. Mehlbaum, Y. Schoenmakers & J. van Zanten, Mehlbaum Onderzoek, Amsterdam, 2018

92A. De wortel en de stok. Praktijklessen uit een gebiedsgerichte probleemaanpak van ondermijning

S. Mehlbaum, Y. Schoenmakers, Mehlbaum Onderzoek, Amsterdam, 2019

93. Ondermijning door criminele 'weldoeners'

M. Bruinsma, R. Ceulen & T. Spapens, m.m.v. C. Deij, Tilburg University, Tilburg/Bureau Bruinsma, Tilburg, 2018

94. Kiezen voor politie. Een onderzoek onder mbo-studenten met een migratie – achtergrond in het veiligheidsdomein

S. de Winter-Koçak, E. Klooster & M. Day, m.m.v. S. Mehlbaum, M. van Vugt & K. Leschonski, Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, 2018

95. Doe-het-zelf-surveillance. Een onderzoek naar de werking en effecten van WhatsApp-buurtgroepen

S. Mehlbaum & R. van Steden, m.m.v. M. van Dijk, Vrije Universiteit Amsterdam, Mehlbaum Onderzoek, Amsterdam, 2018

96. Een klacht is een gratis advies

G. Jacobs, T. Hak, G. Vanderveen, M. Flory, T. Thuis, S. Valkeman & M. Franken, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2018

97. Voortgezet crimineel handelen tijdens detentie: je gaat het pas zien als je het doorhebt

A. Verwest, W. Buysse, P. van Egmond, D. Hofstra, DSP-groep, Amsterdam, 2019

98. Zorg voor kinderen bij aanhouding van ouders; Best practices uit binnen- en buitenland

J. Reef, N. Ormskerk, Universiteit Leiden, 2019

99. Aankoopfraude uit het buitenland

J. Jansen, S. Westers, S. Twickler, W. Stol, NHL Stenden Hogeschool / Politieacademie

100. Grijs vakmanschap? Taakgerelateerd ongeoorloofd handelen binnen de politie

R. Chr. van Halderen (diss. Avans Hogeschool), 2019

101.

Niet meer doen! Een onderzoek naar de INDIGO-afdoening

A. van Wijk, S. Dickie, J. van Esseveldt, Bureau Beke, Arnhem, 2019

102. De aanpak van cybercrime door regionale eenheden van de politie. Van intake van cybercrime naar opsporing en vervolging

P. Boekhoorn, BBSO, Nijmegen, 2020

103. In- en doorstroom van nieuwkomers in beeld. Opgetekende lessen uit acht casussen rond de opvang van asielzoekers in Nederland.

J. Kuppens, Bureau Beke, Arnhem 2020

104. De lading van vuurwapens. Een onderzoek naar de impact van illegale vuurwapens in Nederland.

H. Ferwerda, J. Wolsink en I. van Leiden, Bureau Beke, Arnhem 2020

105. Q-teams. De politie onderweg naar toekomstbestendige opsporing en vervolging?

P. van Egmond, A. Swami-Persaud, A. Verwest, DSP-groep, Amsterdam 2020

106. Onderwereld boven water? Zoektocht naar georganiseerde criminaliteit in de Noordelijke zeehavens

N. Struiksmā, C. Boxum, S.J. Hollenberg, N.O.M. Woestenburg, Pro Facto, Groningen 2020

107. Benutten van digitale sporen

R. Zuurveen, W. Ph. Stol, Onderzoeksgroep Cybersafety. NHL Stenden en CyberScienceCenter 2020

108. Kansen en knelpunten binnen de financiële opsporing

L.N. de Swart, G.P.J.M. op 't Hoog, B.M.J. Slot, A. Winkel. Ecorys 2021

109. Black box van gemeentelijke online monitoring. Een wankel fundament onder een stevige praktijk

W. Bantema, S. Westers, M. Hoekstra, R. Herregodts, S. Munneke. NHL Stenden Hogeschool / Rijksuniversiteit Groningen, 2021

110. Ondernijning langs zijpaden. Een verkennend onderzoek naar de aard, omvang en aanpak van ondernijnde criminaliteit in relatie tot kleine havens en luchthavens, railtransport en binnenvaart in Noord-Brabant en Zeeland.

S. van Nimwegen, T. Spapens, R. Ceulen, Tilburg University/Nationale Politie, 2021

111. Meer dan een ruzie. Politie in de netwerkaanpak huiselijk geweld.

K.D. Lünemann, S. ter Woerds, Verwey-Jonker Instituut 2021

112. Van verhalen naar verballen. Een verkennende studie naar de aanpak van ondernijnde drugsriminaliteit in het Noordzeekanaalgebied en de haven van Amsterdam

Y. Eski, M. Boelens, A. Mesic, H. Boutellier, Vrije Universiteit Amsterdam/Verwey-Jonker Instituut 2021

113. Weten, doen en leren. Een proeftuinonderzoek naar gebiedsgerichte opsporing

E. Bervoets, J. Broekhuizen, K. van den Akker, J. Landsman, Bureau Bervoets, Amersfoort 2021

114. Zuiver op de graat? Over de betrokkenheid van de visserij bij maritieme drugs-smokkel

S. Mehlbaum, K. van den Akker, A. Verweij, A. Wester m.m.v. R. van der Borden en M. Dekker, Mehlbaum Onderzoek, Halfweg 2021

115. Kinderen als slachtoffer, getuige of dader van huiselijk geweld. Aard en afhandeling van door de politie bij ZSM aangebrachte zaken van huiselijk geweld waarbij minderjarigen zijn betrokken.

V. van Koppen, M. Bruggeman, R. Houston, J. Harte, VU Amsterdam 2022

116. Wachters aan het woord. Dilemma's van accountants, advocaten, belastingadviseurs en notarissen in hun rol als poortwachter.

K. van Wingerde, C. Hofman, Erasmus Universiteit Rotterdam, Erasmus school of law, 2022.

117. Ooggetuigenidentificaties: het verband tussen subjectieve zekerheid en accuraatheid. Een experimentele studie en her-analyse van bestaand onderzoek volgens Nederlandse confrontatieprotocollen

M. Sauerland, N. Tupper, A.G. van Amelsvoort, Maastricht University 2022

118. Het fenomeen vechtafspraken: vier jaar later. Onderzoek naar de profielen van de deelnemers, kenmerken van de vechtgroepen en – nieuwe ontwikkelingen ten aanzien van – het fenomeen vechtafspraken

J. Wolsink, H. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem 2022

119. Strip- en omkatfabrieken. Een fenomeenstudie als basis voor inzicht, awareness en aanpak

H. Ferwerda, J. Wolsink, Bureau Beke, Arnhem 2022

120. Bestuurlijke rapportage bij sluitingen van drugspanden. Onderzoek naar het succesvol opstellen, aanbieden en opvolgen van bestuurlijke rapportages in artikel 13b Opiumwet-zaken

L.M. Bruijn, R. Mennes, J.A. de Muijnck, M. Vols voor Breuer&Intraval en Rijksuniversiteit Groningen 2022

121. Mismatch. Een verkennend fenomeenonderzoek naar het plegen van zedendelicten na contact via een datingsite of datingapp

J. Wolsink, J. Kuppens, N. Brouwer, H. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem 2023

122. Over een andere boeg. Lessen en uitdagingen in de integrale samenwerking tegen maritieme smokkel

M. Boelens, D. de Rijk, Y. Eski, Boelens Onderzoek & Advies/Vrije Universiteit Amsterdam, 2023

123. Nieuwe tijden. Bijdrage van het bedrijfsleven aan de publieke opsporing

E. Bervoets, J. Broekhuizen, K. van den Akker, m.m.v. Storm van Merkesteyn, Bureau Bervoets, 2024

124. De politieaanpak van sociale conflicten

I. van Duijneveldt, S. Nafie, M. van Tooren, A. Visser, Andersson Elffers Felix, 2024

125. Bloemen op de begraafplaats. De aanpak van een complottheorie in Bodegraven. En wat we daarvan kunnen leren

M. Eysink Smeets, H. Moors, L. de Veen, M. Koelink. Onderzoeksbureau EMMA en Onderzoeksbureau LEV, m.m.v. Hogeschool Inholland, gefinancierd door Onderzoeksprogramma Politie & Wetenschap, Politieacademie, 2025

126. Geklapt, gefilmd en gedeeld. Onderzoek naar hybride straatgeweld onder jongeren

S. Mehlbaum, K. van den Akker, J. Broekhuizen, A. Verweij, m.m.v. Marloes van Lochem, 2025

127. Onderhandelen, betalen en melden na slachtofferschap van ransomware. Een mixed methods onderzoek naar de factoren die bijdragen aan beslissingsgedrag van burgers en ondernemers

S. Matthijsse, S. van 't Hoff-de Goede, R. Leukfeldt. Halfweg, 2025

128. Bewegende beelden. Een onderzoek naar de meerwaarde van live video voor politiewerk

S. Flight. Amsterdam, mei 2025

129. Conflictmanagement door collectieve inspanning. Een video-observatiestudie naar de samenwerking tussen stewards en politie tijdens het de-escaleren van conflicten op straat

M. van Dalen, P. Ejbye-Ernst J. Thomas, M. van Bruchem, L. Suonperä Liebst, M. Rosenkrantz Lindegaard. Politie en Wetenschap, Amsterdam, mei 2025

130. Online blauw. Een onderzoek naar de rol van basisteams in de aanpak van digitale criminaliteit en ervaringen van slachtoffers met de politie

R. van Steden, S. ter Woerds, A. Merk, K. Schuppers, M. Willekers, D. Valk-van Waarde, R. Jansen, S. Ruiter. Politie en Wetenschap, Amsterdam, juni 2025

131. Bruggenbouwers. Deel uitmaken en sturen van lokale samenwerkingsverbanden voor veiligheid en leefbaarheid

A. Walberg, N. van der Klok, R. Spithoven. M.m.v. S. Ebrahim MSc, B. Schuitema, E. Foppen, K. Wittebrood, J. Klopman BA. Politie en Wetenschap, Amsterdam; Saxion, juni 2025